

Pingsályktanir afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Uppeldisstofnun fyrir vangæf börn og unglinga.

Á 24. fundi í Nd., 27. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning löggjafar um uppeldisstofnun fyrir vangæf börn og unglinga (A. 101).

Á 25. fundi í Nd., 28. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 28. fundi í Nd., 1. apríl, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Ég tel nægja að vísa til þess rökstuðnings fyrir þessari till., sem felst í grg. hennar. Þeir hv. þm., sem bera fram þessa till. ásamt mér, eru þeir, sem skipa menntmn. þessarar hv. d., og hafa þeir komið sér saman um að bera fram þessa till., sem er áskorun til ríkisstj. um að undirbúa löggjöf um uppeldisstofnun fyrir vangæf börn og unglinga.

Að visu mætti segja, að bera hefði mátt fram frv. um að koma slíkri stofnun á fót. Það hefur verið gert í hv. Ed. oftár en einu sinni. En við, sem að þessari till. stöndum, töldum réttara að bera fram þál. um þetta mál í því trausti, að hæstv. ríkisstj. léti ekki hjá liða að undirbúa slíka löggjöf, þegar á hana yrði skorað. Ég tel það að öllu leyti eðlilegustu og vænlegustu leiðina, til þess að slík stofun komist á fót, ekki aðeins einhvern tíma, heldur þegar í stað, þegar málið hefur verið athugað, flutt og samþ. hér á Alþ.

Þetta mál hefur komið fram oftár en einu sinni í hv. Ed., og ég tel vist, að allir þm., sem hér eiga sæti í hv. Nd., hafi kynnt sér það. Málið er í sjálfu sér þannig vaxið, að ég tel, að mönnum ætti að vera ljóst, hvernig það horfir við nú. Hafi þörfin á slíkri uppeldisstofnun verið brýn áður, þá er hún enn brýnni nú. Ég býst við, að þm. hér í d. verði á einu máli um það, að þótt framkvæmdir í þessum málum hafi dregið úr hömlu hingað til, þá megi það ekki ganga svo lengur. Ég vil mælast til, að þessi þál. verði

samþ., svo að hæstv. ríkisstj. fái málið til meðferðar og athugunar.

*Bjarni Bjarnason: Ég vil taka undir það, sem fyrsti flm. þessarar till., hv. þm. V.-Sk., sagði um brýna nauðsyn þess, að slík uppeldisstofnun sem þar um ræðir kæmist á fót. Ég vil aðeins bæta því við, að kennarar finna mjög til þess, hversu skaðlegt það er, að vangæf börn eða vandræðabörn fái ekki sérstakt uppeldi og sérstaka aðhlynningu. Einnig finna foreldrar og heimili, sem eiga að annast um uppeldi slíkra barna, mjög sárt til þess, því að þau valda á engan hátt því hlutverki, sem þau þurfa og eiga að hafa á hendi gagnvart þessum aumingjum.

Það er sérstaklega tvennt, sem þarf að ihuga í sambandi við þetta stórmál. Það eru þau áhrif, sem vangæf börn og unglingar hafa á umhverfi sitt og þá sérstaklega á þau börn og unglinga, sem alast upp með þeim. Það er alveg ómetanlegt, hve mikil áhrif þessi vangæfu ungmenni geta haft á þá, sem alast upp með þeim.

Í öðru lagi er það stórkostlega athugunarvert, hve tímafrekt það er fyrir kennara og heimili að þurfa að sinna þessum ungmönnum, sem þurfa svo mikillar umönnunar við. Það ber líka oft við, að sá tími, sem fer til að kenna þeim, er að verulegu leyti tekinn frá þeim börnum, sem eru vel greind. Það ber e. t. v. stundum við hjá duglegum kennurum, að þau börn, sem eru siðprúð og eftirtektarsöm, verði frekar útundan en önnur.

Þeir erfiðleikar, sem eru í sambandi við vangæf börn og unglinga, geta sérstaklega stafað af tvennu. Annaðhvort því, að meðfæddar gáfur og hæfileikar eru takmarkaðir, eða þá í öðru lagi, að um lélegt uppeldi sé að ræða. Hvor ástæðan, sem tekin er til athugunar, þá er hér um svo þýðingarmikið mál fyrir þjóðfélagið að ræða, að það er algerlega óviðunandi, að Alþ. geri ekki einhver þau átök í þessu máli, sem skeri úr um það, hvort unnt er að koma þessum einstaklingum lengra en enn hefur tekið, með því að stofna sérstakt uppeldisheimili handa þeim. Sú leið, að hafa þau á heimilum og í skólum með öðrum hörnum, er ekki við unandi. Ég vil leggja áherzlu á það, að framkvæmdir í þessu máli eru þjóðarnauðsyn.

) Stjarna () framan við nafn ræðumanns tákna, að ræðan sé prentuð eftir handriti innangangsskrifara, ófyrirlesin af ræðumanni.

Alpt. 1911. D. (56. löggjafarþing).

*Félmrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Það hefur þótt brenna við, einkum í hinum stærri kaupstöðum hér á landi á síðari árum, að allstórir

hópar unglinga og barna hafa komið út á alls konar glapstigu, og ekki hvað sízt eftir að þau voru komin úr barnaskólunum.

Ég veit ekki alveg með vissu, hvað vakir fyrir hv. flm. þessarar till., hvort ætlað er til þess, að börn, sem eru andlega vanþroska og eiga erfitt með að fylgjast með skólasystkinum sínum í venjulegum skólum, verði tekin á þessa uppeldisstofnun, eða hvort þessi stofnun á að vera handa börnum og unglingum, sem sökum einhverra misbresta hafa lent út á glapstigu og vandráð. Mig langar til að vita, hvort með þessari till. er sérstaklega ætlað til að koma upp betrunarheimili eða heimili fyrir börn, sem ekki gætu fylgt með jafnöldrum sínum í skólum. Ég tel, að þörfin fyrir slíkt betrunarheimili sé ákaflega brýn, einkum þó fyrir Reykjavík. Barnaverndarnefnd og barnaverndarráð, ásamt ráðunaut þessara stofnana, dr. Símoni Jóh. Ágústssyni, hafa nokkrum sinnum snúið sér til félmrn. út af þessum málum og lagt fram skýr og gild rök fyrir því, að full þörf sé á sérstakri stofnun til að annast uppeldi óknyttaunglinga (ef ég mætti nota það orð), sem allmikið hefur borið á síðustu árin, sérstaklega hér í Reykjavík, þar sem mannfjöldinn er mestur. Það er brýn nauðsyn að stofna slíkt uppeldisheimili sem allra fyrst.

Það hefur komið skýrt fram í viðtölum barnaverndarnefndar Reykjavíkur við ráðun., að æskilegt væri, að keypt yrði tiltekin jörð á Suðausturlandi, þar sem unnt væri að stofna uppeldisheimili fyrir vandræðaunglinga.

Það er varla unnt að sameina í einni stofnun uppeldisheimili fyrir þau börn, sem eru illa gefin en ekkert sérstaklega athugasverð frá siðferðilegu sjónarmiði, og betrunarheimili fyrir þá unglinga, sem leiðt hafa út á glapstigu í sölli hinna stærri bæja, annaðhvort vegna þess, að aðbúðin á heimilunum, þar sem þau alast upp, hefur verið ófullnægjandi, eða þá að uppeldisleg áhrif hafa komið þeim út á þessa hálu braut.

Það, sem að mínu viti er aðalatriðið í þessu máli, og e. t. v. kemur ekki nógu skýrt fram í till., er, að fjárveitingarvaldið komi því í kring hið allra bráðasta, að ríkið eignist heppilega jörð á Suðurlandi fyrir slíkt betrunarheimili, þar sem unnt væri að láta vandræðaunglinga dvelja nokkra mánuði undir aðgæzlu, þar sem leitast væri við að snúa þeim frá villu síns vegar. Þetta yrði um leið vinnustaður, því að þar mundi verða rekinn búskapur eða aðrar framkvæmdir, sem hægt væri að láta unglingana vinna að. Ég verð að segja fyrir mitt leyti, að ég fagna því, að þessi till. er komin fram, og mér virðist, að skilja beri hana á þann veg, að það muni vera unglingar, sem lent hafa á glapstigu, sem ætlað sé til að komið verði fyrir á þessari uppeldisstofnun.

Ég þykist fullviss um, að núverandi ríkisstj. muni, svo fljótt sem kostur er á, eftir að greinilegur vilji Alþ. hefur komið fram í þessu máli, hrinda af stað einhverjum framkvæmdum, jafnvel áður en búið er að setja fullkomna löggjöf um þetta mál.

Ég vil fá að heyra skoðun fyrsta flm. þess-

arar till., hv. þm. V.-Sk., á því, hvort flm. væru þess ekki hvetjandi, að framkvæmdum yrði hrundið af stað sem fyrst, því að það verður að ganga út frá því, að löggjöf um þetta verði ekki sett fyrr en á næsta Alþ. En ég tel brýna nauðsyn á, að ríkið stofni sem fyrst uppeldisheimili, sérstaklega fyrir óknyttaunglinga eða þá unglinga, sem hafa villzt afvega í siðferðilegri breytni sinni.

*Flm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Ég verð að byrja ræðu mína á því að þakka hæstv. ráðh. (StJSt) fyrir ummæli hans, er virtust benda í þá átt, að hann væri eindreginn stuðningsmaður þessa máls. Í öðru lagi verð ég að gefnu tilefni að svara nokkrum spurningum frá honum, og skal ég þá strax svara því, er hann spurði síðast um, hvort við flm. þessa frv. mundum taka því fegin hendi, að stigið væri spor í rétta átt og hafist handa um framkvæmdir, þó að ekki væri búið að setja fullkomna löggjöf um þetta efni. Viðvíkjandi því atriði, sem hér um ræðir, að hið opinbera geri eitthvað til þess að útvega óknyttaunglingum verustað, vil ég taka það fram, að vafalaust munu allir vera á einu máli um það, að æskilegt sé að hrinda slíkum framkvæmdum af stað, og því fyrr því betra.

En viðvíkjandi því atriði þessa máls, sem hæstv. ráðh. virtist ekki vera fullljóst, hvort hér ætti að vera eins konar skóli fyrir andlega óþroskuð börn eða betrunarheimili fyrir siðferðilega brotleg börn eingöngu, eða þá hvort tveggja, verð ég að segja það, að í raun og veru hljóta bæði þessi atriði að koma til greina, því að hér ber allt að sama brunni, þegar þetta mál er athugað niður í kjöllinn. Réttarsálfræðilega og læknissálfræðilega mun nú vera almennt talið, a. m. k. hvað börn áhrærir og jafnvel alla afbrotamenn, að afbrotin eigi rót sína að rekja til uppeldis eða upplags, er mætti laga, ef það væri gert í tíma hjá æskulýðnum eða helzt börnunum. Það virðist engum vafa bundið, að mikill hluti afbrotalýðsins meðal barna eru andlega vanþroskuð börn, aðallega lítt gáfuð börn eða þá börn, sem vantar einhverja andlega hæfileika, og sú vöntun kemur í ljós í afbrotum í siðferðilegu tilliti. Slík börn þurfa sérstaka meðferð, uppeldi og kennslu. Slík börn geta á engan hátt átt samleið með öðrum börnum í skóla, sem eru „normal“, eða eins og við viljum hafa mannkynið. Þetta atriði tók hv. 2. þm. Árn. mjög skýrt og réttilega fram.

Þess vegna stefnir þessi till. í þá átt, að reist verði uppeldisstofnun fyrir öll vanþroska börn, bæði námslega vanþroska og siðferðilega vanþroska, enda ber þetta að sama brunni.

Hitt verður á valdi hæstv. ríkisstj., hvort hún sér sér fært að ráðast í framkvæmdir fyrst um sinn.

Ef svo er sem hæstv. ráðh. var að tala um, að svo ört aukist afbrot, sem börnin fremja á æskuskeiði, verður eitthvað til bragðs að taka, svo að ekki stafi af því vandræði. Verður ekki hægt að láta hjá lífa að hefjast handa í þessu efni. Það verður ekki einungis á valdi ríkisstj. að hrinda þessu máli í framkvæmd, heldur

Uppeldisstofnun fyrir vangæf börn og unglinga. — Handtaka alþingismanns. — Mannanöfn o. fl.

einnig hitt, hvernig löggjöfin verður. Fróðir menn verða að skipta æskulýðnum í þroska og vanþroska börn eftir því, hvernig siðferðisþroski þeirra er, þó að eðlið upphaflega sé hið sama. Við nefndarm. erum að mestu leyti sammála hæstv. ráðh., þó að honum sé ef til vill ekki vel ljós meiningin. Það, sem við flm. meinum, er í stuttu máli þetta: Að hið opinbera láti sig málið skipta og reyni að koma upp stofnun fyrir þessi vangæfu og vanþroska börn. Ég vil að síðustu benda á það, að einmitt þetta hefur ljóst verið áður, og vil ég með leyfi hæstv. forseta lesa upp 1. gr. þess frv., sem Guðrún heitin Lárusdóttir flutti í Ed. oftar en einu sinni og á þingi 1937 kom út full grg. fyrir. Fyrsta gr. hljóðar svo: „Vangæf börn og unglingar eru í 1. þessum talin drengir og stúlkur, sem eru svo siðferðislega vanþroska, að þau brjóta hegningarl., sýna víttaverða ósiðsemi eða eru svo ódæl heima fyrir, að aðstandendur og kennarar ráða ekki við þau.“ Þetta allt tekur til þess, sem ég hef verið að sýna fram á, að við flm. ætluðumst til með þessu frv.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 18 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 20 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 123).

2. Handtaka alþingismanns.

Á 8. fundi í Sp., 28. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um mótmæli gegn handtöku íslensks alþingismanns (A. 297).

Áður á sama fundi hafði till. verið borin fram skrifl. og tekin til einnar umr. með afbrigðum frá þingsköpum, sem leyfð voru og samþ. með 41 shlj. atkv.

Enn fremur voru með sömu atkvæðatölu samþ. þau afbrigði frá þingsköpum að ræða málið fyrir luktum dyrum og fella niður prentun umræðna um það í Alpt.

Að loknum umræðum var málið tekið til meðferðar (atkvgr.) í heyranda hljóði.

ATKVGR.

Afbrigði um 2 skrifl. brtt., aðra frá þm. Seyðf. og þm. V.-Sk. (sjá þskj. 299) og hina frá þm. Barð. (sjá þskj. 300), leyfð og samþ. með 37 shlj. atkv.

Brtt. 300 felld með 29:11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: ÍsiH, JPálm, SK, StgrSt, BJ, BSt, BSñ, BrB, EE, GG, HV.

nei: IngP, JakM, JJós, JGM, JörB, MG, MJ, PHerm, PZ, PHann, PO, SEH, SÁÓ, SkG, StSt, SvBH, VJ, ÞÞ, ÁJ, ÁÁ, BjB, EÁrna, EystJ, FJ, GP, GSv, HelgJ, HermJ, HG.

ÞBr greiddi ekki atkv.

8 þm. (JÍv, JJ, ÓTh, TT, BÅ, EOÍ, EmJ, ErlÞ) fjarstaddir.

Brtt. 299 samþ. með 40 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 41 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SÁÓ, SkG, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, ÞBr, ÞÞ, ÁJ, ÁÁ, BJ, BSt, BjB, BSñ, BrB, EÁrna, EE, EystJ, FJ, GP, GG, GSv, HelgJ, HermJ, HV, IngP, ÍsiH, JakM, JJós, JGM, JPálm, JörB, MG, MJ, PHerm, PZ, PHann, PO, SEH, SK, HG.

8 þm. (TT, BÅ, EOÍ, EmJ, ErlÞ, JÍv, JJ, ÓTh) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 41 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 301).

Á 55. fundi í Ed., 8. maí, áður en gengið væri til dagskrár, mælti

forseti (EÁrna): Frá utanríkismálaráðuneytinu hafa Alþingi borizt tvö bréf, sem ég mun nú lesa upp, bæði dagsett í gær.

Ráðuneytið vill ekki láta hjá líða að tjá háttvirtu Alþingi, að því hefur borizt símskeyti frá sendifulltrúa Íslands í London um, að Einar Olgeirsson alþingismaður og þeir Sigfús Sigurhjártarson ritstjóri og Sigurður Guðmundsson blaðamaður, er fluttir voru brott af brezka hernámsliðinu hér, séu komnir til Englands og dvelji nú í „Royal Patriotic Schools, Wands-worth“.

Í framhaldi af bréfi sínu, dags. í dag, skal háttvirtu Alþingi hér með skýrt frá því, að ráðuneytinu barst síðar í dag annað símskeyti frá sendifulltrúa Íslands í London, þar sem segir svo:

„Hitti Einar Sigfús Sigurð í dag þeir biðja fjölskyldum fráskýrt þeim líði öllum vel kveðast hafa gott viðurværi kurteist viðmót stop um sinn í skólahúsi þar sem aðbúnaður allur mun betri en í fangelsum þar sem sumir landar hafa verið áður.“

Ráðuneytið skýrir að sjálfsögðu aðstandendum frá ofanrituðu.

Á 54. fundi í Nd., s. d., voru ofanskráð bréf utanríkisráðuneytisins einnig lesin af forsetastóli.

3. Mannanöfn o. fl.

Á 35. fundi í Nd., 15. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um framkvæmd l. nr. 54 24. júní 1925, um mannanöfn o. fl. (A. 171).

Á 36. fundi í Nd., 16. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 37. fundi í Nd., 17. apríl, var till. tekin til einnar umr.

*Fram. (Þorsteinn Briem): Menntmn. flytur þessa till. Ástæðan til þess, að hún er borin fram, er sú, að enn hafa ekki komið til framkvæmda 16 ára gömul lög, frá 1925, um manna-

nöfn. Allmjög hefur viljað út af bera um, að góð og gild íslenzk nöfn væru valin mönnum, og þarf ég ekki að tilgreina mörg dæmi. Ég get af handahófi eftir upplýsingum frá hagstofnunni tilnefnt t. d.: Konny (á að vera kvenmannsnafn, sbr. íslenzka gælunafnið „Konni“ á karlmanni), Maggy, Hally. Hally á vist að vera í höfuðið á Halldorinu, fyrstu húsmóður Íslands! Það má segja, að smekkurinn hafi breytt frá því, er konu Ingólfs var nafn gefið. Þá vil ég telja kvenmannsnafnið Prósó. — Til er það líka, að sama nafnið er kvenmannsnafn á einum stað á landinu, en karlmannsnafn á öðrum. T. d. er „Gígja“ kvenmannsnafn á Akureyri og í Skagafirði, en í Reykjavík er það nafn á karlmanni. Kona á Austurlandi er nefnd Ellis, en karlmaður er líka nefndur Ellis, og er það sýnu nær.

Karlmennt eru nefndir eftir spámanninum Elisa, en kvenfólk einnig. Það mætti búast við, að Sturla yrði brátt kvenmannsnafn. Þá geti komið fyrir, að Sturla og Sturla settust á brúðarbekk saman!

Þá fara ýmsar nýmyndanir í þá átt að breyta göðum nöfnum eða stytta þau. T. d. er nafnið Ingibergur orðið að Ingiberg eða jafnvel Ingiber, Viglundur að Viglund, sem ætti þá líklega að bera fram á dönsku, og Vilbergur að Vilberg. Mörg fleiri dæmi mætti nefna. Gamalt íslenskt nafn er Hreinn, en einhverjum hefur ekki þótt það nógu veglegt, heldur snúið því á grísku, og verður það þá Katrinus.

Það er nú tími kominn til, að þessi löggjöf komi til framkvæmda og að hlýtt sé fyrirmælum um að gefa út skrá með þeim nöfnum, sem hönnuð eru. Almennat manntal fór fram 2. des. síðastl., er hagstofan mun brátt byrja að vinna úr. Væri þá heppilegt að vinna að skránni samtímis.

Löggjöfin mælir svo fyrir, að ekki má bera önnur nöfn en þau, sem rétt eru samkvæmt lögmaðum íslenzkrar tungu, og er prestunum ætlað að hafa eftirlit með, að þessu verði hlýtt. En það mun nú um prestana sem aðra menn, að þeir eru misnæmir á tunguna og eiga líka oft við ýmsa örðugleika að etja í slíkum málum. Sjálfur hef ég ekki getað komizt lengra en að heimta annað nafn á barn, sem ég átti að skíra, sem væri gott og gílt íslenskt nafn, svo að barnið gæti seinna meir átt þess kost að hafa það nafn að aðalnafni, en ekki ónefnið.

Hér kemur og til greina fastheldni við nöfn ættingja manna, sem er skiljanleg. Nafn góðrar móður hljómar vel í eyrum barns hennar, þó að það fylgi ekki lögum tungunnar. Það er erfitt við þær tilfinningar að eiga, en það verður verra eftir því, sem lengur dregst að framkvæma l. frá 1925. Þess vegna hefur menntm. lagt til að skora á ríkisstj. að láta l. frá 1925 koma til framkvæmda, láta gefa út skrá um hin hönnuðu nöfn og jafnframt að láta skránni fylgja leiðbeiningar fyrir almenning. Sums staðar eru ákvæði l. óljós. Nú eru menn t. d. af erlendu bergi brotnir og vilja halda erlendu nöfnunum í ætt sinni. Þar eru ákvæðin óljós. N. ætlar sér ekki þá dul að flytja frv. um breyt. á l., en vill láta málið vera í höndum ráðh. og heimspeki-

deildar háskólans, samkv. því, sem í l. er fyrir mælt.

Þá vill menntm. leggja til, að menn geti fengið ókeypis nafnbreytingu. Það kostar nú 50 kr. að fá ónefni breytt. Sú venja hefur skapast án þess að l. væru fyrir hendi, og þar sem ekki eru lagafyrirmæli til fyrirstöðu, nægir að skora á ríkisstj. að veita slíka nafnbreytingu ókeypis. Margir breyta nöfnum sínum sjálfir, án staðfestingar frá því opinbera, skrifa það inn á manntal og aðrar skýrslur, og það fær smám saman hefð. Síðar getur borið svo til, að heimta verður fæðingarvottorð, og þá kemur í ljós allt annað nafn. Þetta getur valdið ruglingi og óþægindum.

Ég mun ekki fara um þetta fleiri orðum, en vænti þess, að hv. d. taki þáttill. vinsamlega.

Gísli Guðmundsson: Það mun vera rétt, sem hv. frsm. sagði, að l. um mannanöfn, frá 27. júní 1925, hafi ekki komið til framkvæmda að öllu leyti. Það gæti verið nógu fróðlegt að rifja upp, um hvað l. eru. Þau eru nefnilega um fleira en hv. flm. tók fram. Ég vil, með leyfi hestv. forseta, lesa upp l. gr. Hún hljóðar svo:

„Hver maður skal heita íslenzku nafni eða tveim og kenna sig til föður, móður eða kjör-föður og jafnan rita nafn og kenningarnafn með sama hætti alla ævi.“ 2. gr. er þannig: „Ættarnafn má enginn taka sér hér eftir.“

Í 3. gr. eru ákvæði um það, að þeir íslenzkir þegnar og niðjar þeirra, sem bera ættarnöfn, sem eru eldri en frá þeim tíma, er l. nr. 41 10. nóv. 1913 gengu í gildi, megi halda þeim, enda hafi þau ættarnöfn, sem eru yngri en frá aldamótum, verið upp tekin samkv. heimild í lögum, sbr. 9. gr. l. 41/1913. Sama er samkv. 3. gr. um þá menn erlenda, er til landins flytjast. Enn fremur er í niðurlagi 3. gr. svo kveðið á, að þeir íslenzkir þegnar og börn þeirra, sem bera ættarnöfn nú (þ. e. við gildistöku l. frá 1925), er upp voru tekin eftir gildistöku l. 41/1913, megi halda þeim alla ævi.

Samkv. þessu hefur enginn heimild til að taka sér ættarnafn eftir gildistöku l. 54/1925.

Ég vil því spyrja hv. menntm., hvort þessu ákvæði l., um bann gegn töku nýrra ættarnafna, hafi verið hlýtt eða framfylgt af réttum aðilum. Því að ekki virðist vera síður ástæða til að hafa eftirlit með ættarnöfnum en skirnar-nöfnum.

Eitt af því einkennilegasta og sérkennilegasta í háttum þessarar þjóðar er það, hvernig Íslendingar skrifa nöfn sín. Og ég hygg, að mönnum mundi mörgum þykja illa farið, ef þessi síður legðist niður og yrði að þoka fyrir öðrum útlendum hætti. Vitanlega hefur það verið megingilgangur flm. þessara laga að stemma stigu fyrir þessu. Mig langar til að vita, hvort hv. n. hefur athugað þetta atriði.

Viðvíkjandi ónefnum er ég algerlega sammála hv. frsm. menntm. Það er raun að því, er börn eru skirð ónefnum, og er því full nauðsyn á því, að þeim, sem slík nöfn hafa hlotið, verði gert auðvelt um að losna við þau og taka upp önnur.

Ég man eftir því, að fyrir 3 eða 4 árum fékk

ég bréf, þar sem spurt var, hvort viðkomandi prestur hefði leyfi til að neita að skíra barn tilteknu nafni.

Nú er gert ráð fyrir því í 4. gr. 1. frá 1925, að prestar skuli hafa eftirlit með því, að menn beri ekki önnur nöfn en þau, sem eru rétt að lögum íslenzkrar tungu. Því hygg ég, að prestar geti haft þetta mjög á sínu valdi um vernd tungunnar að þessu leyti. Og foreldrum er það hæði gott og nauðsynlegt að geta hlitt forystu þeirra í þessu efni.

Mér finnst, að prestarnir ættu að ræða þessi mál sín á milli, t. d. á prestastefnu, til þess að móta sameiginlegt viðhorf sitt til þeirra.

En hitt efast ég um að ná tilgangi sínum, þótt stjórnarráðið gefi öðru hverju út lista yfir þau nöfn, sem bannað er að skíra, því að með því er vitaskuld ekki unnt að fyrirbyggja, að ný ónefni verði tekin upp. Þá held ég, að betra væri að gefa út, ef hægt væri eða hugsanlegt, tæmandi skrá yfir þau nöfn, sem leyfð eru.

Eins og ég gat um í upphafi, stóð ég ekki sízt upp til þess að spyrja hv. n., hvort hún hefði gert nokkra athugun á því, hvernig ákv. 3. gr. umræddra laga eru framkvæmd. Enn fremur er þá og rétt að spyrjast fyrir um það, hvort hv. n. telji framkvæmd þeirrar gr. ekki eins þýðingarmikið atriði og t. d. 6. gr.

***Frsm. (Þorsteinn Briem):** Hv. þm. N.-Þ. tók í mörgu tilliti vel undir það mál, sem hér er flutt.

Hann beindi þeirri spurningu til n., hvort hún vildi ekki athuga um aðrar leiðir til að fá ónefnunum útrýmt en þær, sem gert er ráð fyrir í 6. gr. 1.

Þar er því til að svara, að n. taldi sér á þessu stigi málsins aðeins skylt að minna á þá leið, sem gert er ráð fyrir í 1. En þá fyrst má fara að ræða um aðrar aðferðir, þegar reynt hefur verið að framkvæma það, sem 1. skipa beinlínis fyrir um.

Annars held ég fast við þá skoðun mína, að þeim, sem falið er að skíra börn, væri mikill styrkur að þeirri skrá, sem gert er ráð fyrir í 6. gr. 1., um bönnuð nöfn. Því að það er mikil hætta á, að slík nöfn festist. Það eru til margir ágætir menn, sem heita ljótum nöfnum. Og því getur verið vilji til að minnast þeirra t. d. með því að láta heita eftir þeim. Í slíkum tilfellum, sem oft eru e. t. v. tilfinningamál aðstandendanna, væri gott fyrir prestana að hafa bókstafinn til að fara eftir.

Hv. þm. benti á, að myndast gætu ný og ný ónefni, þrátt fyrir þessa skrá. Það kann að vera. En ég hygg, að útgáfa skrárinnar mundi einmitt draga úr þeirri hættu.

Till. fer raunar fram á fleira en að skráin sé birt. Þar er jafnframt lagt til, að gefnar séu út leiðbeiningar um myndun nafna, t. d. kvenmannsnafna af karlkynsnöfnum og gagnkvæmt. Það ætti að geta orðið gagnleg aðstoð fyrir þá, sem mynda slík nöfn og gefa þau börnum sínum.

Hv. þm. benti á það, að prestar mundu hafa það allmjög á valdi sínu, hvaða nöfnum börn eru skirð. Ég hygg nú, að hvort tveggja sé, að

okkur prestunum sé misjöfn gáfa gefin að dæma um þetta sem annað, og í annan stað er mjög fjarri því, að prestar hafi nokkurn vald-boðsrétt í þessu efni. Því að það stendur hvergi í 1., að presti sé bannað að skíra, ef honum líkar ekki nafnið. Honum er að visu heimilt að áfrýja til heimspekideildar háskólans, en svo gæti vel staðið á, að presti fyndist slíkt næsta löng stekkjargata.

Hins vegar geri ég ráð fyrir því, að það yrði mörgum presti góð stöð, ef heimspekideild gæfi út slíkar leiðbeiningar.

Viðvíkjandi fyrirspurn hv. þm. um framkvæmd ákvæða 1. um ættarnöfn skal ég játa, að menntm. hefur ekki kynnt sér það atriði sérstaklega, en leyfi mér að vísa fyrirspurninni til hæstv. ráðh. þeirrar stjórnardeildar, sem þetta heyrir undir. Hins vegar geri ég ráð fyrir því, að ný ættarnöfn hafi ekki verið leyfð, síðan 1. komu í gildi, þó einhverjir kunni að nefna sig nafni, sem á að vera ættarnafn.

Það eru, eins og þáttill. ber með sér, tilmæli n., að ráðuneytið ásamt heimspekideild háskólans taki það til yfirvegunar, á hvern hátt þessum 1. verði bezt framfylgt.

N. er þeirrar skoðunar, að skrá samkv. 6. gr. 1. yrði til bóta. Enn fremur yrði útgáfa leiðbeininga skv. 4. gr. til hægðarauka fyrir alla aðila, og loks að mönnum yrði leyft að breyta um nöfn, þegar þeir hafa hlotið ónefni.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Eins og berynilegt er af grg. þáttill., hefur 1. 54/1925 ekki verið framfylgt. En í 6. gr. þeirra 1. er svo ákvæðið, að gefa skuli út skrá þá, er þessi þáttill. fjallar um, ásamt leiðbeiningum um framkvæmd 4. gr. 1., eftir tillögum heimspekideildar háskólans.

Það má segja, að samkv. 1. geti fræðslumála-ráðun. kafið heimspekideildina um þessar leiðbeiningar og skrána yfir hin bönnuðu manna-nöfn. En fyrirrennarar mínir munu ekki hafa gert þetta, og ég veit ekki til, að þetta hafi nokkurn tíma verið gert þau 15 ár, sem 1. hafa verið í gildi. Af þessu leiðir þá jafnframt, að ekki liggur fyrir á því nein rannsókn í ráðun., hvort 3. gr. laganna hefur verið framfylgt. En auðvitað kemur ekki til mála, að upptaka nýrra ættarnafna hafi verið leyfð síðan lögin gengu í gildi. Þó er rétt að ganga út frá því, að prestar landsins muni almennt ekki vera nægilega kunnugir efni 1. 54/1925 og því ekki unnt að tala um, að þeir hafi litið eftir framkvæmd 1.

Af þeim sökum liggja nú engar sérstakar upplýsingar fyrir í ráðuneytinu. En þó má telja vist, að 1. hafi náð tilgangi sínum að því leyti, að ekki hafi verið tekin upp hér ættarnöfn að erlendum sið.

Í sambandi við þá fyrirspurn, sem hv. þm. N.-Þ. bar fram, vil ég vekja athygli hv. dm. á ákvæðum þáttill. Þessi orðun till. er e. t. dá-lítið öðruvísi en við má búast, því að væntanlega er það tilgangur hv. menntm., að lögum sé framfylgt í heild sinni. En það mun yfirleitt ekki hafa verið gert, eins og sagt er í grg. Með því að orða sérstaklega tvær gr., gæti það valdið þeim misskilningi, að ekki væri ætlað til

að leggja áherzlu á framkvæmd annarra ákvæða laganna.

Ég skil nú þessa þáttill. þannig, að það sé vilji n., að öllum l. sé framfylgt, þótt hún orði aðeins tvær greinar. (GSv: Ég skora á ríkisstj. að framfylgja lögnum!) Það er nú einmitt það, sem hér er um að ræða.

Gísli Guðmundsson: Það er rétt hjá hæstv. forsrh., að þáttill., ef samþ. verður, ætti að fela í sér áskorun um framkvæmd l. í heild sinni. Ég var búinn að orða skrifl. brtt. um að færa orðalag þáttill. til samræmis við þennan tilgang. En mér finnst heppilegra að fresta umr. og hv. n. breyti þessu sjálf í það horf.

Annars efast ég um, ef eitthvað á að gera til að útrýma ónefnum og ættarnöfnum, að það sé endilega það, sem ráð er fyrir gert í l. 1925.

Ég vik að því enn, sem ég rétt drap á í fyrri ræðu minni, hvort ekki muni betra að gefa út skrá um íslensk mannanöfn. Heimspekideild háskólans mundi láta semja þessa skrá, en stjórnarráðið löggilda hana. Á þessa skrá yrði svo bætt nýjum nöfnum íslenzkum, sem upp verða tekin. Auk þess, sem bannskrá sú, sem gefa á út samkv. l. 1925, mundi litið gagn gera, er næsta leiðinlegt að semja hana.

Ég held, að þetta ákvæði hafi upphaflega verið sett í lögin í fljótræði og ekki hafi verið athugað, hvað verið var að gera eða hvort það mundi að gagni koma.

Viðvíkjandi ættarnöfnunum hef ég litlu við að bæta það, sem ég sagði áðan og hv. frsm. tók fram. En ég tel engan vafa á því, að fjöldi manna notar nú ættarnöfn, sem ekki voru til fyrir 1925.

Ég tel þetta mjög illa farið og vinna beri gegn því af alefli. Í 1. lagi er það lögbrot, í 2. lagi er það mjög óviðfelldið og í 3. lagi gæti það valdið óþægindum juridískt séð, ef menn nota óheimil nöfn.

Hins vegar ætti að athuga, hvort ekki beri nauðsyn til að endurskoða lögin frá 1925. — Ég skal þó ekki fara út í það, en leyfi mér að skjóta því til hæstv. forseta, hvort hann vill ekki fresta afgreiðslu till., svo n. geti athugað þau atriði, sem ég drap á.

Forseti (JörB): Ég vil gjarnan fresta umr., ef hv. menntmn. er samþykkt því.

*Frsm. (Þorsteinn Briem): Ég hef ekki neitt við það að athuga, að umr. sé frestað, enda er ekki önnur leið fær til að hv. þdm. gefist tími til að kynna sér efni till. betur, þar sem aðeins fer fram um hana ein umr.

N. hefur ekki viljað flytja till. um fleiri atriði að sinni, vegna þess að ekki er á færi hæstv. ríkisstj. að fylgjast með öllu hér að lútandi eða hafa annað eftirlit en það, sem beint heyrir undir hana.

En það er áreiðanlegt, að sumum hefur ekki fundist hvíla þung skylda á sér um framkvæmd l., enda bygg ég, að margir telji nú þessi l. vera orðin með öllu afrækt, með því að ekki hefur komið fram með einu orði, að hið opinbera ætlist til, að l. sé framfylgt.

Það kann að vera, að ástæða hafi verið að taka fleiri atriði fram í till. En n. taldi þetta atriði fyrst og brýnast, að hæstv. ríkisstj. framkvæmdi það, sem henni er beint á herðar lagt að framkvæma. Hitt er svo álitamál, hvort heppilegra sé að gefa út skrá yfir leyfð nöfn eða bönnuð. En löggjafinn hefur skorið úr og skipað svo fyrir, að birt skuli skrá yfir bönnuð nöfn.

Hins vegar er lagt til í grg., að l. séu endurskoðuð, ef þau reynast ófullnægjandi, en þar er því beint til rétttra aðila.

Sumt af því, sem hv. þm. N.-Þ. stakk upp á, er ekki í þessum l., en vera má, að till. hans verði teknar til greina á sínum tíma. En að svo stöddu vildi n. ekki ganga lengra en að skora á hæstv. ráðh. að láta framkvæma l. eins og þau hljóða.

Umr. frestað.

Á 41., 43., 50. og 51. fundi í Nd., 21. og 23. apríl, 3. og 5. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 6. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 171, 326).

*Frsm. (Þorsteinn Briem): Menntmn. hefur flutt brtt. við þáttill., fyrri málslið, um að málsliðurinn orðist svo sem þar segir. Þessi brtt. er fram borin vegna litils háttar skoðanamunar, sem kom hér fram, þegar till. var fyrr til umr. Orðalag brtt. er mýkra og líka viðtækara en í þáttill. N. ætlast til, að allt það sama að efni til felist í þál. með brtt. sinni, en tekur ýmis fleiri atriði til greina.

Það kom fram, þegar till. var hér fyrr til umr., að einn hv. þm. vildi heldur láta gefa út skrá um leyfð nöfn en bönnuð. N. hyggur, að ekki þurfi að vera ágreiningur um það, ef ráðun. vill hafa á þessu sama hátt og áður en núgildandi l. komu til skjalanna. Árið 1910 var gefin út skrá um bönnuð nöfn, sem var áreiðanlega til bóta. Ég veit ekki um neina Fimmseptrínu síðan.

Menntmn. væntir, að till. verði samþ. með þessari brtt., sem ég gat um áðan.

ATKVGR.

Brtt. 326 samþ. með 17 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 19 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 21 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 396).

4. Handrita- og skjalasöfn ríkisins.

Á deildafundum 20. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ráðstafanir til öryggis handrita- og skjalasöfnum ríkisins (A. 26).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Ég hef litlu við að bæta það, sem segir í grg. fyrir þessari till. Ég hef gert mér ljóst, að mikil nauðsyn er að gera ráðstafanir til öryggis handrita- og skjalasöfnum vorum, og það dylst vist engum — sízt þeim, sem þurfa að hafa þeirra not —, að þær ráðstafanir, sem gerðar hafa verið hingað til um geymslu þessara safna, eru mjög ófullnægjandi. Hitt hef ég ekki kynnt mér, hvernig geymslu þeirra yrði haganlegast fyrir komið, né hvað kostnaðurinn af öruggri geymslu þeirra þyrfti að verða mikill. Ég tel sjálfsagt að visa málinu til n., hv. allshn. Sp., og þar sem enn er langt eftir þingtimans, vona ég, að n. gefist nægilegt tórn til að athuga málið með hæfum kunnáttumönnum.

Ég vil vænta þess, að við athugun sjái n. sér fært að breyta orðalagi till. svo, að ríkisstj. verði beinlínis falið að framkvæma þegar í stað þær ráðstafanir, sem stefnt er að með till. Ég geri sem sé ráð fyrir, að rannsókn n. leiði í ljós bæði það, að ekki verði komið hjá að gera frekari ráðstafanir í þessu efni en gerðar hafa verið, og enginn hagrur sé að því að fresta frambúðar-ráðstöfunum söfnunum til fyllstu tryggingar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 26 shlj. atkv.
og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 26, n. 296).

***Frsm. (Einar Árnason):** Þessi till. er flutt af hv. þm. N.-Ísf., þess efnis, að ríkisstj. geri ráðstafanir til að byggja sprengjuhelda geymslu fyrir handritasöfn landsbókasafnsins og þjóðskjalasafnsins. — Allshn. hefur haft þetta mál til meðferðar og fallið á það.

Nefndin og allir eru sammála flm. um, að nauðsyn beri til að vernda þessi dýrmætu skjöl og aðra gamla og verðmæta gripi í eigu þjóðarinnar, sem ekki verða bættir, ef þeir farast.

Þessi till. gerir ráð fyrir því einu að fela stj. að gera ráðstafanir til, að byggð verði sprengjuheld geymsla, en allshn. litur svo á, að í rauninni geti hætta loftárása verið svo nærri, að eigi vinnist tími til að byggja slíka geymslu. Þess vegna flytur n. brtt. á þskj. 296, sem er bæði orða- og efnisbreyting við aðaltillöguna og gerir aðaltill. fyllri að því leyti, að ríkisstj. geri nú þegar ráðstafanir til að koma þessum verðmætum á örugga geymslustaði utan Reykjavíkur.

N. er kunnugt um, að á síðastliðnu ári var flutt nokkuð af þessum verðmætum burt úr Reykjavík, en sennilega er þó eitthvað eftir, sem ástæða væri til að flytja burt.

N. játar að visu, að með þessu eru skjölin ekki eins tiltæk til notkunar og ef þau væru í tryggari geymslu hér í Reykjavík. — En tírnarnir eru svo núna, að eigi dugar að horfa í þau óþægindi, og má kalla, að þjóðin sleppi vel við striðið, ef hún hefur ekki önnur óþægindi af

því en að hafa ekki aðgang að þessum skjölum. Hins vegar er n. sammála flm. að fela stj. að undirbúa byggingu sprengjuheldrar geymslu til varðveislu safnanna í framtíðinni. Það tekur tíma að byggja slíkt, og á þeim tíma getur margt skeð. — Auk þess er ekki vitað, að efni til slíkrar byggingar sé fyrir hendi hér í Reykjavík.

N. leggur til, að þessi till. verði samþ. með þeim breyt., sem n. flytur á þskj. 296, og væntir þess, að eigi verði ágreiningur af hálfu flm., þó að þessar breytingar yrðu gerðar af n.

N. leggur til, að ríkisstj. heimilist nauðsynlegt fé úr ríkissjóði til þessara ráðstafana.

Vilmundur Jónsson: Ég vil lýsa yfir því, að ég felli mig við þær breytingar, sem n. hefur gert á aðaltill., og er samþykkur till. þannig breytti.

ATKVGR.

Brtt. 296 samþ. með 32 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 33 shlj. atkv. og afrg. sem ályktun Alþingis (A. 434).

5. Skipasmiðæfni og skipasmiðastöð.

Á deildafundum 24. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um innflutning á efni í skipasmiðastöð og fiskiskip (A. 82).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til fyrri umr.

***Flm. (Sigurður Kristjánsson):** Ég hef litlu við að bæta það, sem segir í grg. fyrir þessari till. Það er öllum háttv. þm. kunnugt, að skipastóllinn íslenski hefur yfirleitt verið byggður erlendis, og er þess vegna litíð um tæki hér á landi til slíkra smíða. Nú er svo komið, að þau lönd, sem skip okkar hafa aðallega verið byggð í, nefnilega Norðurlönd, eru okkur lokuð, þannig að nýbyggingar skipa þurfa að geta farið fram í landinu sjálfu. En ástæður eru þær, að efni er hér mjög af skornum skammti til viðgerða á þeim skipum, sem laskast, og ekkert til nýbygginga. Vandræðin í þessu efni hafa aukizt mjög síðustu mánuðina vegna óvenju mikilla skipaskaða, bæði á þeim hluta flotans, sem siglir á milli landa, og eins á smærri skipum. Í óveðrinu síðasta fórust margir bátar, en tugir báta löskuðust. Ég veit, að þeir menn, sem þá misstu skip sín, eiga mjög erfitt að fá skip í staðinn, og hefur af þeim orsökum myndast keppni um það að komast yfir öll þau skip, sem kunna að vera fól, en enginn kostur er að bæta strax í skörðin. Við vitum, að framhald muni verða á því, að fiskiflotinn gangi úr sér, þó að við vonum, að það verði ekki í jafnstórum stíl og orðið er. Af því leiðir, að við verðum að gera sérstakar og óvenjulegar ráðstafanir til þess að hægt sé að halda í horfinu um skipaflotann. En það er ekki eins á ferri einstakra manna og áður var, vegna innflutningsörðugleika og skorts á

Skipasmiðaeftir og skipasmiðastöð.

þeim gjaldeyri, sem til greina þyrfti að koma. Það mun ekki unnt að fá það efni, sem þarf, nema í Ameríku, og dollaravandræðin eru svo mikil, að engar líkur eru til, að einstakir menn fái bætt úr þeirri þörf, sem fyrir hendi er. Við eigum þetta mál auðvitað undir samningum við Breta, og hafa þeir að sönnu heitið því, að við skyldum fá hagkvæm verzlunarkjör, og er ekki ástæða til annars en að ætla, að þeir muni efna það, ef ríkisstj. tekur að sér málið. Íslendingar eiga nú svo mikið inni í Bretlandi, að ef brezka stjórnin uppfyllir loforð sín um að greiða fyrir viðskiptum Íslendinga, ætti að mega vona, að hægt verði að sigrast á gjaldeyrisvandræðunum.

Það kann að þykja djúpt tekið í árinna að ætlast til, að flutt verði inn efni á sama ári bæði í skipasmiðastöð og 40—50 báta úr eik og nokkra togara. En það veit enginn, hve langvinnu styrjöldin verður, og í annan stað er það líklegt, að að stríðinu loknu verði efni í skip óskaplega dýrt og flutningur á milli landa kostnaðarsamur. Loks eru engar líkur til þess, að hægt verði að fá skip smíðuð erlendis með bærilegum kjörum eftir stríðið. Þá verða þjóðirnar önnur kafnar að bæta upp það, sem þær hafa misst í stríðinu. Ég held því, að ekki sé djúpt tekið í árinna, þó að farið sé fram á innflutning á efni í skipasmiðastöð og 40—50 fiskiskip.

Það er tekið fram í seinni málsgr. till., að skipaverkfræðingur skuli sendur til Ameríku til þess að sjá um efniskaupin. Þetta tók ég í till., af því að mér er sagt af kunnugum mönnum, að efni í skip sé svo mismunandi að gæðum, að það sé miklum örðugleikum bundið að panta það, án þess að sérstakur trúnaðar- og kunnáttumaður sé fenginn til að velja það. Það kvað og vera miklum vandkvæðum bundið að húa efnið rétt í hendur skipasmiðanna. Á Norðurlöndum er gömul og mikil þekking á þessum efnum. Þar eru felld skógartré og höggvin eftir tillögum skipasmiðanna, og efniviðurinn hagnýttur sem allra bezt. En annars staðar er alenggt, þegar efni er fellt til skipasmiða, að mikið af því fari til spillis og verði því dýrara en ef það er sagað niður eftir fyrirsögn skipasmiðsins. Það er tiltölulega ekki mikill kostnaðarauki, þegar um svo mörg skip og mikinn efnivið er að ræða, þó að einn maður sé sendur til Ameríku.

Ég er enginn kunnáttumaður, og till. er því ekki flutt af mér sem kunnáttumanni, en mér er ljóst, að skipastóllinn íslenski er undirstaðan að bjargráðum þjóðarinnar, og að hann er að ganga út sér og mun gera það, svo að til vandræða horfir, ef ekkert verður aðhafzt.

Hæstv. forseti hefur ákveðið tvær umr. um þetta mál svo sem rétt er, því að það hefur í för með sér fjáruáhrif. Mér finnst því eðlilegast, að till. fari til n., og þá helst fjvñ.

Skúli Guðmundsson: Þessi þáttill. frá hv. 5. þm. Reykv. er um það að skora á ríkisstj. að gera ráðstafanir til þess, að keypt verði og flutt til landsins á þessu ári efni í skipasmiðastöð og fiskiskip í allstórum stíl, og síðan hlutazt til um að senda verkfræðing til Ameríku til að

sjá um kaup á efni í skip og skipasmiðastöð. Nú geri ég ekki ráð fyrir, að ágreiningur sé um það, að innan skamms verði mikil þörf fyrir Íslendinga að endurnýja skipastól sinn. Ég er einnig sammála flm. till. um það, að vinna þurfi að því, að skip séu smíðuð hér á landi í framtíðinni. En í sambandi við það að færa skipasmiðarnar inn í landið og endurnýja flotann, þá koma mörg önnur atriði til greina, sem þörf er á að rannsaka. Það er rannsóknarefni, hvaða stærðir og tegundir skipa henta bezt fyrir okkur, og svo skiptir það líka máli, að efni í þessi skip sé keypt á hentugum tíma. Ég mun greiða atkvæði með því, að þessi till. komi til 2. umr. og n. til athugunar, en hins vegar vildi ég taka það fram, að till. er þannig orðuð, að eigi er hægt að samþ. hana eins og hún er. Það er vitanlega ekki hægt um það að segja og liggur ekkert fyrir um það, hvort til eru menn hér í landinu, sem vilja eða geta lagt fram fé til kaupa á efni, eins og þarna er gert ráð fyrir, og verður þá ekki annað séð af till. en að það vaki fyrir flm., að ríkisstj. kaupi inn efni. Það á að skora á stjórnina að gera ráðstafanir til þess að kaupa til landsins efni til þessara framkvæmda, og ef einstaklingar eða einstök félög vilja ekki leggja í þessi kaup eða hefðu ekki möguleika til þess, þá verður ríkisstj. að gera kaupin. En ef ríkisstj. réðist nú í slík kaup fyrir hönd ríkisins, þá yrði það til þess, að þarna yrði sett á stofn ríkisverzlun með þetta efni, eða ef til vill er hægt að skilja till. þannig, að ríkisstj. eigi að setja upp skipasmiðastöð og láti smíða skip. Ég vildi vekja athygli á þessu, þar eð ég fyrir mitt leyti get ekki á það fallist að óathuguðu máli að skora á ríkisstj. að setja upp landsverzlun með þetta efni og reka skipasmiðar. Ég teldi eðlilegra, að þeir einstaklingar keyptu þetta efni, sem áhuga hefðu á því að eignast slík skip.

Þetta vildi ég láta koma fram við fyrri umr. málsins, og vænti ég, að nefndin taki til athugunar orðalag tillögunnar.

*Einar Olgeirsson: Út af því, sem hv. þm. V.-Húnv. sagði, vil ég taka það fram, að vitanlega er í till. aðeins gert ráð fyrir því, að ríkisstj. sjái um, að á þessu verði byrjað. Að sjálfsgöðu er það tilgangur till., að ríkisstj. sjái um, að þessi innflutningur og síðan smíði á skipum verði í höndum þeirra manna, sem reka þessa hluti hér á landi. En auðvitað gæti svo farið, að enginn fengist til þess að verða innflytjandi að þessu efni né eigandi, þó ólíklegt megi teljast, og ræki þá að því, að ríkisstj. sjálf flytti efni til landsins. En ég held, að ekki þurfi að gera ráð fyrir því, að ekki mundu fást menn til þess að kaupa efni til þessara hluta, ef til kemur. Ég tel, að ríkið þyrfti þess vegna sjálft að koma sér upp skipasmiðastöð og byggja skip. Það virðist ekki vera það almennt nú hér á landi, að það vanti kaupendur að vörum, sem fluttar eru inn. Það er a. m. k. áreiðanlegt, að þeir menn, sem hafa gert það að atvinnu sinni að byggja skip, mundu ekki kjósa, að ríkið setti upp skipasmiðastöð og færi að smíða skip. Ég held þess vegna, að það verði að vera á valdi ríkisstj. og undir hennar forsjá, hvernig hún kemur þessu

fyrir, hvort hún reynir fyrst þá leið, að fá einstaklinga til þess að gera kaup á þessu efni og byggja þar af leiðandi skipin. En því aðeins mun hún fara að setja upp skipasmiðastöð, að engir fáist til þess aðrir. En ég vil endurtaka það, að ég sé ekki, að það þýði að knýja á aðrar dyr en ríkisins til þess að koma þessu í framkvæmd. Það er ofviða fyrir einstaklinga að gera þetta í einu lagi, og það er líka mikill styrkur að minu álit, að ríkisstj. sé þar aðili heldur en að láta einstaklinga brjótast í því.

***Viðskmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég lit þannig á þessa tillögu, að aðalefni hennar sé að skora á ríkisstj. að greiða fyrir því, að mönnum gefist kostur á að flytja inn vörur þær, sem till. fjallar um, þar eð eftirspurn eftir þeim sé mikil, og hins vegar sé engan veginn útilokað, að ef einstaklingar ekki kaupi, þá gangi ríkið þar á milli. Þetta atriði álit ég rétt að athuga sérstaklega í þeirri nefnd, sem fær þetta mál til meðferðar. Ég geri ráð fyrir, að ríkisstj. hafi engu minni áhuga en hv. flm. till. fyrir því, að fluttur verði inn í landið vörur þær, sem till. greinir, ef eftirspurn er eftir þeim. Hitt er annað mál, eins og ég hef áður komið inn á, að á þessu geta verið miklir erfiðleikar og ef til vill ófyrstíganlegir. Ef þessar vörur fást ekki í Englandi, sem er meira en vafamál, þá verður það í fyrsta lagi undir samningum við Bretla komið, hvort unnt verður að fá frjálsan gjaldeyri frá Bretlandi, sem þarf til þess að greiða vörur þessar með, og það skal náttúrlega engu spáð um það, hvernig það mundi takast, en það getur orðið miklum erfiðleikum bundið. Þá vil ég vekja athygli á öðru, sem sé því, að jafnvel þótt sá gjaldeyris fengist, þá eru erfiðleikar á að fá flutt til landsins, og gæti þá farið svo, að engin leið væri að leysa það atriði málsins. Í því sambandi vil ég sérstaklega benda á það hér, að frá því að styrjöldin hófst hefur það verið fyrirætlun ríkisstj. og ýmissa innflytjenda að reyna að koma okkur upp birgðum af þungavöru, og hafa talsverðar tilraunir verið gerðar í þá átt. Að visu eru til meiri birgðir af þeim en venjulega er, og má því segja, að þetta hafi að nokkru leyti tekizt. Að ekki hefur tekizt að safna þeim birgðum, sem ríkisstj. eða innflytjendur væru ánægðir með, er ekki vegna gjaldeyrisskorts til að greiða vöruna með, heldur eru það erfiðleikarnir á að flytja vöruna, sem eru þess valdandi. Auk þess hafa verið gerðar tilraunir til þess að fá leigð aukaskip til flutninga, en það hefur ekki tekizt nema endrum og eins. Og ástandið er þannig, að núna liggja vörur, sem búið er að festa kaup á bæði vestur í Ameríku og í Bretlandi og bíða eftir heimflutningi, og hefur þá orðið að raða niður í skipin í samráði við stj. og taka það, sem mest á liggur. Á þessu má sjá, að miklir erfiðleikar eru í sambandi við þetta mál, — þó þer ekki að skilja, að ég telji ekki fulla ástæðu til að athuga þetta mál. Og mætti gefa nefndinni fyllri upplýsingar en gefnar eru á þessu stigi málsins. Að lokum vil ég gera þá brtt. við till. hv. flm. og vona, að hann geti fallizt á hana, að þessu máli verði vísað til allshn., en ekki fjvn., því ég skil hana ekki sem

Alpt. 1941. D. (56. löggjafarþing).

fjarveitingu úr ríkissjóði, og væri rétt samkv. eðli málsins, að hún færi til allshn. Auk þess hefur fjvn. miklum störfum að gegna, en allshn. ekki svo miklum, að hún geti ekki sinnt þessu máli.

***Einar Olgeirsson:** Herra forseti! Ég er ánægður yfir að þessi till. er hér fram komin. Þessi till. er í beinu samræmi við það, sem við þm. Sósíalistafll. og áður Kommúnistafll. höfum lagt til á undanförunum þingum. M. a. í frv. 1939, þá hljóðaði 6. gr. sérstaklega um það í sambandi við endurreisn atvinnulífsins og nýsköpun í því, að leggja fram hlutafé til byggingar fullkominnar skipasmiðastöðvar og annarra fyrirtækja. Við höfum líka hvað eftir annað lagt til á Alþingi, að ríkið styddi menn hér á landi til að byggja stóra vélbáta, frá 60 til 150 tonn. Þessum till. var aldrei sinnt, hvorki um skipasmiðastöð eða flota af stórum vélbátum. Ég býst hins vegar við því, að fjöldi þm., sem tóku vel undir þessa till., eigi eftir að átta sig á því, að það er betra að láta ekki pólitískt ofstæki ráða gerðum sínum. Það er rétt að athuga till. og standa með þeim, ef þær eru réttar, hvaðan sem þær koma. Ég vil í sambandi við það, sem rætt hefur verið um þessa till., vekja eftirtekt á því, að það eru ekki þeir erfiðleikar, sem viðskmrh. vildi vera láta, sem við eigum í við að koma upp skipasmiðastöð. Það vita allir, hvernig allt gengur á stríðstímum, og það er ekkert fyrirtæki, sem borgar sig eins vel og skipasmiðastöð. Og við þurfum ekki annað en að líta til síðasta stríðs til þess að sjá, hvað við tekur. Við sáum, hvernig fór í Englandi eftir síðasta stríð. Þá gat þeim dottið í hug að rífa niður skipasmiðastöðvar, sem byggt gátu millj. smálesta skipastól á ári. Það er nokkurn veginn gefið, hvernig ástandið mundi verða með sama þjóðskipulagi. Það er gefið, að mönnum fyndist ekki borga sig að byggja skip, þegar fyrsta hrotan er búin, og þá mundu rísa upp sömu vandræðin og eftir síðasta stríð. Það er rétt að vekja eftirtekt á þessum erfiðleikum. Það er það brýni, sem fengið gæti þjóðina til þess að ráðast í það að byggja skipasmiðastöð. Hvað snertir það, sem viðskmrh. sagði, að það kynnu ef til vill að verða ófyrstíganlegir erfiðleikar á að koma upp slíkri skipasmiðastöð, þá gat hann þess, að aðalorsökin fyrir því væri sú, að brezka ríkisstj. mundi ekki ganga inn á að láta yfirfæra þann gjaldeyri, sem þyrfti að fá frjálsan til kaupa í Ameríku. Ég vil geta þess í þessu sambandi, að ég teldi ekki úr vegi, að hann upplýsti, hvernig sé með vörur, sem við getum selt í Ameríku fyrir frjálsan gjaldeyri, hvort Bretar borga okkur í dollurum fyrir slíkar vörur, þegar þeir með einu eða öðru móti neyða okkur til að láta þær af hendi við sig. Það er nauðsynlegt að koma upp skipasmiðastöð, og Alþingi á heimtingu á að vita, hvernig er háttað um vörur þessar og greiðslur fyrir þær, sem við getum fengið frjálsan gjaldeyri fyrir. Enda er bezt í þessu sambandi að horfast í augu við staðreyndirnar. Við verðum að fá að vita, hvar við stöndum í þessu máli. Og það væri ekki úr vegi að fá að vita, hvort við fengjum að nota þann

frjálsa gjaldeyri, sem aflað er, og ráðstafa honum m. a. í slíkt þarfaþing sem þetta mundi vera.

Það er vitanlegt, að það, sem hér á Íslandi þarf til þessara framkvæmda, er svo smátt á þeirra mælikvarða, að hægt væri að fá hluti úr gömlum stöðvum á Englandi. Það er a. m. k. ekki útilokað. Í sambandi við mál eins og þetta er nauðsynlegt, að Alp. segi frá því, hverjir erfiðleikarnir séu og hvaða möguleikar séu á að yfirfista þá. Hvað hitt snertir, að ef til vill yrði ríkið að koma upp slíkri stöð, þá virðist mér það ekki ólíklegt. Ég held, að það sé rétt, að það muni vera einstaklingum ofviða að koma upp slíkri stöð. Líka mætti finna önnur form hlutafélaga eða félagasambanda. Til þess að geta haldið slíka stöð og tryggt starfsemi hennar þyrfti ríkið að hafa nokkurn veginn eignarrétt á henni og það síðan selja báta með skikkanlegu verði til smátúgerðarmanna og annarra útgerðarmanna í landinu. Ef svona skipasmiðastöð væri í eigu eins hlutafélags og verður eins stór og ég býst við að flm. hugsi sér, þá mundi fyrir slíkt hlutafélag geta skapast einokunaraðstaða gagnvart smátúveginum.

*Finnur Jónsson: Þetta er að sjálfsögðu mikið nauðsynjamál. Það er að visu ekki nýtt hér á þingi, því eins og þeir vita, sem annars fylgjast með því, sem gerist hér í landinu, hafa á síðustu 2 árum verið byggðir líklega um 20 vélbátar með styrk af ríkisfé, og var þetta vissulega ekki eftir till. kommúnista, sem lagzt hefðu á móti því. Nú er sá munur á, að það er að visu enn mikil nauðsyn á því, að endurnýjaður verði skipastöllinn og þó einkum það, að ríkið gæti hjálpað til með innflutning á efni og gjaldeyri til greiðslu skipabyggingarkostnaðarins. Hins vegar geri ég ekki ráð fyrir, að nein þörf sé á, að ríkið leggi fram nokkurn styrk til skipabygginga, enda ekki til þess ætlað af till. manni. Skipasmiðastöð þarf ekki að komast upp til þess að byggja mótorbáta, þó einn hv. ræðum. virtist halda það, þar eð nóg af slíkum stöðvum er til í landinu. Veit ég meðal annars um eina skipasmiðastöð á Ísafirði, sem hefur pantanir í að byggja 5 mótorbáta og mundi vilja byrja á byggingu þeirra nú þegar styrklaust, ef unnt væri að greiða fyrir innfl. og gjaldeyri í því skyni. Hins vegar þyrfti sérstaka skipasmiðastöð, ef byrjað yrði á að byggja stór járnskip. Fyrir mitt leyti vildi ég gjarnan óska, að það nætti takast að koma þessu máli í framkvæmd, því ég er ekki hræddur um það, að neinn þeirra manna, sem nú eru á þingi, mundi fara að rífa slíka skipasmiðastöð niður, þegar stríðinu linnti. Það er sem sagt um mikið nauðsynjamál að ræða, og tel ég sjálfsgagt að visa þessari till. til þeirrar nefndar, sem starfar að slíkum málum í sameinuðu þingi, sem er allshn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 25 shlj. atkv. og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Á 9. fundi í Sp., 28. apríl, utan dagskrár, mælti:

*Sigurður Kristjánsson: Ég flutti hér fyrir 5 vikum mál í þingsályktunarformi í sameinuðu Alþingi. Það var um innflutning á efni í skipasmiðastöðvar og báta. Fyrir tilmæli hæstv. viðskmrh., sem ekki er viðstaddur, var þessu máli vísað til allshn. Sp., í stað þess að ég óskaði eftir, að því yrði vísað til fjvn.

Nú eru liðnar 5 vikur síðan, og ég hef enn ekki orðið var við málið. Mér er sagt, að þessi n. sé búin að afgreiða 1 mál á 10 vikum. Nú vildi ég, ef hæstv. forseti álitur ekki of langt gengið um vinnuhörku við þessa n., biðja hann að ganga fram í því, að hún, að loknu 10 vikna striti sínu við þetta eina mál, afgreiði nú þetta mál einnig til þingsins, því að um það verður ekki deilt, að það er eitt af stærstu málunum, sem fyrir þinginu liggja.

Ég vænti, þó að hæstv. viðskmrh. sé ekki viðstaddur, að hann sé fús til að leggja fram liðsmd sína til þess, að n. afgreiði málið, því það var fyrir hans aðgerðir, sem það fór til allshn., en ekki fjvn., sem mundi vera búin að skila málinu, þó að hún hafi meiri störfum að sinna en allshn.

*Árni Jónsson: Vegna þess að formaður allshn. sameinaðs þings er ekki viðstaddur, þá vil ég víkja að þeirri fyrirspurn, sem hv. 5. þin. Reykv. gerði út af þáttill. N. hefur ekki afgr. hana enn þá. Hún hefur aðeins afgr. 3 mál. Það voru aðeins 10 mínútur eftir af fundi, þegar þetta var tekið fyrir, og ég geri ráð fyrir, að hv. 5. þin. Reykv. sé mér sammála um, að það verður ekki afgr. á þeim tíma. Og afgreiðsla mála er tekin eftir röð.

*Sigurður Kristjánsson: Ég vil taka fram út af því, sem hv. 9. landsk. sagði, að það eru engar 10 mín., sem nefndin hefur haft til að afgreiða málið, heldur 5 vikur, og ég tel þetta ekki vera forsvaranlega afgreiðslu á málinu. Það væri æskilegt, ef hv. forseti vildi hlutast til um, að n. gerði skyldu sína.

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 82, n. 378).

*Frsm. (Finnur Jónsson): N. var hv. flm. sammála um, að æskilegt væri að leggja sem mestan gjaldeyri í að koma upp efni til framleiðslu hér innanlands. Hins vegar hefur skipast til hins verra, þannig að gera má ráð fyrir, að leggja beri áherzlu á að ná matvöru til landsins. N. þótti því ekki fært að leggja fyrir ríkisstj. að kaupa efni í ákveðna tölu skipa, eins og siglingar eru nú. Hins vegar hefur n. lagt fram brtt. á þskj. 378 og farið þar eins nærri till. hv. flm. og henni þótti fært undir því breytta ástandi, sem nú er á siglingum, í sambandi við aðflutninga til landsins. Enn fremur hefur n. bætt inn í heimild fyrir ríkisstj. til að verja nauðsynlegu fé úr ríkissjóði til athugunar á öllum möguleikum á þessu. Ég vænti þess, að hv. flm. geti sætt sig við till. n. og samkomulag náist um málið.

*Sigurður Kristjánsson: Það er langt síðan þessi till. var flutt og rétt ár síðan aðstaðan á flutningi til landsins hefur breytzt til hins verra, þ. e. a. s. hætturnar á hafinu hafa aukizt. Að öðru leyti má segja, að ástandið sé óbreytt.

Skipastóll landsmanna til flutninga er sá sami, en fiskiskipum hefur ört fækkað, og nauðsyn fyrir aukinn skipastól er augljós.

Það er að sjálfsögðu betra en ekki að samþykkja till. svo breytta eins og hún kom frá hv. n., en það verður ekki breitt yfir, að með breytingunni er dregið mikið úr þeim kröfum, sem gerðar voru í upphafi, og þeim er dregið meira á dreif.

Í staðinn fyrir að skora á ríkisstj. að flytja inn efni á þessu ári í skip og skipasmiðastöð, þá er í brtt. ríkisstj. falið að greiða eftir mætti fyrir innflutningi. Það sama, sem ríkisstj. þykist hafa gert undanfarið. Í brtt. er ekki tilgreint, að þetta skuli vera fiskiskip, enda þótt það sé aðaltilgangurinn. Einnig er fellt úr að senda menn úr landinu til þess að velja efni. — Ég hefði kosið og vænt þess, að till. hefði orðið fyllri, þegar hún kom frá n., heldur en að úr henni yrði dregið. Ég hefði talið, að vel mætti rannsaka, hvort ekki er víðar völ á efni en í Ameríku, t. d. ekki útlokað, að það fengist frá Englandi. En n. hefur ekki talið fært að ganga jafnlangt minni till., fyrst og fremst vegna örðugleika á matvælaflutningi til landsins.

Það er rétt, að hér er nú vöntun á ýmsum matvöruhegundum. Það vitum við bezt, sem fyrir heimili þurfum að sjá, að margar algengar tegundir matvæla fást hér ekki í búðum. Þegar við förum með matvælaeðla og ætlum t. d. að fá haframjöl, þá fæst það ekki, og þannig er með ýmslegt annað. En matvöru fáum við ekki nema við greiðum hana. Og með hverju greiðum við? Við greiðum einmitt með því, sem við fáum úr sjónum, og þá þurfum við skipastól. Um það er talað að taka hluta af arði sjávarútvegsins til að hjálpa landbúnaðinum. Hvað sýnir það? Það sýnir, að sjávarútvegurinn er undirstaðan fyrir því, að við lifum. Þess vegna er leiðinlegt, að hv. allshn. Sp. skyldi ekki sjá sér fært að gera till. fyllri en hún var.

Án þess að ég vilji stofna hér til deilna um þetta, þá vil ég segja það, að það skortir skilning á mikilvægi sjávarútvegsins hér á hv. Alp. Ég man, að fyrir nokkrum árum kom ég með till. um, að Alp. samþ. fjárveitingu til fiskirannsóknna hér við land. Af þessu var svo mikil sjávarseftilykt fyrir þessa háu samkomu, að þannig fór, að till. fór í n., en þegar hún kom úr n., var hún orðin sundurtætt og búið að taka burt úr henni, að fiskifræðingar mættu koma nálægt þessu, og þannig útleikin, að það var eins og vargur hefði komið í hana og yfir mig ausið ónotum ef ekki mætti segja skömmum fyrir þessa till.

Ég hef flutt á tveim þingum till. um að tryggja aflahluta á fiskiskipum. Í annað skiptið kom frv. fram í Ed., og hún sá fyrir því. Í hitt skiptið var því vísað hér með rökstuddri dagsskrá út úr hv. d. og stj. falið að leggja málið aftur fyrir, eftir að það hefði verið athugað. En

það hefur hæstv. ríkisstj. ekki dottið í hug að gera.

Fiskihlutur manna hér við land á þeim ¼ árs, sem liðinn er, hefur komið á annan tug þús. kr. Sjálfir víta hv. þm. mjög vel, að fram undan muni ár, þegar aflahlutir muni hrynja niður í kannske ekki neitt, og jöfnunarsjóður yrði því nauðsynlegur. En þetta mál gat ekki fengið afgreiðslu vegna þeirrar tregðu, sem slík mál alltaf mæta hjá allt of stórum hópi þm. Ég er því vanur við að biða skipbrot með till. um efni þessarar miklu atvinnugreinar okkar Íslendinga, sem er undirstaða undir ríkisbúskap okkar og að efnum til undir okkar þjóðarbúskap. Nú þykir mér að sönnu mikil bót í öllu þessu böli, að hv. n. hefur þó séð sér fært að leggja til, að stj. yrði falið að gera eitthvað, sem henni gott þætti í þessu efni, en ekki að afgr. till. með rökstuddri dagsskrá. En eftir framtakssemi hæstv. ríkisstj. í innflutningsmálunum á undanförmum mánuðum og árum get ég ekki borið mikið traust til hennar, þegar verkefnið eru rétt upp í hendur hennar með jafnmiklum dræmingi eins og gert er með þessa till. Það hefur verið mjög erfitt að fá ríkisstj. til þess að gera mjög hörð atök í innflutningsmálunum. Og það veitir ekki af því að ýta heldur undir það heldur en að draga úr því, að hún hafi einhver úrræði.

Nú er það svo, að við eigum mjög undir högg að sækja til brezku ríkisstj. um innflutning. Og það munu vera þeir mestu örðugleikar, sem ríkisstj. hefur við að stríða, að vera háð samningum við stj. Bretu um innflutning á þessum nauðsynjum eins og öðrum. Og ég efast ekki um, að hæstv. ríkisstj. er að togast á við brezk völd um þessi mál. Ég hélt, að það mundi vera styrkur fyrir hæstv. ríkisstj. að geta vitnað í öflug fyrirmæli og öflugan vilja alls þingsins um innflutning á einhverjum sérstökum alveg nauðsynlegum hlutum. Þar af leiðandi bar ég fram þessa till., þó að ég væri ekki í vafa um það, að hæstv. ríkisstj. mundi gjarnan vilja, að innflutningur tækist á efni í skip. Það ýtti sérstaklega undir mig að flytja þessa till., að á einum einasta degi fóru í mál milli 10 og 20 fiskiskip nú einmitt fyrir fáum vikum. Og á sama tíma brotnuðu meira og minna margir tugir fiskibáta, og allt kostaði þetta rýrnun fiskiflotans fyrst og fremst og svo mjög mikið efni. sem þarf til þess að gera við þá bátana, sem brotnuðu, en ekki fórust. Ég vil fúslega viðurkenna, að mín till. sé ekki eins fullkomin eins og hefði átt að vera. Einnig vil ég viðurkenna það, að till. bendir alls ekki á nein úrræði. Það er ætlað til þess, að hæstv. ríkisstj. finni þau, því að þessi úrræði er í raun og veru ekki hægt að benda á. En þrátt fyrir þetta álit ég, að ályktun frá Alp., og hún ágreiningslaus, sé svo mikils virði, að það gæti riðið baggamuninn um það, að hæstv. ríkisstj. gæti komið brezku stj. í skilning um það, að líf þjóðarinnar væri blátt áfram undir. því komið, að fiskiflotinn gangi ekki til þurrðar, heldur vaxi. Nú er það niðurstaða mín af þessum orðum, sem ég hef sagt, að mikið mundi heppilegra að samþ. till. eins og hún er á þskj. 82 heldur en brtt. Og ég

vil alvarlega skora á alla þá hv. þm., sem eru þeirrar sömu skoðunar og ég um það að þetta sé yrulegt nauðsynjamál, og að það mundi verða styrkur fyrir ríkisstj. að fá svona till. samþ., að greiða atkv. á móti brtt., en með aðal-till., vitandi það, að það er verið að hjálpa sjávarútveginum.

*Viðskmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég hef ekkert á móti því, að þáttill. verði samþ. í því formi, sem n. gerir ráð fyrir.

Ég ætla að ræða um horfurnar á því, að framkvæmd geti átt sér stað á því, sem í þáttill. greinir; til þess að menn verði ekki fyrir vonbrigðum síðar út af þessum efnum.

Ég vil fyrst taka það fram, að það hefur undanfarið verið reynt að koma því svo fyrir, að til landsins væri jafnan flutt efni til báta-smíði eftir því, sem föng hafa staðið til, til þess að smíða nýja báta og gera við eldri báta og skip. Það hafa verið tveir örðugleikar á þessu. Annar, að samninga hefur þurft við stj. Bretlands um dollaragreiðslu í því sambandi, og hinn örðugleikinn er að fá efni flutt til landsins, en vegna örðugleika á flutningaskipum hefur verið ætlað lítið rúm fyrir þetta efni í þeim, en var flutt svo lengi sem menn töldu þess nokkurn kost. Og ef þess er nokkur kostur, verðum við að halda áfram að flytja inn timbur, eins og við þorum vegna nauðsynlegs flutnings matvæla. Það eru þrír eða fjórir farmar af timbri keyptir vestan hafs, og er ekki hægt að segja um, hvenær hægt verður að flytja þá hingað. En hér á landi er mesti timburskortur til almennra þarfa. En ríkisstj. er legið á hálsi fyrir það að láta flytja hingað timbur á meðan ekki er meira til af matvælum í landinu en nú hefur verið. Þó að við gætum fengið gjaldeyri til þess að kaupa þetta efni, eru litlar líkur til þess að hægt verði að flytja það til landsins. Ég hef ekkert á móti því, að Alp. láti í ljós vilja sinn til ríkisstj. um að hún geri það, sem í hennar valdi stendur, til þess að kaupa timbur og flytja inn, ef ástæður verða fyrir hendi.

*Frsm. (Finnur Jónsson): Það situr sízt á mér að vera að hafa á móti því að efla sjávarútvegin. Ég ætla, að ég hafi oft fundið til þess, ekki síður en hv. flm., að nokkuð hefur skort á skilningi hæstv. Alp. á þessu máli. Og sérstaklega urðum við varir við það Alpfl.-menn á sínum tíma, að þegar við höfðum bent á nauðsyn þess að endurnýja togaraflotann fyrir stríð, þá mættu þær till., sem við bárum þá fram hér á hæstv. Alp., hvorki þeim skilningi eða stuðningi af hálfu flokks þessa hv. flm., Sjálfstfl., sem æskilegt hefði verið, og miklu frekar var það svo, að flokkur þessa þm. lagði stein í götu þessara till. og jafnvel gerði gys að þeim.

Á sínum tíma stóðum við Alpflm. að því, að veittur væri styrkur úr ríkissjóði til þess að smíða mótorbáta innanlands, og þar það talsverðan árangur, á sama tíma, sem Sjálfstfl. vildi hvorki hreyfa legg eða lið í því skyni. (GSv: Er þetta fyrir hönd n.?). Ég ætla, að hv. þm. V.-Sk. heyri, að ég tala fyrir mig sjálfan sérstaklega.

En hvað viðvíkur þeirri till., sem hér liggur fyrir, ætla ég, að hún sýni á engan hátt neinn skort á skilningi allshn. á þörfum sjávarútvegsins. Hins vegar hefur n. tekið tillit til þeirra breyttu ástæðna, sem eru nú orðnar hér um siglingar. Það er vitað, að siglingar við Ameríku hafa lagzt niður langan tíma, þó að þær séu eitthvað byrjaðar aftur, og siglingar til Englands hafa lagzt niður. Og vitanlegt er, að um efni til skipa er ekki að ræða í Englandi. Þjóðin er hvorki megnug að fá þaðan járn eða timbur. Einasta húsið, sem hægt er að venda í fyrir okkur í þessum efnum, er Ameríka. Og eins og hv. flm. þessarar till. lýsir ástandinu um matvælabirgðir hér í landinu, þá mundi sennilega, þrátt fyrir það, þótt samningar lægju fyrir um flutning á timbri, áherzla lögð á það að flytja hingað til landsins matvörur.

Eins og hv. þm. tók fram, þá er það vitanlega styrkari aðstaða fyrir hæstv. ríkisstj., að þm. séu sammála um þá till., sem afgr. verður hér frá Alp. Það er sýnt, að þm. verða ekki sammála um till. hv. 5. þm. Reykv. Ef hv. þm. því meinar, að hér eigi að koma fram sterkur þingvilji, þá finnst mér, að hv. þm. ætti heldur að fara fram á það, að allir viðstaddir þm. yrðu með brtt., sem allshn. leggur til að verði gerð við þáttill.

*Sigurður Kristjánsson: Herra forseti! Aðeins örfá orð. Ég hef náttúrulega ekki neinu verulegu að svara frsm. n., og hæstv. viðskmrh. hefur talað um örðugleikana á að flytja til landsins efni. En eins og ég tók fram í byrjun, þá er auðvitað ekki hægt að framkvæma svona till. nema með aðstoð brezku ríkisstj. Og nú er það vitað, og allt of vitanlegt mált, að landið hefur verið hernumið, og Bretar hafa þar af leiðandi útilokað, að við gætum, eftir sömu leiðum og áður, fengið efni í skip eða fullsmíðuð fiskiskip. Á Bretum hvílir þess vegna tvenns konar skylda í þessu efni. Fyrst og fremst að sjá um, að við fáum þessar nauðsynjar annars staðar frá, og í öðru lagi, að það sé unnt að flytja þær til landsins. Og það er við þessar framkvæmdir, sem hæstv. ríkisstj. á mestum örðugleikum að mæta. Og ég tók það einmitt fram, að ég álit, að svona samþykkt gæti orðið ríkisstj. stuðningur í slíkri baráttu. En þeim aðila, sem hefur hernumið þetta land og svo mjög er tregur til þess að skilja þarfir okkar, þarf að vera það skiljanlegt, að Alp. telji það lífsnauðsyn, að þetta efni sé flutt inn. En þetta er ekki krafa um það, að þetta verði flutt inn. Þess vegna vildi ég hafa fyllra orðalagið á till., en ekki vegna þess, að ég efaðist um vilja ríkisstj., né heldur að ég sjái ekki, við hvaða örðugleika hún hefur að stríða. Ég hygg því heppilegra og betra fyrir hæstv. ríkisstj., að þáttill. verði samþ. eins og hún er á þskj. 82 heldur en að henni verði breytt.

ATKVGR.

Brtt. 378,1 samþ. með 31:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: SkG, StSt, StgrSt, SvH, VJ, ÞBr, ÞP, ÁJ, BJ, BSt, BJB, BSñ, EÁrna, EE, EmJ, FJ,

GP, GSv, HelgJ, HermJ, IngP, JJós, JGM, JPálm, JörB, MG, PHeru, PZ, PHann, PO, HG.

nei: SK, BrB, HV, ÍslH, SEH.

JakM, JóhJón greiddu ekki atkv.

11 þm. (SÁO, TT, ÁÁ, ErlP, EystJ, GG, JÍv, JJ, MJ, ÓTh) fjarstaddir.

Brtt. 378,2 samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis, með fyrirsögninni: Till. til þál. um innflutning á efni til skipasmiða og um skipasmiðastöð (A. 435).

6. Vegavinna.

Á 44. fundi í Nd., 25. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um vegavinnu á næsta sumri (A. 258).

Á 45. fundi í Nd., 26. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 54. fundi í Nd., 8. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 59. fundi í Nd., 14. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

*Flm. (Gísli Guðmundsson): Við hv. þm. Barð. höfum leyft okkur að flytja till. til þál. á þskj. 258. Áður en ég fer út í efni hennar, vil ég skjóta því til hæstv. forseta, að vegna þess, hve langt er síðan till. var lögð fram, geri ég ráð fyrir, að þurfi að breyta fyrirsögn hennar að einu leyti, þannig að í stað orðanna „næsta sumar“ komi: í sumar.

Það er nú svo, að víðsvegar um landið hefur það oft komið sér nokkuð illa, að unnið hefur verið í vegum. Þeir, sem heima eiga í sveitunum, eiga oft erfitt með að stunda vegavinnu á þessum tíma. Þess vegna hafa það verið almenningar óskir manna í sveitunum, að þessari vinnu sé komið þannig fyrir, eftir því sem hægt er, að ekki sé unnið að henni yfir sumarið, heldur vor og haust. Nú skal ég ekki gera það hér að almennu umræðuefni, hvernig þessari vinnu hefur verið fyrir komið, en hún mun aðallega hafa verið stunduð á sumrin upp á síðkastið. Nú er það kunnugt, að yfir sumartímann hefur mjög skort vinnuafli í sveitunum, og hefur ýmis undirbúningur og ráðstafanir verið gerðar til þess að bæta úr þessum erfiðleikum bænda. En okkur flm. þessarar till. sýnist, að hæstv. ríkisstjórn beri að sjá svo um, að sú vinna, sem undir hana heyrir, sé framkvæmd á þeim tíma, sem minnstar líkur eru til, að hún dragi vinnuafli úr sveitunum. Þess vegna er þessi þáltill. fram komin. Ég tel ekki þörf lengri framsögu fyrir málinu og vænti þess, að hv. d. samþ. till.

Forseti (JörB): Sú leiðrétting á fyrirsögn till., sem hv. flm. gat um, mun verða gerð við endur-

prentun, og er þetta sjálfsögð leiðrétting, þar sem mjög er nú liðið á þingtimann og komið fram yfir sumarmál.

*Atvmrh. (Ólafur Thors): Vegna þessarar till., sem hér er fram komin, þykir mér rétt að upplýsa, að langt er síðan ríkisstj. tók ákvörðun um að reyna að haga vegavinnu og annarri opinberri vinnu á þann hátt, að fólkið haldist sem mest heima í sveitunum, meðan á heyðönnun stendur, — einnig að hvetja menn úr kaupstöðunum til að gefa sig að heyskaparvinnu með því að gefa þeim forgöngu að þeirri vinnu, sem ríkisstj. réði yfir á haustin. Í fullu samræmi við það hefur fyrir löngu verið ákveðið að reyna að hafa framkvæmdir í sveitunum sem allra minnstar eða helzt engar meðan á slætti stendur, í því skyni að draga ekki vinnuaflið frá landbúnaðinum. Ríkisstj. er því samþykkt þessari till., eins og hún liggur fyrir, en telur hennar ef til vill ekki þörf. Hvort sem till. verður samþ. eða ekki, mun ríkisstj. gera þar sömu ráðstafanir í þessu máli og skoðar till. aðeins sem meðmæli Alp., ef hún verður samþ., sem sjálfsagt er. Kemur ekki til greina annað en allir séu sammála um, að nauðsyn beri til þess að bæta úr hinni auknu þörf landbúnaðarins á vinnuafli. Þess vegna getur ekki komið til mála, að Alp. leggist á móti þeirri hugsun, sem felst í till.

*Finnur Jónsson: Það voru aðeins örfá orð í sambandi við þetta mál. Það getur vel verið, að þessi till. eigi við víða á landinu, en þó getur hæglega hagað svo til, að nauðsyn beri til þess að halda áfram vegavinnunni yfir sumarið, og víða í kaupstöðum landsins er svo ástætt, að menn eiga ekki hægt með að fara að heiman til vinnu. Ég vil því spyrja hæstv. atvmrh., hvort hann mundi ekki taka tillit til þess, þar sem svo stendur á, jafnvel þó að till. verði samþ., að í kaптunum er lítið um vinnu á sumrin og menn eiga þar oft ekki heimangengt.

*Atvmrh. (Ólafur Thors): Út af fyrirsögn hv. þm. Ísaf. vil ég fyrir mitt leyti viðurkenna, að þar, sem svo stendur á, kemur annað sjónarmið til greina en hið almenna. Þegar um það er að ræða, væru annars vegar ekki veigamiklar framkvæmdir, og hins vegar gætu þeir, sem að þeim ynnu, ekki afkastað miklu í þágu landbúnaðarins. Er því rétt að taka tillit til þess, þar sem ekki verður nema um óverulegar framkvæmdir að ræða í slíkum tilfellum.

*Flm. (Gísli Guðmundsson): Eins og ég tók fram í framsögu minni, er langt síðan þessi till. var lögð fram í d., þó að hún hafi ekki komið til umr. fyrr en nú. Ég vil láta í ljós ánægju mína yfir því, sem hæstv. atvmrh. sagði, að ríkisstj. hefði tekið mál þetta til athugunar. Hins vegar er það sjálfsagt, eins og hann drap á, að hv. d. samþ. till., til þess að ríkisstj. hafi vilja Alp. til að styðjast við í ráðstöfunum sínum. Annars gæti lítið svo út sem þingið væri mótfallið slíkum ráðstöfunum, sem telja verður hina mestu nauðsyn.

ATKVGR.

Tillgr., með þeirri breyt., að í stað orðanna „næsta sumar“ komi „í sumar“, samþ. með 21 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 20 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 516).

7. Uppgötvanir.

Á 54. fundi í Ed., 7. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um bættu aðstöðu til að vernda uppgötvanir íslenskra borgara (A. 370).

Á 56. fundi í Ed., 9. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 61. fundi í Ed., 9. maí, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Jónas Jónsson): Þetta mál þarf ekki langa framsögu, því að það er ýtarlega skýrt í grg., en ég vil aðeins rifja það upp sem sýnishorn um nokkurn veikleika í okkar skipulagi, að þessi uppgötvun, sem hér um ræðir, var gerð 1933 og 1934, en fékkst ekki viðurkennd fyrr en 1940 og 1941, af því að það var kominn upp sú venja, að allar ríkisstj. hafa leitað til manna í Danmörku, og þeir dönsku menn gátu ekki skilið þetta strax, en þegar sá maður, sem átti hlut að máli, sendi beiðni um viðurkenningu á uppgötvun sinni til Danmerkur og Englands, þá veitti danská stofnunin leyfið, og litlu síðar var það veitt í Englandi. Núverandi iðnmálaráðh. kippti þessu í lag, þegar leitað var til hans með þetta mál.

Ég hef nú ekki hugsað mér annað í þessum málum en að ríkisstj. reyndi að hafa einhvers konar kostnaðarlitla eða ólaunaða n. þar til hæfra manna sér við hönd til þess að rökstyðja einkaleyfisbeiðnir vegna íslenskra uppgötvana. Mér finnst óviðunandi, að íslenska ríkisstj. þurfi að leita til útlendinga að öllu leyti um þessi mál, án þess að einhverjir kunnáttumenn séu til þess hér á landi.

Ég mundi telja það nægilegt, ef þessi þál. yrði til þess, að stj. leitaðist framvegis við — bæði þessi stj. og þær, sem síðar koma, — að hafa nokkurt ráðleggjandi aðhald sinna manna, svo að hún yrði ekki eins háð útlendum dómum og verið hefur fram að þessu og eins og þetta dæmi sýnir.

*Magnús Jónsson: Ég ætla ekki að fara að vekja umr. um þetta mál hér, því að mér skilst, að það mál, sem sérstaklega er gert að umræðu-efni í grg., sé nú úr sögunni eftir þetta langa stríð, því að mér skilst, að húsameistari hafi fengið einkaleyfi á þessari uppgötvun.

En ég vil að gefnu því tilefni segja, að mér finnst, þó að vel geti verið, að hugvitsmenn eigi að fá verndun fyrir uppgötvanir sínar, að

stj. ætti líka að hafa nokkra gát á því, hvaða áhrif það kann að hafa fyrir viðkomandi starfsgrein, því að það er alkunnugt víða, að uppgötvanir, sem eru ákaflega nauðsynlegar fyrir almenning, fara í einkaleyfi og verða fyrir það miklu dýrari en ef þær hefðu verið frjálsar. Mér finnst reglulega leiðinlegt, — ég vil segja næstum sorglegt, — ef gerð er uppgötvun um íslenskt efni til að húða utan hús og það yrði svo ekki að sama gagni, eftir að hún væri komin í einkaleyfi, því að þá er hægt að neita notkun þessa efnis nema fyrir svo og svo hátt gjald. Ég er ekki kunnugur þessu máli nema rétt af afspurn, en mér virtist lengi vera þannig, að allir notuðu þetta efni. Það var meira að segja deilt um þetta, og ýmsir þóttust hafa fundið þetta upp. Ég frétti það svo seint og síðar, að það hefði verið húsameistari, sem hefði fundið upp að mylja niður íslenskar steintegundir og nota til að húða hús utan, en aðrir segja mér, að þeir hafi fundið þetta upp. Mér er ekki kunnugt um annað en að þetta var notað af mörgum. Menn hafa gengið í þessar steintegundir og mulið þær niður með mismunandi frumstæðum verkfærum, og það er ákaflega gott, að þetta skuli hafa fundið.

Ég er sammála hv. flm. till., að það er leiðinlegt, ef hugvitsmenn geta ekki fengið uppgötvanir sínar viðurkenndar, en það getur líka verið, að einhverjar uppgötvanir, sem eru nauðsynlegar fyrir almenning, verði minna nothæf, ef veitt er einkaleyfi á þeim. Ég vona, að þetta verði ekki til þess, að það verði allt of dýrt að húða hús á þennan hátt. Ég þér mikið traust til húsameistara, en af því að það er ekki það mál, sem hér er um að ræða, þá vil ég vekja athygli á því, að þetta getur verið hættulegt. Það er svo með margt, sem hefur farið í einkaleyfi, að svo að segja allur framleiðslukostnaðurinn er einkaleyfisgjald. Mér er sagt, að fyrir nokkuð löngu, þegar fundin var upp Gilette-rakvél, hafi hún kostað eitt sterlingspund, en hefði verið hægt að framleiða hana fyrir einn shilling. Þetta var svo gott verkfæri, að menn vildu kaupa slíka rakvél, þó að hún kostaði eitt pund. Svo þegar einkaleyfistíminn var útrunninn, fá menn þessa rakvél fyrir örlítið verð. Mér þykir leitt, að það, sem er mjög þarft, yrði kannske minna notað vegna sérleyfa.

*Flm. (Jónas Jónsson): Ég er þakklátur, að hv. 1. þm. Reykv. er mér samdóma, að þessi till. er eðlileg, að að því leyti sem uppgötvanir koma til greina hér, þá þurfi að fá því svarað á einhvern hátt með stuðningi yfirvalda. Ég sé, að hv. þm. er enn fremur samdóma um það, að eðlilegt sé, að ekki verði margra ára dráttur á þessu. Og þótt hann tæki það ekki fram, þykist ég vita, að hann sé samdóma um, að Íslendingar séu ekki í þessu efni algerlega háðir því, sem í öðrum löndum gerist. Hitt, sem hann minntist á, um einkaleyfi í eðli sínu, þá er það alheimsmál, sem hvorki hann né ég get ráðið við. En í þessu skjali, sem ég hef látið prenta með frv., gerir húsameistari grein fyrir því, að hann hafi með þessari aðferð sinni húðað háskólann, mig minnir fyrir eitthvað % af því,

sem það kostaði almennt hjá öðrum. Og það er líka nokkurn veginn gefið, að enginn maður, sem fær einkaleyfi, óskar eftir að fara svo ógætilega að, að enginn vilji nota uppgötvunina. En aðalatriði í heimspeki hv. þm. snýr að þessu veraldarproblemi um einkaleyfi út af fyrir sig. En ég hygg, að við séum báðir samdóma um, að það sé nokkurn veginn útilokað, að þessi maður misnoti þetta leyfi, heldur muni hann þvert á móti hafa áhuga á að gera þessa aðferð ódýrari.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 8 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 8 shlj. atkv. og afgr, sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 534).

8. Frestun alþingiskosninga.

Á 15. fundi í Sp., 15. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um frestun almennra alþingiskosninga (A. 536).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 36:3 atkv.

Að till. forseta var ákvæðin ein umr.

Á 16. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 39:3 atkv.

Forseti (HG): Áður en málið er tekið fyrir, vil ég taka þetta fram:

Samkv. 26. gr. stjórnarskrárinnar skulu þingmenn kosnir til 4 ára. Kjörtímabil núverandi þingmanna er útrunnið á þessu sumri, og kosningar nýrra þingmanna eiga fram að fara síðasta sunnudag í júnímánuði næstkomandi samkv. kosningalögum.

Tillaga sú, er hér liggur fyrir, er um frestun almennra alþingiskosninga og framlengingu núverandi kjörtímabils. Tillagan fer því í bága við nefnd ákvæði stjórnarskrár og kosningalaga. Kemur því til forseta að kveða á um, hvort heimilt sé að taka tillöguna fyrir til afgreiðslu.

Það er viðurkennd réttarregla, að nauðsyn sé lögum ríkari. Kemur því til athugunar, hvort slík nauðsyn sé fyrir hendi að því er snertir frestun kosninga, eða hvort kosningar geti farið fram á lögákvæðnum tíma á venjulegan, eðlilegan hátt og í samræmi við anda og tilgang stjórnarskrár og kosningalaga.

Enginn veit, hvernig hér verður ástatt í lok júnímánaðar næsta. En herlið annars aðila ófriðarins hefur nú setu í landinu, og hinn hefur lýst yfir því, að landið sé á hernaðarsvæðinu og lagt bann við siglingum að því og frá því og hótað að tortíma þeim, er freista að hafa bannið

að engu. Og dýrkeypt reynsla sýnir, að ekki hefur verið látið við hótanir einar sitja að því er siglingar snertir.

Veigamikil rök þykja hniga að því, að til alvarlegra hernaðaráttaka kunni að draga hér eða í nánd áður en langt um liður. Stjórnarvöld ríkis og bæja hafa þegar, af ótta við slíkar aðgerðir, hafið framkvæmdir til þess að fletja konur og börn burtu úr þeim bæjum, þar sem hættan er talin mest, og sveitir manna eru æðar til að draga úr tjóni af völdum loftárása og hjúkra særðu fólki.

Allt þetta, sem hér hefur verið talið, ásamt fullkominni óvissu um, hvað framundan er, hlýtur að valda stórfelldri röskun á lifi og háttum þjóðarinnar og torveldi mjög, að kosningar geti orðið undirbúnar og farið fram með eðlilegum hætti og samkvæmt anda og tilgangi stjórnarskrárinnar.

Í stjórnarskrá íslenska ríkisins eru engin ákvæði um, hversu skuli til haga, ef erlendur her situr í landinu og það er innan yfirlýsts hernaðarsvæðis. Kemur því til Alþingis að ákveða, hvað gera skuli, þegar svo er ástatt sem nú er. Það verður að meta, hvort þær ástæður séu fyrir hendi, að nauðsyn beri til að vikja um stund frá ákvæðum stjórnarskrár og kosningalaga og fresta alþingiskosningum.

Alþingi verður að skera úr um það, hvort nauðsyn sé í þessu efni ríkari en lagafyrirmælin. Verði tillagan samþykkt, ber dómstólum landsins síðar, ef gerðir Alþingis, er situr samkv. tillögunni, eru véfengdar og til dómstólanna er leitað, að leggja dóm á það, hvort lengra sé gengið en heimilt verður að teljast og nauðsyn krefur. En mat Alþingis á nauðsyninni getur aðeins komið fram við atkvæðagreiðslu um tillöguna, og tel ég því rétt að taka hana fyrir til umræðu og afgreiðslu.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Þessi þáttill. sem hér liggur fyrir, um frestun almennra kosninga, hún ber nú sjálf með sér í aðalatriðum, hvers vegna hún er borin fram, og ég tel það ekki mestu máli skipta, hvorki fyrir nútið eða framtíð, að fara um þessa frestun mörgum orðum, heldur skipti hitt mestu máli, að hér sé gert rétt. Ísland er hernumið land, og það er hernumið af öðrum styrjaldaraðilanum í hinni ægilegustu styrjöld, sem geisað hefur. Landið hefur af hinum styrjaldaraðilanum verið lýst á ófriðarsvæði og í siglingabann, og það með þeim afleiðingum, sem við höfum þegar orðið að reyna að nokkru á sorglegan hátt. Við höfum seinustu vikurnar séð það, hvernig hringur ófriðarblíkkunnar hefur þrengt um okkar land og það svo að segja dag frá degi. Við vitum það samkvæmt yfirlýsingum beggja styrjaldaraðila, að orustan um Atlantshaf er einn meginþáttur þeirrar styrjaldar, sem nú er háð, og við vitum það jafnframt, að mitt í þessu úthafi liggur sú eyja, sem við byggjum. Það fer heldur ekki fram hjá okkur, og það er ekki leyndarmál fyrir neinum manni, sem byggir þetta land, að undirbúningur þess hers, sem hernumið hefur landið, til hernaðaraðgerða hér verður með vaxandi hraða og í stöðugt stærri stíl. Við vitum það, að

Frestun alþingiskosninga.

í þetta eru lagðir slíkir fjármunir, að það er ekki gert tilgangslaust, enda hefur því beinlínis verið lýst yfir í útvarpi frá öðrum hernaðaraðilanum, þeim, sem hernámið hefur framkvæmt, að áformað sé að flytja hingað meðal annars flugvélar vestan yfir haf og nota þetta cyland sem viðkomustað. Það fer heldur ekki fram hjá okkur, að Bandaríkin hafa sent hingað herskip, og við þykjumst geta ráðið þá gátu og hún sé næsta auðráðin, að það sé einn hlekkur í hinni sömu keðju, að það séu átökin um Atlantshafið, sem því valda, að þessi herskip eru flutt hingað. Ríkisstj. telur, að það muni vera ljóst meginþorra allra Íslendinga, að óvissan um framtíðina, óvissan um næsta dag er svo mikil og geigvænleg, að það sé ekki fært að kasta þjóðinni út í kosningar. En það, að horfurnar virðast ískyggilegri svo að segja með hverjum degi, sem liður, er þó ekki það eina, sem úrslitum veldur um ákvörðun ríkisstj. Hernámið og þær aðstæður, sem það og styrjöldin hafa valdið í landinu nú þegar, er ekki síður ráðandi um þessa ákvörðun. Ég held, að þær þjóðir, sem hernám hafa reynt, geri sér þess ljósari grein en við ef til vill höfum gert í upphafi, hvaða áhrif hernám óumflýjanlega hefur á þjóðlíf þeirrar þjóðar, sem hernúmin er. Sumar þjóðir leggja því svo fyrir í sinni stj. sk., að kosningar megi ekki fara fram, ef landið er hernúmið. Við sjáum það, að áhrif hernámsins á þjóðlíf okkar eru mikil og viðtæk og hafa á marga lund raskað því og gert það óeðlilegt. Það er auðsætt mál, að hernám styrjaldaraðila, hversu nærgætnislega sem það er framkvæmt, hlýtur að hafa þessi áhrif og því meir sem hernaðaraðgerðir frá landinu aukast og hætta á mótaðgerðum vex. Því að til þess að tryggja öryggi sitt og landsmanna, getum við vel sagt, verður herinn að gera auknar öryggisráðstafanir, sem þýðir vaxandi truflun á þjóðlíf hinnar hernumdu þjóðar. Alp. hefur nýlega mótmælt einni af slíkum ráðstöfunum, en við höfum, án þess að það þýði um það að fást, orðið að una því, að ekki fá, heldur mörg af meginatriðum stj. sk. okkar hafa orðið að vikja eða hvílast um stund, hvort sem maður vill heldur segja, fyrir hernaðarlegri nauðsyn hins erlenda hers.

Það má, fljótt á litnið, segja, að þetta séu ekki rök fyrir því, að vikja eigi frá fleiri ákvæðum stjórnarskrárinnar með því að fresta kosningum. En þó er þessu þannig háttað vegna þess, að því óeðlilegra, sem ástandið verður í landinu, því fráleitara verður það að ætla sér að láta kosningar fara fram. Kosningar til þess að fullnægja lýðræðinu — og til þess eru þær — geta ekki farið fram undir alveg ólýðræðislegu ástandi í hernumdu landi og á ófriðarsvæði. Slíkar kosningar fullnægja ekki lýðræðinu, heldur formi þess einu. Þær eru hismið, en ekki kjarninn, og geta hæglega orðið eitthvað allt annað en sú mynd af þjóðarviljanum, sem eðlilegar og lýðræðislegar kosningar hefðu sýnt. Og því eru þess, að ég hygg, fá dæmi, ef þau annars eru til, að almennar kosningar hafi farið fram í landi, sem hernúmið er af styrjaldaraðila og er á átakasvæði styrjaldarinnar.

Ég hef heyrt suma menn segja sem svo, að

það væri alveg sjálfsagt að fresta kosningum, ef stjórnarskrá okkar gerði ráð fyrir því, eins og stjórnarskrár ýmissa ríkja gera. En í stjórnarskrá okkar er ekki ráð fyrir þessu gert. — Og ég hygg meira að segja, að ekki væri efi hjá neinum, svo sem málum er nú komið, um frestun kosninga, ef stjórnarskráin heimilaði það. En þá skulu menn gæta þess: Ef stjórnarskrárgjafanum, sem er Alþingi, hefur á sínum tíma yfirsézt í því að gera ráð fyrir þessu, sem nú hefur yfir okkur gengið, og þess vegna ekki sett ákvæði í stjórnarskrána, er við eiga, þ. e. a. s. um frestun kosninga, hvers vegna skyldi þá ekki Alþingi, sem nú situr, ákveða að láta hin bundnu fyriræli um kosningar á fjögurra ára fresti hvílast eða vikja um stund, þegar það er slík nauðsyn sem nú er, þótt ekki sé unnt að framkvæma þessa ákvörðun í því formi, að samþykktir séu gerðar um hana á tveimur þingum og kosningar fari fram milli þeirra þinga? — Við höfum og jafnframt íhugað það, að það, sem Alþingi gerði með því að samþykkja þessa ályktun um frestun kosninga og framlenging kjörtímabilsins samkvæmt því, skapar fyrir seinni tímunn mjög bundið og takmarkað fordæmi. Til þess að seinni tímunn geti notað þessa ákvörðun Alþingis sem fordæmi, þarf að vera fyrir hendi, að landið sé hernúmið. Og það er ekki nóg. Það þarf að vera hernúmið af styrjaldaraðila, — og það nágir ekki heldur. Það þarf að hafa verið lýst í siglingabann og á ófriðarsvæði. Við vonum það vissulega öll, að þau örlög bíði ekki þjóðarinnar á næstu áratugum. En mér er nær að halda, að þegar við fáum nægilega frjálst svigrúm til þess að setja okkur nýja stjórnarskrá, muni okkur, eins og frændum okkar Norðmönnum, þykja skynsamlegt að hafa ákvæði í stjórnarskránni lík ákvæðum stjórnarskrár þeirra, um að fresta skuli kosningum, þegar og ef slíkt dynur yfir þjóðina sem nú er.

Við viljum öll halda okkar stjórnarskrá í heiðri, og ekki er okkur alþingismönnum það sízt ljóst, sem höfum unnið eið að stjórnarskránni. En ég held þó, að okkur verði aldrei láð það með réttu, að við fylgðum þeirri reglu, sem alls staðar er viðurkennd, og það er, að brýn nauðsyn vikur lögunum til hliðar um stund.

Samkvæmt 1. gr. stjórnarskrárinnar er það grundvallaratriðið í stjórnarskipun okkar, að hér er þingbundin konungsstjórn. Þingmenn gátu sagt það í fyrra, þegar útlit var fyrir, að konungur gæti ekki eða ætti erfitt með að gegna skyldum sínum sem konungur, að þeir hefðu unnið eið að stjórnarskránni og vildu þess vegna ekki taka á sig þá ábyrgð að taka konungsvaldið og afhenda það ráðherrunum. En þingmenn tóku samt á sig þessa ábyrgð, vegna þess að þeir vissu, að brýn nauðsyn þjóðarinnar var æðri ákvæðum stjórnarskrárinnar, og ég hygg, að flestir kjósendur í landinu séu sammála um réttmæti þessarar ákvörðunar. Konungur kallar ekki saman Alþingi, staðfestir ekki lög, slitir ekki Alþingi o. s. frv., þótt svo sé fyrir mælt í stjórnarskrá landsins. Ég held, að fáir séu í vafa um, að þingmenn gerðu rétt, er þeir vikust ekki undan þessari ábyrgð.

Við höfum gert milliríkjasamning, sambands-sáttmálann, við Danmörku. Samkvæmt þessum samningi, sem jafnframt er lög, samþykkt á Alþingi, fara Danir með utanríkismál okkar. Við hikuðum ekki við það á Alþingi fyrir rúmu ári síðan að víkja þessum lögum til hliðar fyrir brýnni nauðsyn. Þessi lög hafa ekki verið formlega úr gildi felld, — en það hefur verið gengið fram hjá þeim, vegna þess að það var nauðsynlegt, og ég hygg, að sérhver Íslendingur telji það rétt að láta ekki aðrar þjóðir fara með utanríkismál okkar á þessum tímum, þótt um það séu ákvæði í lögum, og við höfum ekki einu sinni léð því hugsun, svo löglegar og eðlilegar höfum við talið og teljum þessar samþykktir Alþingis, að dómstólarnir dæmdu ekki samkvæmt þeim lögum, sem eru staðfest af ráðuneyti Íslands, en ekki af konungi, svo sem stjórnarskráin ákveður, og við erum ekki í vafa um, að það Alþingi sé löglegt og þau lög fullgild, sem það afgreiðir, þótt það sé ekki kallað saman af konungi, svo sem stjórnarskráin einnig kveður á um. Og það hefur verið dæmt eftir þessum lögum sem jafngildum öðrum lögum landsins. Það orkar ekki tvímælis, að þær ráðstafanir, sem utanríkisráðherrann gerir, eru löglegar og bindandi, þótt það standi enn í lögum frá Alþingi, að aðrir séu þar réttir aðilar. Nákvæmlega á sama hátt og af sömu forsendum verða þau lög jafngild öðrum lögum, sem Alþingi setur eftir 29. júní n. k. og ráðuneyti Íslands eða ríkisstjóri Íslands staðfestir.

Ríkisstjórnin veit, að þannig hefur verið og er lítið á málið af dómstólunum. Það er samkvæmt venju, sem alls staðar gildir, að nauðsyn vikur lagabókstaf til hliðar. Og ég fullyrði það, að nauðsynin til þess að fresta kosningum nú, eins og högum er hátt að, sé ekki síður brýn en þegar við tókum konungsvaldið og utanríkis-málin í okkar hendur, — enda er það Alþingis að meta þá nauðsyn.

Vitanlega var það í bráðina þægilegra og áhyrgðarminna fyrir alþingismenn, hefðu þeir sagt sem svo: Við víkjum þessum vanda frá okkur til þjóðarinnar og efnum til kosninga, til hvers, sem það annars kann að leiða. Fyrir þingmenn var líka mannlegt að hafa það í huga, að flokkur þeirra kynni að hafa góða kosninga-aðstöðu. Fyrir þá var auðveldast að hugsa sem svo: Við viljum ekki láta kjósendur geta sagt, að við höfum svipt þá kosningarréttinum, þótt ekki sé nema um stund. — Við viljum ekki láta þá, sem kynnu að vera óánægðir eða vilja nota aðstöðurnar, geta alið á því, að þingmennirnir hafi kjörið sig sjálfir og hafi ekkert umboð frá þjóðinni, og geta svo vænt þess, að eftir eitt ár eða svo yrðu þessar ákvarðanir notaðar gegn þeim í harðsnúinni kosningabaráttu. Við erum vissulega flestir svo vanir kosningabaráttu, að okkur er það fyrirfram fullljóst, að á þessu er auðvelt að ala. Öll rök mæla með því frá persónulegu sjónarmiði alþingismanna að láta kosningar fara fram. En þingmenn hafa þrátt fyrir það flestallir ekki hikað við að taka á sig ábyrgðina og þá skyldu að láta brýna nauðsyn sitja í fyrirrúmi fyrir öðrum tillitum. Og það gera þeir í trausti þess, að velflestir kjósendur

Alpt. 1941. D. (56. löggjafarþing).

meti rétt þörf þessarar ráðstöfunar og séu eða verði henni samþykkir.

Við horfumst í augu við þá staðreynd, og við skiljum hana, að lífið sjálft tekur ekki alltaf tillit til lagasetningar, heldur setur sín eigin lög, — og það hefur sett slík lög um líf þessarar þjóðar um skeið.

Þegar svo er komið, er réttara og farsælla fyrir þjóðina að hlýða þeim lögum, jafnvel þótt ákvæði stjórnarskrárinnar verði að hvíla sig um stund. Fyrir því hefur ríkisstj. borið fram þessa till. til þál., sem ég vænti, að hv. Alp. fallist á.

Brynjólfur Bjarnason: Herra forseti! Hv. þm. munu hafa veitt því athygli, að við þm. Sósíalístafl. greiddum atkvæði gegn því, að afbrigði yrðu veitt fyrir þessu máli. Það er alveg óvenjulegt, að neitað sé um afbrigði, og verð ég því að skýra það nokkru nánar. Ástæðan fyrir neitun okkar þm. Sósíalístafl. er sú, að við álitum, að ekki sé heimilt að bera þá þáttill., sem hér liggur fyrir, fram fyrir háttvirt Alþingi. — Ég man ekki betur en að þegar við komum hér fyrir fjórum árum, værum við látnir vinna eið að stjórnarskránni. Ég vil nú minna hæstv. forseta á þennan eið. Ef hann vill halda þennan eið, hefur hann engan rétt til að taka þetta mál fyrir, því að Alp. getur ekki undir neinum kringumstæðum tekið fyrir eða greitt atkv. um þáttill., sem brýtur í bág við það, sem er þungamiðja stjórnarskrár Íslands, og að þessi þáttill. brjóti í bág við stjórnarskrána, er viðurkennt af öllum.

Það er að vísu rétt, sem hæstv. forsrh. sagði áðan, að nauðsyn brýtur lög, og aðra frambærilega ástæðu fyrir slíkum aðgerðum sem þeim að bera fram þáttill., er afnemur grundvallaratriði stjórnarskrárinnar, er ekki hægt að finna, en þá verður líka að finna þeim orðum stað, að slík nauðsyn sé fyrir hendi. Það verður með öðrum orðum að færa sönnur á, að ekki sé unnt að framkvæma stjórnarskrána.

Í þessari þáttill. og í ræðu hæstv. forsrh. eru talin nokkur atriði sem rök fyrir þáttill., svo sem að það sé siglingahætta á leið til Englands, að það sé loftárásahætta og framtíðin í fullkominni óvissu. — Slík rök er ekki hægt að taka til greina, — þetta eru engin rök. — Siglingahættan til Englands getur ekki hindrað okkur í að hafa kosningar. Á meðan loftárásahættan er ekki meiri en svo, að leyfðar séu opinberar skemmtanir, geta það ekki talizt rök fyrir frestun almennra kosninga. Óviss framtíð getur ekki talizt rök fyrir því, að ekki beri að hafa kosningar, eða er nokkuð auðveldara fyrir þá stjórn, en nú situr að völdum í landinu, að stjórna í framtíðinni undir slíkum kringumstæðum en aðra stjórn, sem er löglega kosin eftir réttum reglum stjórnarskrárinnar?

Það er margsinnis viðurkennt af öllum flokkum, að frestun kosninga væri hreint stjórnlaga-brot, hreint valdarán. Það hefur heldur enginn borið brigður á, að ef ekki fari fram kosningar á löglegum tíma, verði ekkert löglegt þing og engin lögleg stjórn í þessu landi eftir 29. júní n. k. — Allt, sem slíkt þing samþykkti, er lögleysa og markleysa ein og að engu hafandi,

og stjórn, sem styðst við slíkt draugapíng, er ekkert annað en flokkur valdaránsmanna, sem þegnarnir hafa engar skyldur við. Verði þingkosningum frestað, gilda hvorki lög né réttur í landinu, hnefarétturinn verður einn í gildi, þar til löglegar kosningar hafa farið fram. Allir viðurkenna þetta í meginatriðum, málið er svo augljóst. — Og þó virðist meiri hluti hv. þm. vera því fylgjandi að afnema þingræðið og hrífsa völdin til sín á þann hátt, sem hér er farið fram á, og munu þó fáir þingmenn um víða veröld hafa gasprað meira um þingræði og lýðræði en þeir, sem sitja hér á hv. Alþingi. — Í orði kveðnu hafa allir viðurkennt hingað til, að ekki komi til mála að gripa til slíkra ráðstafana sem þeirra, er farið er fram á í þáttill, nema því aðeins, að landsmenn séu beinlínis hindraðir í að láta kosningar fara fram.

Þá er að athuga: Er ástandið virkilega þannig, að landsmenn geti ekki kosið? Við skulum nú athuga það nokkru nánar.

Það er satt, að við þær kosningar, sem nú mundu fram fara, yrði ekki um viðunandi lýðræði að ræða, þar sem Sósíalistaflokkurinn hefur verið sviptur ríttfrelsi og blað hans hannað. Og málfrelsi verður áreiðanlega mjög takmarkað. — Það er jafnvel talað um, að ekki muni leyft að tala í útvarpið, nema ræður manna verði ritskoðaðar. — Að hve miklu leyti brezka herstjórnin á sök á þessum takmörkunum og að hve miklu leyti það er sök ríkisstj. Íslands, er ekki unnt að segja, svo náð er sambandið þar á milli.

En hafa þá þær kosningar, sem fram hafa farið í þessu landi, verið svo sérstaklega lýðræðislegar? Þegar nánar er að gætt, er heldur mjótt á mununum um þær kosningar og kosningar, sem fara mundu fram undir núverandi skilyrðum. — Það væri auðvelt fyrir Sósíalistaflokkinn að vinna á skömmum tíma mikinn hluta þjóðarinnar til fylgis við sig, ef hann hefði hundruðum þúsunda eða milljónum króna yfir að ráða eins og hinir flokkarnir. Við hverjar kosningar henda yfirstéttaflokkarnir hundruðum þúsunda króna í áróður. Kynstur af blöðum og ritlingum eru send á hvert einasta heimili í landinu. Í þúsundatali hafa þessir flokkar menn á launum til þess að hafa vörð um svo að segja hverja einustu sál. Yfirráð atvinnutækjanna eru notuð til þess að byggja upp svo fullkomið mútakerfi, að það er hrein völundar-smíð. — Þar hafa Íslendingar komist lengst í skipulagningu. Á undanförnum árum hafa þúsundum íslenzkra verkamanna verið settir tveir kostir: Að hætta að hugsa eða að hætta að borða, það er: þeim hefur verið gert að fylgja matgjafa sínum að málum eða standa ella uppi allslausir með sitt skyldulið. Þetta eru staðreyndir, sem allir þm. vita.

Hins vegar hafa áróðurstæki verkalyðsflokksins verið af svo skornum skammti, að það var fyrst við síðustu kosningar sem Kommúnistafli hafði yfir litlu, fátæklegu dagblaði að ráða. Foringjar hans hafa verið hundeltir bæði atvinnulega og stundum líka af dómstólunum. Aðeins örfáum mönnum innan Sósíalistaflokksins hefur verið gert kleift fyrir fórnfúsan styrk félaganna

að beita sér að nokkru ráði fyrir flokk sinn og stefnu. — Um verulegan kosningaundirbúning af hálfu verkalyðsflokksins hefur ekki verið að ræða í mörgum kjördæmum, — flokkurinn og frambjóðendur hans hafa ekki verið svo stæðir, að tök væru á því.

Nú eru sumir andstæðingar okkar allt í einu búnir að uppgötva, að lýðræðislegar kosningar geti ekki farið fram, þar sem Sósíalistaflokkurinn hafi verið sviptur málgagni sínu. — Þetta er gleðilegt, og ég efast ekki um, að réttlát gremja yfir aðförum brezku herstjórnarinnar gegn íslenzkum þegnum hafi opnað augu manna fyrir ýmsu ranglæti, sem þeir hafa ekki áður veitt athygli. Það er rétt að minna á, að það hafa farið fram kosningar, sem t. d. Kommúnistaflokkurinn tók þátt í, án þess að hafa annað málagn en eitt örlítið vikublað, og þessir menn ættu að minnast þess, að síðan íslenzk stjórn-mál urðu fyrst og fremst barátta milli stétta, hafa aldrei farið fram kosningar, sem voru lýðræðislegar í þeim skilningi, að báðir aðilar stæðu jafnt að vígi. Á Íslandi hefur ríkt og ríkir enn stéttareinræði, hvað sem öllum sýndarformum lýðræðisins líður.

Nú er það svo, að Sósíalistafli þarf allra flokka sízt að óttast kosningar núna, enda þótt hann hafi ekkert málagn. Hann á það víst að koma út úr kosningum, sem haldnar yrðu á venjulegum tíma, sem margfalt stærri og sterkari flokkur en áður. Þegar á þetta er lítið, er það því ærið afkáralegt að ætla að bæta Sósíalistafli. blaðmissinn með því að svipta hann rétti til þess að bæta við sig þingmönnum fyrir næsta kjörtímabil.

Það er kunnugt, að Alþfl. og sá hluti Framsfl., sem næst stendur formanni þess flokks og ræður yfir Tímanum, hefur krafist þess, að Sósíalistafli. og blað hans, Þjóðviljinn, yrði hannað. Nú vil ég spyrja: Var þessi krafa borin fram í þeim tilgangi, að bannið mætti síðar nota sem röksemd fyrir því að fresta kosningunum? Var hún um leið krafa um, að þingræðið skyldi afnumið?

Ég get ekki skilið, að þessir menn geti notað bannið á Þjóðviljanum sem röksemd fyrir frestun kosninga, — og þeir munu heldur ekki gera það. En hvaða rök hafa þeir þá? — Hvaða rök? Ég álit, að þau rök, sem hér hafa verið borin fram, séu engin rök, eins og ég hef leitast við að sýna fram á. Þessir menn hafa leitað að rökum í margar vikur, — en þeir hafa engin fundið, því að það tekur enginn mark á slíkum slagorðum sem þeim, að við séum í hernumdu landi, tímarnir séu breytilegir, allt á hverfanda hveli o. s. frv. — Eins og það sé ekki því meiri nauðsyn á því, að fólkið fái að kjósa og hafa almennilegt þing og stjórn, því breytilegri og erfiðari sem tímarnir eru! — Það liggur í augum uppi!

Loks héldu þeir lokaðan þingmannafund með hinum áhyrgu og létu berast út af þeim fundi, að þar hefðu komið fram svo mikilvæg rök fyrir nauðsyn þess að fresta kosningum, að tekið hefði af öll tvímæli, svo að þeir, sem áður voru á móti kosningafrestuninni, hefðu snúizt fyrir þunga þeirra raka. En þessi rök mátti

bara enginn heyra, nema þeir ábyrgu, og rökinn eru ekki kominn fram enn. Þetta var þrautalendingin, en það dugði skammt. — Á Alþ. spurðist einn þm. fyrir um, hver þessi rök væru, og fékk þau svör, að ég hyggt hjá hæstv. utanríkismrh., að engin ný rök hefðu komið fram á þessum fundi.

Nú mætti ætla, að þeir þm., sem mest hneyksluðust yfir atferli brezku herstjórnarinnar gagnvart Sósíalistaflokknum, vildu nú stuðla að því, að flokkurinn fengi sem rýmst málfrelsi. En hvað skeður þá? Flokkurinn fór fram á, að útvarpsumræður yrðu hafðar um fjárl., eins og lög standa til, en því var synjað. Og bréfi til ríkisstj., þar sem þess er æskt, að hún grennslist eftir því, á hvaða grundvelli flokkurinn geti gefið út málgagn, hefur ekki verið svarað. — Það er sem sé eins og hæstv. ríkisstj. þætti ekki nóg, að flokkurinn væri sviptur málgagni sínu, heldur þyrfti einnig að svipta hann því málfrelsi, sem hann á heimtingu á samkv. þingsköpum Alþingis. Það er fjarri því, að ég vilji dróttu neinu að hæstv. ríkisstj., en svona framkoma verður óneitanlega til þess að styrkja þær grunsemdir manna, sem vissulega eru til, að ríkisstj. sé ofbeldi Breta gagnvart Sósíalistaflokknum ekki eins leitt og hún lætur og þyki gott að hafa strákinn í ferðinni.

Enn æskilegra væri það fyrir ríkisstj. að geta notað Breta til þess að skjóta sér undan því að hafa kosningar, því að rök fyrir frestuninni hafa enn ekki komið fram. Þau rök, sem í raun og veru liggja fyrir því, að ríkisstj. ber slíka þáttill. fram, eru þess eðlis, að ekki er hægt að skýra almenningi frá þeim. En það er hægt að renna grun í þau.

Öll pólitík þjóðstjórnarinnar hefur frá upphafi verið í beinni andstöðu við hagsmuni meiri hluta þjóðarinnar. Auk þess virðist ríkisstj. una vel því hlutskipti að vera leppstjórn hins erlenda innrásarhers, en þjóðin vill stjórn, sem getur verið fulltrúi hennar gagnvart hinu erlenda valdi. Þjóðstjórnin veit því, að hún hefur stórtapað fylgi. Einnig er vitanlegt, að Sósíalistaflokkurinn hefur mjög aukið fylgi sitt. Enginn efast um fylgishrun Alþfl. Það má vel búast við því, að hann fengi engan þm. kosinn, ef kosningar færu fram. Í sínum eigin flokki standa formenn allra stjórnarflokkanna, allir 3 formennirnir, sem eru uppistaðan í þjóðstjórninni, mjög völtum fótum. Pólitískt rót eins og kosningar mundi þess vegna vera mjög hættulegt fyrir þá spilaborg, sem þeir hafa hrófað upp. Í kosningahitanum gætu vel komið fram uppljóstranir, sem yrðu þannig vaxnar, að kosningarnar riðu þjóðstjórnarsamvinnunni að fullu eða á m. k. torvelduðu hana mjög. Þá má líka geta þess, að á þessum viðsjárverðu tímum, sem við lifum á, þá tekur yfirleitt enginn mark á gullnum kosningaloförðum. Þess vegna er það alveg satt frá sjónarmiði þessarar hæstv. stjórnar, að það er ekki gott að hafa kosningar, þegar enginn veit, hvað í vændum er. En án kosningalofræða, sem hægt er að svíkja, geta þjóðstjórnarfl. ekki hugsað sér neinar kosningar. Ég vil ekki skella neinni ábyrgð á Bretana í þessu sambandi, en

hitt þykir mér þó líklegt, að brezka setuliðið vilji ekki eiga neitt á hættu í kosningum, sem gætu veikt þessa leppstjórn þeirra, sem er þeim eins þægur ljár í þúfu og nokkur stjórn getur verið. Niðurstaðan verður því þessi: Sósíalistaflokkurinn álitur, að það mundi ekki koma verulega að sök, þó að kosningum yrði t. d. frestað til haustsins, ef það þætti betra. Að vísu er hæpið, að slíkt sé heimilt samkvæmt bókstaf gildandi laga, en mundi engu breyta, því að stjórnin situr hvort eð er þangað til, og vitaskuld væri ekki rétt að gera það nema mjög gildar ástæður lægju fyrir, en verði kosningum frestað um óákveðinn tíma, eins og hér er farið fram á, þá mundi Sósíalistaflokkurinn ekki viðurkenna, að til séu neindir löglegir þm. né stjórn í landinu eftir 29. júní. Núverandi hv. þm. hafa þá ekki meiri rétt til þess að gegna fulltrúastörfum fyrir þjóðina eða samþ. lög heldur en hverjir aðrir Íslendingar, og núverandi hæstv. ráðh. hafa ekki meiri rétt til þess að fara með stjórn landsins heldur en Pétur eða Páll. Allt, sem þeir gera eftir 29. júní, verður á þeirra persónulegu ábyrgð, umboðslaust frá þjóðinni.

*Gísli Guðmundsson: Vegna þeirrar till. til þál., sem hér liggur fyrir, vildi ég leyfa mér að bera fram 2 fyrirspurnir til hæstv. forsrh.: Í fyrsta lagi vil ég spyrja um það, hvort fyrir liggja vitneskja um það, að dómstólar landsins, og þá sérstaklega hæstiréttur, muni dæma eftir þeim lögum, sem samþ. kynnu að verða á Alþingi nieð umboði, sem framlengt væri án kosninga, eins og till. gerir ráð fyrir. Í öðru lagi vil ég spyrja um það, hvaða ástand hæstv. forsrh. telur þurfi að vera fyrir hendi síðar meir til þess að telja megi till. þá, sem hér liggur fyrir til samþ., fordæmi fyrir frestun almennra kosninga til Alþingis.

Jóhannes Jónasson: Herra forseti! Það alvarlega mál, sem hér er nú loks tekið til meðferðar, er þess eðlis, að óhjákvæmilegt er að líta nokkuð til baka, áður en komið er að sjálfu aðalefninu. Hefði sannarlega verið þörf á að gera það nokkru ýtarlegar en ég get gert, enda þótt svo kunnir að fara, að sumum þyki ég verða nógu langorður.

Við síðustu alþingiskosningar, vorið 1937, gerðu Sjálfstæðisfl. og Bændafll. bandalag, er þeir kölluðu breiðfylkingu Íslendinga. Það var mjög merkilegt tímanna tákn: Fyrri hluti nafnsins var sóttur til spánverskra fasista, en síðari hlutinn var hin fyrsta opinbera staðfesting þeirrar nýstárlegu kenningar, að þeir einir væru Íslendingar, er fylgdu afturhaldinu að málum. Móti þessari breiðfylkingu börðust vinstri flokkarnir þrír, sem þá voru kallaðir, Framsóknarflokkurinn, Alþýðuflokkurinn og Kommúnistaflokkurinn, og lauk kosningunum svo, að þessir sameiginlegu andstæðingar afturhaldsins, fulltrúar vinnustéttanna í landinu, náðu hreinum meiri hluta.

Nú kom, ennþá einu sinni, að því að efna loforðin, sem kjósendum höfðu verið gefin: Að beita hinum sívaxandi styrkleika ríkisvaldsins til hagsbóta fyrir alþýðuna. En hin nýja samstjórn Framsfl. og Alþfl., sem mynduð var eftir

kosningarnar og raunar var skipuð hinum sömu mönnum og fyrir kosningar, reyndist, þegar til kom, treg til efndanna. Fylgi Alþýðuflokksins hafði minnkað, en aftur á móti sátu nú þrír kommúnistar á þingi. Þetta mun hinum ungu gæðingum stjórnarflokkanna hafa þótt iskyggilegt tímanna tákn. Það hafði aldrei verið meiningin að hlaupa of langt til vinstri, — veita íslenzkri alþýðu fullkomna uppreisn. Og þá var um að gera að spyrna við fótum í tæka tíð.

Kommúnistar héldu áfram að berjast fyrir samfylkingu eða helzt sameiningu verkjýðsflokksanna, og brátt kom þar, að meiri hluti Alþfl., röttækari armurinn, gekk til sameiningar við Kommúnistafél. um nýja flokksmyndun, með sjálfan hv. 3. þm. Reykv., Héðin Valdimarsson, í broddi fylkingar. Sameiningarflokkur alþýðu, Sósíalistafél., var stofnaður haustið 1938. Þar með var teningunum kastað. Nú var bersýnilegt, að stéttvísasti og skeleggasti hluti verkjýðs höfuðborgarinnar ætlaði loks í alvöru að krefjast efnda á kosningaloforðunum frá vorinu 1937.

En þá sneri Framsfél., með leifar Alþfl. í eftirdragi, algerlega við blaðinu. Á vetrarþinginu 1939 gerðust þau tíðindi, er einna örlagaríkust munu reynast í innri stjórnmálasögu hins fullvalda íslenska ríkis: Stjórnarflokkarnir ganga til samninga við hinn forna erkifjanda, Sjálfstfél., og bjóða honum hlutdeild í nýrri stjórnarmyndun. Þar með var svörtu striki slegið yfir öll kosningaloforðin og í raun og veru allt svikið, sem svikið varð.

Framsfél., sem gert hafði Bændafél. óvigan í kosningunum, bæði vegna samvinnu hans við Sjálfstæðisfél. og afstöðunnar til gengismálsins, gekk nú sjálfur til samvinnu við þann siðarnefnda, einmitt með sömu lausn þess máls, gengislækkun, að yfirsíkin. Sá, er að tjaldabaki mun hafa átt drýgstan þáttinn í sköpun þessarar samsteypu, var maður, sem Sjálfstfél. hafði frá því fyrsta lítið á sem fjandmann þjóðarinnar nr. 1 og á sínum tíma lagt á sig mikið erfiði til þess að fá lokaðan inni á vitlausraspítala. Á hinn bóginn var maður, sem Framsfél. hafði alla tíð ofsótt sem mesta skaðsemdargripinn í atvinnulífi þjóðarinnar, gerður að atvinnumálarh., annar, sem þótt hafði vörður og verndari allrar fjármálaspillingar, var settur yfir fjármálin. Og til þess að koma þessum nýju bjargvættum fyrir í stjórnninni, varð að fjölga ráðherrastólunum úr þremur í fimm.

Með þessari ráðabreytni var ráðizt á tvö grundvallaratriði stjórnskipulagsins í senn: Lýðræðið, með því að taka þveröfuga stefnu við ótvíræðan vilja meiri hluta kjósenda, án þess að samþykkis þeirra væri leitað, þingræðið með því að auka um allan helming áhrif auðvaldsins í landinu á vilja þjóðfulltrúanna.

Nú var þá loks um sinn búið að keyra alla hagsmunabætti sérréttindastéttanna saman í einn hnút: Bankastjórnar, útgerðarmenn, heildsalar og embættismenn tóku fagnandi við samvinnuforkölfum og verkjýðsforingjum og buðu þá velkomna inn í ríki afturhalds og kúgunar með þau tæki í höndunum, sem eitt sinn voru fjörlegg alþýðunnar og hún hafði í grandleysi sínu trúað þeim fyrir. Nú loks virtist óhætt að láta

til skarar skriða fyrir alvöru, enda leið ekki á löngu þar til farið var að gefa þjóðinni höggormna og nöðrur í staðinn fyrir fisk og brauð.

Þau þing, sem hálv voru frá kosningum og þar til landið var hernumið, munu verða fræg í sögunni á sínum tíma. Þau munu verða skoðuð sem svartir blettir í sögu þingsins, og það blettir, sem stöfuðu hvorki frá óviðráðanlegum náttúruviðburðum né erlendri ihlutun, heldur blátt áfram sjálfráðu samsæri innlendra valdhafa gegn lífi og hagsmunum almennings.

Ég held mér sé óhætt að segja, að það sé fátt eitt af hinum mikilvægustu lýðrættindum, er áunnizt höfðu frá því að íslenzk endurreisn hófst, sem þessi þing snertu ekki við með sinni drepandi köldu hendi. Ég skal aðeins minnast á fáein dæmi.

Til þess að koma í veg fyrir, að verkjýður kaupstaðanna gæti borið hönd fyrir höfuð sér með verkfallssamtökum, var komið á vinnulöggið og gerðardómi í kaupgjaldsmálum. Til þess síðan, að fyrsta afrek hinnar svokölluðu þjóðstjórnar, gengislækkunin, kæmi að fullum notum, varð að koma í veg fyrir, að vinnulaun hækkuðu að sama skapi. Samhlíða gengislögnum voru því önnur lög sett um bann gegn kauphækkun. Þar með var verkamaðurinn að fullu sviptur hyrningarsteini frelsis síns — að mega sjálfur hafa ihlutun um verðlag vinnu sinnar. Margra ára sigrar harðvítugrar frelsisbaráttu alþýðunnar voru þar með að engu orðnir og það fyrir atbeina sumra þeirra manna, er sjálfir höfðu haft á sínum tíma forystu í þeirri baráttu. Við þessu öllu var kjósendum síðan ætlað að segja það sama og hinn kýlum hlaðni Job mælti forðum: Drottinn gaf og drottinn tók, lofað veri nafn drottins.

Samtímis öllu þessu voru uppi alvarlegar ráðagerðir um það að lögfesta hina illræmdu fátækraflutninga á ný, ennfremur að reka svo sem eins og tólf þúsundir reykvískra borgara út um hinar dreifðu byggðir landsins og skipta þeim þar niður á bæina eins og hröfnum, tveimur á hvern.

Þannig mætti lengi telja. En þetta ætti að nægja til að sýna, að þing og stjórn voru komin í þveröfuga afstöðu við allan málflutning flokkanna frá vorinu 1937 og þar með þann kjósendavilja, er á honum grundvallarist, löngu áður en sá atburður gerðist, er tók að nokkru leyti sjálfsákvörðunarréttinn úr höndum landsmanna sjálfra, og á ég þar við hernám Breta á Íslandi fyrir réttu ári síðan. Hernámið var að ýmsu leyti ákjósanleg staðreynd fyrir þá stjórn, sem tekið hafði sér völd í hendur í svo djúpsættir mótsögn við kosningagrundvöllinn frá 1937. Með hernáminu var skapað hið svokallaða „ástand“, sem síðan hefur meira og minna verið notað ýmist sem skálkaskjól fyrir ofbeldi eða afsökun fyrir sleifarlagi, eftir því, sem á hefur þurft að halda.

Valdhafarnir byrjuðu á því að taka á móti innrásarher framandi stórveldis eins og hverjum öðrum gestum. Síðan var höfuðborg landsins mótmælalaust gerð að víggirtri setuliðsborg og álitlegum hluta þegnanna þar með stefnt í yfirvofandi lífshættu. Vinnuafli sjálfra lands-

manna var notað til framkvæmda þessa múg-morðauðirbúnings, einnig mótmælalaust, þar til nú fyrir skemmstu, þegar búið var að stofna framleiðslu landsmanna í beinan voða. Innlendir atvinnurekendur urðu brátt samherjar hins brezkka vinnuveitanda í átökum við verkafélönn, og dómstólar vorir hafa dæmt þá verkamenn fyrir íslensk landráð, er fremst hafa gengið í baráttunni gegn hinni erlendu íhlutun.

Einmitt þegar öll íslenska þjóðin átti að eiga í harðri frelsisbaráttu við hinn framandi innrásarher, þá skeður það undarlega tímanna tákn, að skorin er upp herör gegn annarri smáþjóð, sem einnig er hernumin af öðrum stríðsaðilanum og hafði því enga aðstöðu til að ganga á rétt vorn eins og sakir standa, þótt áður hafi hún gert svo. Þessu til áréttingar átti síðan að leggja niður þjóðfánann, eins og hann er, og gera þar með rauðan lit útlægan á Íslandi um aldur og ævi.

Með öðrum orðum: í stað þess að snúast einhuga gegn því valdi, er stóð með brugðnum bróðrum yfir höfðum vorum, átti heil þjóð að fara að berjast við vindmyllur, — og hvers vegna? Nú er bezt, að hver svari fyrir sig.

Hafi nokkur verið í vafa um, að þörf væri á að halda fast um rétt vorn gagnvart innrásarhernum, þá hlýtur sá vafi að hafa horfið við þann atburð, sem gerðist hér fyrir nokkrum dögum síðan — atburð, sem illu heilli varð til þess, að ég stend nú hér á þessum stað. Þá var það, að hið erlenda hervald reðst á sjálfa stjórnarskrá landsins og friðhelgi Alþingis til þess að ná til skeleggasta alþýðuforingjans á Íslandi, auk þess sem það setti hið eina dagblað stjórnarandstöðunnar í bann, í hvers konar formi, sem verða vildi, og flutti starfsmenn þess af landi burt.

Þessi atburður hefur enn brugðið nýju ljósi yfir eðli og inntak þeirra flokka og foringja, sem gengu til síðustu kosninga. Að visu hafa blaðaskrif og umræður verið með þeim hætti, að erfið hefur verið að greina þar á milli einlægni og yfirdrepskapar. Og það er til marks um kapphlaup íslenskra valdhafa við hið erlenda ofbeldi, að hér á sjálfu hinu háa Alþingi hafa risið upp menn og ávitað stjórnina fyrir að verða ekki fyrri til að beita ofbeldinu.

En ef marka má það, sem um málið hefur verið skrifað í málögnum flokkanna, þá er það mjög greinilegt, í hvaða flokki hinn íslenski málstaður á sér formælendur og í hvaða flokkum hinn brezkki. Þó er engan veginn með þessum blaðaskrifum sannað, að þau séu hin rétta spegilmynd af hugarfari almennings innan þessara flokka. Þau þurfa ekki heldur að vera sú rétta spegilmynd af hugarfari alls þorra þingmanna þeirra.

Það er skoðun mín, að meginhluti þeirra hv. þm., er greiddur atkv. með mótmælum Alþingis gegn brottnáminu, hafi gert það af heilum hug. Það er enn fremur skoðun mín, að þáttur þessara sömu hv. þm. í þeirri harmsögu liðandi kjörtímabils, sem ég nú hef í stórum dráttum rakið, hafi ekki verið snúinn af fúsum vilja, heldur af illri einkanaúðsyn. Á bak við hina ábendanlegu harmsögu munu felast aðrar óáþreifanlegri um margan hraustan dreng og efnilegan þjóð-

fulltrúa, sem smám saman hefur ánetjast þeim öflum, er hann í öndverðu hugðist að berjast gegn, og verður nú að dansa sem nauðugur limur eftir því höfði, er situr á herðum höfðingja eins og hæstv. atvmrh., hæstv. félmrh. og hv. þm. S.-Þ.

Það gegnir hreinni furðu, að hv. þm. skuli fást til að ræða um það í fullri alvöru, hvort brjóta skuli stjórnarskrá landsins með því að fella niður kosningar um óákveðinn tíma og það fám dögum eftir, að þeir hafa einróma mótmælt broti framandi valds á þessari sömu stjórnarskrá. Ætla þeir virkilega að kóróna sögu kjörtímabilsins með því að afnema sjálfan grundvöll lýðræðisins og þingræðisins í landinu og gera þar með að engu þá siðferðilegu uppreisn, sem fólgin var í fyrrnefndum mótmælum?

Enn einu sinni er vitnað í hið svokallaða „ástand“. En allt hjal um árásarhættu og því um líkt er blátt áfram hlægilegt í munni þeirra valdhafa, sem ekki hafa unnið trúlegar gegn þeirri sömu hættu en raun ber vitni um. Slíkt hjal situr líka sízt á þeim mönnum, sem með köldu blóði ota lífi íslenskra þegna út í það brjálæði að flytja matinn frá munnum á börnunum og kasta honum fyrir vafasama pappírseðla úti í Bretlandi. Nei, hér er ekki um neitt óvenjulegt utanaðkomandi ástand að ræða, íslenskri alþýðu er sannarlega ekki vandara um á kjördegi en aðra daga. Hér er blátt áfram um að ræða hið innra ástand þjóðmálanna. Verði kosningum frestað, þá er það eingöngu vegna þess, að þing og stjórn, sem vita upp á sig skömmuna, þora ekki að koma fram fyrir umþjóðendur sína. Og ég verð því miður að jata, að mér finnst það nokkur vorkunn.

Bent hefur verið á, að kosningar gætu, hvort eð væri, ekki farið fram á lýðræðislegum grundvelli, með því að aðalmálgagn stjórnarandstöðunnar hefði verið bannað. Þetta er í sjálfu sér hverju orði sannara. En vér sósíalistar höfum sannarlega ekki átt slíki umhyggju fyrir málstað vorum að fagna á undanfórnum árum. Vér höfum fremur átt hinu að venjast, að talað væri um að loka á okkur munnum sem fyrst og vendilegast. Það væri því hámark hræsninnar, ef afnema ætti leifar lýðræðisins með þeim forsendum, að þær kæmu oss sérstaklega ekki framar að fullu gagni. Það væri þá nær að beita öllu afli að afnámi þess banns, er nú hvílir á málagninu voru, — það væri að sýna alla þessa miklu lýðræðisást í verki.

En látum „ástandið“ vera eins og það er, sósíalistar munu samt ekki hika. Sviptir málagninu og foringjum munu þeir berjast til þrautar, jafnt á vettvangi kosninga sem annars staðar og taka jafnt sigri sem ósigri með hinu sama jafnaðargeði, þar til fylling tímans kemur og fólkið sjálft opnar augun og sér hinar einu útgöngudyr: Afnáam þess skipulags, er hrundið hefur mannkyninu og menningunni út í það citraða og blóðuga „ástand“, sem nú ríkir á jörðinni.

*Finnur Jónsson: Ég ætla að svara tveimur þingmönnum Sósíalistafl., sem hér töluðu áðan. — Viðvikjandi orðum hv. 5. þm. Reykv. um Al-

þfl., þá klofnaði hann fyrir allöngu, ekki af innanlandsástæðum, heldur af öðru. — Hann klofnaði vegna afstöðunnar til Rússa, ekki afstöðu okkar til Rússa, heldur hvaða rétt Rússar hefðu til að brjótast inn í eitt af Norðurlöndunum, sem fyrir utan Ísland er mesti lítilmagninn.

Þessi hv. þm. benti svo á, að íslenskum málstað sé bezt borgið hjá þeim flokki, sem litur með velþóknun á innrás Rússa í Finnland. Ég ætla ekki að segja meira við þennan hv. þm., ég ætla að víkja nokkrum orðum til hv. 1. landsk. — Hann sagðist ekki vilja dróttu neinu að ríkisstj., en áður sagði hann, að blað hans flokks hefði verið bannað, líklega fengju menn ekki að tala í útvarp, ef kosningar færu fram, og ekki líklegt, að hans flokkur fengi að halda fundi. — Ég veit ekki, hvað aðdróttanir eru, ef ekki það að segja, að íslenska ríkisstj. hafi fengið herstjórnina til að banna blað eins flokksins o. s. frv.

Það getur verið, að sú gamla rússneska einræðishugsun, sem þessi hv. þm. er vaxinn upp við og er honum svo samvaxinn, að hann kalli þetta ekki aðdróttanir, en allir hv. þingmenn kalla þetta aðdróttanir, nema þeir flokksbræður hans.

Þessi hv. þm. lýsti átakanlega þessu ástandi, sem hér er í landinu, á þennan hátt, en sagði svo, að aðrir þingflokkar mundu ekki þora að ganga til kosninga, vegna þess að hans flokkur mundi ganga sigrandi frá kosningum í vor. — Hingað til hefur það verið skoðað sem aðalatriði í kosningum, að það ríkti málfrælsi, rítfrelsi og fundarfrælsi, en þegar búið sé að afnema þetta, þá lýsir hv. 1. landsk. yfir því, að hans flokkur mundi ganga sterkari út úr kosningunum. Býst þessi hv. þm. við því, ef hann hefði rítfrelsi og málfrælsi, að það mundi skaða hans flokk, en ef hann væri sviptur því, að það mundi verða til góðs.

Nú segi ég, að þessi hv. þm., sem hefur lifað hér í landi í mörg ár á fæ, sem hans flokkur hefur fengið erlendis frá til að vinna erlendum málstað frama, að það kemur úr hörðustu átt, þegar hann er að hrósa sér af umhyggju fyrir íslenskum málstað og lýðræði, þegar hann undanfarið ár hefur prédikað í blaði sínu, að ekki bəri einungis að afnema íslenskt lýðræði, heldur lýðræði í öllum heiminum.

Ég get gefið þá yfirlýsingu, í sambandi við þessa till. til þál., sem hér liggur fyrir, að ég álit það neyðarúrræði að fresta kosningum, og ég hef maldað í móinn innan míns flokks, en eftir því, sem sakir standa, hef ég orðið að fallast á þau rök, sem eru fyrir frestininni, — það er ekki forsvaranlegt að vera því mótfallinn. Ég er þeirrar skoðunar, þrátt fyrir ræðu hv. 1. landsk. og þá yfirlýsingu hans, að ef þessi till. yrði samþ., þá viðurkenndi hans flokkur enga löglega stjórn eða löglega þingmenn, þá mundi það aðeins hafa það í för með sér, að við misstum þessa ágætu meðþingmenn eftir þ. 29. júní, þegar boðað verður til þings eftir þann tíma.

Ég fæ ekki skilið, að þeir þm., sem þannig lita á, að ef till. yrði samþ., þá væri engin lögleg stjórn né yfirleitt neitt löglegt í landinu,

að þeir geti brotið í bág við sannfæringu sína með því að mæta á Alþingi eftir það.

Ég get eftir atvikum fylgt þessari till. til þál., af því að hér er um nauðsyn að ræða, og ég er þess fullviss, að engar verulegar breyt. yrðu á Alþingi, þó að koskið yrði. Þrátt fyrir það, þótt mönnum sýnist sitt hvað um framkvæmdir þjóðstj., þá viðurkenna allir, nema þessir þrir þm. Sósíalistafl., að á þessum tímum, sem nú eru, þá verði menn að láta allar væringar niður falla og taka höndum saman um að bjarga þjóðinni eins mikið og föng eru á fyrir okkur, sem erum litlir og lítills megnugir í þeim hildarleik, sem nú geisar.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Það er ekki atkun mín að svara þeim ræðum, sem hér hafa verið fluttar og eru um kosningasögu síðari ára og annað af því tagi, og þá vil ég því síður svara aðdróttunum þess efnis, að ríkisstj. hafi átt þátt í því, að Þjóðviljinn var bannaður og aðrar ráðstafanir í sambandi við það. — Ég tel slíkar aðdróttanir ekki svara verður. Þessi þál-till. stendur engan veginn í sambandi við það að bæta Sósíalistafl. upp bannið. — Til þessarar till. liggja allt önnur rök. Ég hefði ekki farið út í að svara þessu neinu, en fyrst ég stend hér upp til að svara tveimur fyrirspurnum frá hv. þm. N.-Þ., þá vil ég einnig minnst á þau at-riði, sem ég hef skrifað hér upp og snerta hið efnislega í þessari þál. Ég mun þó ekki endurtaka þau rök, sem ég færði fyrir frestun kosninga.

Það kom fram í ræðu hv. 1. landsk., að sennilega yrði hér bannað bæði rítfrelsi og málfrælsi. (BrB: Ég sagði þetta aldrei.) Ég hef aldrei fært þetta fram sem rök, en þetta eru vissulega rök, ef þau aðeins væru til staðar, því þetta eru grundvallaratriðin í kosningum. En viðvíkjandi því, sem einnig kom fram hjá hv. þm., að hér væri um valdarán að ræða, við vildum sitja sem lengst á þingi og í stjórn og við værum hræddir um lítið fylgi í kjördæmum okkar, þá get ég fullyrt, að meginþorri aðalflokkanna á Alþ. mundi áreiðanlega hafa meiri hluta hér, þó að kosningar fari fram, og valdaástæður mundu því ekki breytast, og þess vegna er orðið valdarán sagt út í bláinn.

Vitanlega er hægt að breyta um stjórn, þó að kosningar fari ekki fram.

Viðvíkjandi því, að hér sé um brot á stjórnarskrá að ræða og þingmenn hafi unnið eið að henni, þá varð að víkja frá henni í fyrra, þegar konungsvaldið var flutt inn í landið og fengið í hendur ríkisstj. — Hv. 1. landsk. var til í að brjóta stjórnarskrána dálítið, svo sem eins og til haustsins, eftir því, sem mér skildist.

Önnur fyrirspurn hv. þm. N.-Þ. var um það, hvort ég gæti gefið upplýsingar um, hvort íslenskir dómstólar og þá sérstaklega hæstiréttur mundu dæma eftir lögum, sem samþ. væru af alþm., sem hefðu umboð án kosninga. — Þessu get ég svarað ákveðið, og álits um þetta hefur þegar verið leitað, og þar kemur einmitt atriði, sem ég minntist á áðan. Þó að víkið hafi verið frá ákvæðum stjórnarskrárinnar, þegar konungsvaldið var flutt inn í landið og fengið í

hendur ríkisstj., þá hafa þau lög, sem ríkisstj. hefur undirritað, ekki verið véfengd, og dæmt hefur verið eftir þeim eins og hæstiréttur benti á, þegar hann var spurður að þessu atriði, og lét hann þá skoðun í ljós, að eins og Alþ. hefði þá vikið frá stjórnarskránni, þá mundi eins núna vera dæmt eftir lögum, sem Alþ. setur, eftir að það hefur farið eftir nauðsyn þessarar þáttill.

Því verður tvímælalaust litið á öll verk Alþ., eftir að þessi þáttill hefur verið samb., á sama hátt lögleg og öll lög, sem gefin hafa verið út síðan fyrir ári síðan.

Síðari fyrirspurnin er þess efnis, hvaða ástand þurfi að vera til staðar til þess að þessi till. til þál. geti talizt sem fordæmi síðar. — Þessu er auðvelt að svara, því till. ber það sjálf með sér. — Landið þyrfti að vera hernumið, og það er ekki nóg, heldur hernumið af styrjaldaraðila, og einnig þyrfti það að vera lýst á hernaðarsvæði af hinum aðila. — Þessar ástæður þurfa að vera til staðar, ef þetta yrði notað síðar sem fordæmi. — En ég vona, að til slíks komi ekki, — það er mín heitasta ósk, að við verðum svo lánsamir, að þær ástæður liggi ekki fyrir á næstu árum.

Brynjólfur Bjarnason: Ég þarf ekki mikið að svara því, sem hér hefur komið fram. — Hæstv. forsrh. sagði í ræðu þeirri, er hann var að ljúka við að halda, að við þingmenn hefðum ekki verið feimnir við að brjóta stjórnarskrána, þegar konungsvaldið var flutt inn í landið. — Ég er alls ekki viss um, að stjórnarskráin hafi verið brotin með því. — Okkar grundvallarlög gera ráð fyrir því, að það ástand geti skapazt, að konungur geti ekki gegnt störfum sínum hér, en ég er ekki maður til að dæma um, hvort í þessu tilfelli hefur verið farin fullkomlega rétt leið að lögum. — En það er öllum ljóst, að þarna var ekki hægt að framkvæma stjórnarskrána. — Kristjáni konungi X. var ekki fært að gegna störfum sínum hér. Þetta var því brýn nauðsyn.

Ef ég t. d. ynni eið að því að fara í mikilvarðandi erindum upp í stjórnarráð og vera kominn aftur á ákveðnum tíma og það liði yfir mig á leiðinni, — er hægt að halda því fram, að ég hafi rofið eið? Hér er um algerlega ósamþæfalega hluti að ræða, þar sem þessi þáttill. er, því að hér er ekki um neina brýna nauðsyn að ræða. Það er hægt að hafa kosningar. Það eru engin frambærileg rök fyrir því, að það sé ekki hægt.

Hæstv. forsrh. sagði, að það væri undir öllum kringumstæðum algerlega rangt að kalla þetta valdarán, að Alþingi samb. svona till. um það að framlengja kjörtímabil núverandi þm. um allt að fjögur ár. Þ. e. a. s., að þeir þm., sem hér sitja, ákveði að gegna þingmannsstörfum sem fulltrúar fyrir þjóðina enn í fjögur ár, án þess að hafa umboð til þess frá þjóðinni. Hæstv. forsrh. sagði, að það væri ekki hægt að kalla þetta valdarán, vegna þess að það væri vitað, að ef kosningar færu fram, mundu þeir flokkar, sem nú standa að ríkisstj., verða í miklum meiri hluta á Alþ. eftir kosningar. Þá er fyrst því til

að svara, að hæstv. forsrh. getur ekkert um þetta fullyrt. En enda þótt flokkur manna rændi völdum og fengi síðan með kosningum, sem færu fram löngu síðar, meiri hluta, þá eru þeir valdrámsmenn á meðan þeir hafa ekki fengið þá þjóðlega staðfestingu, sem atkvgr. er. Svo er annað, — það er ekkert fyrir fram vitað fyrir vist, hvort nást mundi þingmeirihluti fyrir þá flokka, sem nú standa að hæstv. ríkisstj., eða ekki, en enda þótt þeir næðu meiri hluta, þá geta kosningar haft úrslitaáhrif engu að síður. Kosningar, sem mundu þýða stóran ósigur fyrir núverandi stjfl., mundu vera svo mikill hnekki fyrir þjóðstj., á eins völdum fótum og hún stendur, að það mundi ríða henni að fullu. Sem sagt, valdahlutföllin í landinu mundu áreiðanlega breytast, ef kosningar færu fram, en hvað mikið, er ekki gott að segja, það getur enginn okkar fullyrt um.

Það er misskilningur hjá hæstv. forsrh., er ég held að komi til af því, að hann hefur hlustað betur á ræðu hv. þm. Ísaf. heldur en mína, að ég hafi dróttað því að hæstv. ríkisstj., að hún hefði komið því til leiðar, að lagðar voru hendur á þrjá íslenska ríkisborgara og þeir fluttir úr landi. Ég tók það fram, að ég dróttaði þessu ekki að hæstv. ríkisstj. Hv. þm. Ísaf. sneri út úr þessu í sinni ræðu, enda var ræða hans mest útúrtnúningur og rökleysa, sem ekki er svara-vert. Ég sagði, að ég vildi ekki dróttast neinu að hæstv. ríkisstj. í þessu efni. En ég sagði, að uppi væru mjög ákveðnar grunsemdir meðal manna, að öfl, sem að ríkisstj. standa, hafi átt mjög ríkan þátt í þessum atburðum. Og ég sagði, að framkoma ríkisstj. gagnvart Sósíalistafll., t. d. að meina honum málfrelsi í útvarpi, væru stóðir, sem rynnu undir þessar grunsemdir. Það er líka algerlega rangt, að ég hafi talað um það, að fundafrelsi mundi ekki verða neitt við þessar kosningar eða fundafrelsi-afnumið. Það sagði ég ekki, en það var hv. þm. Ísaf., sem sagði það, svo það ber að sama brunni fyrir hæstv. forsrh., að hann hefur hlustað meira á ræðu hv. þm. Ísaf. En ég sagði, að það hefði verið um það talað, að ekki mundi fullt málfrelsi leyft í útvarpi, ræður manna mundu verða ritskoðaðar. En ég veit ekki um sönnur á því, hvort þetta er rétt. Og ég sagði, að ég vissi ekki, hvor ætti sök á þessu, brezka herstjórnin eða íslenska ríkisstj. E. t. v. getur hæstv. ráðh. eða kannske hv. þm. Ísaf., sem virðist vita ákaflega mikið í þessum efnum, upplýst mig um það. En hvað fundafrelsi snertir, sem ég ekki minnst á, þá hef ég þar ekki annað fyrir mér en orð hæstv. forsrh. sjálfs í útvarpsræðu þeirri, er hann hélt á skirdag.

Í þeirri ræðu sagði hæstv. forsrh., að sér fyndist rétt, og mér skildist hann tala það í nafni ríkisstj. og þeirra fl., sem að henni standa, að ef kosningar yrðu, sem hann dró ekki í efa, að mundu verða, vegna þess að það væri stjórnarskrárbrót, sem ekki kæmi til mála, ef kosningar færu ekki fram, að þá mundu engir venjulegir framboðsfundir verða, og hæstv. ráðh. lýsti því, hvernig kosningar mundu fara fram öðruvísi en venjulega þannig, að fundahöld mundu vera mjög takmörkuð. Og mér

skildist, að þessi takmörkun mundi vera runnin undan ríffjum hæstv. ríkisstj. sjálfrar.

Ég sagði, að ég færi ekki að svara hv. þm. Ísaf., það þýðir náttúrulega ekki neitt, þegar menn koma með svona nart og nag og útúrsnúning og rökleysur, sem náttúrulega enginn tekur mark á. T. d. að fara að svara því, að það væri ómögulegt, að Sósíalistafll. bæri fyrir brjósti málstað Íslendinga, vegna þess að hann hefði ekki tekið afstöðu með finnsku hvítliðunum gegn rússnesku verkályðsstj. Ég veit ekki, hvernig á að svara svona löguðu. Svo sagði þessi hv. þm., að Sósíalistafll. hefði haft útlent fé til þess að vinna fyrir. Svona beinar álygar hélt ég, að ættu ekki beint við hér á þessari hv. samkundu. Hins vegar eru það engar aðdróttanir, að Alþfl. hafi fengið útlent fé til starfsemi sinnar. Það er opinbert mál, sem Alþfl. heldur ekki neitar. Þá var hv. þm. Ísaf. enn fremur að tala um það, að ég hefði haldið því fram, að Sósíalistafll. mundi vinna á við þessar kosningar, og þótti honum það skrytið, þar sem ritfrelsi hans er afnumið, þá skyldi hann geta unnið á. Af þessu dró hv. þm. þá ályktun, að ef flokkurinn fengi ritfrelsi, mundi það skaða flokkinn. Ég hélt því ekki fram, heldur benti á, að þrátt fyrir það, þótt honum sé bæði bannað ritfrelsi og málfrelsi skert, eins og raun er á, hefur hann stórum aukið fylgi sitt frá því um síðustu kosningar. Þetta nefni ég aðeins sem dæmi upp á rökleysur hv. þm. Ísaf.

Ég held svo, að ég hafi svarað því, sem fram hefur komið í þessu máli. Það hafa sem sagt engin rök komið fram fyrir þessari þáttill. Önnur heldur en þau, sem eru í þáttill. sjálfri, sem ég hef mjög ýtarlega sýnt fram á, að ekki eru rök og ekki standast neina gagnrýni.

Finnur Jónsson: Það þarf ekki að svara hv. 1. landsk. öðru en því, að ég hlustaði mjög rækilega á hans fyrir ræðu, og ég heyrði, að hann sagði, að hans flokksblað hefði verið bannað. Það mundi ekki vera hægt að fara í útvarp nema með ritskoðun og væri vafasamt, hvort hægt væri að halda fundi, og enn fremur, að hann vissi ekki, að hve miklu leyti brezka her stj. eða íslenska ríkisstj. ættu sök á þessu.

Vilji hv. 1. landsk., eins og mér virtist, taka þetta aftur, þá er ekki nema gott um það að segja, því að ef hann ekki vill kannast við það að hafa sagt þetta rétt í því, sem hann er að sleppa orðinu, þá er það enn betra. Og þar með eru allar hans aðdróttanir um grun á hæstv. ríkisstj. alveg niður fallnar, þegar hann tekur þær aftur sjálfur í heyranda hljóði. Ég verð að segja það, að ef hv. 1. landsk. heldur áfram svona, þá getur vel verið, að það sé nokkur von, að málstaður hans geti orðið þannig, að hann teljist nokkurn veginn hafur þjóðfélagsþegn.

Ísleifur Högnason: Ef ég man rétt, þá var samb. hér í sameinuðu Alþingi fyrir ári síðan þáttill. þess efnis, að ríkisstj. léti undirbúa lagafrv., sem tryggði betur lýðræðið í landinu heldur en verið hefur fram að þessu.

Mér datt í hug í kvöld, þegar ég fékk fundarboðið og sá þessa þáttill., sem hér liggur fyrir,

að þetta mundi árangur af starfi hæstv. ríkisstj. í þessu máli, og er ekki ósvipað um þessar efndir eins og allar efndir samkvæmt gefnum loforðum.

Hér á í dag að grafa íslenzkt lýðræði.

Ég held, að ef hæstv. Alþingi samb. í kvöld að fresta kosningum, eins og hér er farið fram á, muni þjóðinni finnast lítið eftir af lýðræðinu í þessu landi, og það með réttu. Ég bendi á það í þessu sambandi, að það munu hafa verið löglegir þm., sem 10. apríl 1940 lögðu konungsvaldið í hendur ríkisstj. með samb. þáttill. En hvað mun ríkisstj. gera síðar, þegar hún situr með mönnum, t. d. eftir eitt ár, sem ekki eru löglega kosnir og ekki fara með umboð þjóðarinnar? Ég get ekki betur séð en að ríkisstj. geti sagt þessum mönnum að fara heim. Ríkisstj. getur sagt: Það voru löglegir þm., sem gáfu okkur konungsvaldið í hendur, en hér sitji þið draugabing og getið farið heim. — Og það er grunur minn, að þm. verði að lokum vísað heim fyrir fullt og allt. Þetta háttalag er í fullu samræmi við stefnu breiðfylkingarinnar fyrir síðustu kosningar.

Um till. þá, sem hér liggur fyrir, þarf ég ekki að fara mörgum orðum, því að flokksbræður mínir hér á þingi hafa svo ýtarlega lýst þeirri óhæfu, sem felst bak við þessa till., og þarf ég ekki að áréttta það.

Mér gengur illa að skilja það, að nú fyrst sé full óvissa um það, sem er fram undan. Hæstv. ríkisstj. vill láta líta svo út, sem hún hafi séð nokkuð fram í tímann áður fyrr, en nú sé það allt í þoku. Þessi ástæða, ástandið, sem nú er í landinu, fyrir því að fresta kosningum er að engu hafandi, vegna þess að hæstv. félmrh. lýsti yfir því fyrir tveimur eða þremur dögum, að ekkert nýtt hefði komið fram í þessu máli, sem styðji að því, að kosningum til Alþingis bæri að fresta. Og blöð hæstv. fjmrh. hafa skýrt tekið það fram, að Bretar muni ekki leggja stein í götu kosninga. Þá má og geta þess, að í sjálfu Bretlandi fara með stuttu milli-bili fram kosningar til þings eins og venja er, þó að svo megi segja, að þar rigni eldi og brennisteini yfir þjóðina daglega. Samt sem áður þykir Bretum ekki ástæða til að láta falla niður kosningar.

Þá er því lofað í niðurlagi þáttill., að þetta ástand skuli ekki vara lengur en fjögur ár. Mér virðist einmitt, að þessi fjögurra ára frestun veki grunsemdir um, að ríkisstj. hafi ekki alveg hreina samviku í þessu máli. Því er beinlínis lofað í þáttill., að hvernig sem ástandið verði að fjórum árum liðnum, þá sé sjálfsagt að hafa kosningar. Full ástæða sýnist að ætla, að ástandið fari versnandi, en ekki batnandi.

Brynjólfur Bjarnason: Herra forseti! Út af því, sem hv. þm. Ísaf. sagði áðan og var að hafa eftir mér, þá vona ég, að þingskrifarar hafi tekið rétt eftir því, sem ég sagði, svo að það sé alveg nauðsynjalaust að leiðrétta það, þannig að í því, sem bókað verður, komi fram mín orð, en ekki orð þau, sem þessi hv. þm. hafði eftir mér. Svo ekki meira um það.

Viðvíkjandi því, sem fram kom hjá einum

hv. þm., ég held hv. þm. Ísaf., að það mundi ekki sæma fyrir þm. Sósíalistafll. að mæta á þingi, sem þeir telja í alla staði ólöglegt, þá vil ég lýsa yfir því enn þá einu sinni, að Sósíalistafll. mun líta á það þing, sem haldið verður eftir 2% 1941 og skipað sömu þm., sem nú sitja, algerlega ólöglegt og alla þm. sitjandi þar á eigin ábyrgð án umboðs frá þjóðinni, og gildir það jafnt þm. Sósíalistafll. eins og annarra flokka. Hins vegar munu þm. Sósíalistafll. samt sem áður mæta á slíku þingi, eða réttara sagt á slíkri samkundu, á sama hátt eins og þeir hafa starfað í félögum Alþfl. og komið þar á fundi, enda þótt lög hans hafi verið afnumin og að engu höfð fyrir löngu. Þeir munu mæta til þess að bera fram málstað þess fl. og þeirra kjósenda, sem þeir nú eru fulltrúar fyrir, og eins til þess að minna hv. þm. á, að allt, sem þeir gera, er lögleysa ein, sem ég held, að þm. hafi gott af að vera minntir á stöku sinnum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 41:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÞBr, ÞP, ÁJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÁ, BjB, BSn, EÁrna, EE, EmJ, EystJ, FJ, GP, GG, GSv, HelgJ, HermJ, HV, IngP, JakM, JGM, JÍv, JJ, JörB, MG, MJ, ÓTh, PHerm, PHann, PO, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, HG.

nei: BrB, ÍslH, JóhJón, PZ.

— JJós, JPálm greiddu ekki atkv.

2 þm. (ErIP, TT) fjarstaddir.

6 þm. gerðu grein fyrir atkv. sínu á þessa leið:

Brynjólfur Bjarnason: Herra forseti! Ég lít svo á, að hvorki ég né aðrir hv. þm. hafi rétt til þess að greiða atkv. um þessa till. En í mótmælaskyni segi ég nei, sem ber að líta á sem mótmæli.

Finnur Jónsson: Með tilvisun til yfirlýstrar afstöðu minnar til þessa máls á þessum fundi, segi ég já.

Ísleifur Högnaason: Ég segi nei með sömu athugasemdum og hv. 1. landsk. þm.

Jóhannes Jónsson: Með skírskotun til þess, sem samflokksmenn mínir hafa sagt, og sömu forsendum, segi ég nei.

Pálmi Hannesson: Vegna þess, hvernig þessum málum er komið nú, get ég fallt á þessa till. og segi já.

Skúli Guðmundsson: Vegna þess, hvernig málum er nú komið, fellst ég á till. og segi já.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 39:4 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 539).

9. Sjálfstæðismálið.

Á 17. fundi í Sp., 15. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um sjálfstæðismálið (A. 547).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28:3 atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 18. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 33:3 atkv.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ef til vill hafa ýmsir hv. þm. vænt þess, að þetta stórmál, sem nú liggur hér fyrir, yrði horið fram fyrr hér á Alþ. Það var að nokkru leyti ráð fyrir því gert, að ríkisstj. undirritaði þetta mál, og jafnvel í ríkisstj. var það skoðun, að eðlilegt væri að leggja málið fram og afgreiða það á fyrri hluta þingsins. En þegar ríkisstj. hóf umr. um þetta mál, þá kom það í ljós sem eðlilegt er, að þetta stórmál þurfti mikillar yfirvegunar við til þess að fá sem réttasta og heppilegasta afgreiðslu, þá afgreiðslu, að skýr vilji Alþingis lægi fyrir og hann væri sem mestur eða alveg einróma. En til þess að slíkur vilji geti legið fyrir, er eðlilegt, að málið þurfi mikillar athugunar og það þurfi að ræða það og rannsaka til þrautar. Þess vegna var valin sú leið, að þetta stórmál var ekki lagt fram snemma á þessu þingi, heldur hefur verið unnið að málinu þannig, sem mér þykir rétt að komi hér fram, að það var tekið til meðferðar í þingflokkinum undireins og hv. þm. komu hingað til bæjarins, en þá hafði málið einnig verið rætt verulega í blöðum og á mannfundum. Jafnframt því sem ríkisstj. undirbjó málið, hélt hún fundi með hv. þm. og miðstjórnnum sinna flokka, til þess að ræða um málið, og leitaði eftir því, hver væri hinn almenni vilji og sameiginlagi vilji um lausn þess. Þess vegna hefur þeim tíma, sem af er þessu þingi, eða a. m. k. fyrstu mánuðunum, verið varið til þess að undirbúa þetta mál og rökræða það og finna hina sameiginlegu lausn og vilja alls þingsins. Ég hygg, eða ríkisstj. gerir sér vonir um það, að í þessum till., sem hér liggja fyrir, sé hinn sameiginlegi vilji Alþingis eða a. m. k. hinn sameiginlegasti vilji Alþingis.

Ég mun nota mér leyfi hæstv. forseta til þess að ræða þar till., sem hér liggja fyrir, allar í einu. Ríkisstj. vonar, að þessar till., sem hér liggja fyrir, séu svo skýrt orðaðar, að þar þurfi ekki mikilla skýringa við. Það er mikið vafamál, hvort það er eðlilegt að hafa um þar langar umr., því þar skýra sig í raun og veru bezt sjálfar án þess að þeim fylgi skýringar. Ég vil þó fara um þessar till. nokkrum orðum.

Eins og fyrsta till., um sjálfstæðismálið, ber með sér, er sú skoðun þar fram sett, að Ísland hafi öðlzt rétt til fullra sambandslíta við Dan-

mörku, og rökin, sem eru borin fram, rökin, sem ríkisstj. áltit, að séu til staðar fyrir því. að svo sé; eru þau, að Ísland hefur þegar orðið að taka í sínar hendur meðferð allra sinna mála, enda hefur Danmörk ekki getað farið með þau mál, sem hún tók að sér að fara með í umboði Íslands með sambandssamningi Íslands og Danmerkur frá 1918. Í síðari hluta till. er það þá jafnframt tekið fram, að af Íslands hálfu verði ekki um að ræða endurnýjun á sambandslagasáttmálanum við Danmörku. Þetta þykir ekki að svo stöddu tímabært, vegna þess hvernig ástandið er, að ganga frá formlegum sambandsslitum og endanlegri stjórnarskipun ríkisins, en jafnframt segir, að því verði ekki lengur frestað en til styrjaldarloka. Ég ætla, að þessi till. sé svo skýr og ákveðin, að hún þurfi ekki frekari skýringa við.

Þá er það till. til þál. um æðsta vald í málefnum ríkisins. Þegar Alþingi hinn 10. apríl 1940 flutti það vald, sem konungur hefur farið með, í hendur ráðuneytis Íslands, þá var það vítað mál, að það var ekki til þess ætlað, að það væri ráðstöfun til frambúðar eða ráðstöfun, sem ætti að standa um langt skeið. Það er ekki hægt að neita því, þó að meðferð þessa valds hafi farið eðlilega úr hendi, að það sé heldur óeðlilegt, að ríkisstj. fari einnig með konungsvaldið. Þessi ráðstöfun mundi ekki hafa verið gerð, ef við hefðum haft, eins og ýmsar aðrar þjóðir hafa, lög um það, hvaða ráðstafanir skuli gera, ef konungur forfallast, en í þeim lögum er venjulega svo fyrir mælt, að ríkisstjóri, sem kjörinn er eftir þeim reglum, sem þar eru til teknar, fari með konungsvald. Þessi lög voru og eru ekki fyrir hendi, og ég hygg, að það hafi ekki sízt valdið því, að gerð var þessi skipun á málinu, sem gerð var, en auðsætt var, að gæti ekki staðið til lengdar. Það er sérstaklega eitt, sem ég álit að mæli með því, að við gerum þessa ráðstöfun nú. Það er eðlilegt og sjálfsögð undirstrikun og áréttning á þeim ráðstöfunum, sem við gerum í sjálfstæðismálinu sjálfu. Ástæðan fyrir þessu er sú, að við höfum frestað kosningum, og þess vegna er eðlilegt og rétt, að við höfum stjórnskipulag okkar allt í sem föstustum skordum, eftir því sem við verður ráðið á þeim tímum, sem nú eru. Ef stjórnskipti þurfa að fara fram, þá er ekki heldur hægt að neita því, að það virðist talsvert eðlilegt, að leitað sé til ríkisstjóra á sama hátt og áður til konungs um það, að ráðuneyti sé skipað, heldur en að láta það ráðuneyti, sem fer frá völdum, ganga frá löggildingu hins nýja ráðuneytis, sem nú þyrfti að vera, ef núverandi skipun væri haldið. Ríkisstjórnin væntir þess, að Alþingi geti fallið á að samþ. þessa till., sem hér liggur fyrir, um æðsta vald í málefnum ríkisins, þar sem gert er ráð fyrir, að það vald, sem afhent var ráðuneyti Íslands hinn 10. apríl 1940, verði afhent ríkisstjóra, sem kosinn verði af Alþingi til eins árs í senn.

Þriðja till. til þál., um stjórnskipulag Íslands, er á þann veg, eins og till. þer með sér, að Alþingi ályktar að lýsa yfir þeim vilja sínum, að lýðveldi verði stofnað á Íslandi jafnskjótt og sambandinu við Dani verður formlega slitið. Við

álitum það rétt, að afstaða okkar Íslendinga í sjálfstæðismálinu sé mörkuð yfirleitt, og teljum, að það væri ekki gert, ef þessi till. fylgdi ekki einnig með till. um sjálfstæði Íslands. Ég hygg það, og um það er ríkisstj. öll á einu máli, að þessi yfirlýsti vilji, sem hér er lagður fram á Alþingi til samþykktar, sé í samræmi við vilja flestra eða allra alþm. og einnig í fullu samræmi við vilja þjóðarinnar yfirleitt. Þess vegna verður að telja eðlilegt og rétt, að línurnar á þessu sviði séu einnig skýrt markaðar um leið og þær eru greinilega markaðar í till. um sjálfstæðismálið, sem hér liggur fyrir.

Ríkisstj. væntir þess af þeim ástæðum, sem ég hef rakið, vegna þess hvernig málið er undirbúið og hve rækilega það hefur verið rætt, að henni hafi tekizt að bera fram till., sem séu í samræmi við vilja meginþorra Alþingis.

Pétur Ottesen: Ég get ekki látið hjá líða, áður en gengið er til atkv. um þessar þáttfll. um sjálfstæðismálið og stjórnskipulag Íslands, að láta í ljós, að mér þykir engan veginn svo skýrt eða skilmerkilega að orði kveðið í þáttfll. þessum sem vera ætti og raunar sjálfsagt er um það, hvað skeð hafi að því er Ísland snertir og afstöðu þess gagnvart fyrrverandi sambandsríki sínu, Danmörku. Ég lit svo á, að með því að Danmörk hefur eigi getað fullnægt af sinni hálfu sambandslagasáttmálanum, þá beri Alþingi að lýsa skýrt og skorinort, án allra óþarfa málalenginga, yfir því, að það liti svo á, að sáttmálinn sé úr gildi fallinn og konungssambandið milli landanna sé að fullu rofið. Það er ráð viðburðanna, það er lífið sjálft, sem hefur að efni og formi gengið að fullu frá þessum sambandsslitum. Þegar svo er komið, er það vitanlega á valdi Alþingis eins að ákveða um það, hvenær og með hvaða hætti skuli ganga frá endanlegri stjórnskipun landsins. Ég tel það eðlilegast, að það hefði verið gert með þeim hætti, að Alþingi hefði kvatt til þjóðfundar, er gerði nýja skipun á stjórnarháttum ríkisins, sem ég tel sjálfsagt, að byggð yrði upp á lýðræðisgrundvelli. Ég hefði talið æskilegast, að til þjóðfundar hefði verið kvatt á þessu sumri og eigi frestað að ganga frá endanlegri stjórnskipun ríkisins, en ég viðurkenni hins vegar fúslega, að þeir atburðir hafi gerzt, að um kosningar til þjóðfundar á þessu sumri geti ekki verið að ræða. Við verðum því að þessu leyti að sitja við það bráðabirgðaástand, sem nú er, um hrið. Ég hefði sem sagt talið æskilegast, að þannig hefði verið gengið frá þessum þáttfll., og hef reynt að hafa áhrif á það, að yfirlýsing um þetta efni yrði orðuð í þeim anda, sem ég nú hef lýst. En þar sem grundvallarhugsun sú, sem felst í þáttfll. þeirri, sem hér liggur fyrir, gengur í rétta átt, það sem hún nær, þá mun ég samt greiða henni atkv. mitt.

Um þáttfll. um stjórnskipulag Íslands og æðsta vald í málefnum ríkisins vil ég segja það, að ég tel, að á meðan við búum við bráðabirgðaástand í þessu efni, þá getum við vel hlítt því ástandi eða þeirri skipun þessara mála, sem við nú búum við, og þess vegna sé ekki ástæða til að vera að bæta hér nýjum lið inn í þetta bráða-

birgðaástand, sem ég get ekki komið auga á, að hafi neina raunverulega þýðingu fyrir öryggi eða afkomu íslenskra ríkisins. Þess vegna mun ég greiða atkv. á móti þessum till.

***Héðinn Valdimarsson:** Ég vil lýsa ánægju minni yfir því, að samkomulag hefur orðið um það, að hæstv. ríkisstj. flytti þær till., sem hér hafa komið fram, því ef lítið er nokkra mánuði aftur, þá má varla búast við því, að þær hefðu orðið á þann hátt, sem hér greinir. En það eru nokkur atriði, sem ég vil gera athugasemdir við í sambandi við þetta.

Ég er á sömu skoðun og hv. þm. Borgf. um það, að æskilegast hefði verið og átt hefði að lýsa greinilega yfir því, að sambandinu væri að fullu slitið og Íslandi breytt í lýðveldi, og farið að því á þann hátt, að þjóðaratkvgr. og kosning- ar hefðu farið fram. Því er nú ekki að heilsa, að það sé hægt, — aftur á móti held ég, að hægt sé að taka greinilegar fram um þessi atriði en gert er í till., og ætla ég því að leyfa mér að koma með brtt., sem ég ætla, með leyfi hæstv. forseta, að lesa upp og skýra frá. Við fyrstu till., um sjálfstæðismálið, vil ég leggja til, að á eftir orðinu „Danmörku“ komi: og sé sambandinu að fullu slitið, — og haldi áfram síðar, þar sem segir, að ekki þyki að svo stöddu tíma- bært að ganga frá formlegum sambandsslitum og endanlegri stjórnskipun ríkisins, enda verði því ekki frestað lengur en til styrjaldarloka, og í stað orðanna „frá formlegum“ komi: form- lega frá. — Með því væri ákveðið, að hér væri í raun og veru um sambandsslit að ræða, en það, sem eftir væri að ganga frá, það væru formsatriði, eins og viðvikjandi þegnrétti Ís- lendinga og Dana og annað því um líkt. Ég álit það nokkuð mikið atriði eins og nú horfir við, að það komi greinilega í ljós, að þetta séu sambandsslit, eins og í raun og veru á að verða.

Í sambandi við þetta vil ég líka koma með brtt. við 3. till., að hún orðist á þessa leið: „Alþingi ályktar að lýsa yfir þeim vilja sínum, að lýðveldi verði formlega stofnað á Íslandi, jafnskjótt og gengið verður frá endanlegri stjórnskipun ríkisins“. Þar er ekki vísað til neinna sambandsslita, því þá væri áður búið að gefa yfirlýsingu um, að þau væru fyrir hendi, — það sem raunverulega er nú, að Ísland sé lýðveldi. Eftir henni er því að sjálfsgöðu þing- bundin konungsstjórn, en eftir þeim till., sem hér koma fram, þá verður það ríkisstjóri, sem fer með æðsta vald í málefnum ríkisins og kosinn er til eins árs í senn. Ég vil þó lýsa yfir því, að þó þessar till. mínar yrðu felldar, þá mun ég greiða þessum till., eins og þær koma frá ríkisstj., mitt atkv., því ég álit, að samþykkt þessara till. væri mikil bót, því þær sýna vilja þingsins miklu ótvíræðar en kemur fram í þess- um yfirlýsingum, sem ekki er hægt að gera í atkvgr. með kosningum.

Forseti (HG): Skrifl. brtt. hefur borizt frá hv. 3. þm. Reykv. við till. til þál. um sjálfstæðis- málið, svo hljóðandi: „Á eftir orðinu „Dan- mörku“ komi: og sé sambandinu að fullu slitið,

— og í stað orðanna „frá formlegum“ komi orðin: formlega frá.

Þá hefur einnig borizt brtt. frá sama hv. þm. við till. til þál. um stjórnskipulag Íslands, svo hljóðandi: „Alþingi ályktar að lýsa yfir þeim vilja sínum, að lýðveldi verði formlega stofnað á Íslandi, jafnskjótt og gengið verður frá endan- legri stjórnskipun ríkisins.“

Þessar till. eru of seint fram komnar og þurfa því afbrigði. Mun ég leita afbrigða fyrir báðar till. í einu, ef enginn mælir því í gegn.

ATKVGR.

Afbrigðin leyfð og samþ. með 38 shlj. atkv.

Brynjólfur Bjarnason: Herra forseti! Við þingmenn Sósíalistafl. höfum greitt atkvæði móti því, að afbrigði yrðu leyfð fyrir þessum till. til þál., en í því felst þó ekki andstaða móti málinu, heldur gegn þeirri óheyrilegu aðferð, sem notuð hefur verið við meðferð málsins. Mál þetta, sem hér liggur fyrir hv. Alþ., hefur gengið undir mörgum mjög hátíðlegum nöfnum. Það hefur verið kallað mál malanna, sjálfstæðis- mál, frelsismál o. fl. Ráðamenn stjórnarflokk- anna hafa ekki þreytt á að prédika fyrir þjóð- inni, að þetta sé heilagasta mál, sem Alþ. hefur haft með höndum um langt skeið. — Maður skyldi þá ætla, að hv. þingmönnum gefist kostur á að sjá tillögur ríkisstj. um slíkt mál, gef- inn kostur á að ræða það frá öllum hliðum, hugsa það, svo menn gætu komið með brtt. því viðvikjandi. — Og hið allra minnsta, sem hægt var að búast við, var, að meðferð málsins færi eftir þingsköpum. En hvað skeður? Það er þukrazt með málið eins og mannsmorð. — Fund- ur í Sp. er boðaður með litlum fyrirvara, og ekki er gefinn kostur á að vita, hvað verður á dagskrá, — því síður að maður hafi fengið að kynna sér efni þessa máls. Svo á að keyra allt í gegn með afbrigðum, án þess að tími vinnist til að átta sig. Þegar slíkar aðfarir hafa verið notaðar áður, þá hafa þær þó verið afsakaðar, en hér er engin tilraun gerð í þá átt að rök- styðja þessa óvenjulegu aðferð.

Hæstv. ríkisstj. hefur nú tekið upp þann sið að koma á lokuðum þingmannafundum. Á þess- um fundum, sem eru kallaðir fyrir stuðnings- menn stj., þar hafa einnig verið hv. bændaflþm. og hv. 3. þm. Reykv., og þetta eru kallaðir stuð- ningsmannafundir stjórnarinnar. Eru allir þessir hv. þm. stuðningsmenn stj.? Það væri æskilegt, ef hv. þm. vildu svara því. En stjórnarand- stæðingar voru útilokaðir. — Svo eru þar rædd ýmis vandamál. — Með þessu er þingræðið af- numið. Þarna eru málin að heita má útljáð, og svo er boðað til formlegs fundar, svo stjórn- arandstæðingar hafa engan tíma til að hugsa sig um. — Er þetta þingræði? Dirfist nokkur hv. þm. að kalla þetta þingræði? Ef svo er, þá er þingræðið ekkert annað en skripaleikur. Ríkisstj. getur gefið út „lög“ (innan gæsalappa) og kallað miðstjórnir flokkanna saman til skrafs og ráðagerða, en þegar slíkir aðferð er beitt sem þessari, er ég hef hér lýst að framan, og það í máli, sem stjfl. telja heilagast allra mála, þá gengur jafnvel fram af mér, enda þótt ég hafi

sannarlega aldrei vænt mikils af þessum háu herra.

Hæstv. forsrh. sagði, að það væri mikils vert, að þetta væri einróma þingvilji. — Það lítur út fyrir, að honum sé umhugað um það. Að nokkur maður skuli geta látið annað eins út úr sér og þvillika vitleysu. — Ég mótmæli slíkum aðförum, og ég mótmæli þeim kröftuglega í nafni Sósíalistafli. og mér er óhætt að segja í nafni mikils meiri hluta þjóðarinnar.

Í gærkvöldi var þessi hv. samkunda hér, sem ennþá er Alþingi Íslendinga, að samþykkja að þingræðið fengi að sigla sinn sjó. — Á slíkri framkomu sem þessari má sjá, að hæstv. ríkisstj. telur sig nú óháða dómi kjósenda víðsvegar um landið. Það á ekki að láta standa á að venja menn við einræðið, áður en einræðið verður formlega stofnað 29. júní.

Því miður er rangnefni að kalla þetta sjálfstæðismál. Samþykkt þessarar till. til þál. hefur ekki áhrif á sjálfstæði Íslands. Við Íslendingar verðum jafnósjálfstæð þjóð eftir sem áður, því við erum hernúmin af styrjaldaraðila. Íslenzka þjóðin ræður jafnlitlu eftir sem áður, — því miður. Hér á hv. Alþingi var samþykkt í gærkvöldi að setja einræði nokkurra valdránsmanna á stofn um óákveðinn tíma. Í kvöld mun hið sama hv. Alþ. lýsa yfir stofnun lýðveldis. Þetta mun mörgum þykja nokkuð hjákátlegt, en allt er þetta sorgarsaga, — sorgarsaga þjóðar, sem verður um stund að lúta innlendum og erlendum hnefarætti.

Eitt dæmið skeði í kvöld, annað en þessi meðferð á málinu. Forvigismenn stjórnarflokkanna fóru í útvarpið og héldu þar áróðursræður. Einn þeirra, hæstv. atvnrh., réðst á Sósíalistafli. og aflutti málstað hans, en flokknum er ekki gefið tækifæri til að svara til saka. Honum er neitað um þann rétt, sem honum ber samkv. þingsköpum Alþingis til þess að túlka mál sitt í útvarpinu, en svo eru þessir herrar að gráta hræsnistárum yfir því, að Sósíalistafli. var sviptur rittfrelsi. Er hægt að taka svona menn alvarlega? — Eða vilja þeir gefa flokknum tækifæri til að svara fyrir sig í útvarpinu? Svári þeir ekki þessari spurningu, þá er ekki að spyrja um dóm þjóðarinnar.

Því miður kemur þessi till. ekki til að ákveða neitt um framtíð þjóðarinnar. Allt aðrir hlutir munu ráða að stríðinu loknu, því sigri annarhvor þessara heimsveldasinnuðu ræningja, sem nú berjast um yfirráðin, þá verður íslenzka þjóðin ekki frjáls. — Eina vonin er sigur fólksins í þessum löndum yfir hinu stríðsbrjáláða auðvaldi, sigur sósíalismans.

Eina gildið, sem þessi till. hefur, er réttarlegs eðlis. — Það er ekki lítills virði, að rétt leið sé farin í þessum efnum, og að mínum dómi er hún rétt. Þess vegna munum við þm. Sósíalistafli. greiða atkv. með tillögnum á þskj. 547 og 549. — Það, sem veltur á, er, að samþykktir Alþ. séu þess eðlis, að Ísland afsali sér engum rétti, heldur haldi fast á öllum sínum formlega rétti, og ég tel þessum skilyrðum fullnægt hérna í þessum till. til þál.

Aftur á móti munum við greiða atkv. gegn brtt. hv. 3. þm. Reykv., því þó að við teljum

okkur hafa rétt til að slita sambandinu að fullu við Dani, þá mun það verða véfengt af öðrum, og þess vegna er engin nauðsyn að gera slíka samþykkt, því það breytir engu um réttarstöðu Íslands í nútíð eða framtíð.

*Jónas Jónsson: Ég get verið hæstv. forsrh. sammála um það, að rétt hafi verið að hafa ekki lokaumr. um þetta mál fyrr en nú. Hins vegar er ég ekki sammála honum um það, að undirbúningi þessa máls hafi verið sinnt sem skyldi, — þó mun ég ekki um það ræða. — Ég tel rangt, þegar hv. þm. V.-Sk. skrifaði ríkisstj. síðastl. sumar, að málinu væri ekki sinnt. Í málinu var alltaf undirbúningur, og það var rætt í lýðræðisflokkunum. — Samkv. ályktun Alþingis 1937 var ætlað til, að utanríkismálan. væri ríkisstj. til aðstoðar við undirbúning málins, en hæstv. ríkisstj. hefur ekki kvatt nefndina á sinn fund nema einu sinni.

Ég hefði vel getað sætt mig við till. hv. þm. V.-Sk. Utanríkismálan. er ekkert betur fallin til undirbúnings málins en aðrir hv. þm. Annars er það til hróss fyrir hæstv. ríkisstj., hvernig málið er komið, en þetta hér að framan var aðeins viðvikjandi vinnubrögðum. Ég tel umr. málins koma á heppilegum tíma, því hjól viðburðanna hefur snúizt þannig, að málið liggur glegggra fyrir öllum en áður.

Hins vegar er vitað, að forsætisráðherra Dana hefur orðið að tala þannig, að auðséð er, að Danmörk er einnig í þjóðskipulagsmálum háð Þýskalandi. Sömuleiðis skiptir það miklu máli, að utanríkismálaráðherra Dana er svo að segja skipaður af Þjóðverjum, enda hefur þessi maður á áberandi hátt undirstrikað ánægju sína yfir sambandi Danmerkur og Þýskalands.

Þegar svo þar við bætist, að Þjóðverjar kölluðu Ísland „danska eyju“, þá er það stór sönnun móti rökum manna, að Ísland sé frjálst og fullvalda. Þegar voldugasta þjóð meginlands Evrópu kallar Ísland danska eyju, þá skyldu menn ætla, að nokkur vafi léki á stjórnfrelsi okkar í augum annarra þjóða. Einnig í brezkum blöðum og timaritum má sjá talað um Ísland sem danska eyju. Þetta sýnir, að nauðsynlegt er, að við sofnum ekki í sjálfstæðismálinu. — Nú þegar við ætlum að stiga þetta spor hér í kvöld, þá eru ýmsir hv. þingmenn, eins og t. d. hv. þm. Borgf., sem telja æskilegt, að ennþá stærra spor verði stigið en hér er gert ráð fyrir. Í þessi 20 ár síðan 1918 hefur Ísland í rauninni verið miklu frjálsara en aðrar þjóðir álfta, og árið 1918 fannst ekki alllitlum hluta þjóðarinnar hér gengið að góðum kjörum. Merkir menn innan ýmissa flokka töluðu þá um það sem sjálf sagt mál, að á árunum 1941—43 yrðu sambandslögin endurskoðuð og endurnýjuð og við yrðum áfram í konungssambandi við Danmörku, en áttuðu sig ekki á, hvað konungssambandið er mikill blekkur fyrir okkur. Þetta er eðlilegt, því engir árekstrar voru þá, en hitaveitulaníð er yfirleitt í anda þess versta, sem við þekkjum af Dönum. — En þetta var neyðarárræði og var notað, af því í önnur hús var ekki að venda, en það sýndi, að Danir höfðu ekkert lært og engu gleymt. Á sama tíma segir Stauning, að varla nokkur Íslend-

ingur vilji slíta sambandinu við Danmörku. Þessi mikli valdamaður, sem var vinveittur Íslandi, stóð á þessu danska sjónarmiði gagnvart okkur. Ég get nefnt annað dæmi til að sýna, að ekki er tilefnislaust að stíga mikið spor í sjálfstæðismálinu. Frjálslyndur danskur sagnfræðingur, sem var velviljaður Íslandi og Íslendingum, varð mjög særður, þegar Vilh. Finsen var útnefndur sendifulltrúi Íslands í Stokk-hólmi, að gengið skyldi vera framhjá sendiherra Dana þar.

Ég hef rakið þessi dæmi, af því að ég vildi ekki fara neitt dult með það í þessu sambandsmáli okkar við Dani, að það var ekki nema einn maður, sem kom fram í því máli eins og við hefðum viljað, að Danir kæmu fram. Það var Christmas Möller. Han varaði okkur við ákvæðum sambandslagasáttmálans, þar sem gengið væri út frá 2 sinnum 75%, þar sem Stauning hefði tapað við miklu lægri prósenttölu við slíka atkvgr. Allir mestu valdamenn Dana voru á sömu skoðun og Stauning, að reyna að halda í konungssambandið við Íslendinga og reyna í sambandi við það, eins og hin kæna verzlunarþjóð Danir, að halda við möguleikunum til viðskipta við okkur.

Við vitum, að alla tíð frá 1930 hafa hér verið margir menn í landinu, sem álitu, að við ættum að hafa mjög mikið og náið samband við Dani. Það var alltaf talsvert stór flokkur, sem vildi hafa danska fánann, en ekki íslenzka. Þegar við fengum íslenzka fánann, vildu þeir halda tákni-
nu úr danska fánanum, en ekki útrýma alveg rauða litnum úr honum, til þess að ekki væri alveg slitið sambandið við það, sem hafði verið.

Þegar þessir tveir straumar mættust, þessi skipulagða, kæna og vel undirbúna tilraun af hálfu Dana til þess, gegnum konungsvaldið, að reyna að viðhalda sambandinu, og hins vegar ekki veigalítið löngun íslenzku þjóðarinnar til þess að mæta þessu á miðri leið, þá verður skiljanlegt, að nokkrir menn hér á þingi, hv. þm. Borgf. og ég og nokkrir aðrir, óskuðum á síðasta sumri og vetri, að framkvæmdur yrði hreinn skilnaður við Dani á þessu þingi. Ég hef lýst yfir, að eðlilegt væri, að þetta hefði mætt móttöðu. Svo eru margar aðrar ástæður, sem ég fer ekki út í hér. En það eru, sem ég svo kalla, þrjár varnarlinur í þessu máli.

Fyrsta varnarlinan er sú, sem hv. þm. Borgf. hefur lýst hér í kvöld, að Alþingi skuli lýsa yfir því, að það undirbúi fullan skilnað og lýðveldisstofnun. Ég jata, að það kom tiltölulega fljótt í ljós, að það hafði ekki meirihlutfylgi á Alþ. og í ríkisstj. Þó hygg ég, að meðal kjósenda hafi verið meira fylgi fyrir þeirri stefnu heldur en hjá ríkisstj. og Alþ. Aftur er það ástæðan til þess, að ég og aðrir, sem líta svona á málið, komu ekki með neinar till. í þessa átt, að ég vissi, að slíkar till. mundu ekki verða samþ., og að þera þær fram væri til þess að veikja þá samheldni, sem kann að vera um aðrar till., sem hafa meira fylgi.

Þá er önnur varnarlinan, sem ég kalla svo, sem ég heyrði fyrst nefnda frá einum hv. sjálfstæðismanni hér á þingi, öðrum en hv. þm. Borgf., og nú hefur verið tekin upp hér og borin

fram á þingi í kvöld af hv. 3. þm. Reykv. og er í brtt.formi, að því sé lýst yfir nú, að Ísland sé skilið frá Danmörku, en hins vegar beygt sig fyrir kringumstæðunum um að láta vera millibilsástand með ríkisstjóra o. s. frv., þangað til hægt er að koma við formlegum sambands-slitum. Þessi leið var að minni hyggju það ýtrasta, sem ég um tíma vonaði, að Alþ. gæti sameinast um. Ég vissi, að ekki var hægt að fá hreina skilnaðarleið, en þá vonaði ég, að þessi leið, sem brtt. hv. 3. þm. Reykv. er um, mundi fær. En það verður nú ekki, eða ég býst ekki við því, þó að hún liggi fyrir til atkvgr. í kvöld.

Þá er þriðja leiðin, sem ríkisstj. hefur lagt til, að lýsa yfir því, að við höfum rétt til sambandsslita við Dani, þegar við viljum, en hins vegar að fresta því að framkvæma sambands-slitin. Ég ætla ekki að ræða um það, að hve miklu leyti þessi leið er öðruvísi en hinar leiðirnar. Samkvæmt henni er sambandinu ekki slitið. Sambandið helst enn um stund. Og ég býst við, að þeir, sem gengið hafa frá þessari till., telji sig hafa margar ástæður fyrir því að hafa ekki stigið sporið lengra fram en þetta.

Í sambandi við þessar till. vil ég taka það fram, að þetta er einn af okkar sigrum, sem unnizt hafa á undanförunum vetri við erfiðleika þjóðarinnar. Við þær heldur fábreyttu umr. um þetta mál opinberlega í vetur kom í ljós allmikill skoðanamunur um það, hvernig væri hægt að slíta sambandinu við Dani. Það var annars vegar sá skoðunarháttur, sem viðurkenndur er í þessari till. á þskj. 547, að við gætum, hvort sem væri nú eða seinna, slitið sambandinu við Dani vegna vanefnda þeirra, sem orðið hafa á sambandssamningnum við þá. Ég hygg, að þessi skoðunarháttur hafi fyrst undir núverandi kringumstæðum verið skýrt formaður af próf. Bjarna Benediktssyni. Hann skýrði þessa leið mjög greinilega í Andvara í sumar sem leið, sem hafði mikil áhrif á menn um allt land, með því að þarna voru skýrt og skilmerkilega færð rök fyrir því, að samningurinn væri fallinn úr gildi við þessar stórkostlegu vanefndir, sem hefðu orðið við það, að Danir gætu ekkert, að því er horfir út á við, að halda samninga. Margir menn litu svo á, að þetta væri sumpart rangt og sumpart vafasamt. En aðrir héldu því fram, að við hefðum nokkurn vanefndarétt, en jafnframt hefðum við annan rétt; — að segja upp samningnum og biðja um endurskoðun á honum með þriggja ára fyrirvara. Það virtist svo, sem þessar tvær leiðir hefðu fylgi að hafa þær saman. En ég hef litið svo á, að ef byrjað væri á því að segja upp samningnum við Dani, væri sambandinu við þá þar með slitið eða fallið úr gildi, og þykir mér þá fúrðulegt, ef við ættum svo að taka sambandslagasáttmálann frá 1918 og biðja um endurskoðun á honum, sem menn vissu að hlaut að leiða til þess, að við hefðum ekki verið lausir við hann fyrr en eftir þrjú ár. Svo komi atkvgr., þar sem 2 sinnum yrði að vera 75% meiri hluti.

Samt sem áður var konungsvaldið eftir, sem hinn kæni Stauning ætlaði að hafa sem tjóður á okkur Íslendinga, eins og kom fram í ræðu hans á 20 ára afmæli sambandslagasáttmálans,

sem mér fannst síðasta leiðin, að gefa það með annarri hendiinni, sem áunnið hafði verið með hinni.

Ég hygg, að greindir og dugandi menn hafi séð, að þó að Danir hafi kannske verið lélegir samningsaðilar, meðan þeir voru sjálfráðir gerða sinna, þá séu þeir enn lélegri samningsaðilar eins og höfum þeirra er nú háttað.

Ég tel, að það sé töluvert happ að fá loka-umr. um þetta svona seint, af því að ég skil, að nú muni þeir, sem hafa e. t. v. talið það æskilega leið að óska eftir endurskoðun, hafa fallið frá því og sameinast í því að treysta eingöngu á vanefndaréttinn. Í honum liggur svo það, að ef við samþ. þetta í kvöld, gætum við á morgun samþ., að á vanefndaréttinum byggðum við það, að við vildum skilja að fullu. En þó að framkvæmd þessarar þáttill. gengi sæmilega, þá verður ekki næsta spor stigið fyrr en friður er saminn, hvenær sem það verður. Ég er forsjóninni þakklátur fyrir það að forða okkur frá því að ræða það á Alp., hvort við ættum að gefa með vinstri hendiinni það, sem við vinnum á með hinni hægri.

Ég ætla að greiða atkv. með till. á þskj. 547, af því að hún er það mesta, sem fánlegt er hér í þessu efni, þó að ég hafi skýrt, hvað ég álit, að við séum linir í okkar þjóðmálum.

Undanhaldið var ákveðið, þegar við treystum okkur ekki til að stiga hreint og skarpt spor í fyrri eftir sambandslagasamningnum, slíta sambandinu og stofna lýðveldi strax. Ég segi ekki, að undanhaldið hafi verið nauðsynlegt. En undanhaldið hefur verið gert, og við förum nú alveg á mis við þá þjóðarvakningu, sem við hefðum getað haft, ef við hefðum getað framkvæmt fullkominn skilnað strax.

Ég álit, að norska þjóðin hafi alla síðustu öld verið að uppskera af því, sem hún afrekaði á Eiðsvelli 1814, þegar hún bjargaði sínu frelsi. Utan um það, sem við erum að gera, held ég, að sé enginn ljómi. Það getur verið gott og gagnlegt, en þið hitar engum, og það verður aldrei sambærilegt við það, sem gert var á Eiðsvelli fyrir Norðmenn.

Ég álit, að í till. á þskj. 547 sé það nokkur bót, sem stendur í niðurlagsorðum síðari liðs, að Alp. hafi samþ. og bundizt heitum um það að slíta sambandinu að fullu og öllu, ekki síðar en í styrjaldarlok. Með því er svarað af okkar hálfu þeim kröfum, sem við vitum, að danska þjóðin mundi gera um konungdóminn, þ. e. að hann væri í fullu gildi. Þeir vilja hafa danska konunginn yfir okkur að eilífu. Framkoma konungs hefur að visu verið stjórnskipulega rétt frá byrjun. Og við höfum ekkert að ákæra konunginn fyrir. En hann er danskur maður, en við erum ekki danskir menn. Þess vegna er honum ekki hægt að vera sá umboðsmaður, sem við viljum, af því að hann er í raun og veru umboðsmaður sinnar eigin þjóðar. Og engum er kærara en mér að viðurkenna það, að konungurinn er fyrir þjóð sína allt, sem konungur getur verið. En það er allt annað land og önnur þjóð en Ísland og Íslendingar.

Þáttill. á þskj. 548 finnst mér vera sjálfsögð. En þeir menn eru til, sem álíta, að við yrðum

að breyta stjórnarskránni til þess, og það sé því ekki hægt, eins og nú stendur á. En ég álit, að allra hluta vegna sé nauðsynlegt, að við nú setjum á stofn ríkisstjóraembætti, ekki af því, að núverandi ráðh. hafi ekki að öllu leyti farið vel með það vald í eitt ár, heldur aðeins af því, að það er ekki eðlilegt að fela þeim mönnum þetta vald, sem sitja í ríkisstj. Og þar að auki er það eitt, sem er lýðræðinu sérstaklega nátengt, að eftir að við í 700 ár höfum verið neyddir til þess að hafa æðsta manninn erlendis, þá sé það okkar gæfa, ef okkur auðnaðist nú að hafa okkar æðsta mann innanlands. Og þó að við getum ekki sett á stofn lýðveldi nú, þá venur það þjóð okkar á að hugsa um, að við höfum ekki þörf fyrir konung, og ríkisstjórnin venur íslenzku þjóðina á að sjá, að við þurfum ekki að sækja okkar æðstu stjórn til annarra landa.

Mér er kunnugt, að frá 1918 og þangað til 1939 voru menn fylgjandi því að halda við konungdómi og hans valdi, vegna þess að menn héldu, að deilur mundu rísa, ef hætt væri við konungdóminn. Þess vegna hef ég alltaf haldið fram, að það yrði að hafa utan um ríkisstjórnann, og síðar forsetaembættið, eins miklar friðar-umbúðir og hægt væri, af því okkur er, af mörgum ástæðum, bæði vegna fámennis og vegna okkar öra pólitíska skaplyndis, hætt við því að láta það koma fram, sem þessir menn óttuðust, að deilur mundu verða um stöðuna.

Ég vildi taka það fram út af þessu, en ég ætla ekki að fjölýrða um það hér, en ég býst við að hreyfa því í fjvn. og við umr. um fjárl., að ég álit, að nú komi ekki til mála annað en að um leið og við höfum kosið ríkisstjóra, þá gegni hann í raun og veru störfum konungs, og það fé, sem ætlað er til konungs, renni til ríkisstjórans, til kostnaðar við hans embætti.

Það mundi áreiðanlega þykja slæm ráðstöfun, ef við, eftir þær samþ., sem hér munu verða gerðar, færum að borga Danakonungi kaup, þó að hann sé að visu mjög góður konungur í því landi, sem hann er. En hann starfar ekki lengur fyrir okkur.

Um síðustu þáttill. vil ég ekki segja annað en það, að ég er henni samþ., að Alp. lýsi yfir þeim vilja sínum, að lýðveldi verði stofnað. Og eftir því, sem tilgreint er í niðurlagsorðum þáttill. á þskj. 549, þá er talað um það, að að okkur sjálfráðum verði lýðveldi komið á ekki síðar en í styrjaldarlok. En við verðum eins og í kosningarfrestunarmálinu að gera ráð fyrir, að ríkisstj. sé á verði um það, á meðan á styrjöldinni stendur, að fyrir geti komið þeir atburðir, að við verðum að lýsa yfir því, að sambandinu sé slitið. Ég þykist vita, að hæstv. ríkisstj. muni hvenær sem er hafa augun opin fyrir þessu. Og mér finnst þær till., sem hv. 3. þm. Reykv. kom fram með, vera á rökum byggðar, og ég vildi óska, að þær kæmust fram. Mér virðist þær brtt. til bóta á þáttill. ríkisstj., og ég mun fylgja þeim, ef ekki koma rök fram, sem sannfæri mig, að sú leið sé ekki fær.

Gísli Sveinsson: Herra forseti! Það er að sjálfsögðu mikill viðburður, þegar mesta mál

þjóðarinnar er til umræðu og ályktunar á Alþingi, og svo hefur alltaf verið hingað til.

Enda þótt þær ályktanir, sem áður hafa verið gerðar á þessum vettvangi um sjálftæðismálið eða sambandsmálið, hafi fram að þessu þótt meira sem áfangar á leiðinni heldur en fullnaðarúrlitin, þá hafa þær þó verið hinar mikilvægustu. Má og til sanns vegar færa, að vandi fylgir vegsemd hverri, þegar við sjálfir finnum og þjóðin veit, að Íslendingar — Alþingi og ríkisstj. — hafa tekið í sínar hendur öll landsins mál, hin æstu sem önnur, og þau, sem farið var með af öðrum erlendis. Þetta hefur gerzt nú fyrir rúmu ári síðan, og atvikin höguðu því svo þá, að Íslendingar urðu og vildu taka öll sín mál í eigin hendur. Gildi þessarar ákvörðunar hefur ekki verið vefengt, og það er líka ótvírætt. En sú vegsemd, sem því hefur fylgt, skyldar að sjálfsögðu til eins og annars. Í fyrsta lagi til þess, að Alþingi og ríkisstj. og þjóðin öll viti, hvað hún er að fara. Og í öðru lagi til þess að haga gerðum sínum og orðum þannig, að ekki beri út af þeim rétta vegi. Vandinn er sá að fara brautina beina, án þess þó að ana áfram, svo að fataldi verði. Á þeirri leið, sem við nú höfum gengið frá því í fyrra, á þeim tímum, sem ógurlegastir eru í sögu þjóðanna, hefur verið margt spor stigið, sem hefði þurft að hugsa sig vandlega um, og einnig hefur verið reynt að gera það. En vandinn er þó mestur sá, að missa ekki það, sem við teljum dýrmætast og höfum höndum tekið. En ástæðurnar eru ekki þannig, að við getum að öllu leyti hrósað því happei, að við höldum alls kostar heilu því, sem við höfum tekið og eigum. En við höldum því þó svo heilu, að í vitund þjóðarinnar er það hið sama, — fjöreggið er óbrotið. Og því verðum við að halda óbrotnu gegnum allar raunir, sem ef til vill og sjálfsagt steðja að enn þá, og ef til vill miklu fremur hér eftir en hingað til. Hvernig það tekst, getum við að visu ekki sagt um nú til fulls. En ef við erum allir af vilja gerðir, þá má það sín mikils og líklega mests.

Saga sjálftæðismáls Íslendinga skal ekki rakinn hér. Hún hefur oftlega verið sögð af mér og öðrum, þó að við verðum að viðurkenna, að nú á síðari tímum hafi nokkuð hilmað yfir sumt af því, sem ávallt átti að vera opið, og að yngsta kynslóðin hafi ekki upp á síðkastið haft nógu ljósa hugmynd um það, sem gerzt hefur um þetta mál fyrr og fram að síðari tímum, né heldur hafi það innræti, sem þeir menn höfðu, sem lifðu og hræðust í baráttunni og kunnu að meta þau skref, sem sfigin voru í þeirri baráttu, og vissu, hvað unnið var og hvað eftir var. Ávallt hefur það svo verið, að Íslendingar hafa viljað verða frjáls þjóð, sjálfstæð þjóð, fullvalda ríki.

Einn hinn meiri áfangi málsins var vissulega á enda farinn 1918. Þá fengu Íslendingar það, sem þeir þá kröfðust. Og það var spor ótvírætt í rétta átt, sem þá var stigið að fullu, í ljósri vitund um það, að Íslendingar voru að öðlast viðurkenningu á sínum fyllsta rétti. Þá var fullveldi landsins viðurkennt af sambandsþjóðinni, sem við áttum í höggi við og hafði aldrei til þess tíma viljað viðurkenna fullan rétt Íslands.

Sambandslagasamninginn 1918 ber því sízt að telja neitt hrak, öðru nær. Hann var í sannleika fullréttissamningur. Ég og þeir aðrir, sem sitjum nú á þingi og sátum hér þá, greiddum honum atkvæði okkar fúsir og glaðir, og getum við þó óhikað talið okkur skilnaðarmenn, þ. e. fylgjendur þeirrar stefnu, að Íslendingar skuli taka öll sín mál í eigin hendur og stjórna þeim sjálfir. Það höfum við nú gert. Og nú lifur að lokatímanum. Á þessu þingi hefur staðið til, að tekin væri ákvörðun, sem sannaði það, að Íslendingar hefðu í rauninni tekið öll sín mál í eigin hendur og ætluðu að halda þeim.

Það er rétt hjá hv. þm. S.-Þ., að ég ritaði hæstv. ríkisstj. á síðasta sumri og lagði til, að sérstakur undirbúningur að málinu yrði viðhafður. Ég sakast ekki um, þó að hún treystist ekki til þess, eins og þá stóðu sakir, því að viðurkenna verður, að allar aðstæður hafa breytzt stórlega, ef til vill ekki frá degi til dags, en að minnsta kosti frá viku til viku. Það hefur smám saman orðið berara, hvað okkur var skylt að gera. Enginn er alvitur, og enginn getur hrósað sér af því að hafa fundið fyrirfram hina beztu leið. En þó að ályktun sú, sem hér liggur fyrir í þrennu lagi, væri ekki gerð á öndverðu þessu þingi, sem ég og fleiri ætluðumst reyndar til, þá verður hún nú fullkomnuð hér í kvöld.

Menn hafa sagt, að orðalag till. á þskj. 547 (um sjálftæðismálið) væri ekki til hlítar skeleggt. Má að visu segja, að orðalagið sé nokkuð háð því hvoru tveggja, hvernig valdið er komið í okkar hendur, og eins hinu, hvernig framkvæmdin hlýtur að verða um sinn. En það þýðir ekki, að efni málsins sé ekki gott og rétt. Um þessar till. gildir hið sama og um aðrar ályktanir. Merking ályktana Alþingis er sú, sem Alþingi leggur í þær, ef orðalagið mótmælir því ekki. Þá er spurningin: Hver er merking þessara tillagna? Frá því sjónarmiði, sem ég hef talið mitt, er merking tillagnanna fullur skilnaður, og skal því slegið föstu, enda þótt framkvæmdin sjálf dragist nokkuð af óviðráðanlegum ástæðum.

Það kann að vera rétt, að þessar tillögur hiti ekki alþjóð og komi ekki fólkinu til að fljúga. En þess ber að gæta, að þjóðin er orðin allvön umræðum um þetta mál. Hiti er mestur í málum, meðan barizt er um þau, en hiti er ekki eins nauðsynlegur, þegar ráða skal málum til lykta á skynsamlegan hátt, og oft þarf sérstaklega skynsemi við, þegar um er að ræða að haga rétt orðalagi, sem mikið veltur á, svo sem hér, að ekki verði á haft. Svo getur farið, að barnið detti einmitt í þann brunnninn, sem byrgja átti, ef ekki er næg gætni við höfð, einnig um orðalag. Nú er ég að visu þeirrar skoðunar, að orða mætti betur tillöguna á þskj. 547, — að segja mætti með meiri áherzlu það, sem þar er sagt. En efni málsins yrði þó nákvæmlega hið sama.

Ég mun því með þeirri skilgreining, er ég nú hef gert, greiða till. á þskj. 547 atkvæði mitt, fullum rómi og fúslega. Sömualeiðis tillögunni á þskj. 548 (um ríkisstjóra), þar sem ég tel, að hún fari fram á það, sem er bein afleiðing till. á þskj. 547, að til sé maður, einn maður, sem fari með æðsta vald með þjóðinni, svo sem

einnig aðrar þjóðir hafa jafnan talið, að vera þyrfti. Og loks till. á þskj. 549 (lýðveldið), sem setur í rauninni smíðshöggð á allt saman. Till. á þskj. 548 segir, að ríkisstjóri skuli hafa hið æðsta vald, en till. á þskj. 549, að vilji Alþingis sé sá, að lýðveldi sé stofnað á Íslandi undireins og ástæður til þess eru fyrir hendi, því að réttur til þess er nú á okkar valdi.

Samkvæmt því, sem ég hef nú rakið, tel ég till. þær til þál., sem hér hefur verið lýst, þýða þetta:

1. Sambandinu við Danmörku er raunverulega slitið.

2. Ekki verður samið um nýtt samband við Danmörku.

3. Gengið verður frá frambúðar stjórnskipun hins íslenska fullvalda ríkis þegar er tök verða á vegna styrjaldarinnar.

4. Þangað til það verður, gegnir ríkisstjóri, kjörinn af Alþingi, æðsta valdi í landinu.

5. Stjórnskipun Íslands verður lýðveldið.

Með þessum formála greiði ég atkvæði með málinu í heild, án nokkurra breytinga, eins og það er lagt fyrir hið háa Alþingi.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég lýsi ánægju minni yfir því, að hv. þm. V.-Sk., sem ég held, að sé einn af ákveðnustu þm. í sjálfstæðismálum, hefur lýst yfir því, að svo sé frá þessum till. gengið, að hann geti greitt þeim atkv. með glöðu geði. Þannig hygg ég líka, að till. séu, og munu hv. þm. komast að þeirri niðurstöðu, ef þeir athuga þær nánar.

Ég ætla ekki að rekja ræður þær, sem hér hafa verið haldnar, en hér hafa komið fram mót-mæli frá hv. 1. landsk. gegn því, hvernig farið hefur verið með málið á þingi. Hann sagði, að till. hefðu ekki verið lagðar fram nógu snemma og ekki verið ræddar við þm. Vegna þeirra, sem þessar umr. heyra, má taka það fram, að sum hin stærstu og vandasömustu mál hafa fyrst og fremst verið rædd í þingflokkinum, og hefur svo verið um áratuga skeið. Hv. þm. ræddi um fundahöld þingflokkanna. Ég get í því sambandi getið þess, að flestir hv. þm. óska ekki eftir því að eiga viðræður við suma hv. þm. um utanríkis-mál, af eðlilegum ástæðum. Nánar svara ég ekki þessu, og er þetta svar aðeins innt af hendi af þeim ástæðum, sem ég greindi frá.

Viðvíkjandi brtt. hv. 3. þm. Reykv. vil ég taka það fram, að það er mitt álit, og hygg ég, að ég mæli þar fyrir munn allrar stj., að varhuga-vert sé að koma með brtt. við þær till., sem hér liggja fyrir, vegna þess að benda má á líkur fyrir því, að það raski verulega samhengi þeirra. Það má deila um það, hvað sé að ganga hæfilega langt í þessum málum, en ég vil benda á það, að ef því yrði slegið föstu, með því að samþ. brtt. á þskj. 553, að sambandinu við Danmörku skyldi að fullu slitið, þá leiddi af þeirri samþykkt, að ekki væri rökrétt að kjósa ríkisstjóra samkvæmt hinni till. með þeirri aðferð, sem ætlað er til, að höfð sé við þá kosningu, og jafnframt kallar þetta á það, að fengin sé viðurkenning annarra ríkja á því, að sambandsslit hafi orðið. Í þriðja lagi verður að teljast ókleift, að slík aðferð sé viðhöfð, án þess að við göng-

um formlega frá okkar málum um leið. Við höfum ekki viljað ganga lengra en það, að við þyrftum ekki, vegna þess ástands, sem ríkjandi er, að ganga frá formlegum sambandsslitum og stjórnarskrá ríkisins.

Það hefur áður verið upplýst í þessum umr., að þó að ýmsum þyki undirbúningur málanna ekki hafa verið rækilegur, hafa þau þó verið ýtarlega rædd við þingflokkanna, og stendur hér á bak við nokkurn veginn samhugur alls þingsins. Því hefur verið haldið fram við þessar umr., að þetta mál hafi ekki verið nægilega undirbúið og að það hafi verið allt of lítið rætt. Um slíkt má deila endalaust. Vel getur verið, að það sé einn af ágöllum mínum, að ég tala sennilega einna minnst af þeim hv. þm., sem sitja á Alþ., og álit, að undirbúningur mála, svipaður þeim, sem þetta mál hefur hlotið, sé ekki óeðlilegur, þegar um vandasöm mál er að ræða. Í Framsfl. hefur málið verið mikið rætt, og formaður Sjálfstfl. hefur skrifað grein um málið, þar sem hann taldi nokkurn veginn vissu fyrir því, að þessi lausn væri einróma vilji hans flokks. Í Alþfl. hefur málið einnig verið mikið rætt og samþykktir gerðar um það. Eftir að þessar umr. höfðu farið fram, meðal annars í miðstj. Framsfl., sem hafði flokksþingið sér við hlið, tók ríkisstj. að undirbúa þessar till., sem voru svo jafnóðum ræddar við þm. Það er rétt, að frá hv. þm. V.-Sk. kom till. til ríkisstj. síðastliðinn vetur um það, að málið yrði þá undirbúið og kosin til þess n. Var látinn fram fara undirbúningur og samín stjórnarskrá til að hafa til taks, ef svo færi, að Alþ. gengi frá sambandsslitum við Dani. Var líka undirbúin bók til leiðbeiningar við utanríkisstarfsemina. En um sjálft málið kom það fram, að ekki var hægt að ráða því til lykta nema í samráði við hv. þm.

Ég hef áður borið þá spurningu fram fyrir hv. þm., hvort þeir hefðu óskað þess, að stj. hefði undirbúið málið án þess að leita álits þeirra, og hefur enginn svarað því játandi. Enda er það viðurkennt af hv. þm. V.-Sk., að tímarnir séu svo breytilegir, að málið sé stöðugt að upplýsast, einnig nú, meðan við sitjum á þingi. Og það hefur líka verið viðurkennt, að heppilegt var, að málið kom ekki fram fyrr en á síðari hluta þings. Ef ganga hefði átt frá sambandsslitum og stjórnlagaskipun ríkisins, og ef Alþ. hefði fallið á þetta snemma á þessu þingi, þá hefði það komið illa heim við það, sem er yfirlýst skoðun Alþ. nú, að ekki sé hægt að ganga til kosninga, því að þá hefði orðið að kjósa nýtt þing og samþ. stjórnarskrána þar. En það liggur fyrir skýr yfirlýsing frá Alþ. í gær um það, að sú leið geti ekki talizt heppileg. Vissulega hefði sú leið jafnframt valdið átökum og umróti í sambandi við þá viðurkenningu, sem við hefðum þurft að fá út á við fyrir okkar gerðum. Ég veit, að Alþ. hefur aldrei verið þeirrar skoðunar, að því væri bætandi ofan á kosningar, sem við álitum ófærar nú.

Í þessum till. er beinlínis sagt það, sem ég tel skipta meginmáli, að Ísland tryggi sér nú allan þann rétt, sem það hefur þegar. Þó að sú brtt., sem hv. 3. þm. Reykv. ber hér fram, væri samþ., en ég hef bent á rök fyrir því, hvers

vegna á ekki að gera það, þá kæmumst við ekki feti lengra í sjálfstæðismálinu heldur en við komumst með þeim till., sem hér liggja fyrir, vegna þess að frá formlegum sambandsslitum og endanlegri stjórnskipun yrði gengið síðar, en það mundi þá jafnframt valda okkur þeim vanda, sem ég hef bent á, þó að ég hafi ekki minnst á það, að ef slík yfirlýsing lægi fyrir, þá væru jafnframt þeir Íslendingar, sem dvelja í Danmörku og hafa þar rétt samkvæmt þeim leifum, sem eftir eru af sambandsl., um leið búnir að missa þann rétt. En okkur er ekki hægt að flytja þá heim nú. Þetta mundi verða ein af afleiðingunum af því að samþ. þessar brtt.

Það, sem gert er í þessum till., er það, að framtíðarstefnan er algerlega og skýrt mörkuð og því er slegið föstu, að við höfum í framkvæmdinni tekið að okkur meðferð allra okkar mála og orðið að taka hana og höfum þess vegna fullan rétt til þess að taka þau á formlegan hátt í okkar hendur, þegar okkur þóknast. Hitt er aftur á móti ekki rétt, sem hér hefur fram komið, að því sé algerlega slegið föstu, hvaða leið verður farin í málinu, því að ef menn vilja athuga till. gaumgæfilega, geta hv. þm. séð það, að það á ekki að fresta því lengur en til styrjaldarloka að ganga frá formlegum sambandsslitum og endanlegri stjórnskipun ríkisins. En ef styrjaldarlok verða eftir 1943, þá ráðum við því, hvort við slitum sambandinu með því að upphelja samningana á grundvelli réttar þess, sem vanefndir Dana veita, eða samkv. sambandslagasáttmálanum, því að þá eru samningarnir jafnt fallnir úr gildi samkv. sáttmálanum og þarf ekki að taka til vanefndaréttarins. En það er einmitt í upphafi 2. málslíðs þessarar ályktunar tekið fram, að af Íslands hálfu verði ekki um að ræða endurnýjun á sambandslagasáttmálanum. Og í þeirri yfirlýsingu felst það, að við þurfum ekki að óska eftir endurskoðun á sambandslagasáttmálanum, því að þessi yfirlýsing er ekki einasta um það, að sáttmálinn verði ekki endurnýjaður, heldur einnig um það, sem meira er, að hann falli sjálfkrafa úr gildi.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða málið frekar, nema sérstakt tilefni gefist til.

***Sigurður Kristjánsson:** Það fyrsta, sem ég man eftir að hafa heyrt talað um landsmál, það var um deiluna við Dani um sjálfstæði Íslands. Og þá strax og lengi fram eftir árum vissi ég ekki til, að nokkurt mál af þjóðmálum Íslands væri talið þess vert, að á það væri minnst jafnhliða því máli. Svo langt var þetta mál tekið fram yfir öll önnur mál. Og það er ekki undarlegt um mál, sem hefur verið barizt fyrir af fleiri kynslóðum, þó að það sé orðið og væri orðið mikið hjartans mál fyrir íslenzku þjóðina. Það er ekki nokkur minnsti vafi á því, að þetta mál verðskuldaði þessa baráttu og þann hita, sem því fylgdi. Það hefur sannast á því, að í hvert skipti sem Íslendingum hefur auðnast að fá að stiga skref í sjálfstæðisáttina, þá hefur hagur þeirra batnað og blómgaft stórkostlega. Þjóðin hafði öðlzt þá réttu trú á það, að hamingja hennar væri í bráð og framtíð komin undir sem fyllstu sjálfstæði. Og ég er alveg sannfærður

um það, að fjöldi Íslendinga hefði fúslega fórnað lífi sínu til þess að geta höndlað það fyrir afkomendur sína, að Ísland fengi fullt sjálfstæði. Málið er áreiðanlega þess virði.

En svo undarlega bregður þá við, að þegar þetta nú liggur við fætur okkar, þá er eins og flestum finnist fátt um. Og það, sem mest ber nú á í umr. um sjálfstæðismálið, það eru afsakanir, — það er verið að reyna að finna afsakanir fyrir því að taka ekki þann dýra grip upp eða a. m. k. að slá því á frest. Og einmitt þetta kom fram, þegar þetta hæstv. Alp., sem nú situr, kom saman. Það hefði mátt vænta þess, að sambandsmálið hefði orðið fyrsta málið, sem fyrir yrði tekið hér á hæstv. Alp., og að öll önnur mál hefðu verið látin vika, meðan komizt yrði að fullri niðurstöðu um það, hvað gera skyldi í þessu máli. Það er alveg óeðlilegt, að það skuli hafa svo að segja ríkt þögn um þetta mál innan þings, því að ég kalla, að svo sé, þó að það hafi verið lauslega rætt tvisvar eða þrisvar kannske á þremur mánuðum innan flokksfunda.

Nú er það víst, að ef á þessu máli hefði verið tekið eins og það verðskuldaði og komizt að niðurstöðu í því, áður en öðrum málum var til lykta ráðið, þá hefði afleiðingin orðið sú, að við hefðum lýst yfir því, sem við nú lýsum yfir, þótt með dauðu orðalagi sé, að Ísland hefði öðlzt rétt til þess að slíta sambandinu við Danmörku. Og sennilega hefði þá einnig verið lýst yfir því, sem hv. 3. þm. Reykv. hefur hér lagt til í skrifl. brtt., að sambandinu væri slitið. Af því hefði aftur óhjákvæmilega leitt það, að við hefðum orðið að viðurkenna þörfina og nauðsynina á því að byggja upp nýtt stjórnskipulag með nýjum stjórnarl. Þetta hefði verið sá eðlilegi gangur málsins frá mínu sjónarmiði, að hæstv. Alp. hefði gengið frá þessu máli svo fljótt sem unnt var og fyrr en öllum öðrum málum og síðan nýrri stjórnarskipun með nýjum stjórnarl. og þar af leiðandi í raun og veru gengið til nýrra kosninga til þess að fá endanlega samþ. á þeim nýju stjórnarlögum.

Nú erum við minntir á það, að Alp. sé nýbúið að samþ., að engar kosningar skuli fram fara í sumar, og fyrir því hafa verið færðar mjög gildar ástæður. Ég er sannfærður um, að það er ekki sambærilegt að fresta kosningum, þegar ekki knúði önnur nauðsyn en sú að fylgja því formi að kjósa 4. hvert ár, — það er ekki sambærilegt við þær ástæður, ef við hefðum haft skörungsskap til þess að byggja upp stjórnarskipun, sem ókomnar kynslóðir eiga að búa við. Ég geri a. m. k. fastlega ráð fyrir því, að ekki hefði þótt fært að fresta kosningum, ef slíkt mál hefði legið fyrir, þó að það þyki fært eins og nú standa sakir. Nú má segja, að ég sé hér að sakast um orðinn hlut. En það er ekki tími til að segja þetta síðar, ef það er ekki sagt nú. Og málið er ekki svo ómerkilegt, að það beri að láta þetta ósagt. En það, sem liggur fyrir, er vitanlega það að gera hér ályktanir, sem við ekki þurfum að iðrast eftir eftir á, ályktanir, sem hæfa þessu máli fullkomlega og ekki loka fyrir okkur neinum dýrum.

Ég get fullkomlega tekið undir það, sem hér

hefur verið sagt, að mér mislíkar það stórlega, hvornig þessi fundur er undirbúinn. Ég get ekki séð, að það sé í neinu samræmi við verðleika þessa máls að kasta í mann hér dagskrá eftir að fundur er kominn saman og ætla sér að hespa þessi þrjú mál, sem á dagskránni eru, af á einum kvöldfundi. Ég sé ekki betur en að þessu máli hæfi það fullkomlega, að það sé rétt gaumgæfilega. Og það er þegar í ljós komið, sem reyndar vita mátti, að menn eru ekki sammála hér um orðalag þessara þáltill., sem hér liggja fyrir. Það er vitanlega ekki undarlegt, þó að menn séu ekki sammála um orðalagið, jafnvel þó að menn séu sammála um kjarna málsins. Og ég sé ekki, hvað það getur spillt fyrir þessu máli, þó að menn leitist við að finna þá afgr. á því, sem hæfir bezt og öruggust er. Það er nú svo merkilegt, að þó að því hafi verið lýst yfir, og það með réttu, að þetta mál hafi verið rétt á fundum flokkanna, þá kemur hér í fyrstu þáltill. orðalag, sem ég hef aldrei fyrr séð. Í niðurlagi þáltill. stendur hér, sem ég skal með leyfi hæstv. forseta lesa upp, í síðari málsg.: „Að af Íslands hálfu verði ekki um að ræða endurnýjun á sambandslagasáttmálanum við Danmörku, þótt ekki þyki að svo stöddu tímabært, vegna ríkjandi ástands, að ganga frá formlegum sambandsslitum og endanlegri stjórnarskipun ríkisins, enda verði því ekki frestað lengur en til styrjaldarloka“.

Við vorum hér síðastl. dag að samþ. frestun kosninga, sem þó skyldi aldrei verða lengur frestað en um fjögurra ára bil. Við vitum nú ekki, hvað þessi styrjöld muni standa lengi. En þessu máli, sem hér liggur fyrir, þykir ekki liggja meira á en það, að þó að þetta verði 30 ára stríð, þá er marklegt ekki sett nær en það, að það megi dragast til styrjaldarloka, að málið verði leyst. Það þykir fært að hafa frestinn lengri um fullnaðarlausn þessa máls heldur en við sáum okkur fært að hafa hann, þegar um nýjar kosningar er að ræða, og þykir mér þetta óviðeigandi, af því að mér þykir þetta merkara mál heldur en hitt, um að kjósa á fjögurra ára fresti.

Ég vil nú ekki hika við það, úr því að á annað borð var haft svo mikið við þetta mál að hafa um það umr., að láta í ljós mína skoðun og minn vilja á því, hvornig þessi þáltill. ætti að vera. Hv. 3. þm. Reykv. hefur borið fram brtt. við 1. málsg., að á eftir orðinu „Danmörku“ komi: og sé sambandinu að fullu slitið.

Það vantar sem sé í þessa þáltill., að því sé lýst yfir, að Íslendingar telji, að sambandinu við Danmörku sé að fullu slitið. Hér er aðeins sagt, að Alp. þelti, að Ísland hafi öðlzt rétt til fullra sambandsslita við Danmörku. Það vantar bara það, sem við á éta, hvort Ísland vilji gefa þessa yfirlýsingu. Langhreinlegast væri að byrja þessa ályktun á því, eins og hv. 3. þm. Reykv. vill, að lýst sé yfir, að sambandinu sé slitið. Þá munu menn segja, að afleiðingin af því sé sú, að það verði þá að byggja eitthvað upp í staðinn. Og það er vitanlegt, að það er hlutur, sem Alp. verður að gera. En af hverju má ekki ákveða það í öðrum eða nýjum þriðja lið þessrarar þáltill., að það skuli gert ekki síðar en fært

þykir að láta almennar kosningar til Alp. fara fram?

Ég hef hugsað mér að segja hér nokkur orð síðar um aðra liði dagskrárinnar, en ég kann ekki við að blanda dagskrárliðunum saman. Mér finnst hver þeirra um sig vera þess verður, að umr. um þá, hvern fyrir sig, sé haldið alveg sérstökum. Ég ætla að leyfa mér að koma með skrifl. brtt. um þá dagskrárliði. En ég legg til, að þessu máli verði frestað og það tekið af dagskrá.

Forseti (HG): Hv. þm. hafa nú heyrt þá munnlegu till. hv. 5. þm. Reykv. um að fresta umr. þessa fyrsta liðs dagskrárinnar og taka málið af dagskrá. Ég ber þessa till. upp til atkvgr.

ATKVGR.

Till. 5. þm. Reykv. (SK) um að taka málið af dagskrá felld með 27:8 atkv.

Forseti (HG): Út af þeim ummælum, sem fallið hafa hjá ýmsum hv. þm., um að boðun þessa fundar hafi verið ábótavant, vil ég taka það fram, að mér var tjáð af þingflokkinum, að þingfundur um þetta mál mundi verða haldinn í kvöld. Forsetar beggja d. tilkynntu á þingfundum í dag, að fundurinn mundi verða í kvöld. Dagskrá var útbýtt fyrir fundinn. En þáltill. var ekki úthýtt fyrr en á fundinum.

Finnur Jónsson: Ég geri ráð fyrir, að við séum í raun og veru sammála um það, að það hafi varla verið í einu stigið stærra spor í sjálfstæðismáli okkar Íslendinga heldur en gert er í þeim þáltill., sem hér liggja fyrir. Þrátt fyrir það er það rétt, sem hv. þm. S.-Þ. sagði, að yfir þessum yfirlýsingum sé enginn sérstakur glans. Ekki er það þó af því, að þessi mál séu ekki mikils virði, heldur vegna þeirrar miklu óvissu, sem ríkir hér í álftu.

Við segjum okkar vilja í þessu máli, en við vitum í raun og veru ekkert um, hvert þessi vilji leiðir okkur. Við vitum ekkert um, hvað verður í okkar valdi að framkvæma af því, sem við hér ályktum, og það veldur því vitanlega, að ekki er eins mikill glans yfir þessum yfirlýsingum eins og annars mundi verið hafa, sem og hitt, að sambandsþjóð okkar er nú í miklum vanda stödd.

Sami hv. þm. minntist nokkuð á sambandslagasáttmálanum frá 1918 og taldi, að það, sem nú er fram komið, að það hefði verið talað um Ísland af öðrum hernaðaraðila sem danska eyju, væri nokkur sönnun þess, að með sáttmálanum hefði okkar þjóðfrelsi ekki verið grunnmúrað. Það er ekki ástæða til að ræða sambandslagasáttmálanum frá 1918. En ég vil benda á, að ummælin um „dönsku eyjuna“ standa ekki í neinu sambandi við sambandslagasáttmálanum frá 1918, heldur allt annað atriði. Það er alkunnugt, að meðan við vorum að berjast fyrir sjálfstæði okkar fyrir 1918, þá voru í hópi Þjóðverja ágætir fræðimenn, sem lögðu okkur bezt lið allra manna í sjálfstæðisbaráttu okkar. Og allt fram á síðustu ár munum við hafa átt þar ágæta forsvarmenn. En fyrir nokkrum árum breyttist

þetta á þann hátt, að farið var að tala um það, ekki eingöngu viðkomandi okkur Íslendingum, heldur smáþjóðum yfirleitt, að smáriki ættu ekki rétt á sér. Og ummælin um „dönsku eyjuna“ eru ekki neitt einstök fyrir okkur Íslendinga, heldur stafa þau af þeirri stefnubreytingu, sem varð í Þýskalandi, að álitnið var hagkvæmara fyrir viðgang þess ríkis að halda fram, að smárikinn ættu sér yfirleitt ekki tilverurétt. Nú minnst ég þess, að í sambandi við hernámið 10. maí í fyrria kom sama álit fram í þýskum blöðum. Ég sá þá, að í þýskum blöðum stóð í orðréttri þýðingu þannig: Að Bretland mundi ætla sér að „halda þessum hluta Danmerkur, þangað til stríðinu væri lokið“. Á þeim tíma þótti nú ekki ástæða til að mótmæla þessari skoðun Þjóðverja, enda veit ég ekki, hvort þessi blaðumumæli hafa borizt hingað til landsins. En það er greinilegt, að það er stefnubreytingin í Þýskalandi gagnvart smáþjóðunum, sem gerir það að verkum, að nú er af Þjóðverjum talað um Ísland sem hluta af Danmörku, en ekki hitt, að Þjóðverjum sé ekki fullkunnugt um sambandslagasáttmálann frá 1918, eins og hann var, þegar hann gekk í gildi.

Nú er það svo, að það er í sjálfu sér ekkert nýtt fyrir okkur Íslendinga, þó að við gerum samþykktir um okkar sjálfstæði, sem við viljum, að grunnmúri okkar þjóðfrelsi. Annað mál er, að ástandið í heiminum er þannig, að við vitum ekkert um, hvert þær samþykktir bera okkur. Það er algerlega undir því komið, hvor öflin verða ofan á í stríðinu, — þau, sem telja sér hag í að halda uppi rétti smáþjóðanna, eða hin, sem viðurkenna ekki rétt smáþjóða. Ef hið síðara yrði ofan á, væru samþykktir okkar gagnslausar. Ég er ekki að segja, að við ættum ekki að hafa gert þær samt sem áður, aðeins vildi ég skýra, hvers vegna minni glans er yfir þessum ályktunum en ætla mætti eftir mikilvægi þeirra.

Ég hef ekki orðið var við þá lævisi, sem hv. þm. S.-Þ. taldi hafa komið fram hjá Dönum í sjálfstæðismáli okkar. Ég tel það ekki lævisi, þótt þeir greiddu eftir getu fyrir Sogsvirkjuninni og hitaveitunni og reyndu eins lengi og þeir gátu að veita okkur vinsamlega aðstoð, hvenær sem þess var leitað og það stóð í þeirra valdi. Bróðurþel sambandsþjóðar okkar er ekki lævisi. Ég segi þetta, af því að ég mun síðastur þeirra manna, er hér sitja, hafa rætt við ýmsa þá áhrifamenn í Danmörku, sem hv. þm. S.-Þ. var að dylgja um. Það var nokkur eftir hernámið þar, og þeir báru af eðlilegum ástæðum nokkurn ugg um framtíð Danmerkur og frændþjóða sinna. Hins vegar varð ég ekki var við neinar lævisar tilraunir til að hefta frelsi Íslendinga, eins og hv. þm. talaði um. Það, sem okkur getur reynzt hættulegt, eru allt önnur öfl. Ég skil þessa tillögu svo, að við með henni lýsum yfir, að við höfum öðlazzt fullan rétt til sambandsslita við Dani, en munum vilja á sínum tíma semja vinsamlega um það við sambandsþjóð vora, hvernig sambandsslitin fari fram að formi til. Ég vona, að þá verði þau öfl orðin ofan á, sem mest bar á í stjórnarfari Dana fyrir hernámið og hafa aldrei sýnt okkur annað en fullkomna vinsemd og skilning.

*Héðinn Valdimarsson: Það sé fjarri mér að gera lítið úr tillögum ríkisstj. Ég álit, að þetta sé stærsta skrefið, sem ennþá hefur verið stigið í sjálfstæðisbaráttu okkar. Þar með er ekki sagt, að ekki mætti fylgja málinu fastar eftir og ganga lengra en ríkisstj. hefur enn lagt til.

Svo lengi sem ég man, hef ég verið skilnaðarmaður og lýðveldismaður. Síðan í æsku hef ég fylgt þeim hugsjónum eindregið. Ég hafði orð fyrir flokki mínum á Alþingi, þegar hann lýsti yfir einhuga vilja sínum til þess, að við yrðum óháð lýðveldi, meðan aðrir flokkar treystu sér ekki til að taka neina opinbera afstöðu til þeirra mála. Því er það ekki óeðlilegt, að ég tek sömu afstöðu nú.

Ég hef ekki haft aðgang að þeim umr., sem fram hafa farið um málið innan stjórnarflokka, en í þrjú skipti hef ég fengið að sjá þessar tillögur í svip, meðan þær voru í smíðum. Mér er það ljóst, að hér í þinginu eru margir menn, sem vilja stiga sjálfstæðissporið fullt þegar í stað. Yfirleitt hefur sá skilningur glæðzt, að við verðum að hrökkva eða stökkva, og þegar atkvæði voru greidd um kosningafrestunina fyrir nokkrum dögum, fannst öllum, að málum væri svo komið, að Alþingi yrði að taka á sig ábyrgð á stjórn fullvalda ríkis, hvað sem ýmsum lagabókstöfum líður. Nú kemst Alþingi ekki framhjá ábyrgðinni á því að telja sambands-sáttmálann ógildan. Hvi þá ekki að stiga sporið fullt og telja hann úr sögunni með öllu?

Ég lit svo á, að með samþykkt tillagna ríkisstj. mundi að visu ekki fást bezta lausn málsins, en þó viðunandi og vonandi ekki hættuleg. Hv. 1. landsk. talaði um till. um ríkisstjóra sem afar skaðsamlega tillögu, en þar lit ég þveröfugt á. Einmitt nú, þegar kosningum er frestað, er þörfin mest á því að leggja þýðingarmikla þætti hins æðsta valds í hendur sjálfstæðum manni, sem stendur utan við pólitísku flokkana, manni, sem fyrst og fremst ætti að sjá um, að stjórnarskránni sé fylgt.

En þá kemur til álita, að hve miklu leyti hægt er að gera till., sem fram hafa komið, ákveðnari en þær eru. Ég hefði ekki komið auga á, hve tvíræðar þær eru og hve hugsanlegt er, að eftir sem áður mætti tvístiga í sjálfstæðismálinu og fara uppsagnarleis sáttmálans frá 1918, ef hæstv. forsrh. hefði ekki túlkad þær á þennan tvíræða hátt í ræðu sinni. Hann taldi líka mjög varhugavert að koma með brtt. við tillögurnar, því að það gæti raskað sambandinu milli þeirra. — Séu þær svo tvíræðar sem hann lætur, mættu þær verða ljósar orðaðar. Og ég get lýst yfir því, að þær brtt., sem ég ber fram, raska engu sambandi, aðeins gera það ljóst, að farin verður önnur leiðin, sem hæstv. forsrh. talaði um, en ekki báðar, eins og hann virtist vilja fara. Það voru aðallega tvö atriði, sem hæstv. ráðh. fetti fingur út í, þegar hann minntist á brtt. mínar. Honum fannst ekki rökrétt að kjósa ríkisstjóra til bráðabirgða, eftir að sambandinu væri að fullu slitið. Það skil ég ekki. Það skiptir ekki máli, hvort maðurinn heitir ríkisstjóri, forseti eða lögsögumaður, kosinn af Alþingi eða þjóðfundi, til eins árs eins og í Sviss eða til lengri tíma, — því að hlutverk hans er hið sama,

hvernig sem þessar till. eru orðaðar. — Hitt at-
riðið var það, að við þyrftum viðurkenning ann-
arra ríkja á þessum sambandsslitum. Ég get ekki
viðurkennt, að sú ástæða vegi þyngra nú en
1918. Þá var það tilkynnt ýmsum ríkjum, að
Ísland væri fullvalda ríki, og síðan höfum við
farið okkar fram, hvað sem formlegri viður-
kenningu stórbjóðanna líður. Líkt hlyti það að
verða nú. Á styrjaldartímum er ekki hægt að
gera ráð fyrir, að einstök ríki færu að gefa sig
við slíku, nema þau sæju sér hag í því. Það er
nógur tíminn til að leita formlegrar viðurkenn-
ingar á eftir. Hvort sem er, mundi það ætíð
taka 1—2 ár, töf, sem ekki er heppilegt að taka
á sig fyrirfram að þarfliðu.

Þá segir hæstv. ráðh., að ekki sé hægt að
slíta sambandinu án þess að ganga fyrst frá
ýmsum málum, er snerta báðar þjóðirnar. Ég
held það yrði ekki miklu meiri vandi en síðast-
líðið vor, þegar sambandið rofnaði raunverulega,
og hefur gengið slysalaut. Það er að vísu rétt,
að ýmis atriði eru eftir, sem við þurfum lausn á
upp úr sambandsslitum, t. d. jafnréttisákvæðið
og borgararéttur búsettra aðkomumanna frá
sambandsþjóðinni í hvoru landinu um sig. En
um þetta geta ríkisstjórnirnar samið. Ég held
danska stjórnin færi enga breyting að gera á
réttindum Íslendinga í Danmörku, nema hún
yrði til þess kvódd af yfirvöldum hers þess, sem
ræður þar nú.

Ég fer ekki fleiri orðum um aths. hæstv. ráðh.
um brtt. minar. Ég hygg, að í þeim fáu orðum,
sem ég mælti fyrir þeim, hafi komið glöggst í
ljós, að sambandinu er að fullu slitið, þótt eftir
sé að ganga formlega frá því. Í 3. till. ríkisstj.
er gert ráð fyrir, að Alþingi lýsi yfir þeim vilja
sinum, að lýðveldi verði stofnað á Íslandi, jafu-
skjótt og sambandinu við Danmörku verður
formlega slitið. Mér virðist rökréttara að telja
lýðveldið í raun og veru stofnað nú, þar sem
konungssambandinu er í rauninni lokið, en form-
lega miðist stofnun lýðveldisins við það eitt,
hvenær unnt verður að ganga frá endanlegri
stjórnskipun ríkisins. Á þessa leið er brtt. mín
á þskj. 554, við till. um stjórnskipulagið, og
samkv. brtt. minni á þskj. 553, við till. um sjálf-
stæðismálið, er það gert ljóst, að sambandinu
sé þegar slitið. Ég lit svo á, að það sé ákaflega
æskilegt, að allir geti orðið sammála um þál.
þær, sem samþ. verða að lokum. En fyrst vil
ég vita, hvort ekki er raunverulegur vilji til
þess í þinginu að stiga sporið fullt í þá átt, sem
við viljum komast, í stað þess að krækja þangað
eftir hinum troðnu leiðum, sem mundu a. m. k.
tefja málið um 1—2 ár.

Ísleifur Högnason: Herra forseti! Enda þótt
okkur sósíalistum þarust ekki till. ríkisstj. fyrir
en mjög seint og við hefðum kosið, að orðalag
till. á þskj. 547 um sjálfstæðismálið, og e. t. v.
cinnig till. á þskj. 549 um stjórnskipulag Íslands,
væri nokkuð annað en er, höfum við ákveðið
að greiða þeim atkvæði. Um þriðju till. er aftur
á móti það að segja, að eins og hún er lögð
fram, treysti a. m. k. ég mér ekki til að greiða
um hana atkvæði. Það er fyrst varhugavert, að
við vitum ekki, hvort með henni á að skapa

fordæmi um val á æðsta embættismanni ríkis-
ins í framtíðinni. Ég veit ekki, hvort átt hefur
að skilja ummæli hæstv. forsrh. þannig, að svo
væri. Ég er ekki við því búinn né við sósíalist-
ar að taka á 1—2 klst. ákveðna afstöðu gagnvart
svo þýðingarmiklu atriði, sem svo óljóst er fram
sett. Ég legg áherzlu á, að enn er ekki upplýst,
hvort þessi skipun um ríkisstjórn sé fram-
tíðarfordæmi eða aðeins til bráðabirgða, — auk
þess er allt á huldu um það, hverjir eigi uppá-
stungurétt um forsetaefni, þingflokkar eða aðrir
aðilar, hvort hann skuli skyldur til að taka við
kosningu o. s. frv. Slíka tilhögun er ekki einu
sinni hægt að ræða, eins og málið er fyrir lagt,
hvað þá greiða atkvæði um þetta.

*Jóhann Jósefsson: Herra forseti! Það kemur
berlega í ljós, sem raunar er ekki óeðlilegt, að
þessar till. eru nokkuð misjafnlega séðar, eftir
því frá hvaða sjónarmiði menn líta á þær. Ég
held, að flestum þyki þær ganga of skammt,
öðrum, að þær séu ekki nógu skýrar, og fleira
er til fundið. Mér virðist hér vera reynt að
bræða saman hinar sundurleitu skoðanir og býst
við, að ekki sé auðvelt að gera það betur. Ég
vona, að öruggt sé, að allur réttur okkar sé
geymdur óskertur, ef þessar till. ná samþykki.
Hv. þm. V-Sk. minntist í hinna ágætu ræðu sinni
á samninginn frá 1918 og almenna ánægju þjóð-
arinnar með hann. Ég veit, að hann fer þar með
rétt mál, og ég tel, að það, sem náðist þá, hafi
án efa verið mesti sigur okkar í sjálfstæðis-
málinu. Réttur þessarar þjóðar til að lifa sjálf-
stæðu lífi verður síðan ekki vefengdur. Það hafa
komið fram raddir um, að hvorki hafi verið
tekið skörulega né af framsýni á sjálfstæðis-
málinu. Þar er ég á hverfugu máli. — Nú hef
ég að vísu haft tilhneiging til að fara gætilega,
varast hvort tveggja jafnt, að ganga á gerða
samninga og að fleggjá frá okkur rétti. Út frá
því mundu ýmsir átla, að mér þætti fullsterkt
að orði kveðið í upphafi till. á þskj. 547. En ég
skal viðurkenna, að síðan hreyfing komst á mál-
ið um s. l. nýár, hafa gerzt ýmsir þeir hlutir,
að mér þykir rétt að kveða nú nokkru sterkar
að orði en þá var ástæða til.

Hv. þm. S.-Þ. og hv. þm. Ísaf. hafa talað
nokkuð á sinn veg hvor um nú uppistandandi
danska stjórnmálamenn og borið þeim ólíkt
söguna. Ég hef ekki fengið neina nána kynning
við þá menn né aðra í dönsku stjórnmálalífi,
einungis veitt því athygli, hvernig þeir hafa
komið fram í ræðu og riti, og reynt hef ég að
meta að réttu afstöðu Dana sem sambandsþjóðar
í okkar garð, síðan samningurinn frá 1918 gekk
í gildi og þeir viðurkenndu rétt okkar til full-
veldis. Og ég tel, að framkoma þeirra hafi verið
þannig, að við höfum sízt ástæðu til að kvarta
undan henni.

1918 var gengið út frá því, að þetta ár, 1941,
yrði svo endanlega hafinn undirbúningur að
lausn þessa máls á þann veg, að þá yrðu Ís-
lendingar að taka endanlega ákvörðun um það,
hvort þeir vildu vera áfram í sambandi við Dani
eða ekki. Ég geri ekki ráð fyrir því, að það
skipti verulegu máli fyrir Íslendinga, eða þjóðin
hafi verið í vafa um, hver yrðu lok þessa máls.

Ég geri líka ráð fyrir, að allur fjöldi manna á þessu landi hafi litð svo á, að þetta stjórnmálasamband ætti að rofna og slitna eftir ákvæði þessa sáttmála, sem ég minnst á, þegar fylling tímans væri komin. En hitt var mér orðið ljóst hin síðari ár, eins og mörgum öðrum Íslendingum, að um þetta mál mundi tæplega verða hiti hér á landi. Sambúð þjóðanna var komin í þann farveg, að það var ekki eðlilegt og þess var ekki að vænta, að mál þetta yrði af okkur leyst með dunum og dýnkjum. Munu flestir hafa búist við, að frá þessum málum yrði gengið eins og hverjum öðrum sjálfsgögnum hlut, meðal annars vegna þess óhugs, sem var í okkar þjóð við tilhugsunina um að eiga að búa við erlend yfirráð um aldur og ævi, jafnvel hvað sambandið við Dani snertir, þó að ef til vill sé ekki rétt að kalla það yfirráð. Nei, það liggur í hlutarins eðli, hvort sem yrði hlutskipti fólksins, sem á Íslandi býr 1941 eða síðar, að velja leiðina í lausn sjálfstæðismálsins, þá hlaut hún að verða byggð á sama grundvelli. En viðburðanna rás hefur nú orðið önnur heldur en sennilega nokkurn mann dreymdi um 1918. Eins og mikið hefur verið talað um á undanförunum þingfundum, þá brýtur nauðsyn lög, og við höfum orðið að gripa til þeirra úrræða, sem atvikin hafa borið að okkur.

Með þessari till., sem hér liggur fyrir, er að minni hyggju stigið nægilega stórt spor í þessu máli, eins og sakir standa. Það er alveg rétt, að hversu fer í framtíðinni kann enginn að segja um, en eins og hv. þm. V.-Sk. sagði, höfum við alltaf valdið í þessu máli, og ég vona, að við höldum áfram að halda þannig á því, að við getum alltaf haft réttinn okkar megin. Nú er það svo, að við vitum ekki þann dag í dag, hversu nærri við erum hinu raunverulega sjálfstæði, og það getur vel verið, ef við förum þessa leið, þá sé hin eiginlega sjálfstæðisbarátta okkar að byrja. Það er augljóst, að rás viðburðanna hefur sýnt okkur, að það er fleira heldur en áhrif eða kúgun frá Dönum, sem við eigum að þakka sjálfstæði og frelsi manna á þessu landi. En þegar þess er gætt, að nú er varla afgreitt svo nokkurt mál, að ekki sé talað um lýðræði og hversu nauðsynlegt það er, þá verðum við að gæta þess vandlega, að þetta lýðræði verði meira í okkar höndum en orðin tóm. Mér virðist, að hin síðari ár höfum við sótt nokkuð fast í það horf, að meiri hlutinn hafi þjakað minni hlutann nokkuð meira en þörf var á. Enn verður þess allmjög vart, að réttar minni hl. í þjóðfélaginu er ekki gætt eins og vera skyldi hjá þjóð, sem gerir lýðræðið að sinni trúarjátningu. Þarf ekki að leita langt til að finna, hversu mikill voði stafar af því, að þjóðernis-meirihl. hefur þjakað þjóðernisminnihl. Innan þjóðfélagsins held ég, að það muni geta haft svipuð áhrif, ef þjóðarmeirihl. gerir sér leik að því að meina minni hl. að ná sanngjörnum rétti sínum í þjóðfélaginu. Að öllu þessu athuguðu, verður affarassælast fyrir okkur, fámenna þjóð, að gæta þess í viðskiptum okkar út á við og í sjálfstæðismálunum, baráttunni fyrir frelsi og í sambúðinni inn á við, að við ekki eingöngu náum okkar rétti, heldur hugsum líka um rétt þeirra, sem við eigum skipti við.

Ég skal svo að lokum segja, að eins og mál þetta er undirbúið hér, ætti að geta orðið samkomulag um það á þessu stigi málsins, og ég fyrir mitt leyti mun greiða því jákvæði mitt.

***Sigurður Kristjánsson:** Það eru aðeins örfá orð. Þegar ég bar fram till. mína um að umr. yrði frestað, þá var það ekki aðeins af því, að ég teldi málið þess vert, heldur vildi ég með því koma í veg fyrir, að hér séu felldar till., sem ég vil telja mjög óheppilegt, þó að þær gangi nokkuð lengra heldur en till. stj. Ég hefði þess vegna talið miklu heppilegra, að umr. hefði verið frestað og náðst hefði samkomulag um þær. Samt mun ég nú ekki bera fram britt. við þetta mál, þó að ég hafi mikla tilhneigingu til þess, enda vil ég ekki verða til þess, að hér séu felldar till., sem frá sjónarmiði almennings mundu ef til vill verða taldar æskilegri heldur en það, sem samþ. verður. Nú er náttúrulega um seinan að fresta umr., og þessi till., sem hér liggur fyrir, hlýtur að koma undir atkvæði. En ég vil nota tækifærið til þess að svara því, sem hæstv. forseti sagði og eflaust er rétt, að hann hafi ekki vitað annað en þm. væri kunnugt um þessa till. og hvað væri á dagskrá í kvöld. Ég get lýst yfir því, að ég fór tvær ferðir upp í alþingishús til þess að reyna að komast að, hvaða dagskrá væri ákveðin, og fékk síðast að sjá hana hjá skjálaverði, eftir mikla fyrirhöfn. En aðra af þessum till. fékk ég ekki að sjá fyrr en ég kom á þingfund. Mótmæli mín gegn því, að umr. færu fram að sinni, voru því fullkomlega á rökum byggð, þó að hæstv. forseta hafi ekki verið kunnugt um það.

Forseti (HG): Ég vil taka það fram, að það stendur ekki í valdi forseta að gæta þess, að þm. séu á þingfundum, þegar tilkynntir eru aukafundir.

Brynjólfur Bjarnason: Mér finnst það nokkuð óviðkunnanlegt, þegar verið er að ræða sjálfstæðismálið, að hv. þm. tali ensku. Það minnir mann a. m. k. ekki á þann „Eidsvoldshita“, sem hv. þm. S.-Þ. var að tala um, að hægt væri að koma inn í þetta mál, með því að gera dálitla breytingu á orðalagi þeirrar till., sem hér liggur fyrir. Hv. þm. notaði einnig orðið „gentlemanlike“, „allright“ og viðhafði fleiri enskuslettur. (JJ: Það gæti orðið þægilegt fyrir hv. þm. að kunna ensku, ef hann yrði fluttur til Bretlands). Ég veit, að hv. þm. S.-Þ. er ekki svo óvinveittur mér, að hann vildi ekki, að ég kynni ensku, ef ég yrði fluttur til Bretlands. Hann hefur því gert það í vinsamlegum tilgangi að nota þessar enskuslettur, ef ég skyldi læra eitthvað af þeim. Hæstv. forseti var líka svo hugulsamur að kenna hv. þm. ensku, ef þeir skyldu verða fluttir til Bretlands, og í því skyni notaði hann orðið „allright“ af forsetastóli nokkurn sinnum. En samkv. upplýsingum hv. þm. S.-Þ. er það ekki af öðru en hugsunarsemi við okkur veslings þm.. sem megum eiga von á því að verða fluttir til Bretlands.

Ég vil taka undir það, sem hv. 5. þm. Reykv. sagði um undirbúning þessa máls. Það er ekki

rétt hjá hæstv. forseta, að tilkynnt hafi verið í dag á deildarfund, að fundur Sp. í kvöld mundi fjalla um sjálfstæðismálið. Ég hlustaði á tilkynninguna í Ed., og þar var aðeins minnst á, að fundur yrði, en ekki sagt, hvað yrði á dagskrá. Ég hafði hvorki séð till. eða dagskrána, fyrr en ég kom hingað á fund. Með talsverðri fyrirhöfn tókst mér samt að komast að, hvað væri á dagskrá, en það var ekki þeim að þakka, sem eiga að sjá um, að þm. gefist kostur á að kynna sér málefni fundanna. Það sýnir vel innrætti hv. meiri hl. Alp., að hann hafði ekki drengskap í sér til að taka undir með hv. 5. þm. Reykv., og till. hans var því felld.

Hæstv. forsrh. sagði í sambandi við þetta mál, að það ætti að vera siður að ræða veigamestu málin innan flokkanna, en ekki á Alþingi. Miðstjórnir flokkanna attu fyrst og fremst að ræða öll veigamikil mál, samkv. kenningu hæstv. forsrh., en það væri ekki Alþingi, sem væri réttur vettvangur til þeirra hluta. Hæstv. forsrh. sagði einnig, að nauðsynlegt hefði verið að ræða sjálfstæðismálið innan flokkanna, en hann hafði jafnframt séð fyrir því, að ekki var nokkur leið fyrir Sósíalistafl. að taka afstöðu til till. Hann taldi nauðsynlegt, að miðstjórnir allra flokka ræddu nýmæli þetta, einnig miðstjórnir flokka stjórnarandstæðinga. En hæstv. ríkisstj. kom í veg fyrir það, að flokkar stjórnarandstæðinga gætu rætt till. þær, sem hér liggja fyrir, því að enginn fékk að sjá þær fyrr en komið var á fund. Sósíalistafl. gat rætt sínar till., en ekki tekið afstöðu til þeirrar till., sem hér liggur fyrir, sem öllum öðrum gafst kostur á að sjá en þm. Sósíalistafl. Þetta held ég, að hæstv. ráðh. hljóti að skilja.

Það kann að vera, að hæstv. ráðh. yfirleitt mundu kjósa helzt, að aðrir aðilar en Alþingi tækju ákvarðanir um málefni þjóðarinnar, sérstaklega ef þau væru veigamikil, — en engir aðrir aðilar eiga rétt á að ákveða um mál yfirleitt nema Alp., og það býst ég við, að hæstv. ríkisstj. sé kunnugt um. Hvers vegna máttu þm. stjórnarandstæðinga ekki fá að sjá þessar till. fyrr en í kvöld? Hvað var hættulegt við það, þó að þeir hefðu séð þær einum eða tveimur dögum fyrr? Hæstv. ráðh. sagði, að hann kysi helzt að þurfa ekki að ræða utanríkismálin við suma þm. Nú, sjálft sjálfstæðismálið er þá aðeins orðið venjulegt laumumál utanríkisn. og ríkisstj., — laumumál, sem Alp. og þjóðina varðar ekkert um og má ekki fá að vita um, nema að svo litlu leyti sem mögulegt er. Hvað segja nú sjálfstæðishetjurnar, sem lifa í endurminningunni frá 1918, um þessi boðorð? Hvað segja þeir menn, sem vilja koma „Eidsvoldshita“ í málið, um þetta? Halda þessir menn, að hægt sé að skapa þennan svokallaða „Eidsvoldshita“ hjá þjóð, sem ekki fær að vita nema undan og ofan af um sín helztu mál? Halda þeir, að hægt sé að skapa hann með því að þakrast með málefni þjóðarinnar innan fjögurra veggja? Þetta getur nú verið gamansemi. Það verður hvort sem er aldrei neinn „Eidsvoldshiti“ í þessum málum hjá þjóðinni undir forystu þeirrar ríkisstj., sem í rauninni er ekki annað en þægilegt verkfæri í höndum erlends hervalds, um leið

og hún vill ljá sér til fylgis aðra undirokaða smáþjóð. Það kann að vera, að hv. þm. S.-P. fái seinna að komast í kynni við „Eidsvoldshita“ íslenzku þjóðarinnar, en það verður áreiðanlega sá hiti, sem skapast í baráttunni við það vald, er nú undirokar þjóðina. Ef við athugum þróun veggja síðustu styrjalda, og þegar þess er gætt, að nú er þróunin miklu örari heldur en hún var, þarf það engum að koma á óvart, þó að íslenzkur verkalyður, en ekki þessi samkunda, taki endanlega afstöðu og ákvörðun um sjálfstæðismálin.

Svo að ég snúi mér aftur að þeim rökum hæstv. ríkisstj., að hún hafi hagað sér réttilega í þessum málum, þá getur vel verið, að hæstv. ráðh. hafi ekki þurft að ræða við okkur um þessi mál eða önnur, hvort sem um var að ræða utanríkis- eða innanríkismál. Sérstaklega mun þeim þykja óþarfi að ræða við okkur um utanríkismálin. Ég hef nú heldur ekkert gaman af að ræða við hæstv. forsrh. um þau, en við erum báðir kjörnir fulltrúar sömu þjóðar, og þess vegna verðum við að ræða saman um þessi mál, meðan þingræðið er haft í heiðri.

Að hér sé um utanríkismál að ræða, þó að það hafi einhverja sérstöðu, er ekkert annað en fyrirsláttur, sem bezt sést á því, að sama áferðin var viðhöfð með þingfrestunina, sem var á dagskrá í gærkvöldi. Hæstv. forsrh. jataði, að Alp. ætti ekki að ræða um veigamestu málin, heldur flokksstjórnirnar, og í þessu fólst sú játning, að hann sé ráðinn í að láta þingræðið sigla sinn sjó.

Forseti (HG): Út af ummælum hv. þm., að hann hafi ekki séð dagskrána, fyrr en hann kom á fund, þá mun honum og öðrum hv. þm. kunnugt um, að dagskráin var tilbúin milli kl. 3 og 4 í dag á skrifstofunni, og gátu þeir leitað þangað, ef þeir vildu fá að vita, hvaða mál yrði á dagskrá í kvöld.

*Fjmrh. (Jakob Möller): Ég geri undantekningu frá reglunni og verð að láta í ljós undrun mína yfir þeim þembingi, sem kom fram hjá hv. þm., sem síðast talaði, að hann skyldi leyfa sér að tala eins og sá, sem valdið hefði, eða a. m. k. áður en langir timar liðu mundi hafa öll völd í hendi sér. Ég veit ekki betur en það hafi sýnt sig fyrir skömmu síðan við atkvgr. hér í Rvík, hversu mikil völd þessi hv. þm. hefur í þeim hópi, sem maður skyldi ætla, að hann hefði einhver áhrif. Ég veit, að allir munu þess fullvissir, að þess verður lengi að bíða, að nokkrar líkur verði til þess, að við eigum eftir að upplifa völd á einhverju sviði hjá slíkum manni.

Úr því að ég stóð upp, get ég hins vegar ekki látið hjá líða að lýsa yfir því, að mér þótti leitt, að inn í þessar umr. skyldi þurfa að blandast ónot til okkur svo vinveittrar og skyldrar þjóðar, sem við höfum nú um langt skeið haft góða sambúð við. Ég verð að segja, að mér þykir leitt, að hér er verið að búa til ágreining um þetta mál, sem er í rauninni alls ekki til, og ég vil eindregið mælast til þess við hv. 3. þm. Reykv., að hann taki aftur þessa till., sem hann ber fram, um breyt. á till. ríkisstj., því að hans

till. eru á hreinasta misskilningi byggðar, eins og líka þau ummæli frá öðrum hv. þm., að þessar brtt. gangi nokkuð lengra en till. ríkisstj. Sannleikurinn er, að það er ómögulegt að greiða atkv. með till. hv. 3. þm. Reykv. á þskj. 553, af þeirri einföldu ástæðu, að hún stangast við sjálfa sig. Hann vill láta seinni lið till. hljóða svo: að af Íslands hálfu verði ekki um að ræða endurnýjun á sambandslagasáttmálanum við Danmörku, og sé sambandinu að fullu slitið, þótt ekki þyki að svo stöddu tímabært, vegna ríkjandi ástands, að ganga formlega frá sambandslitum o. s. frv. Sambandinu er að fullu slitið, en samt er eftir að ganga frá formlegum sambandslitum, samkv. till. hv. þm. En ef eftir er að ganga frá formlegum sambandslitum, er sambandinu ekki að fullu slitið. Ef hv. þm. meinar eitthvað annað en í till. stendur, verður hann að orða það betur. Þess vegna er ekki hóti lengra gengið með brtt. hv. 3. þm. Reykv. en með till. ríkisstj. Sambandslitin sjálf eru eftir, og það er gerð grein fyrir því, hvers vegna þau eru eftir, sem sé vegna ríkjandi ástands. Hvaða vit er þá í því að segja, að sambandinu sé að fullu slitið? Þegar hv. þm. athugar málið, sér hann, að þetta má ekki svo vera.

Annars get ég með tilvísun til þess, sem hv. þm. V.-Sk. sagði, lýst yfir því, að mér virðist engum geta blandast hugur um, hvað í till. ríkisstj. felst. Samkv. sambandsl. frá 1918 hefðum við nú, að ástandinu óbreyttu, átt á þessu þingi að gera fyrsta skrefið til endanlegra sambandslita með því að krefjast endurskoðunar á sambandslagasáttmálanum. Þá lá fyrir þessu þingi, og því fyrir öllum flokkum þingsins, að hugsa það mál, og að nokkru leyti er þessi þáttill., sem hér liggur fyrir, lausn á því. Í till. er yfirlýsing um, að frá því er sambandið var sett, sé ástandið svo breytt, að slíta megi sáttmálanum. Sáttmálinn er raunverulega niður fallinn, og endurnýjun kemur ekki til greina. Íslendingar hafa tekið í sínar hendur meðferð allra sinna mála. Það er aðeins formið, sem eftir er að ganga frá. Og það er það sama, sem hv. 3. þm. Reykv. segir. Hvar er þá ágreiningurinn? Hann er enginn. Við erum allir sammála um efni till. Af hverju á þá að láta láta svo út sem um einhvern ágreining sé að ræða?

Ég hef ekki meira um þetta mál að segja. Ég vil beina þeim tilmælum til hv. 3. þm. Reykv., að hann taki aftur till. sína.

***Héðinn Valdimarsson:** Hæstv. fjmrh. er vanur að kljúfa orð og gerir það nú, þegar hann lýsir sig mótfallinn mínum brtt. Mér finnst andstaða hans undarleg, því að ég hef heyrt, að hann hafi hreyft svipuðum till. innan síns flokks. En það segir sig sjálft, að eins og þáttill. er orðuð samkv. mínum brtt. eru ýmis mál í sambandi við sambandslitin, sem eftir væri að ræða um, t. d. jafnréttisákvæðið. Við getum ákveðið, að sambandslit skuli fara fram, en við getum látið það liggja í bagnargildi um hríð. Það er fjarri því, að í mínum till. séu mótsagnir. Enda fór það svo, að hæstv. ráðh. hafði ekki rétt eftir mínar brtt. Hann talaði um formleg

sambandslit, en ég orðaði það: að ganga formlega frá sambandslitum.

Ég tek mínar till. ekki aftur og allra sízt eftir þau ummæli hæstv. forsrh., að tvær leiðir væru opnar, en hæstv. fjmrh. segir hins vegar, að aðeins sé ein leið opin. Hæstv. forsrh. tók það fram, að það væri hægt að ganga leiðina eftir sambandslögnum.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég vil taka það fram, að ekkert ósamræmi er á milli yfirlýsingar minnar og hæstv. fjmrh. Ef stríðið stendur þar til 1944, gefur að skilja, að við notum enga rift-ingarleið eftir það, því að samningurinn er þá horfinn úr gildi hvort sem er.

***Fjmrh. (Jakob Möller):** Þar sem hv. 3. þm. Reykv. vísar til ræðu hæstv. forsrh., hefur hann alveg misskilið ummæli hans. Þess vegna hefur sú tilvitnun enga þýðingu í sambandi við það, sem okkur hefur farið á milli. Það er líka misskilningur, að nokkru máli skipti, hvort sagt er: að ganga frá formlegum sambandslitum — eða: ganga formlega frá sambandslitum. Í báðum tilfellum er það játað, að sjálf sambandslitin séu eftir. Það er rétt, að ýmislegt er játað með þessu, að eins og sakir standa sé ekki hægt að ganga frá formlegum sambandslitum, t. d. hvað snertir sameiginlegan þegnrett. (HV: Er ekki hægt að skilja þess vegna?). Jú, við erum í raun og veru skildir við Dani. Formið og aðeins formið er eftir. En ef einhver heldur því fram, að þetta sé ekki rétt, að Íslendingar hafi öðlazzt rétt til fullra sambandslita, þá er það svo, að þetta getur gilt sama sem uppsögn eða krafa um endurskoðun sambandslaganna, en það breytir engu um innihald ályktana Alþingis, að Ísland hafi öðlazzt þennan rétt. (HV: Hvers vegna má þá ekki segja í till., að sambandinu sé slitið?). Það er leiðinlegt að segja í öðru orðinu: sambandinu er slitið —, en í hinu: sambandinu er ekki slitið.

***Bergur Jónsson:** Ég vil ekki taka undir með hæstv. fjmrh., að enginn ágreiningur sé í þessu máli milli hans og hv. 3. þm. Reykv. Það hefur einmitt komið fram í fyrri brtt. hv. þm. beinn ágreiningur. Ég get undirstrikað allt, sem hæstv. fjmrh. sagði um, að það er ekki hægt að setja fyrri brtt. hv. 3. þm. Reykv. inn í till. á þskj. 547, vegna þess að hún kemur í bága við önnur atriði till. Það er um tvær leiðir að ræða: Í fyrsta lagi, hvort við eigum að láta okkur nægja að lýsa yfir því, að við höfum rétt til sambandslita, eða hvort við eigum að lýsa yfir, að við notum okkur strax þann rétt. Það er þessi ágreiningur, sem alltaf hefur verið í þessu máli. Ef hv. 3. þm. Reykv. hefði viljað láta Alþingi gera ályktun um það, að Ísland vildi slíta sambandinu við Danmörku á þessu þingi, þá hefði hann orðið að bera fram sjálfstæða till. um það, en ekki reyna að setja slíkt ákvæði inn í till., sem segir, að það eigi að biða með að nota sér van-cfndirnar frá Danmerkur hálfu.

Ég vil segja það um mína afstöðu, að í fyrria skrifaði ég blaðagrein og hélt því fram, að nú hefðum við rétt til að slíta sambandinu, en

óskaði, að till. í þessa átt væri samþ. á komandi Alp., en með því skilyrði, að á bak við þá yfirlýsingu stæði helzt allt þingið og öll þjóðin, líkt og var um yfirlýsingar Alp. 10. apríl 1940. Síðan hafa orðið miklar umr. um þetta mál, og það hefur komið í ljós, að það er fjöldi manna innan þings og utan, sem ekki vill nota sér vanefndirnar til að lýsa sambandinu við Danmörku að fullu slitið. Ég vil þess vegna halda mér við þá sömu afstöðu og ég hafði, er ég ritaði nefnda blaðagrein. Úr því að ekki stendur á bak við ósk mína yfirgnæfandi meiri hl. þings og þjóðar, er ég ánægður með, að því sé slegið föstu hér á Alp., að Alp. telji sig hafa fullan rétt til sambandslita, og sé sá réttur notaður undireins og ástæður eru þannig, að það sé hægt. Tel ég það vel við unandi fyrst um sinn.

ATKVGR.

Brtt. 553 felld með 34:5 atkv.

Tillgr. samþ. með 42 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 44 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÞBr, ÞP, ÁJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÅ, BjB, BSñ, BrB, EÁrna, EE, EmJ, EystJ, FJ, GP, GSv, HermJ, HV, IngP, ÍslH, JakM, JJós, JóhJón, JÍv, JPálm, JJ, JörB, MG, MJ, ÓTh, PHerm, PZ, PHann, PO, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, HG.

5 þm. (ErlP, GG, HelgJ, JGM, TT) fjarstaddir.

Till afgr. sem ályktun Alþingis (A. 555).

10. Æðsta vald í málefnum ríkisins.

Á 17. fundi í Sp., 16. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um æðsta vald í málefnum ríkisins (A. 548).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28:3 atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 18. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 33:3 atkv. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 36:3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 38:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BjB, BSñ, EÁrna, EE, EmJ, EystJ, FJ, GP, GSv, HermJ, HV, IngP, JakM, JJós, JÍv, JPálm, JJ, JörB, MG, MJ, ÓTh, PHerm, PZ, PHann, SEH, SÁÓ, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, ÞBr, ÞP, ÁJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÅ, HG.

1) MJ: Þó að till. sé illa samin og meðferðin ófær, segi ég já.

nei: PO, SK, SkG.

BrB, ÍslH, JóhJón greiddu ekki atkv.

5 þm. (ErlP, GG, HelgJ, JGM, TT) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 556).

11. Stjórnskipulag Íslands.

Á 17. fundi í Sp., 16. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um stjórnskipulag Íslands (A. 549).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28:3 atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 18. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr. (A. 549, 554).

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 33:3 atkv.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Ég hef rætt um þessa till. skv. fyrirfram gefnu leyfi hæstv. forseta, um leið og ég ræddi um allar till. í heild í framsöguræðu minni, sem að visu var stutt, og ég vil því segja það til viðbótar því, sem ég hef áður sagt, að ég vænti þess, án þess að um þetta verði rætt nánar, að hv. þm. geti allir fallið á þessa till., eins og till. um sjálfstæðismálið.

ATKVGR.

Brtt. 554 felld með 34:3 atkv.

Tillgr. samþ. með 42 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 44 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: StgrSt, SvBH, VJ, ÞBr, ÞP, ÁJ, ÁÁ, BJ, BSt, BÅ, BjB, BSñ, BrB, EÁrna, EE, EmJ, EystJ, FJ, GP, GSv, HermJ, HV, IngP, ÍslH, JakM, JJós, JóhJón, JÍv, JPálm, JJ, JörB, MG, MJ, ÓTh, PHerm, PZ, PHann, PO, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StSt, HG.

5 þm. (TT, ErlP, GG, HelgJ, JGM) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 557).

12. Kirkjubýggingar í Skálholti og á Þingvöllum.

Á 60. fundi í Nd., 15. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning kirkjubýgginga í Skálholti og á Þingvöllum (A. 519).

Á 61. fundi í Nd., 16. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 63. fundi í Nd., 20. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 64. fundi í Nd., 21. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

*Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Ég hef leyft mér, ásamt tveim hv. þm., að flytja þessa till. til þál. um endurbýggingu Skálholtskirkju og Þingvallakirkju. Ég get að mestu leyti vísað til grg. fyrir till. Þar er drepíð á höfuðatriði til stuðnings málinu, og þar er einnig að því vikið, hver vansemd það er fyrir þjóðina að láta þessar kirkjur enn um langt skeið vera í svo hörmulegu ástandi sem þær nú eru. Það orkar ekki tvímælis, að þessir tveir staðir eru langsamlega frægustu sögustaðir þjóðarinnar, og hvað kristna kirkju áhrærir, eru þeir líka í því tilliti frægustu staðir landsins, Þingvallakirkja vegna alþingishaldsins og þó sérstaklega vegna þess, að kristnitakan fór þar fram, sá sérstæðasti atburður í sögu kristinnar, þótt leitað væri um veröld alla. — Í Skálholti settist að hinn fyrsti íslenski biskup, og var staðurinn gefinn kirkjunni til þess að vera biskupssetur.

Biskuparnir í Skálholti voru margir hinir merkustu menn. Í þeirra tíð fór þar og fram skólahald, og sóttu þangað margir nám, bæði í þágu kirkjunnar og til þess að afla sér almennrar þekkingar, og urðu margir þeirra mjög nýtir nienn og merkir, er höfðu mikil áhrif á samfélag sína og enda um margar aldir. Og sá ljómi, sem stafaði af kennimönnum í Skálholti, barst norður í land. Það var Jón biskup helgi Ögmundsson, fyrstur biskup á Hólum, sem gerði Hólastað fragan, — hygg ég það ekki ofmælt, að hann hafi verið allra biskupa frægastur á Hólastóli, og sátu hann þó margir nýtir menn. Um Gissur biskup Ísleifsson, sem tók við biskupsdómi af föður sínum, hefur það verið sagt, að hann hefði bæri verið konungur og biskup þessa lands á sinni tíð. Hann kom fram svo einstæðri löggjöf, að ekki átti sinn líka, og hafa til skamms tíma verið í gildi nokkrir þættir hennar. Því miður varð Alþingi það ár að afnema hana með öllu fyrir rúmumu tuttugu árum, í stað þess að færa hana í það horf, er hæfði samkv. breyttum háttum. Ég á hér við tíundarlöggjöfina.

Brynjólfur biskup Sveinsson lét reisa kirkju í Skálholti, sem var langstærsta og veglegasta kirkja landsins og bezt gerð í þann tíð. Þangað var safnað mörgum merkis- og minjagripum, sem þrýddu kirkjuna, og var hvorki sparað fé né fyrirhöfn til þess að gera þetta guðshús sem bezt úr garði. Hann varð og fyrstur manna til að meta gildi kveðskapar Hallgríms Péturssonar, og ef til vill hefur hann átt mestan þátt í, að menn komu svo snemma auga á, hvílikur fjársjóður ljóð hans voru fyrir þjóðina.

Það er raunalegra en tárur taki að sjá hirðuleysi þjóðarinnar gagnvart þessum tveim stöðum, og þá ekki sízt hvað þessa kirkju áhrærir. Báðar eru þessar kirkjur rúnar að öllu skrauti, eru með minnstu kirkjum á landinu og svo fornfálegar, að vindur og regn blæs þar í gegn að kalla. — Það er víðurkennt, að nú eru sérstæðir tímar og því eigi auðgert að byggja þessar

kirkjur nú þegar, en við lifum í þeirri von, að bráðlega breytist til betra horfs, og færi þá vel á því, að þessar kirkjur yrðu meðal hinna fyrstu bygginga, sem reistar yrðu. — Að því er vikið í grg., að við flm. ætlumst til, að byggingarnar verði að stærð við hæfi safnaðanna, og teldum við hæfilegt, að kirkjurnar rúmuðu um 200 manns hvor. Teljum við, eins og högum er nú komið, að eigi væri nauðsynlegt að leggja mikið fé til stórra bygginga, en hins vegar þyrftu kirkjurnar að vera það rúmgóðar, að við sérstök tækifæri hefði þar rúm allmikill fjöldi manna. — Hvað Skálholtskirkju áhrærir, teldi ég sjálfsagt, að byggingin væri það stór, að þangað mætti safna ýmsum þeim minjagripum, sem þaðan hafa verið fluttir, og væri þeim fenginn þar öruggur og góður geymslustaður.

Við Íslendingar höfum verið taldir sögubjóð, og má það að sumu leyti til sanns vegar færa. En hvað ræktarsemi og virðingu fyrir okkar sögu snertir, skortir mjög á, hvað þessa tvo staði áhrærir. — Ég gat þess fyrr í ræðu minni, að Skálholt hefði verið gefið til þess að vera biskupssetur meðan biskupsstóll væri á Íslandi. Það heit var ekki betur haldið en svo, að Skálholt var með fyrstu stólsjörðum, sem seldar voru eftir móðuharðindin. Vel má vera, að einhver kynni að álíta, að ábúendur á þessum stað hefðu getað sýnt honum meiri söma en gert hefur verið, þótt ekki stæðu þeir fyrir kirkjubýggingu. Ég skal ekki fara út í þá sálma, enda mundi ég ekki vera talinn óvilhallur, hvað það snertir, en þeir, sem þekkja til bóndasýslana, vita, að það er hverjum ábúanda fjötur um fót, þegar ábúð er ekki tryggð nema frá ári til árs.

Nú hefur ríkið eignast Skálholtsstað, og vona ég, að það sjái söma sinn í að sjá kirkjubýggingunni borgið hið fyrsta, enda efast ég ekki um, að það muni verða gert.

Tómlæti í þessum efnum má án efa rekja til þess, hvernig ástatt hefur verið um eignarhald á staðum. Ég mun svo ekki fara um þetta fleiri orðum. Ég vona, að hv. d. samþ. till., og ég ber það traust til hæstv. ríkisstj., að hún sinni málinu eftir beztu getu.

Ísleifur Högnason: Því verður ekki neitað, að ýmis mál, sem Alþ. hefur til meðferðar, sýna greinilega, að skilningur hv. þm. á þörfum þjóðarinnar á þessum tímum er ekki sem gleggstur. Það er ekki nema rúm vika liðin frá krossmessu, og hafa menn séð, hve húsnæðisvandráði hér í Reykjavík og öðrum kaupstöðum eru gifurleg. Hins vegar virðast hv. alþm. ekki hafa áhuga fyrir öðru fremur í húsnæðismálum en að endur-reisa gamlar kirkjur, rétt eins og þeir óttist, að guð almáttugur lendi á götunni út af húsnæðisvandráðum. Minni áhyggjur sýnast hv. þm. hafa af því, hvað verður um þá tugi fjölskyldna, sem eru alveg húsnæðislausar. Og þegar þessir hv. þm. segja, að það sé raunalegra en tárur taki, hvílikinn sinnuleysi þjóðin sýni þessum gömlu kirkjum, verð ég að taka mér orð þeirra í munn og segja, að það sé þyngra en tárur taki, hve mikið skeytingarleysi þingheimur sýnir í ýmsum vandamálum þjóðarinnar, þar á meðal húsnæðiseklunni í kaupstöðunum.

Ég álit, að þetta mál eigi ekki að fá jákvæðar undirtektir. Það mætti seinna gera minningu þessara sögustaða sömasamlega, t. d. með byggingu safna, en að fara að byggja stórar kirkjur eins og nú er ástatt, tel ég ekki aðeins ótímabært, heldur beinlínis heimskulegt, og hlýt ég því að greiða atkv. gegn þessu máli.

*Gísli Guðmundsson: Þessi þáttill. fjallar um það að skora á ríkisstj. að láta fram fara undirbúning til endurreisnar kirkjunnar í Skálholti og á Þingvöllum, og með undirbúningi mun vera átt við kostnaðaráætlanir og uppdraetti. Undanfarið virðist hafa verið nokkur tilhneigning til ofvaxtar í kirkjugerð í landinu, og á ég þar sérstaklega við 2—3 dæmi, sem ég mun ekki fara út í nánar, en það ber að viðurkenna, að hér stendur sérstaklega á, þar sem um er að ræða sögufræga staði, sem full ástæða er til að heiðra og vernda. Ummæli hv. flm. bera það með sér, að hér er hóflega í farið, þar sem gert er ráð fyrir, að stærð kirknanna miðist við hæfi safnaðanna.

Ég vildi nú skjóta því fram, hvort ekki væri rétt að athuga samtímis því, sem undirbúningur kirkjubygginganna færi fram, að aðsetursstaður biskupsins yrði eftirleiddur í Skálholti. Af þessum ástæðum þætti mér vel til fallið, að umr. yrði frestað nú og málinu yrði vísað til n., sem þá mundi vera allshn., og vil ég skjóta þeim til-mælum til hæstv. forseta.

*Sveinbjörn Högnason: Eins og fyrsti flm. sagði, þá flytjum við þessa till. til þál. vegna þess, að ekki er vansalaust, að sama ástand ríki á hinum söguhelgustu stöðum þjóðarinnar og áður. Enda þótt litlar horfur séu á, að hægt verði að byrja strax á verkinu, þá er þó gott að hafa tímann fyrir sér, til að koma sér saman um allt fyrirkomulag á þessu. Því er tímabært að leggja þetta fyrir hv. Alþingi, og síðan yrði hafizt handa með byggingarnar um leið og byggingarmálefni þjóðarinnar komast í rétt horf.

Ég álit óþarft fyrir mig og aðra flm. að eyða mörgum orðum um mótmæli hv. 4. landsk., vegna þess að hans mótmæli stefna aðeins í þá átt, að ekki skuli reisa kirkjur á þessum stöðum. Hans sjónarmið er háð öðrum trúarbrögðum, og í þeim trúarbrögðum er algengt að breyta kirkjunum í söfn, enda sagði hann, að barna ætti fremur að byggja söfn.

Ég skil það líka ósköp vel, út frá hans sjónarmiði, en við erum andlega fjarskyldir, og um það mun ég ekki fara að deila. Sem betur fer er vitað, að meiri hluti þessarar þjóðar játrir kristna trú, en hefur ekki hallazt að austrænum trúarbrögðum, sem menn geta ekki séð, að fært hafi með sér neina blessun, ef við litum á það ástand, sem þau eiga í rauninni upp-tök að.

Það er enginn vafi, að þjóðin er þess hugar, að minningarnar, sem tengdar eru við þessa staði, Þingvelli og Skálholt, eru svo helgar og þjóðinni til svo mikillar blessunar, að það beri að endurreisa þá í sama anda og áður. — Þess vegna er það álit okkar flm., að fyrst og fremst beri að reisa þarna kirkjur, og þá yrði jafn-

framt hægt að geyma þar muni, sem þessir staðir eiga, gamla söguhelga muni, svo að þessir staðir yrðu til þess að halda uppi minningum, sem hafa verið þjóðinni til hinnar mestu blessunar. — Ég ætla ekki að eyða fleiri orðum í þetta, en víkja að því, sem hv. þm. N.-Þ. sagði.

Honum finnst hér ekki nógu langt gengið, en viðurkennir samt, að við séum á réttari leið. Hann vill, í sambandi við þessa till. til þál., endurreisa Skálhóltsstað þannig, að þar yrði biskupssetur. Mér finnst þetta rétt, að biskup yrði fluttur þangað, en mér er ekki grunlaust um, að einhver mótstaða sé gegn því, og þess vegna vil ég ekki blanda þessum málum saman. Ég veit, að hv. þm. er mér sammála um, að við þurfum ekki að blygðast okkar fyrir, þó að biskupinn sitji hér í Reykjavík, en við þurfum að blygðast okkar fyrir það skeytingarleysi, sem þessum söguhelgu stöðum þjóðarinnar er sýnt. Því má ekki dragast að bæta um í því efni, en ég álit, að málið gæti tafizt á því að fara að blanda þessu saman.

Ísleifur Högnason: Ég ætla ekki að fara út í neinar trúarbragðadeilur, en ég skal viðurkenna, að ég tilheyrir hvorki vestrænum né austrænum trúarbrögðum, en hv. síðasti ræðumaður telst til austrænna trúarbragða, þar sem hann mun þykjast maður kristinn. Ég efast mjög um, að kirkjan hafi nokkurn tíma verið til blessunar hér á landi. Á henni finnast ýmsir svartir blettir gegnum aldirnar. Hún hefur kúgað bændur og landsmenn, og ef út í þá sálma er farið, þá er ýmislegt hægt að tína þar til.

Í minni ræðu lagði ég áherzlu á, að réttara mundi að endurreisa eitthvað af kotunum í grennd við hina merku sögustaði eða byggja yfir húsnæðislaust fólk á kaupstöðunum, — því var ekki svarað, enda þótt það sé mál, sem alla varðar nú í svipinn. — Skilningur manna á húsnæðisvandráðum virðist vera mjög þværandi hér á hv. Alþingi. — Hér hefur þó á sínum tíma verið stofnaður byggingar- og landnámsstjóður, en nú er farið að tala um, og það í fullri alvöru, að reisa kirkjur, þótt fólk svo hundruðum skiptir hafi ekki þak yfir höfuðið. Tilgangurinn mun sá að hressa upp á hugi hinna húsnæðislausu. Eftir er aðeins að vita, hvort þeir gera sér það að góðu. Ég fyrir mitt leyti geri það ekki.

*Gísli Guðmundsson: Ég varð fyrir vonbrigðum, hvernig hv. 1. þm. Rang. tók í till. mína um, að í till. til þál. um kirkjubyggingu yrði bætt áskorun til ríkisstj. um að flytja aðsetursstað biskups til Skálholts. Mér virðist liggja beint við, að þetta tvennt sé athugað í einu, en hv. þm. segir, að andstaða sé gegn því, að biskup verði fluttur. Ég hef ekki orðið var við neina andstöðu, en þó má vel vera, að svo sé. Það eru raddir um, að nú beri að stefna að því að efla þjóðleg verðmæti, og þetta, sem ég er hér með, er í fullu samræmi við það. Hins vegar er vitanlegt, að alltaf er við ramman reip að draga, ef stungið er upp á, að einhverjir embættismenn séu fluttir úr Reykjavík. En það verður aldrei gert neitt í að flytja þetta mál, ef einhver byrjar ekki á því, og það eiga þeir að gera, sem

eru fulltrúar sveitanna. Ég vænti þess, að hv. flm. fallist á, að till. verði vísað til n., þar sem þetta yrði athugað.

*Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Ég mun aðeins segja örfá orð um þetta. — Þar sem nú eru komin þinglok og þessi till. til þál. hefur lengi legið frammi, þá ættu hv. þm. að vera henni svo kunnagir, að þeir gætu vandræðalaust tekið afstöðu til hennar. En þessari till., sem hv. þm. N.-Þ. er með, verður varla bætt við þál-till. nema með sérstökum lið, og svo lengi hefur till. legið frammi, að kostur hefði verið á því. Mér finnst þetta mjög óskýlt kirkjubyggingu í Skálholti, því það hefur á engan hátt hin minnstu áhrif á, hvort kirkja verður byggð né stærð hennar eða lögun. Kirkjan mundi verða með sama sniði, hvort sem biskupssetrið yrði flutt til Skálholts eða verður áfram hér í Reykjavík. Mér er ekki ljúft, að málinu sé vísað til n., ef n. fer að blanda þessum tveimur mál-um saman, því að mér er ekki grunlaust um, að það kunni að ríða þessari till. til þál. að fullu. Ég vona, að hv. þm. N.-Þ. haldi sér ekki fast við, að þessu máli sé frestað. Um hans till. þarf sérstaka till. til þál.

Ég hefði verið fús til, að tekið yrði tillit til óska manna í þessu efni, en ekki með þeirri aðferð, sem hv. þm. N.-Þ. vill beita. Ég vona, að hv. þm. fari ekki að leggja stein í götu þessarar till. til þál., því að mér virðist hann vera okkur alveg sammála að öðru leyti. — Svo vænti ég þess, að hv. d. greiði fyrir málinu eftir megni.

*Gísli Guðmundsson: Ég vil aðeins taka fram, að það er hægara að fá einhverju á orkað í því, að biskupssetrið verði flutt í sambandi við þessa till. til þál. heldur en að það sé í sérstakri till., og þess vegna vil ég, að þessum málum sé slengt saman. Því að ef þetta verður ekki gert núna, þá uggir mig, að það verði ekki eins auðvelt síðar.

*Sveinbjörn Högnason: Ég verð að segja, að mér er ómögulegt að skilja rök hv. þm. N.-Þ., þegar hann segir, að það sé hægara að koma fram þessu máli í sambandi við þessa till. til þál. og gera till. um leið sem umfangsmesta. Betra mun vera að flytja þetta smátt og smátt, en ráðast ekki í allt í einu, því að það skapar aðeins upplausn.

Ég veit, að þessi hv. þm. er svo vanur málum, að hann skilur, að þetta eru ekki rétt rök. Ef kirkja verður byggð í Skálholti, þá er hægara um vik á eftir að hugsa um að flytja biskup þangað, en að flétta þessi tvö mál hvað inn í annað, það nær engri átt.

*Gísli Guðmundsson: Ég þyrfti lengra en stutta athugasemd til að koma hv. 1. þm. Rang. í skilning um, að þetta sé rökrétt hjá mér, en ég ætla að láta mér nægja að benda á það, að ef um er að ræða mál, sem á erfitt uppdráttar, þá er vænlegasta ráðið að taka það upp í sambandi við mál, sem engin andstaða er gegn, og þannig virðist vera með kirkjubyggingarmálið. — Ég hygg, að hv. þm. sé þetta ljóst.

*Sveinbjörn Högnason: Það mun rétt hjá hv. þm. N.-Þ., að erfitt mun reynast að koma mér og öðrum hv. þm. í skilning um, að rök hv. þm. N.-Þ. séu á nokkru reist, — því hans rök benda ótvírætt í aðra átt. Ég get aldrei skilið, að hægara sé að koma óvinsælu máli fram í sambandi við mál, sem nýtur vinsælda, en aftur á móti veit ég, að það er hægt með því að eyðileggja mál, og mér er ekki grunlaust um, að slíkt sé hér á ferðinni hjá hv. þm. N.-Þ. — Ég get heitið hv. þm. N.-Þ. því, að seinna meir skal ég styðja hann í að fá biskupsstólinn fluttan, en þetta er fyrsta skrefið til endur-reisnar þessum stólum, og hann á að styðja að því, að þetta nái fram að ganga til sóma og blessunar fyrir þjóðina.

ATKVGR.

Till. frá þm. N.-Þ. um að vísa málinu til nefndar felld með 14:3 atkv.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17:3 atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 600).

13. Lagasafn.

Á deildafundum 4. apríl var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um nýja útgáfu af lagasafni (A. 141).

Á 7. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Bergur Jónsson): Eins og menn sjá af þessari till., er hún aðeins endurnýjun á þáltill., sem borin var fram á Alp. 1937 af hv. þm. S.-Þ. og hæstv. núverandi félagsmrh. Við flm. höfum látið prenta í grg. þál., eins og hún var samb. þá, ásamt grg. þeirri, er fylgdi henni. Við getum tekið undir það, sem sagt er í þeirri grg. En þar sem fallizt var á það þá, að þar væri rétt grein gerð fyrir málinu, ætti sú grg. ekki síður að vera í gildi nú, þar sem liðinn er langur tími og þörfin á nýrri útgáfu lagasafns því orðin enn þá brýnni en þá var. Það er nú orðið því nær ógerningur, jafnvel fyrir lögfróða menn, að fá að vita, hvað eru l. í landinu, og er því afleitt, að þessi vinsæla útgáfa skuli ekki vera endurnýjuð. Er þessi þörf sérstaklega brýn vegna þeirra mörgu manna, sem hafa ekki tíma til að skoða stjórnatíðindi og bera saman breytingar, sem gerðar hafa verið á l. eftir 1931. Tel ég þetta svo sjálfsagt mál, að ekki sé þörf á að ræða það frekar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv., en felld að vísa henni til allshn. með 22:8 atkv.

Á 19. fundi í Sp., 23. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 25 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 618).

14. Sildarmjölshirgðir til fódurtryggingar.

Á 42. fundi í Nd., 22. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um sildarmjölshirgðir til fódurtryggingar á næsta vetri (A. 230).

Á 43. fundi í Nd., 23. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 44. fundi í Nd., 25. apríl, var till. tekin til cinnar umr.

*Bergur Jónsson: Það var til þess ætlað, að hv. 1. flm. hefði framsögu að þessu máli, en fyrst hann er fjarverandi, vil ég ekki skorast undan því.

Till. ásamt grg. skýrir sig sjálf. Það, sem sérstaklega er um að ræða hér, er það, að gert verði allt, sem unnt er, til þess að tryggja, að til verði í landinu nægilegt sildarmjöl til skepnufóðurs á næsta vetri. Ég hygg, að það sé alveg rétt greint, sem stendur í grg., að svo nærri hefur verið gengið sildarmjölshirgðum verksmiðjanna, að bændur hafa alls ekki getað fengið keypt fyrsta flokks sildarmjöl. Auk þess er óvissa um, hvernig verður um sildarútgerð og útlutning á næsta sumri, og hins vegar er, eins og menn vita, mjög óvíst, hvernig muni ganga með heyskap á komandi sumri, ekki sízt vegna þess, hversu vinnukrafturinn hefur verið tekinn til annars en til framleiðslunnar nú um nokkurt skeið, og má búast við, að slíku haldi áfram, og má því búast við, að jafnvel þótt sumarið reynist nokkuð gott til heyskapa, þá verði nokkrir erfiðleikar á að starfa að honum eins og nauðsyn krefur, til þess að ekki þurfi að skipa að skera niður bústofn landsmanna og loku verði skotið fyrir þá hættu, sem yfir landbúnaðinum vofir, ef siglingahættan verður áfram eða jafnvel eykst, svo að þjóðin verði að búa sem mest að sínu.

Ég held, að ekki sé ástæða til að vísa þessari till. til n. Ég mun ekki setja mig á móti því, en geri ekki till. um það, þar sem nú er áliðið þing tímans og till. er svo sjálfsögð að mínu áliti.

*Stefán Stefánsson: Ég skal ekki vera margorður um þetta mál, en vil aðeins votta því minn fyllsta stuðning. Ég held, að þetta sé svo mikið alvörumál, að fyllsta ástæða sé til að vísa till. til landbn. til frekari athugunar.

Á þingi 1937 og 1938 bárum við hv. þm. Dal. fram frv. um fódurtryggingar í landinu, þar

sem landbrh. átti í samráði við Búnaðarfélag Íslands að tryggja, að ætíð væru í landinu nægar fódurtryggingar. Hæstv. forsrh. lýsti þá yfir því, að Framsfl. hefði þetta mál með höndum og einmitt þessa daga væru hv. þm. Mýr. og hv. 2. þm. Skagf. að undirbúa frv. um þetta mál, sem mundi koma eftir fáa daga. En það varð með þetta mál eins og fuglafríðunarlögin, að það kom ekki fram þrátt fyrir yfirlýsingu um það, en ef það mál hefði náð fram að ganga þá, væri þessi till. óþörf nú.

Ég vil leggja ákaflega ríka áherzlu á, um þær sildarmjölshirgðir, sem eru til í landinu, sem eru eitthvað um 45 þús. sekkir, að það sé gert allt, sem hægt er af ríkisstj., til þess að kaupa það mjöl, sé það ekki selt. Hér í grg. till. segja flm., að æskilegt sé, að þetta mjöl sé tryggt landsmönnum, ef ekki er tryggt fyrirfram, að framleitt verði svo og svo mikið sildarmjöl hér á landi á þessu ári. En hvernig á að tryggja það? Ég hygg, að slík trygging sé útilokuð. Á það, hvort fódurskortur verði hér í landinu á næsta vetri, skal ég ekki reyna að leggja neinn dóm. En allt bendir til þess, að framleiðslan dragist saman. A. m. k. ef á að halda framleiðslu landbúnaðarins í sama horfi og verið hefur, er allt útlit fyrir, að búfjáreigendur muni þurfa á að halda miklu meira fóðri en því, sem fæst af hefyng einum saman.

Ég vil gera það að till. minni, að þessu máli verði vísað til hv. landbn. til rækilegrar athugunar og meðferðar, og að n. skili frv. síðan inn í hv. d. við fyrsta tækifæri.

*Steingrímur Steinþórsson: Það var aðeins út af þeim orðum, sem féllu hjá hv. 3. landsk. um eitthvert frv., sem hann sagði, að við hv. þm. Mýr. og ég hefðum haft í undirbúningi fyrir 4 árum síðan í þinginu um fódurtryggingar. Ég man nú ekki eftir þessu. Ég er líka satt að segja búinn að gleyma, hvernig frv. það var, sem Bændafll. flutti um það mál á sama tíma. En í sambandi við þessa þáttill., sem hér liggur fyrir og ég hef ekki annað en gott um að segja út af fyrir sig, vil ég segja það, að á þeim árum síðan þetta var, sem hv. 3. landsk. var að tala um, að þessi frv. hefðu verið á ferð, hefur aldrei verið skortur á sildarmjöli í landinu. Það hefur á hverju ári síðan verið tryggt, að nægilegt sildarmjöl hafi verið til til fódurs handa búfé landsmanna á næsta vetri. Og framkvæmd þeirra ráðstafana hefur verið á þann hátt, að kaupendur þessa sildarmjöls, framleiðendur í sveitunum, hafa fengið sildarmjölið með sérstaklega hagstæðu verði, þannig að félög bændna hafa getað fengið mjölið fyrir 25 kr. hver 100 kg. Og ef menn þá ekki gæta þess að taka nægilega mikið sildarmjöl til nota næsta vetur, þá er það ekki þeim að kenna, sem áttu að sjá um það, að nægilegt sildarmjöl væri til í landinu, sem hefur verið stjórn Búnaðarfélags Íslands, sem alltaf hefur talið sér skylt að tryggja eftir föngum, að nægilegt sildarmjöl væri til í landinu, þó að félagið sem slíkt gæti ekki haft úrslitaáhrif á það, við hvaða verði mjölið væri selt. Ég lít svo á, að alltaf hafi verið séð um það, að nægilegt sildarmjöl væri til í landinu.

Það mun vera rétt, að allmiklar sildarmjòlsbirgðir eru í landinu nú, einkum á Raufarhöfn, og mun þar vera um 1. fl. mjòl að ræða, sem getur haft fullt verðmæti sem fòður. Hins vegar hygg ég, að það mjòl, sem kann að vera annars staðar til í landinu, hjá sildarverksmiðjum ríkisins og jafnvel hjá einhverjum einkarekstrarverksmiðjum, sé yfirleitt 2. fl. mjòl og hálf gert úrgangsmjòl. Og þó að gott sildarmjòl sé heppilegt til fòðurs, þá er hitt líka víst, að gamalt sildarmjòl er svo lélegt sem fòður, að það er tiltölulega lítils virði að taka það til slíkra hluta. Ég hygg, eftir því sem ég veit bezt, að ekki komi til greina að hafa til skepnufòðurs annað sildarmjòl, sem til er í landinu, en það, sem er hjá sildarverksmiðjum ríkisins á Raufarhöfn, sem mér hefur verið sagt að sé 1. fl. mjòl að mestu leyti. Nú hefur mér verið sagt, og það hefur komið fram hjá flm. líka, að þetta mjòl á Raufarhöfn sé selt, þó að ekki hafi tekizt að flytja það úr landi, og að sildarverksmiðjur ríkisins telji sig bundnar við þá samninga, enn sem komið er, þannig að ríkisvaldið yrði að skerast í leikinn, ef ætti að taka það til innanlandsnota.

Ég er háttv. flm. og háttv. 3. landsk. algerlega sammála um það, að það er algerlega höfuðnaðsyn fyrir landbúnaðinn á þessu ári, að tryggt verði, að ekki skorti sildarmjòl næsta vetur í landinu. Og það er rétt hjá hv. 3. landsk., að það er enginn, sem veit um, hvernig verður með sildarútveginn í sumar. En ég verð að segja, að það tekst þá óskaplega ógæfusamlega til með okkar atvinnuvegi, ef ekki heppnast að framleiða það af góðu sildarmjòli í sumar, sem nægi til innanlandsnota, því að það, sem notað hefur verið af sildarmjòli innanlands, hefur ekki verið nema lítið brot af því, sem framleitt er af því í landinu.

Nú er gamalt sildarmjòl aldrei eins gott til fòðurs og nýtt. Með því að geyma sildarmjòl til næsta vetrar nú, eigum við á hættu að fá verra fòður heldur en gott sildarmjòl, en þetta ber vitanlega að rannsaka. Og þetta atriði ber að ræða við hæstv. ríkisstj. í sambandi við þá þáttill., sem hér liggur fyrir.

Ég segi það fyrir mitt leyti, að ég hef ekki trú á því, að svo hörmulega takist til, að ekki verði eitthvað af sild veitt hér í sumar og eitthvert sildarmjòl framleitt í okkar verksmiðjum, að það gæti algerlega fullnægt innanlandsþörfinni. En þetta er ekkert nema mín skoðun, og það er enginn, sem getur sagt nokkuð um þetta á tímum eins og þessum.

Ég fyrir mitt leyti tel öllu réttara, enda hefur komið fram till. um það, að þessi þáttill. gangi til landbn. og verði athuguð þar, og tel ég eðlilegt, að landbn. eigi tal við hæstv. landbrh. um þetta mál. Að visu hef ég rétt við hann um málið oftar en einu sinni, einmitt um sildarmjòlið og framtíðina. Og mér hefur skilizt á hæstv. ríkisstj., að hún óttaðist ekki, að ekki yrði um það mikla framleiðslu að ræða á sildarmjòli í sumar, að nægði til innanlandsnota næsta vetur. En þó að ég hafi látið þessar aths. falla viðvikjandi þessu máli, þá er svo langt frá því, að ég viðurkenni ekki nauðsyn þess, að allt sé

gert, sem unnt er, til þess að tryggja þetta atriði, — og það, sem farið er fram á, um að festa mjòlið á Raufarhöfn, verði tekið til athugunar. Og það verður ekki tekið til innanlandsnota, nema með aðstoð löggjafarvaldsins að einhverju leyti, því að þetta mjòl mun vera selt nú, þó að það hafi ekki verið flutt út til þessa.

***Bergur Jónsson:** Ég get yfirleitt þakkað hv. 3. landsk. og hv. 2. þm. Skagf. fyrir undirtektir þeirra undir till. Ég vil aðeins geta þess, viðvikjandi því, sem hv. 2. þm. Skagf. sagði, að till. er ekki eingöngu bundin við sildarmjòlið á Raufarhöfn. Enda er ekki síður í till. lögð áherzla á, að þannig verði gengið frá málum í sumar, að það verði tryggt sem bezt, að sildarmjòl verði nægilegt til í landinu til fòðurbætis.

Ég tók fram í fyrstu ræðu minni, að ég mundi ekki gera till. um það, að till. færi til n. Hins vegar tók ég ekki afstöðu á móti því. Og í fullu trausti þess, að hv. landbn. taki málið til ræðilegrar yfirvegunar og flýti því jafnhliða eins og hún getur, get ég tekið undir þá till. hv. 3. landsk. Aðvitað legg ég ríka áherzlu á, að málið verði ekki látið sofna í n.

***Eiríkur Einarsson:** Svipaðar þáttill. þessari hafa verið lagðar fyrir hæstv. Alp. nokkrum sinnum áður, og er ekki nema gott um það að segja, til hvatningar því, að fòðurbirgðir verði tryggðar handa landsmönnum komandi vetur. Og allt um heyðflun er enn í óvissu hvað snertir þetta ár og því nauðsynlegt að athuga þetta mál ræðilega nú.

Það, sem ég vildi sérstaklega taka fram hér, er það, að að þessu sinni furðar mig nokkuð á því, þegar rætt er hér á hæstv. Alp. um öryggisráðstafanir til þess að tryggja eitthvert lágmark fòðurbirgða handa búpeningi landsmanna næsta vetur, að þá skuli það ekki koma fram á viðtækari hátt heldur en þessi till. ber með sér. Mér finnst það, sem till. fer fram á, að tryggja sildarmjòlsbirgðir, vitanlega nauðsynlegt. En mér finnst, af því hvernig allt horfir nú og hvernig þau mál eru hugsuð og rædd og hvaða öryggisleysi fylgir afkomu landbúnaðarframleiðslunnar með tilliti til fòðurs handa búpeningi í landinu og með tilliti til nauðsynjar þess, að við verðum ekki að ganga á bústofninn, hverju sem fram vindur, — að þessar öryggisráðstafanir hljóti að ræðast á þinginu sameiginlega, lið fyrir lið, í stað þess að ræða þær í till., sambandslausum hverri við aðra. Blóðin gefa venjulega tóninn að því, sem hugsuð er úti um landsbyggðina. Og sú hugsun er almenn, að það verði á næsta sumri, vegna óeðlilegrar og yfirspenntrar eftirspurnar eftir vinnuafli, gert erfitt fyrir bændur að afla nægilegs hefyfengs. Mér finnst þetta atriði eigi að verða meira en venjulegt blaðamál. Það á að koma til umr. og ákvörðunar á Alþingi því, sem nú situr. Það er mín skoðun, að svo hljóti að verða, og þá finnst mér aðrir liðir sama málfnis, öruggar tryggingar fòðurbirgðanna, eigi að ræðast í sambengi við þetta mál. Því að hversu mikið þarf af sildarmjòli, fer ekki lítið eftir því, hve mikilla heyja er aflað. Það lítur

út fyrir, að það þurfi að greiða kaupafólki hátt kaup, miðað við þá vinnu, sem hægt er nú að fá í landinu. Og ef bóndi t. d. tekur tveim kaupahjúum færri þess vegna, einum karlmanni og einni kaupakonu, þá er spurningin þessi: Verður bóndinn þá að fella þann hluta bústofnsins, sem því nemur, er þessi tvö kaupahjú hefðu getað heyjað fyrir? Þetta krefst úrlausnar hæstv. Alþ. Mér virðist, að þetta ætti að ræðast allt í samhengi hvað við annað, hvað hægt er að gera til þess að tryggja bændum, að þeir þurfi ekki að fella af bústofni sínum vegna ónógs heyfengs.

***Stefán Stefánsson:** Þessi þáttill, sem hér liggur fyrir, er ekki mikil fyrirferðar. En ég leyfi mér að fullyrða, að það, hvernig fer um niðurstöðu í því máli, sem hún ræðir um, hefur kannske meiri áhrif heldur en mörg önnur mál, sem talin hafa verið stórmál á hæstv. Alþ.

Hv. 2. þm. Skagf. trúir því ekki, að svo illa geti til tekizt, að ekkert sildarmjöl verði unnið í landinu á næsta sumri. Ég get vitanlega ekkert fullyrt um þetta frekar en hann. En mér virðist, að annaðhvort verði um mikla sildarmjölframléiðslu að ræða í sumar eða enga. Ef Þjóðverjar gera árás á sildarverksmiðjur okkar, stendur þar ekki steinn yfir steini, en maður vonar, að það komi ekki fyrir. En komi það fyrir, getum við ekki bætt okkur það.

Ég tel möguleika á, að ríkisstj. skerist í þetta mál, og ef við eigum þess kost að kaupa þetta sildarmjöl, getur verið mjög varasamt, að það verði flutt út úr landinu. Hvers virði eru okkar pund, sem við eigum? Eigum við ekki nóg sterlingspund? Hvers virði verða þau að síðustu?

Ég vil beina því til hv. landbn., að hún leggi til, að þetta mjöl, sem liggur hjá sildarverk-smiðjum ríkisins á Raufarhöfn, verði allt keypt upp.

Parna á Raufarhöfn eru tugir þús. sildarmjölssökkja. Er ekki ástæða til þess að flytja þetta mjöl eitthvað til, til þess að ekki sé hægt að eyðileggja það allt með einni sprengju, því að ekki þyrfti nema eina sprengju til þess að eyðileggja það allt, eins og það er nú geymt allt á einum stað.

Mig langar til, með leyfi hæstv. forseta, að lesa hér upp ummæli hæstv. forsrh. 1937, þar sem hv. 2. þm. Skagf. virtist ekki vilja við það kannast, að hann hefði verið skipaður í n. til þess að athuga fódurmjölbsirgðir í landinu. Í Alþt. 1937, C-deild 190. bls., eru þessi orð hæstv. forsrh. í umr. um frv. um fódurmjölbsirgðir:

„Án þess að fara að ræða um þetta frv., vil ég segja frá því, að þetta mál er í undirbúningi hjá Framsfl., og var það þegar í þingbyrjun.“ Og örlitlu síðar í ræðunni segir ráðh.: „Tveir af þm. Framsfl., hv. þm. Mýr., Bjarni Ásgeirsson, og hv. 2. þm. Skagf., Steingrímur Steinþórsson, hafa samið frv. um málið og höfðu það fullbúið fyrir viku. Ég býst við, að það verði bráðlega borið fram hér í d.“

Ég veit nú ekki, hvor þeirra, hv. 2. þm. Skagf. nú eða hæstv. forsrh. 1937, fer með rangt mál. En þeir geta ekki báðir farið með rétt mál, þar

sem hv. 2. þm. Skagf. vill ekki við það kannast nú, sem í orðum hæstv. ráðh. fólst þá um þetta atriði.

Pétur Ottesen: Ég vil gera þá fyrirspurn til háttv. flm. þessarar þáttill., hvort þeir hefðu ekki kynnt sér það, hvað ríkisstj. hygðist að aðhafast í þessu máli. Ég þykist hafa fullkomlega ábyggilega vissu fyrir mér um það, að ríkisstj. sé einmitt nú að athuga möguleika fyrir því að geta komizt af samningum við Breta, sem eiga allmikið af sildarmjölinu í landinu, um það að tryggja landbúnaðinum næsta vetur. ef svo tækist til, að ekki yrðu sildveiðar stundaðar hér á komandi sumri, not af þessu sildarmjöli. Ég veit ekki betur en að ríkisstj. sé að vinna að þessu. Og mér finnst, að við stuðningsmenn ríkisstj. eigum svo innangengt hjá henni, að við getum vel fylgt með því, hvað hún hyggst fyrir um þetta og annað. Þetta er vitanlega nauðsynjamál, að einhvers öryggis sé gætt í því efni, að landbúnaðurinn geti átt aðgang að nægilega miklu sildarmjöli til fódurs. En auk sildarmjölbs er mikið til í landinu af beinamjöli, sem er fullkomlega athyglisvert, hvort ekki ætti að tryggja, að ekki yrði allt flutt út úr landinu, fyrr en þá vissa væri fengin fyrir því, að annars slíks fódurbætis eða hliðstæðs væri hægt að afla á komandi sumri.

Að mínu áliti er sjálfsgagt að visa þessu máli til n. til frekari athugunar, því að efni till. er óneitanlega athyglisvert.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 73. fundi í Nd., 7. júní, var fram haldið einni umr. um till. (A. 230, n. 686).

***Frsm. (Steingrímur Steinþórsson):** Það er nú orðið alllangt síðan þessi þáttill. á þskj. 230 frá hv. þm. N.-Þ. og hv. þm. Barð. kom til landbn.

N. hefur nú afr. þessa þáttill. á þann hátt, sem nál. á þskj. 686 greinir. Hún vill, að þáttill. sé samþ. á þennan hátt, en hefur gert á henni nokkra breyt., sem að nokkru leyti stafar af breyttu viðhorfi frá því, sem var, þegar till. var borin fram.

Það mun aðallega hafa vakað fyrir flm. þáttill., að sildarmjöl það, sem þá var til á Raufarhöfn, yrði ekki flutt úr landi, ef hætta væri á því, að ekki yrði um sildarútgerð að ræða í sumar og því ekki nein sildarmjölframléiðsla. Nú var þetta sildarmjölsparti, sem var á Raufarhöfn, allt selt, þó að ekki væri búið að flytja það, burt. Hæstv. ríkisstj. mun ekki hafa þótt tiltækilegt að rifta þeim kaupsamningum, sem þar var um að ræða. Mér er ekki kunnugt um, hvort nokkuð er óflutt út úr landinu af þessu mjöli.

En það, sem fyrir okkur nm. vakir, er miklu fremur framléiðsla þessa árs heldur en þetta mjöl á Raufarhöfn, sem kann að vera eitthvað óflutt út úr landinu af, en búið er að selja. Og er hér verið að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að nægilegar sildarmjölbsirgðir verði til í

haust til þess að nota næsta vetur hér á landi. Sildarmjòlið er orðinn svo stór liður í búskap bænda og verður sjálfsagt nú meira en nokkru sinni fyrr vegna erfiðleika á að fá nægilegan vinnukraft í sveitirnar, og er því ekki minnsti vafi, að bændur verða meira en verið hefur að nota sildarmjòl til fòðurs á næsta vetri. Það liggur því í hlutarins eðli, að mesta nauðsyn er, að þess verði gætt, að þar verði ekki um skort að ræða, svo framarlega sem nægileg framleiðsla verður á sildarmjòli, sem við vonum, að geti orðið.

Það er tekið fram í þáttill., sem er viðbót við það, sem hún var í fyrstu, að ætlað sé til, að sildarmjòlið sé selt með hóflegu verði. Bændur fengu það með samilegu verði síðastliðið ár. Og það, sem landbn. meinar með þessu, er ekki, að sama verði á því og síðastliðið ár, heldur að verðinu verði stillt í hóf eins og unnt er.

Loks bendum við á það, að ákvæðum l. nr. 41 12. júní 1939 verði framfylgt, að því er snertir eftirlit með efnisinnihaldi og gæðum sildarmjòls. Það berast alltaf meiri og minni kvartanir um það, að sildarmjòl, sem talið er l. fl. vara, sé oft stórskemmt. Það mun oft koma fyrir, að í mörgum, ef ekki öllum sildarmjòlspartium eru margir pokar, sem eru stórgallaðir. Þetta vekur eðlilega mjög mikla óánægju hjá þeim bændum, sem fyrir þessu verða, og því er ekki nema eðlilegt, að þess sé óskað, að litið sé eftir þessu eins og unnt er.

Það má kannske segja, að það sé ekki brýn nauðsyn á að brýna þetta fyrir hæstv. ríkisstj., því að hún hafi verið vakandi fyrir þessu að undanförunu. En nú er svo mikið í húfi, hvað þetta snertir, og óvist, hve mikið verður hægt að afla af fòðri á þessu sumri, — en það er víst, að það verður minna nú en að undanförunu vegna fólksseklur og þess vegna mikil þörf, að nægilega mikið sé til af því fòðri, sem hægt er að nota í stað heys. Og þess vegna telur landbn. rétt, að þáttill. sé samp. í því formi, sem hún er hér.

***Finnur Jónsson:** Þessi þáttill. hefur tekið nokkrum breyt. í því formi, sem hún er nú. Og eins og hv. frsm. tók fram, stafar það af því, að sennilega er búið að flytja út það sildarmjòl, sem upphaflega þáttill. var miðuð við.

Það er sjálfsagt gott og nauðsynlegt að veita ríkisstj. nokkurt aðhald í þessu efni. En fari nú svo, að það sé ekki hægt að gera þessar ráðstafanir nema það kosti ríkissjóð eitthvert fé, þá vildi ég benda á, að heimild til þessa vantar í þessa þáttill. Ef svo færi, að ekki yrðu almennar sildveiðir í sumar, er ekki víst, að hægt sé að tryggja nægilegt sildarmjòl nema því að eins að verja til þess einhverju fé úr ríkissjóði. Ársnotkun af sildarmjòli mun vera hér á landi um 6 þús. tonn, eða hefur verið það á síðasta ári, um 5—6 þús. tonn, en nær 6 þús. tonn. Og það þarf mjög mikið sildarmagn til þess að þetta fáiist. Fari nú svo, að sildveiðarnar færust af einhverjum ástæðum fyrir, þá þyrfti líklega samt sem áður að gera sérstakar ráðstafanir til þess að tryggja þetta sildarmjòl í landinu. Nú, ef það yrði ekki gert nema með sérstökum ráð-

stöfunum af hálfu ríkisstj., þá virðist mér, að það vanti heimild til þess að veita þetta fé úr ríkissjóði í þessu skyni.

Það er tekið fram, að sildarmjòl til skepnu-fòðurs eigi að vera með hóflegu verði. En ég ætla, að ekki sé hægt að skylda þá, sem veiða sildina, útgerðarmennina, til þess að selja sildina á innlendum markaði undir verði. Það er búið að taka upp þá reglu, að menn leggja sildina inn til vinnslu í sildarverksmiðjurnar og eiga að fá, samkvæmt l., það verð, sem afurðirnar seljast fyrir, að fráðregnum kostnaði. Og það sýnist óeðlilegt, ef það er ætlun flm., sem ég reyndar geri ekki ráð fyrir, að þeir, sem veiða og leggja inn sildina til vinnslu, eigi að selja sildarmjòl undir verði. Og ef það er rétt, að það þurfi í vissum einstökum tilfellum, sem ég geri ekki að neinum ágreiningi, að tryggja bændum, að þeir geti fengið sildarmjòl við lægra verði heldur en það selst fyrir á erlendum markaði og ríkisstj. er falið að sjá um það, þá tel ég, að hún verði að hafa einhverjar heimildir til þess að greiða mismuninn á erlendu markaðsverði og því verði, sem sildarmjòlið selst innanlands, sem getur þá orðið undir verði. Þetta ákvæði um heimild til ríkisstj. vantar inn í þáttill., til þess að hún geti náð tilgangi sínum.

***Frsm. (Steingrímur Steinþórsson):** Út af þessu, sem hv. þm. Ísaf. minntist á hér, vil ég segja, að ég held, að það sé alveg óþarfur ótti hjá honum, sem fram kom í hans ræðu. Það er í þessari þáttill. ekki farið fram á annað en það, að hlutatzé sé til um, eftir því, sem við verður komið, að nægilegar birgðir verði til í landinu af sildarmjòli, sem áfánlegt sé við hóflegu verði. Hér er ekki til tekið nokkurt ákveðið verð. Og það er hægt á ýmsan hátt að greiða fyrir því, að sildarmjòl fáiist með hóflegu verði til bænda, án þess að það þurfi að ganga út yfir hlut þeirra manna, sem sildina veiða. Það hefur stundum verið samið um lækku á farmgjöldum, og það er hægt á ýmsan hátt slíkan að greiða fyrir því, að þessi vara fáiist við lægra verði heldur en annars mundi vera. Og til þessa hefur verið gripið áður, og það er m. a. þetta, sem getur legið í því orðalagi, sem er á þessari brtt. frá landbn. Hins vegar tel ég ekki ástæðu til að veita ríkisstj. heimild til þess að nota fé í þessu skyni. En eins og brtt. n. við þáttill. er orðuð, álit ég, að það verði tryggt, að nægilegt sildarmjòl verði til í landinu til nota á næsta vetri. Og það er einróma skoðun landbn., að það verði látið sitja fyrir að tryggja landsmönnum sildarmjòl til þeirra nota, áður en sildarmjòl er selt út úr landinu. Og það er krafa, sem við gerum um þetta. Og ef þessi þáttill. verður samp. hér í hv. d., lítum við á það sem vilja þessarar hv. þd., að slíkt verði gert. Við miðum brtt. okkar fyrst og fremst við framleiðslu þessa árs, en ekki það, sem kann að liggja ófarið enn af birgðum síðasta árs. En við teljum sjálfsagt, að það verði athugað líka, og það má gjarnan líka liggja í orðalagi þáttill., að það verði athugað, að ef eitthvað verulegt er til af sildarmjòlsbirgðum í landinu og ef sérstaklega illa lítur út um sildveiðar í sumar,

hvort eigi að kyrrsetja þær sildarmjòlsbirgðir, sem til kunna að vera hér á landi. En það er á valdi ríkisstj., hvernig með þetta er farið. Sé ég ekki ástæðu til að taka neitt frekar fram um þetta atriði. En ég hygg, að ótti hv. þm. Ísaf. um það, hvað fyrir okkur vakir með þáttill., sé alveg ástæðulaus. Því að með þessu orðalagi: „við höflegu verði,“ — þá er ekki tekið fram neitt verð út af fyrir sig, heldur að þess sé gætt, að verðinu verði stillt svo í hóf sem ríkisstj. sér sér fært að gera. Hins vegar, ef farið væri að veita henni einhverjar fjárframlagaheimildir í þessu, býst ég við, að við í landb. mundum fallast á, að greiddur verði verðmismunur í þessu skyni. En það höfum við ekki séð okkur fært að fara fram á.

***Sveinbjörn Högnason:** Herra forseti! Ég verð nú að segja það, að mér finnst, að það gangi orðið nokkuð langt sú andúð, sem virðist koma fram gagnvart vissri stétt í landinu frá vissum mönnum, þegar þeir þola ekki að sjá á prenti, að þessi stétt eigi að fá einhverja vöru með höflegu verði. Hvers konar hugsunarháttur er það, sem er að grafa um sig hér á hæst. Alp.? Blað, sem þessi hv. þm. (FJ) stendur mjög nærri og fl. hans, það rýkur upp í gær, út af því að neytendur fái ekki vöru með höflegu verði, þegar reynt er að meta afurðir eftir beztu getu, og neytendur fá þær vissulega með lægsta verði, sem um er að ræða yfirleitt á innlendum afurðum, eins og sakir standa nú. Framleiðendur mega ekki, eftir blaðaskrifum í blaði flokks þessa hv. þm. að dæma, fá höflegt verð eftir mati fyrir sínar vörur, og ef þeir eiga að fá vöru handa sér við höflegu verði, þá er rokið upp til handa og fóta hér í hæstv. Alp. til að mótmæla því, að svo megi verða. Það stendur einhvers staðar um visst dýr í ríki náttúrunnar, að það sé lítið, sem tunga þeirrar skepnu finnur ekki. Og ég verð að segja, að ef menn þola ekki að heyra þetta, hvað því viðvikur, hver viðskipti eigi að vera milli stétta í landinu, að þær eigi að fara fram þannig, að selt sé við höflegu verði, þá held ég, að hér sé komið inn á svið, sem ég held, að muni verða háskalegt fyrir okkar þjóðfélag, eins og tímarnir eru nú. Ég veit, að frá flokki þessa hv. þm. hafa komið fram till. um, að verðlag á vörum, sem bændur framleiða, skuli vera undir eftirliti ríkisstj. um, að það fari ekki upp. En ég veit ekki til, að nokkurt eftirlit sé með fiskverði innanlands, og ég veit ekki annað en að það sé frjálst að selja fisk með óheyrilegu okkurverði og ekki sé sagt eitt einasta orð við því. Ég þori að fullyrða, að fiskverð hér í bæ er áreiðanlega helmingi eða þrisvar sinnum hærri eftir næringargildi varanna heldur en verð mjólkur og mjólkurafurða, en við því er ekki sagt eitt einasta orð.

Það er heldur ekkert eftirlit haft með verði á sildarafurðum, og hefur ekkert verið við því sagt. En ef þessir hv. þm. svo sjá það á prenti, að það eigi að selja sildarmjöl við höflegu verði til vissrar stéttar í landinu, þá er það athugasaverður hlutur, sem ekki má ganga ómótmælt gegnum hv. d.

Ég vil vekja athygli á því, að á þessum tímum, eins og tímarnir eru nú og þörfin fyrir stéttirnar að vinna saman, og þegar búið er að hækka laun embættismanna með dýrtíðaruppbót eftir vísitölu dýrtíðarinnar, þá eigi sú stétt, sem lífsafkoma þjóðarinnar byggist að verulegu leyti á og getur í vissu tilliti orðið eini bjargvættur landsmanna, ekki skilið að vera hundelt um, að hún megi ekki selja afurðir við sanngjörnu verði og ekki kaupa vörur við höflegu verði. Ef meiningin er að taka þessa stétt þannig fyrir í einelti, þá er meiri vá fyrir dýrum heldur en menn grunar, sem getur leitt til hinna alvarlegustu hluta, miklu alvarlegri en mörg önnur pest, sem komið hefur á þessu landi og þjakað á undanfórnum árum. Vil ég, að menn geri sér ljóst, að það verður frá minnu sjónarmiði að líta á það mjög alvarlegum augum yfirleitt, þegar svona hugsunarháttur skýtur upp höfðinu.

***Finnur Jónsson:** Mér datt satt að segja ekki í hug, að minar góðu undirtektir undir þessa þáttill. yrðu þess valdandi, að hv. 1. þm. Rangryki hér upp með umvöndunarræðu. En það hefur orðið önnur raun á. Ég mótmælti því alls ekki, heldur tók vel í það sem sanngirnismál, að bændur fengju sildarmjöl við höflegu verði. Aftur á móti benti ég á það, að orðið gæti það ástand, að ekki fengist nóg sildarmjöl handa bændum, vegna þess að framleiðslan yrði ekki með eðlilegum hætti í sumar, nema gerðar yrðu sérstakar ráðstafanir til þess. Það kann nú að vera, að þetta þyki nokkuð mikil svartsýni. En enn þá vitum við ekkert um, hvernig verður um sildarútvegin á sumar. Það getur vel verið, að menn telji sér hagkvæmara að stunda aðrar veiðar í sumar heldur en sildveiðar. Og ef svo verður, teldi ég, að gera þyrfti ráðstafanir til þess að útvega bændum fòðurbæti. Þetta er nú allur sá fjandskapur, sem ég hef sýnt bændastéttinni við þessar umr., að ég vil heimila ríkisstj. að gera sérstakar ráðstafanir til þess að tryggja bændum fòðurbæti. Það lítur út fyrir, að þessi hv. þm. vilji heldur láta bændur setja féð á guð og gaddinn heldur en að leyfa ríkisstj. að gera þær ráðstafanir, sem ég vildi láta gera, ef á þyrfti að halda, og fer þá að verða vafasamur velvilji hans í garð bændastéttarinnar.

Ég benti á í þessu sambandi, að á s. l. ári hefðu sildarverksmiðjur ríkisins verið látnar selja sildarmjöl fyrir verð, sem svaraði hátt á annað hundrað þús. kr. undir lægsta markaðsverði á erlendum markaði. Og þar sem menn leggja sild sína til vinnslu með samvinnusniði, sem kallað er, upp í sildarverksmiðjur ríkisins og eiga vitanlega heimtingu á því að fá það, sem inn kemur fyrir vöruna, þá verður að gera kröfu um það, að ríkisstj. sjái ríkisverksmiðjunum fyrir greiðslu á þessum nærri 200 þús. kr. Ef skilja á þessa þáttill., sem hér liggur fyrir, þannig, að verið geti, að greiða þurfi úr ríkissjóði eitthvert fé, til þess að verðið á sildarmjólinu geti verið höflegt, þá tel ég fyrir mitt leyti, að fyrir liggja vilji Alp. og heimild til þess að gera slíkt. Og ég fæ ekki skilið það,

hvernig hv. 1. þm. Rang. fer að kalla það fjand-skap í garð bænda. Það er eins og þessi hv. þm. hafi þurft að hella hér einhverju úr skálum reiði sinnar. Og ég fyrir mitt leyti ófunda ekki söknaðbörn hans, ef hans reiðiskálar halda áfram að flóa, eftir að hann kemur heim til sín héðan frá Alp.

Ég hefði talið, af þeim ástæðum, sem ég hef hér greint, að þessi þáttill. gæti varla náð tilgangi sínum, nema einhver heimild væri fyrir ríkisstj. til þess að verja fé úr ríkissjóði í þessu skyni. Og ég er því ákveðnari að leggja til, að þessari heimild verði bætt við þáttill., þegar ég heyri, að það er alls ekki meining hv. frsm. landbn., að sjómenn fari að gefa bændum fé með því að selja sildarmjòlið undir verði.

Ég tel, að sé það yfir höfuð nauðsyn að gera slíkar samþykktir, sem hér liggur fyrir till. um, og þá sé nauðsynlegt, að þessi heimild sé fyrir hendi. Ég vil skjóta því til hv. flm. brtt. við þáttill., hvort þeir vildu ekki taka brtt. þessa til greina og taka þáttill. upp í sameinuðu þingi, því að þess mun þurfa með til þess að samþ. í þáttill. heimild til fjárveitingar. En eins og þáttill., er, er hún fyrir bændastéttina ákaflega lítills virði, ef ekki fylgir slík heimild, sem ég hef getið.

Forseti (JörB): Samkvæmt ákvæðum þingskapa gildir það um þáttill., sem hafa fjárútlát í för með sér, að þær eiga að leggjast fram í sameinuðu þingi. Ef ætti að breyta þessari þáttill. í það horf, að hún ákvæði fjárframlög, þyrfti að bera þáttill. fram í Sp. En það er ekki þar með sagt, að þessi þáttill. eigi ekki að ganga sinn gang.

ATKVR.

Brtt. 686 (ný tillgr.) samþ. með 16 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

Já: JakM, JóhJón, JPálmi, PO, SEH, SK, StSt, SvBH, VJ, ÞBr, BJ, BÅ, BjB, EE, HG, JörB.

FJ greiddi ekki atkv.¹⁾

16 þm. (HV, ÍSH, JGM, JÍv, ÓTh, PHann, SkG, StgrSt, TT, ÁÁ, EmJ, EystJ, GÐ, GG, GSv, HelGJ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Atkvgr. um till. í heild frestað.

Á 74. fundi í Nd., 9. júní, var till. tekin til frh. atkvgr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 75. fundi í Nd., 10. júní, var fram haldið atkvgr. um till.

ATKVR.

Till. samþ. með 18 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 718).

1) FJ: Ég tel þessa þáttill. alveg þýðingarlausa, fyrst ekki er í henni nein fjárveitingarheimild handa ríkisstj. til þess að koma henni í framkvæmd, og greiði ég því ekki atkv.

15. Hestvegir meðfram akbrautum.

Á 41. fundi í Ed., 21. apríl, var útbýtt:

Till. til þál um rannsókn á kostnaði við að gera reiðvegi meðfram helztu akbrautum landsins (A. 218).

Á 42. fundi í Ed., 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 45. fundi í Ed., 26. apríl, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Jónas Jónsson): Ég hef e. t. v. skýrt þetta litla mál nægilega í grg. till., og þar að auki ætti málið að liggja opið fyrir öllum hv. þdm. Það, sem vakir fyrir mér, er að rannsaka, hversu dýrt yrði að koma upp sæmilegum reiðstígum, þannig að menn gætu komizt leiðar sinnar á hestum, án þess að vera í bílaumferðinni á akbrautunum. Fjárhagslega séð er það mikill kostnaður fyrir þjóðina að neyða menn til að fara með bílum og eyða erlendum gjald-eyri, þar sem hægt er að komast af með hesta. Þó legg ég enn þá meiri áherzlu á, að í sveitum verði hesturinn, eins og hann hefur verið hingað til, fararskjóti, félagi og tryggðavinur, sem menn afækja aldrei.

Það má segja, að tillagan sé nokkuð óákveðin, þar sem talað er um reiðvegi með öllum helztu akvegum landsins. Svo viðtækrar rannsóknar mun þó ekki þurfa, — nóg ef athugun er gerð með nokkrum helztu þjóðvegum fjölmennra héraða, þá geta menn á Alþingi nokkurn veginn gízkað á hitt.

Ég veit, að hv. þm. skilja, hver breyting gerzt hefur á síðustu árum. Til dæmis má taka hestaveitir eins og Austur-Húnavatnssýslu eða Skagafjörð, þar sem orðið er a. m. k. mjög óþægilegt að brúka hesta á aðalþjóðveginum, svo að menn hafa hneigzt til að nota bíla í staðinn innan héraðs.

*Jóhann Jósefsson: Ég skal nú ekki segja neitt sérstakt um þessa tillögu, nema hér er auðsæilega að ræða um góðan tilgang og þarft mál í alla staði, og skemmtilegt væri að geta hrundið þessu í framkvæmd.

En ég vil skjóta því til deildarinnar og hævst. forseta, hvort ekki væri rétt að fresta afgr. till., meðan hún færi til athugunar í nefnd. Mér virðist, að þessu máli geti fylgt nokkur kostnaður, a. m. k. sé það óumflýjanlegt, ef rannsóknin á að verða nokkurn veginn ábyggileg. Einmitt af því, að ég tel hér vera um nokkuð þýðingarmikið mál að ræða og skil, þótt ekki sé ég hestamaður, nauðsyn verulegra aðgerða að rannsókn lokinni, vil ég eindregið leggja til að visa málinu til n., líklega allshn. (JJ: Eða samgm.). Já, eða samgm., ef vill, og umr. verði frestað að sinni.

*Sigurjón Á. Ólafsson: Herra forseti! Ég mun greiða þessari till. atkvæði. Mér finnst í henni felast efni, sem er vissulega rannsóknarvert. Ég

er einnig fylgjandi því, að till. fari til nefndar. Hún hlýtur að leiða til kostnaðar, áður en lýkur. Og það vildi ég þó, að við yrðum þess megnugir að koma þessu í framkvæmd. Á akvegum er nokkur hættu fyrir riðandi menn. Og það er hverju orði sannara, að hesturinn hefur lengst þjóðarævinnar verið bezti farkostur okkar á landi, og við megum ekki missa notin af honum.

*Flm. (Jónas Jónsson): Ég er þakklátur þeim tveim hv. þm., sem hafa minnst á málið og sýnt því velvilja. Þó að ég telji, að það væri kannski ekki nauðsynlegt að vísa því til nefndar, er ekki nema gott, að það sé gert. Það er rétt, sem síðasti ræðumaður tók fram, að framkvæmdir kosta nokkurt fé, og er ekki úr vegi að athuga það frá hyrjun. En út af því, sem hv. þm. Vestm. sagði um kostnaðinn við rannsókn málsins, þá hugsa ég, að vegamálastjóri sem verkfræðingur framkvæmi hana. Það getur ekki orðið stóryrtarleg rannsókn, því að mest er hér um ruðninga að ræða. En þó að ekki þurfi að hafa tvær umr. kostnaðarhlíðarinnar vegna, er það æskilegt að öðru leyti.

Forseti (Eárna): Út af því, sem hv. þm. Vestm. sagði um kostnaðinn, þá vil ég taka það fram, að það er ekki hægt að líta svo á, að útgjöld úr ríkissjóði séu þessu samfara. Ef svo hefði verið, hefði till. verið borin fram í Sp. Það er fyrst, þegar það kæmi til framkvæmda að byggja slíka vegi, að um kostnað úr ríkissjóði er að ræða.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 10 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 70., 72., 73., 76. og 77. fundi í Ed., 28. maí, 5., 7. og 12. júní, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 78. fundi í Ed., 13. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 218, n. 644).

Frsm. (Páll Zóphóníasson): Herra forseti! Þetta mál, sem kom til n. snemma á þingi, var nokkuð lengi hjá n., því að hún sendi það til vegamálastjóra, og það dróst nokkuð lengi að svar hans bærst. Till. er um það að fela ríkisstj. að láta gera áætlun um kostnað við það að gera reiðvegi meðfram helztu akbrautum landsins. N. er sammála um, að þar, sem bílaumferð er mikil, sé sérstaklega torveldaður allur flutningur á vegunum, hvort sem um er að ræða kerruhesta, riðandi menn eða klyfjahesta. Þyrfti því að hafa sérstaka vegi fyrir þá, sem enn nota hesta að flutningatækjum. Hins vegar lítur n. svo á, að mjög þurfi hér að gæta hófs, meðan enn hagar svo til hér á landi, að ýmsir þeir, sem verða að draga allt að sér á hestum, hafa ekki fengið vegabörf sinni fullnægt að svo miklu leyti, að þeir geti komið við kerru, hvað þá bílum.

Vegamálastjóri hefur heitið að leggja fram nokkuð af vegafé til þess að leggja slíka vegi

meðfram bílvegum í nágrenni Reykjavíkur, upp undir heiði eða hraun, hvort sem hann hefur hér hestv. ríkisstj. til fylgis við sig eða ekki. Hinu sama hefur hann lofað að því er snertir vegina fyrir austan fjall, og hafa félög hestamanna þar lofað að taka að sér viðhald á reiðvegum þessum.

N. vill nú gera nokkrar smávægilegar brtt. við till. Hún vill láta koma orðið „hestvegir“, þar sem stendur „reiðvegir“, og vill hún með því láta skína í, að vegir þessir eigi ekki að vera eingöngu fyrir riðandi menn, til að leika sér á. Svo vill hún fella burt orðið „öllum“, svo að till. nái aðeins til reiðvega „meðfram helztu akbrautum landsins“. Vill hún með þessu koma í veg fyrir, að rannsókn á þessu verði eins viðtæk og orðalag upphaflegu till. bendir til, því að þegar talað er um allar helztu akbrautir landsins, þá má deila um það, hvort það nær ekki yfir langmestan hlutann af þeim akbrautum, sem búið er að leggja. N. hugsaði sér, að vegamálastjóri geti látið gera þetta smám saman, án mikils aukakostnaðar. En sums staðar hlýtur kostnaður að verða allmikill, því að víða liggja vegir um mýrlandi, þar sem ekki væri hægt að gera þessa reiðvegi, nema með mikilli fyrirhöfn eða með því að fara mikla króka. N. býst því við, að vegamálastjóri stilli í hóf rannsóknina á þessu. N. getur þess vegna mælt með því, að till verði samþ. með breytt. þeim, er hún leggur til.

*Sigurjón Á. Ólafsson: Herra forseti! Ég er þessari till. fylgjandi, eins og ég hef tekið fram. En önnur brtt., sem ég sé, að n. leggur til á þskj. 644, þar sem hún vill breyta nafninu „reiðvegir“ í „hestvegir“, orkar mjög tvímælis. Það er vitanlegt, að fyrra orðið, gamalt orð og gott, hefur verið haft um þá vegi, sem notaðir eru jafnt til reiðar, aksturs eða fjárrekstra á haustin, og mér finnst það orðið einhvern veginn miklu munntamara og fallettri íslenska en hitt. Ég mun því greiða atkv. móti þeirri breytingu.

*Jónas Jónsson: Ég álit, að það sé heppilegt, að n. hefur athugað málið og haft tal af vegamálastjóra og fengið hjá honum upplýsingar. Ég býst við, þótt ekki sé tekið kröftuglegar á málinu en þetta, þá nái þál. tilgangi sínum. Út af orðum hv. 2. landsk. vil ég minna menn á, hvar vandræði það eru að komast lausriðandi austan yfir fjall, þegar bíll eftir bíl mætir manni í sífellu, og þer nú ekki sízt á hinum brezku. Slíkt ferðalag verður harmkvæli fyrir besta og menn. Mér þykir sennilegt, eins og þm. veik að í ræðu sinni, að vegir þessir verði jafnt fyrir hesta og sauðfjárrekstra á haustin, utan við þjóðveg. Ég legg ekki mikið upp úr því, hvort þessar brtt. verða samþ. eða ekki. Aðalatriðið er, að málið komist á hreyfingu.

ATKVGR.

Brtt. 644,1.a samþ. með 8:5 atkv.

— 644,1.b samþ. með 9:1 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 11 shlj. atkv.

Brtt. 644,2 samþ. án atkvgr.

Fyrirsögn, svo breytt, samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afg. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 750).

16. Orlof.

Á deildafundum 26. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um skipun millipínganefndar til undirbúnings löggjafar um lögverndað orlof verkamanna og sjómanna og ráðstöfunar til framkvæmda þeim málum (A. 98).

Á 7. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Sigurjón Á. Ólafsson): Herra forseti! Þessi þáttill, sem er flutt af okkur Alþfm. hér á þingi á þskj. 98, fer fram á að fela stj. að skipa 3 manna mþn. til þess að undirbúa löggjöf um orlof fyrir verkamenn og sjómenn.

Ég hygg, að það sé orðið mönnum nokkuð ljóst, að með breyttu atvinnulífi í landinu og vegna fólksfjölgunar í bæjum eru nú starfs-hættir orðnir allmjög breyttir frá því, sem verið hefur áður. Afleiðingin af þessu er sú, að nauðsynlegt er, að þetta fólk fái hvíldartíma á árinu, sem það gæti notað til að lyfta sér upp og veita sér hvíld frá daglegum störfum.

Á Norðurlöndum, sem lengst voru komin í þessu efni, mátti segja, að þessi mál væru komin í örugga höfn. Í Danmörku voru sett l. um þetta árið 1938, í Finnlandi 1939 og í Noregi með l. um vinnuverndun frá 1936 og í Svíþjóð árið 1938. Öll þessi lönd hafa stefnt að því sama marki, að löggjöfin tryggði öllu þessu fólk á einhverjum vissum tíma ársins lögskipaða hvíld með fullum launum. Að sjálfsögðu fylgja þar með ýmsar aðrar ráðstafanir, sem reglugerðar-ákvæði eru um til að tryggja, að þessi l. komi verkalyðnum að fullum notum. Danir settu á fót sérstaka stofnun, sem hafði það með höndum að undirbúa sumarferðir fólks, gera þær sem ódýrastar og yfirleitt að greiða fyrir, að fólkið gæti notið sumarfrisins 'eins og bezt mætti verða. Í l. hjá Dönum er gert ráð fyrir, að þessi sumarfrí skuli vera gefin einhvern tíma á tímabilinu 2. maí—30. sept. Við höfum hins vegar í þessari till. ekki viljað binda fríð eingöngu við sumarið, heldur gerum ráð fyrir, að einnig megi gefa það af vetrarlagi, sumpart af því að okkur vinnuhættir eru svo, að erfitt er fyrir nokkurn hluta fólksins að taka sér frí um hábjargræðistimann, og hins vegar af því, að nú er sú stefna mjög uppi hjá okkur, að margt fólk vill gjarnan eiga orlof sitt að vetrinum til og nota það í fjallgöngur, skiðaferðir og annað slíkt, svo að það ætti að geta verið nokkuð frjálst, á hvaða tíma orlofið er notað.

Hér á landi er þetta mál komið á nokkurn rekspöl, þar sem í Reykjavík hefur víða verið komið á félagslegum samningum um, að verkalyðurinn fengi nokkurra daga sumarfrí, en ég hygg, að utan Reykjavíkur hafi slíkt frí óviða verið tekin upp í samningum, — þó mun það vera á Akureyri meðal iðnaðarverkfólks. Hér

í Reykjavík hafa skipstjórar tryggt sér einn mánuð og stýrimenn upp í mánuð, undirmenn á kaupskipunum hafa 11 daga, á fiskiskipum eru það aðeins 7 dagar, en á minni skipum er það ekkert ákveðið í samningum. Meðal iðnaðarmanna og bakara er það upp í 12 daga, matsveinar og hliðstæðir menn á skipum hafa upp í 10 daga, en veitingaþjónar í landi hafa aðeins tryggt sér sumarfrí, sem er tveir dagar í mánuði. Fastráðnar þvottakonur hafa tryggt sér viku og afgreiðslustúlkur í brauðabúðum sjö daga, prentarar hafa nú þegar tryggt sér tólf daga og bókbindarar eitthvað svipað, og fastráðnar ræstingarkonur hafa sjö daga. Þá er verzlunarfólk. Þar hefur „Kron“ með samningi tryggt sínu fólk tólf virka daga, og eitthvað svipað mun það vera hjá verzlunarfólki yfirleitt, og eins hjá opinberum stofnunum mun það vera allt upp í hálfan mánuð. Járniðnaðarmenn hafa átta daga og bifreiðarstjórar fimm daga frí o. s. frv. Iðnaðarfólk, t. d. við smjörlikisgerðirnar, hefur tryggt sér upp í 12 virka daga og starfsstúlkur á þvottahúsum, sem vinna heilt ár, fá upp í 12 daga. Hjá iðnaðarfólki eru það 7—10 dagar, en fjölmennasta stéttin meðal verkamanna, sem er óiðnlærðir verkamenn, eru undanskildir sumarfrí. Þó mun Reykjavíkurbær veita eitthvert sumarleyfi þeim, sem eru fastráðnir starfsmenn í bæjarvinnunni.

Það liggur í hlutarins eðli, að það er mikils vert fyrir vinnandi menn, hvort sem þeir vinna innivinnu eða útivinnu, og eru alltaf bundnir við þessi störf og verða að sjálfsögðu að leita eftir vinnu, þegar lítið er um hana og þeir því ekki frjálssir að láta neitt eftir sér í þessu efni, að þeir geti einhvern tíma lyft sér upp og komið út úr bæjarrykinu með sig og sitt skyldulið, því að það hefur bæði líkamlega og sálræna þýðingu fyrir vinnandi menn að geta varið einhverjum vissum tíma ársins, sérstaklega að sumarlagi, til að komast út úr bæjunum, helzt sem lengst, og sjá sig eitthvað um. Ég hef orðið þess var á síðari árum um marga verkamenn, að það er eins og þeir hafi séð nýtt viðhorf á lífinu, ef þeir hafa getað ferðast lítið eitt. Margir hafa ekki farið neitt burt frá heimili sínu nema í atvinnuleit og þannig ekki átt þess kost að sjá fegurstu staði hér á landi, sumpart af því, að þeir hafa ekki fengið frí, og sumpart af því, að þeir hafa ekki haft ráð á því fjárhagslega. Er því mikil nauðsyn að ráða einhverja bót á í þessum efnum.

Önnur hlið á þessu máli er sú, að ætlazt er til, að n. sú, sem um þetta mál á að fjalla, reyni að finna einhverja lausn á því að gera ferðalögin fyrir vinnandi fólkið sem ódýrust, þannig að hverjum manni verði kleift að geta varið örstuttum tíma á ári hverju til þess að njóta ferðalags á sem ódýrasta hátt. Einnmitt þetta var komið í framkvæmd á Norðurlöndum fyrir stríðið, og þess ástust greinileg merki, að mikil ánægja var meðal vinnandi fólksins út af þessari starfsemi.

Þetta eru þau tvö meginviðhorf, sem sú væntanlega n. kemur til með að athuga.

Ég veit, að ég þarf ekki að ræða meira um þetta. Ég vænti þess, að menn geti fallið á, að

þetta sé mikið menningarmál fyrir vinnandi stéttirnar og að rétt sé og skylt að vinna að því eftir getu, að undirbúin verði löggjöf, sem tryggji þessu fólki einhver fri. En málið er umfangsmikið og tæplega unnt fyrir þm. að ganga frá því í öllum atriðum, án þess að unnið sé sérstaklega að því milli þinga, og þess vegna er till. okkar fram kominn, að málið verði athugað í mþn. og þeir einir verði í n. settir, sem sérstaklega hafa þekkingu og skilning til að koma málinu í örugga höfn. Eru það fyrst og fremst hinn sameinaði verkalyður í landinu og atvinnurekendur, sem þurfa að leggja fram sína liðsemd, því að það snertir sérstaklega þessa aðila, og þriðji maðurinn er að sjálfsögðu án útnefningar, og mundi stj. tilnefna hann. Þannig er þetta hugsað af okkur, sem flytjum þetta mál, og vænti ég, að það geti siglt í nokkurn veginn örugga höfn með því fyrirkomulagi, sem við leggjum til.

***Héðinn Valdimarsson:** Þetta mál hefur oft verið rætt í verkalyðsfélögunum, og er enginn vafi, að verkamenn óska eftir föstu skipulagi. Eins og hv. flm. gat um, hafa nú orðið ýmis félög með samningum við vinnuveitendur tryggt sér nokkurt fri. Ég vil geta þess í sambandi við stærsta verkalyðsfélagið, verkamannafélagið Dagsbrún, að við síðustu samninga var þess getið við atvinnurekendur, að mál þetta yrði tekið upp til samninga á þessu ári, og var vel undir það tekið, en þó er því ekki að neita, að bezt er að fá löggjöf um þetta, því að það gæti tekið lengri tíma að fá frjálsa samninga, og eins væri það undir því komið, hvað sterkir aðilar það væru, sem að samningunum stæðu. Af þessum ástæðum er ég því fylgjandi, að þessi leið sé farin, en vil þó koma með nokkrar aths. Fyrst og fremst vil ég beina athygli að því, sem talað er um, hvernig n. skuli skipuð. Svo er til ætlað, að einn sé skipaður af Alþýðusambandi Íslands, annar af Vinnuveitendafélaginu og sá þriðji án tilnefningar. Nú er það þannig, að utan Alþýðusambandsins er allmikið af stórum verkalyðsfélögum og hefur ekki farið fjölgandi í því sem stendur. Ég mun-þó ekki setja mig á móti, að Alþýðusambandið fái þarna mann, en vil leggja áherzlu á, að séð verði fyrir, að leitað verði álits verkalyðsfélaganna í þessum málum, og þá ekki sízt þeirra, sem eru utan Alþýðusambandsins, þannig að engin hætta væri á því, að fulltrúi Alþýðusambandsins héldi öðru fram en fulltrúi þeirra félaga. Ég vil því við 2. umr. eða fyrr koma með brtt. um, að leitað sé álits verkalyðsfélaganna, áður en n. skilar áliti.

Í till. stendur, að n. skuli athuga, á hvern hátt væri hægt að fá samvinnu við Ferðafélag Íslands, eigendur sumar- og vetrardvalarstaða, sérleyfishafa fólksflutninga á landi og skipafélög um ódýra og skyldulíðs þeirra og fyrirgreiðslu á flutningum. Ég álit, að n. eigi að hafa nokkru óbundnari hendur, þannig að ætlað sé til, að hún byggji til nokkurs konar „plan“ um, hvernig sé hægt að haga þessum málum, því að ef menn hugsa sér að koma á almennu orlofi, þá er ekki nóg, þó að samningar væru gerðir við sérleyfis-

hafa og eigendur gistihúsa, heldur verður að sjá svo til, að allt þetta fólk geti einhvers staðar komið sér fyrir, en til þess nægja gistihúsin alls ekki. M. ö. o., það þyrfti að sjá fyrir, að nokkuð mikill mannfjöldi á vissum tímum gæti dvalið hér og þar á landinu í einhvers konar skýlum. Menn vita, að verkamenn hafa reist sér tjaldbúðir, og yfirleitt er hægt á sumrin að koma upp ódýrum og góðum skýlum, en þetta þyrfti að taka með um leið og þetta mál er athugað, og er réttast, að n. geri það.

Þá er þriðja atriðið, sem ég á sínum tíma mun gera brtt. um, en það er viðvikjandi kostnaðinum við þessa n. Mér finnst ástæðulaust að borga henni nokkuð. Ég geri ráð fyrir, að fulltrúar Alþýðusambandsins og Vinnuveitendafélagsins myndu ekki gera kröfu til kaups fyrir þetta starf, og þriðja manninn, sem væntanlega yrði frá ríkisstj., væri sennilega hægt að skipa þannig, að saman færu hæfileikar til starfsins, en þyrfti þó ekki að borga honum kaup. Ég mun því á sínum tíma koma með brtt. í þessa átt, en mun að sjálfsögðu greiða till. atkv. til síðari umr.

Skúli Guðmundsson: Ég tók ekki eftir því, að hv. 1. flm. till. talaði um, að þetta mál færi til n., en mér þykir eðlilegt, að sú meðferð verði höfð á málinu, af því að ég sé, að gert er ráð fyrir tveim umr., og yrði till. þá sennilega vísað til allshn. Sp.

Ég vil aðeins beina því til n., sem væntanlega fær þetta mál til meðferðar, hvort hún vildi ekki við athugun málsins, ef hún kemst að þeirri niðurstöðu, að rétt sé að skipa slíka n., taka til athugunar, hvort hægt væri að gera till. eitthvað viðtækari, svo að væntanleg löggjöf í þessu efni tæki til fleiri stétta þjóðfélagsins en hér eru nefndar. Kemur mér þá í hug, að það væri eðlilegt, að þetta næði t. d. til bænda og ef til vill fleiri, sem eru ekki nefndir hér.

***Flm. (Sigurjón Á. Ólafsson):** Ég skal játa, að ég gleymdi að gera till. um að vísa málinu til n. Það er rétt hjá hv. þm. V.-Húnv., að þetta mál á að fara til allshn.

Um hitt atriðið, sem hann minntist á, get ég verið honum sammála, að æskilegt er, að þetta gæti orðið á sem viðtækustum grundvelli, en við vildum á fyrsta stigi ekki fara lengra en till. greinir, en ég er honum alveg sammála um, að fólk í sveitum á alveg sama rétt og sömu þörf á að eiga sín orlof og fólk í kaupstöðum, a. m. k. það, sem vinnur að staðaldri við störf í sveit. Ég tel því rétt, að þetta komi til athugunar, hvort ekki verður hægt að samræma úrlausn þessa máls fyrir það vinnandi fólk til sjávar og sveita.

Hv. 3. þm. Reykv. þarf ég engu að svara. Hann undirstrikaði flest, sem er í till. Um greiðslur fyrir störf n. skal ég ekki segja margt. Það verður að koma undir mati þeirra, sem koma til með að ráða mönnum, hvort þetta er umfangsmikið eða ekki, en það er alls ekki víst, að sá maður, sem Alþýðusambandið skipar, verði frá sambandinu, og sama máli getur orðið að gegna hjá atvinnurekendum. Það er vitanlega

óvíst, hvaða mann þeir settu í þessa n. og hvort hann gæti verið án þóknunar, svo að ég geri enga till. um það efni. Yfirleitt hefur verið svo um minni háttar mál, sem mþn. hefur fjallað um, að greitt hefur verið fyrir það starf.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÓTh, PHerm, PZ, PHann, SEH, SÁÓ, SkG, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, ÞBr, BJ, BrB, EOI, EE, EmJ, FJ, GSv, HermJ, HV, IngP, ÍslH, JakM, JörB, HG.

ÞÞ, ÁJ, BÁ, BJB, EÁrna, HelGJ greiddu ekki atkv.

17 þm. (PO, SK, TT, ÁÁ, BSt, BSñ, ErlÞ, EystJ, GP, GG, JJós, JGM, JÍv, JPálm, JJ, MG, MJ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til allshn. með 24:1 atkv.

Á 26. fundi í Sp., 14. júní, var till. tekin til síðari umr. (A. 98, n. 624, 250).

*Frsm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Þetta mál er borið fram af Alpfl. í till.-formi á þskj. 98. Því var vísað að fyrri umr. lokinni til allshn. Sp. og var þar um hrið til athugunar. Það mun hafa verið gerð fyrirspurn um málið til forseta á sínum tíma af hálfu flm. till., og hafði þá n. þegar haft athugun á málinu, en hafði ekki lokið því. Því að þannig er mál með vexti, að n. var alls ekki í öndverðu ásátt um það að fallast á, að það næði fram að ganga. Að sumu leyti þótti ekki sérleg þörf á því, — og í öðru lagi þótti málið ekki þannig undirbúið, — till. ekki þannig orðuð —, að hægt væri að fylgja henni óskorað, eins og hún hljóðaði. En niðurstaðan varð brátt í n. sú, að allir nm. féllust á að hleypa málinu áfram í þinginu og ljá því fylgi sitt í breyttu formi. Og þetta breytta form er að líta á þskj. 624, sem er nál. allshn., og gerir hún að till. sinni, að tillgr. orðist um, þannig að ekki komi til, að skipuð verði millipn. til athugunar málsins, heldur verði ríkisstj. falið að rannsaka það og undirbúa eins og með þarf, eins og hermir í þeirri brtt., sem stendur á nefndu þskj., og leggja síðan niðurstöðu sína fyrir næsta Alp. Ég þykist nú vita, að flm. sætti sig að fullu við þetta, því að í sannleika er gengið inn á þeirra mál um athugun á þessum greinum, og á þann hátt, að fleiri geta sætt sig við heldur en þeir. Vil ég ekki ætla, að flm. hafi þótzt bera fram svo gagngerða till., að ekki mætti við henni hrófla eða orða hana upp. Tel ég, að þeir megi vel við una, að gengið sé inn á efni málsins og það fái góða athugun. Er sá ráðherra, sem hér á hlut að máli, þeirra fulltrúi, og mega þeir honum bezt treysta.

Einnig hefur í breyt. á till. verið tekið tillit til þess, sem fram kom undir fyrri umr. málsins, og þar með brtt., sem borin var fram á þskj. 250 frá hv. 3. þm. Reykv., og yfirleitt þess, sem mætti kalla meira almennt sjónarmið. Því að vitanlega getur fleiri komið til greina, ef á að

ræða um lögfestingu orlofa einnar og einnar stéttar. Fleiri geta komið til greina en þeir, sem blátt áfram eru nefndir verkamenn. Það er sannast að segja, að mikill hluti landsfólksins þarfnast að taka leyfi og hressa sig í sumar-tíðinni eftir ástæðum, hvaða stétt sem menn tilheyra.

Ég tel mig ekki þurfa að hafa um þetta fleiri orð. Allshn. leggur til, að málið fái afgr. eins og ég hef lýst.

Ég sá farið inn á þetta mál í blöðunum í gær, þar sem þess var getið, að þm. ætluðu nú að fara að taka sjálfum sér sumarfrí og sleikja sólskinið hér og þar, en allur verkalyður — að því er ætla mætti — ætti að kúldast einhvers staðar annars staðar. Þessi málaflutningur er tilefnislaus mjög. Því að ég veit ekki betur en þeir, sem á þingbekkjum sitja, hafi miklum og ærnum störfum að gegna, og nú er svo áliðið, að ef til vill fá þeir ekkert sumarfrí, sem þeir annars hefðu fengið, — en vitanlegt er, að verkalyðurinn, sem nú er í nokkrum blóma, getur vafalaust ekki síður en aðrir tekið frí, sem hann þarf auðvitað engu síður en aðrar stéttir. Það er að ófyrirsynju, að slíkur áróður er hafður í frammí, einmitt þegar verið var að vinna að afgr. þessa máls á Alp. á eðlilegum og réttlátum grundvelli, að fela fulltrúa verkamanna í ríkisstj. að undirbúa málið, og það á þann hátt, að sem allra flestir gætu við unað.

*Héðinn Valdimarsson: Ég hafði flutt á þskj. 250 nokkrar brtt. við þessa páltill., sem ég hef skýrt frá við fyrri umr. málsins. En eins og málið liggur fyrir samkv. nál. frá allshn., get ég fallizt á það og mun taka aftur þessar brtt. mínar, því að hér er nokkru breiðari grundvöllur en lagður var með þeim, og finnst mér það réttara. Ég vil álíta, að í till. allshn., þar sem talað er um að leita tilhagna verkalyðs- og vinnuveitendasamtaka, sé ekki eingöngu átt við Alþýðusambandið, heldur líka þau félög, sem ekki eru í landssamtökunum, eins og Dagsbrún og ýmis stærstu verkalyðsfélögin í bæjunum. Það munu vera um 6 þús. verkamanna, sem eru utan Alþýðusambandsins, en í þessum almennum samtökum. Að öðru leyti get ég fallizt á þessa till.

*Sigurjón Á. Ólafsson: Ég vil þakka allshn. fyrir það, að hún hefur afgr. þessa till., og sérstaklega hv. frsm. fyrir þann rökstuðning, sem hann færði með þessu máli. Mér skilst, að n. sé nokkurn veginn á einu máli um það, að rétt sé að láta undirbúa málið. Eins og hann réttilega sagði, er orðalagi nokkuð vikið við. Í staðinn fyrir n., sem stóð í okkar till., þá skal ríkisstj. leita upplýsinga hjá hinum ýmsu stofnunum, eins og í till. allshn. hermir. Ég býst nú við, að þetta komi nokkurn veginn að sömu notum, þar sem ég tel málið í svo öruggum höndum hjá hæstv. félmrh., að því er snertir þær óskir, sem verkalyðurinn í landinu yfirleitt vill leggja fram um þetta mál. Ég get því eftir atvikum sætt mig við þá afgr., sem till. hefur fengið í n. Það er ekki heldur nema eðlilegt, að leitað sé til stofnana eins og Búnaðarfélagsgins,

og því tek ég undir þá ósk, sem hv. þm. V.-Húnv. setti fram, að þetta gæti einnig komið til athugunar í sveitum landsins, en geri það ekki að neinum ágreiningi. En ég sé ekki, hvað Fiskifélagið á að gera inn í þetta mál, — ég get ekki væntzt, að það komi með neinar till. (GSv: Sjómenn). Þeir heyra ekki undir Fiskifélagið, þeir eru í allt öðrum félagsskap. (Atvmrh.: Félagið er, eins og það er nú, félag útgerðarmanna og sjómanna.) Það er fyrst og fremst félag framleiðenda við sjóinn og hefur alltaf verið það.

Viðvíkjandi aths. hv. 3. þm. Reykv. tel ég það ofmat, að 6 þúsund skipulagðir verkamenn séu utan við heildarsamtökin. Hygg ég, að þegar frá eru talin verkamannafélögin í Reykjavík og Hafnarfirði — og sennilega er ekki hægt að telja fleiri —, þá sé það upp talið. Og það eru engin 6 þúsund. Svo að ég hygg það nokkurn veginn öruggt, að leitað verði til réttra aðila, enda þykist ég vita, að málið verði í höndum ríkisstj., og þá verði leitað til þeirra, sem vænta má tillagna frá í þessu máli.

*Héðinn Valdimarsson: Aðeins örlítil aths. út af tölu verkamanna fyrir utan Alþýðusambandið, sem þó eru skipulögð samtök. Í Dagsbrún eru 3400 manns, Þrótti á Siglufirði nær 800. Þá er verkamannafélagið Hlíf í Hafnarfirði og verkamannafélag á Norðfirði. Enn fremur eru á nokkrum öðrum stöðum öflug verkamannafélög. Vænti ég, að ef hv. þm. leggja þetta saman, þá fái þeir fleiri en 6 þúsund manns (BrB: Svo er Akureyri og Húsavík). Já, Akureyri og Húsavík og fleiri.

ATKVGR.

Britt. 250 teknar aftur.

- 624,1 (ný tillgr.) samþ. með 25 shlj. atkv.
- 624,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 25 shlj. atkv. og afgr. til ríkisstj. sem ályktun Alþingis, með fyrirsögninni:

Till. til þál. um undirbúning löggjafar um orlof (A. 763).

17. Skáldastyrkur, rithöfunda, vísindamanna og listamanna.

Á deildafundum 23. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir fjármálaráðherra til þess að greiða menntamálaráði viðbót við styrktarfé til skálda, rithöfunda, vísindamanna og listamanna árið 1941 (A. 599).

Á 19. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

*Flm. (Sigurður Kristjánsson): Ég þarf ekki að tala langt mál fyrir þessari till. Á síðastl. ári hafði menntamálaráð svo lítið fé til umráða, að nokkrir þeirra, sem áður höfðu notið styrks skv. 15. gr. fjárl., fengu engan styrk, og alltaf bætast nýir menn í hóp þeirra manna,

sem leitast við að fást við listir og vísindi í landinu. Ég skal ekki ræða það, hve mikla þýðingu slík viðleitni hefur fyrir þjóðfélagið, þrátt fyrir það, þótt aðstaða þessara manna sé hin erfiðasta. Alþ. hefur margsinnis sýnt, að það álitur, að þessi gróður sé þess verður, að að honum sé hlynnt. — Það er vel, að æ bætist í hóp þessara manna, en þær 80 þús. kr., sem menntamálaráð hefur til úthlutunar til styrktar þeim, hrökkva skammt, og hafa sumir þeirra, sem Alþ. hafði áður viðurkennt sem maklega slíks styrks, orðið afskiptir.

Fjvn. hefur haft þetta mál til meðferðar og orðið sammála um að hækka styrkinn um 10 þús. kr. að því er árið 1942 snertir. Er till. þessari ætlað að bæta úr þessum fjárskorti að því er árið 1941 snertir, með því að heimila fjmrh. að greiða 8000 kr. til menntamálaráðs til viðbótar framlagi í fjárl.

Ég skal leyfa mér að nefna nöfn þeirra manna, sem ætlað er til, að njóti þessa styrks, en það eru þeir Eggert Stefánsson söngvari, Einar Markan tónskáld, Kristinn Pétursson málari, Sig. Skagfield söngvari og Þórarinn Jónsson tónskáld.

Þórarinn Jónsson, sem dvelur nú í Berlin, hefur ekki áður verið í fjárl., en honum mun hafa verið greiddur styrkur úr ríkissjóði í öðru formi.

Ég þarf ekki að hafa þessi orð fleiri. Ég vænti, að till. verði, að umr. lokinni, vísað til síðari umr. og fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 25 shlj. atkv. og til fjvn. með 25 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Sp., 14. júní, var till. tekin til síðari umr. (A. 599, n. 623).

*Frsm. (Sigurður Kristjánsson): Fjvn. hefur athugað mál þetta, eftir að fyrri umr. fór fram og rökstuðningur flm., þar sem hann tilgreindi sérstaklega, hvaða mönnum væri ætlaður þessi viðbótarstyrkur. N. var sammála um að mæla með samþykkt till., og hef ég því ekki neinu við að bæta. Ég vildi mælast til þess fyrir hönd n., að hv. Alþ. samþ. till. eins og hún liggur fyrir.

ATKVGR.

Till. samþ. með 25:1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 764).

18. Millipínganefnd um skólamál.

Á deildafundum 1. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skipun millipínganefndar um skólamál (A. 115).

Á 7. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Pálmi Hannesson): Við hv. 2. þm. Árn. berum hér fram till. til þál. um skipun millipñ. um skólamál. Hlutverk þeirrar n. á að vera að ihuga skólakerfi landsins allt í heild og gera till. um samræmingu þess og annað það, sem þeirri n. mætti þykja horfa til bóta frá því, sem nú er.

Mér finnst þeir óskipuðu stólar hér í hv. Alp. mæla sínu máli um það, að hv. þm. telji ekki feitt á stykkinu, þar sem ræðir um skólamálin. En þegar málið þykir við liggja, eru hv. þm. manna fúsastir til að halda því fram, að uppeldi æskulýðsins sé undirstaða undir þrífnaði þeirrar kynslóðar, sem koma skuli til að taka við af okkur. Nú er þó áhuginn ekki meiri en raun ber vitni, þegar ræða á slíkt þjóðþrifamál hér í Sp.

Eins og kunnugt er, þá eru fræðslul. frá 1907 kjarni þeirrar lagasetningar, sem nú gildir um fræðslumál þjóðarinnar. Þessi lagasetning er nú orðin allgömul, og hafa ýmis ákvæði fræðslul. sætt gagnrýni úr ýmsum áttum. Mönnum þykir hin síðari ár sem barnafræðslan komi ekki að því haldi, sem til var ætlað, og margir álíta jafnvel, að barnafræðslan nú sé ekki jafngóð og áður var, meðan heimilin áttu að annast fræðslu unglinganna. Hins vegar hafa verið mjög mörg nýmæli um barnafræðslu. Ýmsir barnakennarar hafa sýnt lofsverða viðleitni um að taka til prófunar margar nýjungar, sem komið hafa erlendis frá og mikill vafi leikur á, hvort hér eiga við. En lítið er hægt að segja með vissu um, hvort þessar tilraunir hafi veitt niðurstöður í þessum efnum.

Nú þykir okkur flm. þessarar þáltill. mál til komið, að þetta mál, barnafræðslan í landinu, verði tekið til rækklegrar endurskoðunar og því fengin sú skipun, sem telja má að hæfi þeim tíma, sem við lifum á, og þær endurbætur verði teknar upp, sem reynslan ber það vitni, að hér eigi við af þeim nýjungum, sem reyndar hafa verið og verða.

Í annan stað er ungmennafræðslan í landinu. Henni hefur verið skipað með tvenns konar l., annars vegar með l. um héraðsskóla og hins vegar með l. um gagnfræðaskóla. Og í mörgum kaupstöðum, og þá fyrst og fremst í Reykjavík, er hvergi nærri nógu vel séð fyrir fræðsluþörf unglinga. Og ég skal geta þess um leið, að það hefur komið fram af hálfu skólanevndar Gagnfræðaskóla Reykvíkinga till., eða reyndar viðleitni í að stofna hér í Reykjavík nýjan menntaskóla, og það mál í sjálfu sér er allmikið og þyrfti náttúrulega nokkurrar rannsóknar við.

Það gegnir nákvæmlega sama máli um unglingaskólana og framhaldsskólana eins og um barnaskólana, að þeir hafa starfað hér um nokkurt skeið þannig, að ýmsar nýjungar hafa verið reyndar. En fast kerfi um þá hefur ekki verið skipað.

Í þriðja lagi hafa vaxið upp fyrir utan þessi kerfi ýmsir sérskólar, og nú eru uppi till. í frv.-formi hér á þingi um að stofna enn skóla, sem í mjög veigamiklum atriðum liggja utan við skólakerfi landsins.

Ég hygg, að þessi rökstuðningur, auk þess, sem er í grg. þáltill., muni nægja til þess að benda hv. þm. á, að það muni vera eðlilegt að

skipa þá n., sem þáltill. ræðir um, sem taki fræðslumál þjóðarinnar í einu lagi til samfelldrar prófunar og geri síðan till. um skipun skóla- og fræðslumála landsins að lokinni þeirri rannsókn.

Ég skal geta þess, að við höfum ekki til tekið tölu þeirra manna, sem n. þessa skipi, ef þáltill. verður samþ. En mér mundi þykja eðlilegt, að fræðslumálastjóri hefði þar forsæti, og væri í raun og veru eðlilegt, að hann gæti unnið með skólamönnum, bæði frá barnaskólum og síðan með mönnum frá ungmenntaskólum og loks mönnum frá æðri skólum þannig, að ekki störfuðu alltaf sömu menn í n., heldur skiptist það nokkuð eftir því, hvaða hluta skólakerfisins væri verið að rannsaka og gera till. um. Vafalaust væri mjög æskilegt, að þessi n. hefði samband við og umr. við ýmsa, sem ekki beint sinna skólamálum, og á ég þar við skólanevndir og enn fremur við menn, sem taka við nemendum frá ýmsum skólum, bæði ungmenntaskólum og sérskólum, því að þeir sjá oft algeng eins vel og við skólamegnirnir, hvar skórin krepptur í þessum efnum, og má vafalaust margt af till. þeirra læra.

Skal ég svo ekki fjölyrða frekar um þennan rökstuðning, en óska, að þessi þáltill. fái að ganga gegnum síðari umr. og verði vísað milli umr. til hv. allshn.

***Eiríkur Einarsson:** Ég vildi nú ekki kveðja mér hljóðs til þess að segja nokkur orð um þessa þáltill. af þeirri ástæðu, að ég vildi láta mig svo miklu máli skipta meginatriði hennar, að skólamálin í landinu verði athuguð gaumgæfilega á svipaðan hátt og kemur fram í tillgr. sjálfri og frsm. þáltill. gerði nú nokkra grein fyrir. Að visu virðist ekkert vera við það að athuga, þó að merkileg málefni verði rædd og athuguð til væntanlegra endurbóta, og það sem gaumgæfilegast, því að allir munu á einu máli um það, að þarha sé ýmsu ábótavant, sem þá einnig gildir um fleiri mál. Hitt geri ég mér í þugarlund að sé vafamál, hvort þetta er sú hentugasta leið í þeirri viðleitni, að ríkisstj. skipi enn nýja mþn. um skólafræðslu manna til þess að athuga og gera till. í þessum efnum. Ég veit að visu, að til eru skólafróðir menn til slíkra athugana. En það hefur verið svo margt unnið af þeim sömu mönnum í skóla- og fræðslumálunum, að okkur hinum finnst það kannske eitt-hvað líkt því að borða smjör við smjöri, þegar till. koma ofan á till., og allt úr sama heygarðshorninu, frá mönnum með sömu lífsskoðunum, án þess þó að ég vilji leggja dóm á, að þær skoðanir séu ekki góðar og hentugar.

Það, sem hvatti mig til þess að segja hér nokkur orð, er það, sem hér sannast enn, eins og fyrri daginn, hvað þeir, sem ráða heildarskipun skólamála, bæði löggjafarvaldið sjálft og svo framkvæmd skólamála í landinu, — hvað þessir aðilar hafa oft farið um málin fálmandi höndum. Vil ég í því sambandi benda á það, að hér nefndi hv. frsm. þáltill., og ég ált mjög réttilega, það, sem honum var efst í huga og hann áleit, að kæmi til endurskoðunar, barnafræðslul. frá 1907. En hann hafði dálítið óvissar

markalínur t. d. um sambandið milli héraðs-skóla og gagnfræðaskóla, og enn talaði hann um möguleika á, hvort eigi að stofna nýjan menntaskóla til viðbótar. Og fleira minnstist hann á í ræðu sinni.

En þegar þetta verður tekið til athugunar, hvort skipuð verði mþn. til að athuga málið, þá vil ég slá því föstu, að það eru til viss ákveðin skólamál hér í landinu, sem liggja fyrir utan allar deilur og er ekkert álitamál um, hvern rétt eigi á sér. Það hefur sannast á þessu þingi, því að nú á þinginu hafa verið borin fram eitt eða tvö frv. um stofnun skóla án þess að í sambandi við þau hafi verið talað um endurskoðun á skólamálinum yfirleitt. Á ég þar við frv. um væntanlegan húsmæðraskóla í Reykjavík, og mig minnir, að einnig sé fyrir þinginu frv. um gagnfræðaskóla í vissum smærri kaupstöðum landsins. Um þetta er ekkert sérstakt að segja, þó að þetta þyki nauðsynlegir skólar. Þetta, að ungar stúlkur hér í Reykjavík eigi að nema sem best það, sem heyrir til þeirra framtíðarstarfi, það er svo sjálfsgæður hlutur, að það er vitað, að þó að einhvers staðar fari aflaga eitthvað um okkar skólamál, t. d. fræðslu unglinga, þá er þetta mál, húsmæðrafræðslan í Reykjavík, alveg hafið yfir þá deilu og ekkert álitamál, hvort rétt sé og sjálsagt. Svo að ég álit flutning þess frv. alveg réttmættan, alveg án tillits til þess, hvað gert verður við þessa þáttill. Og þær till, sem hv. 1. þm. Skagf. kom með, eiga rétt á að ráðast hér, þrátt fyrir það, þótt húsmæðraskóli þessi yrði stofnaður. Þessi húsmæðraskóli á fullan rétt á sér.

En það eru fleiri skólar, sem eiga sama rétt á sér, og það eru bændaskólarnir í landinu. Ég varð til þess snemma á þessu þingi að bera fram frv. til l. um breyt á l. um bændaskóla landsins, sem laut að því, að þeim væri fjölgað um einn, sem kæmi þá á Suðurlandssvæðinu. Þetta virðist vera sanngirnismál, með tilliti til þess, að þeir tveir bændaskólar, sem fyrir eru, á Hvanneyri og Hólum í Hjaltadal, þeir eru annar í meginlandsfjórðungnum fyrir norðan, en hinn í Borgarfjarðarhéraði. Og þá virðist ekki úr vegi, að Sunnlendingar eigi rétt á einum slíkum skóla, ef á annað borð er rétt að fjölga slíkum skólum. Þegar ég kom fram með þetta frv., þá var málefni mitt stutt á alveg sérstakan hátt af hæstv. landbrh., sem og var rétt og sanngjarnt, með því að hann lét þess getið, sem mun rétt vera, að aðsókn bændafna til bændaskólanna væri svo mikil, að á síðasta ári hefði ekki verið hægt að veita móttöku til náms á Hvanneyri nema einum þriðja hluta af umsækjendum. Þarna kemur fram álit bændastéttarinnar sjálfrar á bændaskólunum.

Við erum allir á einu máli um það, hvers virði það er að eiga þak yfir höfuð barna og mæðra úr Reykjavík yfir sumarið. Og við eigum að vera alveg eins efalausir um það, að bændafnin í sveitunum eigi að mæta svo miklum skilningi, að bændur landsins eigi að vera álitnir þess verðir að eiga þak yfir sonu sína, til þess að þeir geti stundað nauðsynlegt nám, sem lýtur að aukinni þekkingu og menningu bændafna víðvíkjandi framtíðarstarfi þeirra. Svo að þetta

mál ætti að vera algerlega hafið yfir allar smáskítlegar kenjar og deilumál. Það er svo réttlátt mál, hreint og ákveðið, að það vinnur sigur.

Þegar þessi ummæli voru komin um málið frá hæstv. ráðh., að bændaskólarnir væru svona vel sóttir, að það yrði að vísa fjölda umsækjenda frá, og eftir að það er einnig vitað, að þeir nemendur, sem koma þaðan, hafa ekki farið í neitt geitarhús að leita sér ulla, og þeir, sem þaðan koma, koma með staðfastari ásetning um að verða sveitabændur heldur en þegar þeir fóru á skólana, — hvers vegna þarf þá að bíða eftir þessari endurskoðun á fræðslul. að öðru leyti með tilliti til svona lagaðs skólahalds?

Ég álit, ef hæstv. Alþ. fæst ekki til að samþ. frv. um breyt. á l. um bændaskóla eins og það liggur fyrir, að það sé löðrungur á bændur á Suðurlandi. Ég veit ekki, hvort allir sunnlenzkir bændur gera sér þetta ljóst enn sem komið er. En ég veit, að sunnlenzkir bændur munu veita þessu máli glögga athygli margir hverjir. Þess vegna hygg ég, að það sé í alla staði réttlátt, að allir, sem eiga um það mál að segja, snúi sér að því óhikað að leyfa framgang þessum sjálf-sögðu fræðslumálum, sem eru húsmæðraskóli í Reykjavík og bændaskóli sunnanlands, án tillits til þessarar endurskoðunar á skólakerfi landsins. Því að það þarf enga endurskoðun á skólakerfi landsins til þess að segja það með fullri vissu, að þessir skólar, húsmæðraskóli í Rvík og bændaskóli á Suðurlandi, eigi hvað sem öðrum fræðslumálum líður, fullan rétt á sér, því að þessir skólar eru vægirnir, sem æskan á að safnast undir, en ekki að dreifast frá. Mér finnst það tvístig á hæstv. Alþ. víðvíkjandi þessum tveimur málum, ef um þau gætir ómaklegs ósamræmis með tilliti til fræðslu í slíkum efnum annars staðar á landinu, sem ég vildi að í meðförunum mætti sannast, að er á misskilningi byggt, og dytti því niður af sjálfu sér, svo að það, sem á rétt á sér í þessum efnum, mætti ná að ganga fram.

Um þetta sjálfsgæða málsatriði þótti mér illt, að gæta skyldi slíks ósamkomulags. Ég vildi, að það fengi réttlátan framgang, sem á rétt á að ganga fram.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Nú er fáskipað á þingbekkjum, og ég vil ekki vera margorður um þessa þáttill., þótt hún verðskuldi mikla athygli. Ég hef oft á það minnst, að þörf væri á endurskipun skólamála hér á landi, og gert grein fyrir því, — sé ekki ástæða til að endurtaka hinar almennu ástæður fyrir því. Ég held það skipti mestu máli að fá þessa þáttill. samþykkt og láta nefndina taka til óspilltra mála við sjálft víðfangsefni hennar.

Það er misskilningur, að þáttill. sé komin fram til að tefja fyrir húsmæðraskóla í Rvík eða þá í beinu sambandi við tillögur um stofnun nýs búnaðarskóla á Suðurlandsundirlöndinu. — Við vitum, að húsmæðrafræðslunni er mjög ábótavant og nauðsyn ekki aðeins bráðra, heldur góðra úrlausna. Og bændaskólaþörfin virðist nú mjög krefja úrlausnar. Þessir tveir þættir fræðslumálanna eru með hinum mikilvægustu. En um það hefur verið rætt, að í mörgum grein-

um fræðslumála hafa verið teknar upp útlendar fyrirmyndir og að það hefur komið nægilega skýrt í ljós, að þörf er á að breyta til um mörg atriði.

Reynslu skólamanna í þessum efnun þarf að nota sem fyrst. Þeir þurfa að fá tækifæri til að bera sig saman. Einnig er nauðsyn á að samræma skólana meir en er, og eru miklar umræður uppi um það.

Þá þarf að ihuga, hvort við eigum að taka upp kennslu til fyrrihlutaprófs í verkfræði í háskólanum og í öðru lagi til fyrrihlutaprófs í hagfræði o. s. frv. Sumt af þessu er þegar á dagskrá hér á Alþingi. Og eftir að húsnæðis-skortur stendur ekki lengur háskólanum fyrir vexti, hljóta slík framtíðarmál að sækja fastar á en fyrr.

Nýlega áttu margir skólastjórar úr ýmsum skólum landsins fund með sér í Rvík, þar á meðal rektor menntaskólans og skólameistari Akureyrarskóla, Sigurður Guðmundsson. Ræddu þeir m. a. um, hvernig leysa ætti vandamál gagnfræðaskólanna og hvernig sambandi þeirra við æðri skóla skyldi varið. Aðsókn að þeim skólum sem öðrum hefur undanfarið verið miklu meiri en hægt hefur verið að fullnægja. Það mætti halda áfram niður í barnaskóla að telja vandamál, sem nefndin þyrfti að láta til sín taka.

Á bændaskólann á Hvanneyri hafa helmingi fleiri eða allt af þrefalt fleiri sótt um inntöku en hægt hefur verið að rúma. En það er ekki ýkja langt síðan aðsókn að bændaskólunum var minni en þeir gátu fullnægt. Það getur verið, að aðsóknin hafi mest aukizt í sambandi við breytingu, sem á náminu var gerð, og í þá átt bendir það, að í sumum héraðsskólunum hefur aðsóknin minnkað á sama tíma. Af því verður að álykta, að þetta unga fólk hafi fundið, að það, sem það þarf fyrst og fremst að nema, er svipað nám og ætlað er stúlkum á húsmæðraskólum og piltum á Hvanneyri eða Hólum. Það mun sannast, að hinu verklega námi er erfitt að koma fyrir í samskólum. Því er rætt um að breyta héraðsskólunum a. n. l. í þá átt, að þeir búi pílta undir bændaskólana á Hvanneyri og Hólum, verklega raunar ekki síður en bóklega, en stúlkurnar undir húsmæðranám eða aðra framhaldsmenntun við þeirra hæfi. Tækju þá framhaldsskólar þessir við nemendum eftir eins vetrar héraðsskólanám. Athugun virðist sýna, að auðvelt yrði að koma þessu þannig fyrir. Á Laugarvatni er nú að vaxa upp húsmæðraskóli við hlíð samskólans. Ekki er ósennilegt, að verkaskipting húsmæðraskóla og bændaskóla í framhaldi af héraðsskólanámi gæti orðið til af sjálfu sér, en greiða þarf fyrir því.

Þessi þáttill. er ekki borin fram í sambandi við áminnztan bændaskóla á Suðurlandsláglandinu. En það mál verður nefndin að athuga. Í ráði er að breyta a. m. k. einum héraðsskólanum beinlínis í bændaskóla að nokkru leyti. Vegna þeirra ástæðna, sem landið er í, væri ekki hægt að vinda bráðan bug að því að koma upp svo myndarlegum bændaskóla á Suðurlandi, sem menn þar mundu verða ánægðir með, og vart vinnukraftur sá, sem við mundi þurfa í

Alpt. 1941. D. (56. löggjafarþing).

bili. Það tefur því ekki framkvæmd þessarar hugmynda, þótt hún verði fengin nefndinni til athugunar.

Það gladdi mig mjög í sumar, sem leið, þegar skólastjórar menntaskólanna, gagnfræðaskólanna og nokkurra annarra skóla, á ýmsum stöðum á landinu, héldu fund um skólamál og höfðu svo margt að ræða, að þeim vannst hvergi nærri tími til að ljúka því. Þar komu fram í ræðum margar tillögur, og skólastjórnarnir ræddu um það við mig, að þeir vildu geta komið saman í sumar til frekari umræðna. Ef þessi till. nær samþykki, eins og ég vona, þyrfti nefndin að geta tekið til starfa sem fyrst til að geta notað sér að fullu möguleikana til að krefja og fá fullar og rökstuddar upplýsingar hjá skólastjórunum, er þeir koma saman, og þurfa þau atriði að liggja ljós fyrir henni, áður en hún lýkur störfum.

Ég álit, að samþykkt þessarar till. sé mjög aðkallandi. Hún hefði átt að koma fyrr, þótt ekki skuli um það sakast. En ég vildi, að hún fengi greiða og góða afgreiðslu.

Umr. frestað.

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 25 shlj. atkv. og til allshn. með 25 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Sp., 14. júní, var till. tekin til síðari umr. (A. 115, n. 621).

*Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): N. hefur haft þetta mál til athugunar, og eins og nál. ber með sér, voru menn ekki fullráðnir um afgreiðslu málsins, þegar sú ákvörðun var tekin að afgreiða málið til Alþ., svo að það gæti gert endanlega út um það. Nokkrir hv. nm. eru þeirrar skoðunar, að nokkur ástæða sé til að taka skólakerfi landsins til ýtarlegrar yfirvegunar, og get. ég vísað til þeirrar grg., sem hv. flm. till. kom með við fyrri umr. málsins. Ég hygg, að það hafi sýnt sig að undanförmu, að ástæða sé til að taka skólakerfi landsins til athugunar og gera á því ýmsar breytingar, sem reyndar hefur verið unnið að hin síðari ár, og okkar fræðsla á marga lund verið gerð hlutskiptari og verklegri heldur en hún áður var. En þó að við séum nokkuð komnir áleiðis í þeim efnun, þurfum við að komast enn þá lengra. Jafnframt bóklega náminu þurfa ungmenntin að fá leiðbeiningu í því, sem lýtur að ýmiss konar störfum. Þess vegna erum við nokkrir nefndarmenn fylgjandi þessari till. og væntum þess, að hv. Alþ. geti á hana fallizt. Annars geta þeir meðnm., sem eru í vafa um, hvernig þeir skuli afgreiða þetta mál, fengið allar upplýsingar um það hjá hv. flm. og menntamálaráði. Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölýrða frekar um þetta af hálfu n.

***Gísli Sveinsson:** Ég heyri sagt, að lítil von sé til þess, að hæstv. forsrh. sýni sig á þessum fundi, en sessunautur minn, hv. 1. þm. Skagf., hefur lofað að „svara fyrir barnið“, ef svo mætti að orði komast. Það mál, sem nú liggur fyrir, er till. til þál. um skipun millipín. í skólamálu. Till. og grg. sú, sem henni fylgir, var borin fram á sínum tíma af hv. 1. þm. Skagf. Ég verð að segja, þó að ég sitji honum nær, að ég var jafnnær um tilgang till. Mér virtist ekki koma neitt nýtt fram frá því, sem grg. inniheldur. Nú hefur allshn. Sp. haft þetta mál til meðferðar, og varð hún að lokum ásátt um, eins og stendur í nál., að afgreiða málið til frekari meðferðar í þinginu. Minni hl. n., ef svo mætti kalla, vildi fallast á till. og taldi ekki þurfa frekar vitnanna við. Meiri hl. eða þeir, sem skrifuðu undir mál. með fyrirvara, fannst skortur á fullnægjandi skýringum á hlutverki slíkrar n., ef hana ætti að skipa, en nú þykist ég vita, að skýringin komi frekar fram. Má segja, að alltaf megi tala um, að svo miklu máli sé í mörgu ábótavant. Annars hefur aldrei, svo að ég viti, komið fram á þinginu till. um skólamál, svo að ekki hafi verið gerðar aths. og sumar réttlátar um það fyrirkomulag, sem hefur verið, er og ætti að vera á þessum málum. Nú eru margir á þeirri skoðun, að sumum málum sé bezt borgið nefndalaust og að þau fari bezt fram, ef þau haldi sem lengst áfram á sinni braut. Ef ágallar koma á þau, má lækna þau með l. eða stjórnarframkvæmd. Eftir því, sem mér hefur skilizt, á þessi n. ekki aðeins að hafa til meðferðar eina tegund skóla, heldur alla barnaskóla, unglingaskóla, alþýðuskóla, bændaskóla o. s. frv., og það er svo yfirgripsmikið mál, að ekki mundi veita af sérstakri n. við hverja tegund skóla. Nú er sá háttur tekinn upp, ef till. nær samþ., að skólamálin á að afgreiða með því að vísa þeim til þessarar n., sem enn er ókjörin. Mætti nota þetta sem skálkaskjól til að koma málum fyrir kattarnef, en það mun tæplega hafa verið tilgangur hv. flm. með till. Ef þessi n. á að hafa með alla skóla að gera, hverju nafni, sem þeir nefnast, þá sé ég ekki betur en stefnt sé út í bláinn og n. geti ekki komið að tilætluðum notum. Hún mun ekki geta unnið hlutverk sitt í heild með von um árangur. En það væri allt annað mál, ef skólarnir væru sundurliðaðir og því komið fyrir á þann hátt, að menn tækju upp einhver nýmæli í sambandi við hverja tegund skóla og héldu öðru, sem gott væri. Menn mundu gruna slíka n. í skólamálu um, að hún ætlaði sér að hylta einhverju, sem við vildum ekki láta bylta. Ég hef ekki verið hrifinn af ýmsum nýjum kennsluáðferðum í barnafræðslunni, og er illu heilli horfið ýmislegt það, sem var heilbrigt í fari kennslunnar fyrir 30 árum, þó að ófullkomið teljist. Þá finnst mér keyra alveg um þverbak, að verksemi n. skuli líka eiga að ná til háskólans. Í raun og veru hefur sá skóli sérstöðu og getur alls ekki átt sameið með öðrum skólum. Ég býst við, að hv. flm. till. hafi fundizt mikil þörf á því, að þetta og hitt þyrfti að samræma í skólakerfi landsins, frá því lægsta til hins efsta. Þetta má til sanns vegar færa, en ég get ekki fallizt á að slengja háskólanum saman

við aðrar stofnanir og láta eina nefnd rázka í öllu saman. Skólamál landsins eru í raun og veru svo óskyld, að þau eiga ekkert sameiginlegt nema nafnið, og má alls ekki blanda þeim saman. Yfirleitt tel ég, að till. sé þannig orðuð, að aldrei muni nást með henni viðunandi tilgangur.

Ég hef nú gert nokkra grein fyrir því, hvers vegna ég er mótfallinn till.

***Pálmi Hannesson:** Herra forseti! Ég get ekki dulið undrun mína yfir þeirri tregðu, sem kemur frá Alþ. um skipun þeirrar n., sem gert er ráð fyrir á þskj. 115. Okkur, sem höfum með skólamál daglega að fjalla, er vel kunnugt um, hve mikil óánægja ríkir um ýmsar greinar skólamálananna. Ég held, að þessi tregða Alþ. stafi af því, að þm. sé tamara að fjalla um önnur mál en skólamál. Ef þeir hefðu þann kunnugleika á þessum málum, sem við skólamennirnir höfum, efast ég ekki um, að þeir fyndu nauðsyn þeirra engu síður en við. Ég vil benda á það, að á síðustu áratugum hafa, ekki aðeins hér á Íslandi, heldur í öllum nágrannalöndum okkar, vaðið uppi nýskólastefnur. En nú á síðustu árum hefur komið afturkippur í þetta, og n. hafa verið skipaðar til þess að taka skólakerfin til athugunar. Niðurstaðan varð yfirleitt sú, að horfið var meira aftur í tímann og teknar upp gamlar og góðar kennsluáðferðir. Flestum Reykvikungum ætti að vera ljóst, hve mikill ágreiningur hefur risið út af barnafræðslunni, hvort hún nái þeim tilgangi, sem til er atlat, eða hvort hún láti í té þau afköst, sem svöruðu til þess kostnaðar, er í hana er lagður. Ég geng þess ekki dulinn, að starfsemi hennar er áfátt á ýmsa lund. Við, sem störfum við menntaskólann, finnum vel, að börnin, sem eru frá þessum skólum og ganga eiga undir innþekkingu, þau eru yfirleitt mjög illa undirbúin. Nú eru prófin ekki þingri en það, að hvert barn ætti að geta lokið þeim, en reynslan er sú, að börnin verða að ganga á skóla í heilan vetur til þess að geta tekið þetta próf. Í raun og veru eru þessar stofnanir svipaðar víða um land, og margir eru þeirrar skoðunar, að okkur væri bezt að hverfa til baka að verulegu leyti í skólamálu. Næsta skólastigið er ungmennafræðslan. Það er hverjum manni kunnugt um, að hér hafa tvenns konar unglingaskólar risið upp, sumpart af nauðsyn og sumpart vegna atbeina laganna. Hér í bænum eru tveir gagnfræðaskólar, sem búa nemendur undir framhaldsnám í menntaskólanum. Nú í vetur var skipuð nefnd til þess að athuga þessi mál, hvað snerti inntökupróf í menntaskólann. Þessi n. hefur nú skilað álitum fyrir sitt leyti; en það nær ekki lengra en til inntökuskilyrða í 1. bekk menntaskólans. Ég hygg, að hverjum manni, sem á börn í skólum í Reykjavík, sé kunnugt um, að hér er komið í svo mikið óefni, að það eitt út af fyrir sig ætti að vera nóg til þess, að allur þorri manna sæi nauðsyn á því, að þessum málum sé gaumur gefinn.

Þá kemur þriðja fræðslustigið, og það eru menntaskólarnir. Ég vil benda hér á eitt atriði í þessu sambandi. Menntaskólinn á Akureyri

hefur ekki reglur, heldur skólalög, en menntaskólinn hér í bænum hefur ekki lög, heldur reglur. Nú sér hver einasti maður, að allir þeir skólar, sem taka við stúdentunum, finna það greinilega, að tvenns konar einkunnastig er notað við menntaskóla landsins. Við forstöðumenn þessara skóla höfum ekki getað komið okkur saman um einkunnastigið, og við sjáum ekki aðra leið en þá að skjóta þessu til þriðja aðilans, sem er settur af ráðuneytinu. Ég segi hér hiklaust, að kennslumálaráðun. hefur ekki neinum sérfræðing á að skipa í skólamálum, og þess vegna er hans full þörf. Auk þess er mikið deiluatríði, hvort eigi að vera samskólar eða sérskólar, bæði í ungmenntafræðslunni og framhaldsfræðslunni. Allt þetta þarf rannsóknar við, og þá virðist vera furðu nærtækt, að slík n. taki til starfa, sem farið er fram á í þessari þál.

Ég skal svo ekki orðlengja þetta frekar, en verða við tilmælum hæstv. forseta og láta máli mínu lokið. Ég hef bent hér á nokkur atriði. sem sýna, að till. er ekki borin fram út í bláinn. Hér er mikið rannsóknarefni um að ræða, sem ekki er hægt að útlíja nema í nefnd. Ég get fullvissað hv. þm. V.-Sk. um, að ég er ekki hrifinn af nefndum, en ég sé ekki aðra leið í þessum málum. Þetta er líka sú leið, sem við förum, samkv. því skipulagi, sem við eigum við að búa, þegar rannsaka þarf mál, sem eiga líka að úrskurðast með löggjöf.

*Gísli Sveinsson: Ég get lokið máli mínu á örfáum mínútum. Ég hef enga ástæðu til þess að deila við aðalfm. till., en ræða hans hefur ekki sannfært mig um þörf nefndar, er tæki að sér öll skólamál. Ég get gengið inn á það, sem hv. flm. sagði um að n. samræmi kennslutillhögun við unglíngaskóla, gagnfræðaskóla og aðra milliskóla, en ég tel útilokað, að n. fjallaði um t. d. búnaðarskólamál og háskólann, enda hefur enginn fært rök fyrir því, að slík n. ætti að hafa með höndum mál þessara stofnana.

Með þessum fáu orðum tel ég fullnægt mínum fyrirvara.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 28. fundi í Sp., 16. júní, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 25:3 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 770).

19. Persónutrygging vegna ófriðarins.

Á 78. fundi í Nd., 13. júní, var úthýtt:

Till. til þál. um persónutrygging landsmanna vegna ófriðarins (A. 746).

Á 80. fundi í Nd., 14. júní, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 81. fundi í Nd., 16. júní, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Jóhann G. Möller): Ég gat þess í nál. allshn. þessarar d. um frv. til l. um ófriðartryggingar, að ég teldi það nokkurn ágalla á því, að það gerði ekki ráð fyrir persónutryggingum vegna ófriðarins. Ég hafði hugsað mér að flytja brtt. við þetta frv., en eins og hv. þm. vita, er með þessum l., sem afgr. eru út úr d. í dag, svo ákveðið, að allar fasteignir og vörubirgðir eru tryggðar sameiginlega með skatti á alla landsmenn. Það eru allar fasteignir tryggðar, hversu nauðsynlegar eða ónauðsynlegar sem þær eru, og það eru allir lausafjármunir landsmanna, hversu lítills virði, sem þeir kunna að vera, og allar vörubirgðir tryggðar með þessum l. En það, sem ekki er tryggt, það er það, sem að mínu viti er dýrmætast af öllu, það eru mannlífín sjálf.

Ég sé við nánari athugun, að það var ekki eðlilegt, að persónutryggingar yrðu felldar inn í frv. um ófriðartryggingar, vegna þess að það mál er annars eðlis, en engu að síður furðar mig á því, að ríkisstj. skuli ekki hafa látið undirbúa frv. um persónutryggingar. Það liggur í augum uppi, að það hlyti að vera mikil fróun þeim, sem efnalitir eru og mikillar hjálpar þurfa, ef illa til tækist, ef þeir gætu átt þess von að fá nokkrar bætur til handa sínum, þar sem allir legðu eitthvað fram. Ég held, að sú hlíð málsins sé þess eðlis, að það sé óþarft að fara um hana fleiri orðum.

Við höfum á Alp. gengið frá l. um, að sjómenn skuli líftryggðir mjög samléga vegna ófriðarins. Það er talið, að hættan á sjónum sé meiri en á landi. Það er ekkert nema gott um það að segja, að sjómenn eru tryggðir, en hitt liggur þá jafnframt fyrir, að svipuðum tryggingum verði komið á fót fyrir þá, sem í landi eru, því það virðist augljóst, þegar þær hernaðaraðgerðir eru athugaðar, sem hér fara fram, að hættan á, að hér verði líftjón, magnast með degi hverjum. Það væri þess vegna í fullu samræmi við það, sem gert hefur verið til þess að tryggja sjómennina, að hér væri komið á sameiginlegri persónutryggingu landsmanna vegna ófriðarins, sem miðaðist við það, að menn færust á þurru landi af völdum ófriðarins. Ég býst við, að einhverjum kunni að detta í hug, að þessi áhætta sé svo mikil, að það verði okkur ofviða, en ef við litum á mannfall annarra þjóða af völdum loftárása, t. d. Englendinga, sem hafa átt við geigvænlegar loftárásir að búa, þá sjáum við, að miðað við smæð okkar þjóðar, þá yrði þetta mannfall tiltölulega lítið. Ég ætla, að ef miðað væri við mannfjöldann, þá hefðum við misst innan við 100 manns. En vitanlega getum við ekki gert okkur í hugarlund, að ef til loftárása skyldi koma hér, þá yrðu þær svo magnaðar sem þær hafa orðið á sjálft England. Þess vegna er ekki rétt að miða við hlutfallstöluna þarna á milli. Okkar tala yrði sennilega miklu lægri. Þar af leiðandi yrði áhættan miklu minni.

Ég hef við nánari athugun komið að raun um, að heppilegast muni vera, að ríkisstj. undir-

búi þetta mál, og ég hygg, að það mundi ekki mælast illa fyrir, þó ríkisstj. setti bráðabirgðalög um þetta, og ég tel í rauninni engan vansa fyrir Alþ. að gefa henni óbeinlínis það vald, þó það sé sitjandi þegar þetta mál kemur fram.

Það eru mörg atriði, sem þarf að athuga í þessu sambandi, t. d. um, hvort sú trygging, sem hér er um að ræða, ætti að vera almenn skyldutrygging eða hvort ætti að gefa einstaklingum kost á að tryggja sig fyrir tiltölulega lágt gjald og með auðveldara móti en í venjulegum líftryggingarfélagum. Þá er það líka athugunarvert í þessu sambandi, hversu víðtækar tryggingarnar ættu að vera, hvort þær ættu að ná til hvers manns eða hvort ætti að binda þær eingöngu við þá, sem eru framferendur annarra eða fyrirvinnendur á einhvern hátt. Einnig þarf að athuga, hversu há sú upphæð eigi að vera, sem tryggt er fyrir, og er tiltölulega auðvelt að komast að því, með því að rannsaka líftryggingarupphæðir hjá líftryggingarfélagum hér á landi. Enn er líka spursmál, hver á að annast þessa tryggingu, hvort ríkið sjálft eigi að leggja eitthvað af mörkum til hennar, eða að hægt verði að ná samkomulagi um samstarf við þau líftryggingarfélag, sem nú starfa hér á landi. Ég skal geta þess, að ég hef átt tal við forstjóra Sjóvátryggingarfél. Ísl., og mér skildist, að ekki væri óhugsandi, að til samkomulags gæti dregið milli ríkisstj. og félagsins með því móti, að ríkissjóður yrði nokkurs konar endurtryggjandi eða bakhjarl, sem nú á sér stað um líftryggingu fyrir sjómenn. Annars hafa líftryggingarfélagin hér í bænum ekki álitnið þessa hættu mjög mikla og hafa látið líftryggingarskirteini gilda líka um líftjón af völdum ófriðarins. Þess vegna ætti frekar að nást samkomulag um þessa hluti, og yrði þá hægt að komast hjá mörgum örðugleikum, og mundi það létta mjög undir framkvæmd málsins í heild. Svo er enn eitt atriði í þessu sambandi, og það er, hvernig eigi að leggja iðgjöldin á og hvað þau eigi að vera mikil, og mér fyndist eðlilegast, að lagður yrði nefskattur á alla borgara landsins. Hins vegar geri ég ráð fyrir, að þessi trygging kæmist ekki til framkvæmda, fyrr en tjónið er skeð, líkt og á sér stað með þær ófriðartryggingar, sem þingið hefur nýlega gengið frá og samþ. Það yrði vitanlega að leggja einhverja skatta á landsmenn til þess að hafa þessa tryggingu tilbúna og formlega, því að iðgjaldagreiðslur yrðu að vera með öðrum hætti heldur en þær, sem gert er ráð fyrir í sambandi við ófriðartryggingar.

Hvernig eigi að skipta landinu í áhættusvæði, þá er það mál, sem verður að leysa í sambandi við ófriðartryggingar, og ætti að geta gilt það sama um þetta.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þetta. Ég hygg, að þessu máli fylgi hinar beztu óskir mikils þorra manna hér á landi, ekki síst í Reykjavík. Ég vænti þess fastlega, að ríkisstj. láti rannsókn fara fram á þessu máli fljótlega og komi þessari tryggingu á fót með bráðabirgðal. sem allra fyrst.

*Félmrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Það er vel farið, að þessu máli skyldi vera hreyft hér á Alþ., og þessi till., sem hv. flm. hefur nú lýst, er þess eðlis, að mér finnst sjálfsagt, að hún verði samþ. og ríkisstj. taki til athugunar að þinginu loknu og þegar tími vinnst til, hvaða ráðstafanir ætti að gera í þessu skyni.

Mér hafði dottið í hug, að til mála gæti komið að veita vissa heimild í löggjöfinni um ófriðartryggingar, almenns efnis, en eðlilegra mun vera að setja um þetta sérstaka löggjöf, þar sem um aðra tegund trygginga er að ræða en í frv. um ófriðartryggingar. Hins vegar er líka vist, að fyrir þessar persónutryggingar er algerlega óplægður akur hér á landi, og er annað mál með þær heldur en að tryggja fjármuni manna vegna stríðsaðgerða. Þessar síðarnefndu hafa verið framkvæmdar erlendis, þar sem til slíkra hluta hefur komið, en mér vitanlega hafa ekki verið settar almennar persónutryggingar vegna ófriðaraðgerða. Hins vegar er rétt, eins og hv. flm. tók fram, að bæði hér á landi og annars staðar hafa verið settar sérstakar tryggingar sjómanna, vegna slysa af ófriðarorsökum. Eins og hv. flm. tók fram, eru mörg atriði í þessu máli lítt rannsökuð, og mundi margt koma upp á teninginn við slíka rannsókn. En aðalatriðið er, að Alþ. sýni sinn vilja á þessum efnum og ríkisstj. sé þá tiltæk með framkvæmdina, ef á þyrfti að halda. Ég vil geta þess, að mér finnst rétt að fara þá leið að láta þessar tryggingar ekki koma til framkvæmda nema því aðeins, að slys heri að höndum, en hitt er jafnnauðsynlegt, að undirbúa löggjöf í þessum efnum, ef til slíks kynni að koma. Ég get tekið undir það með hv. flm., að verði lítt. samþ., sem ég vona, mundi ríkisstj. telja sig hafa fullan þingvilja fyrir sínum ráðstöfunum, þó að hún setti bráðabirgðal. í þessu skyni, ef henni sýndist það réttast. Ég vil því mæla með, að till. verði samþ., og ég leyfi mér að fullyrða fyrir hönd ríkisstj., að málið verður tekið upp til gaumgæfilegrar athugunar, strax og tími vinnst til.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 772).

Pingsályktunartillaga afgreidd með rökstuddri dagskrá.

Hlutabréfakaup í Útvegsbankanum.

Á deildafundum 3. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild handa ríkisstj. til kaupa á hlutabréfum í Útvegsbanka Íslands h/f (A. 336).

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 23. maí, var till. aftur tekin til fyrri umr.

*Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Þessu máli hefur verið hreyft nokkrum sinnum hér á hinu háa Alþingi, án þess að niðurstaða hafi fengizt. Þó er það svo með hag þeirra manna, sem hér eiga hlut að máli, að það er ekki unnt að láta niður falla kröfurnar um að rétta hlut þeirra.

Það er alkunna, að fjöldi manna lagði á sinum tíma hluta af sparifé sínu fram í því skyni, að Íslandsbanki yrði látinn starfa áfram, en að því ráði var nú ekki horfið, og það fé var notað sem hlutafé í Útvegsbanka Íslands h/f. Þessir hlutir hafa ekki gefið eigendum þeirra neinn arð, og bréfin hafa ekki þótt veðhæf. Þau hafa þar af leiðandi verið algerlega dauð eign í höndum þeirra manna, sem hafa þau nú, sem munu í flestum tilfellum vera hinir upprunalegu sparifjáreigendur.

Ég hef þrúfaldlega haldið því fram, að Alþingi beri siðferðileg skylda til að rétta hlut þessa fólks, sem sýndi þann þegnskap að láta af hendi hluta af sparifjárinnistæðum sínum, í því skyni að forða hruni bankans. Aftur á móti voru aðrir, sem neituðu að leggja fram nokkurn hluta af því sparifé, sem þeir áttu, og sýndu þar með minni þegnskap, en þeir hafa haldið sinni eign óskertri. Nú er það svo með fjölda af þessu fólki, svo mörg ár eru liðin síðan þetta var gert, að margt af því er orðið efnalítið, flest komið á efri ár, og því ekki síður ástæða til að sýna því hina fyllstu sanngirni. Allir vita, að dýrtíðin í landinu er tilfinnanleg, og Alþingi hefur gert margvíslegar ráðstafanir. Í þessu vefangi var verið að samþ. eina slíka, til þess að hjálpa þeim, sem fá laun sín af opinberu fé, með uppbótum að vinna þá á kostnaðinum við að lifa, sem er orðinn mjög tilfinnanlegur. Þessir sparifjáreigendur, sem höfðu lagt fé sitt á

banka með það fyrir augum, að það yrði þeim nokkur stoð í ellinni, verða fyrir hrapallegum vonbrigðum, ef Alþingi vill á engan hátt ganga neitt til móts við þá, og vilja ekki trúa því, að svo þurfi að vera.

Á síðasta þingi flutti ég þáttill. í Ed., þar sem farið var fram á, að ríkisstj. léti rannsaka, hve mikið fé hér væri um að ræða, hvernig því væri fyrir komið o. s. frv., og legði niðurstöðurnar fyrir það þing, sem nú situr. Með því að skýrsla ríkisstj. var ekki lögð fram, þegar komið var fram á þetta þing, þá var flutt fyrirspurn til ríkisstj. um þetta sama mál. Þeirri fyrirspurn hefur að vísu ekki verið opinberlega svarað af hæstv. ríkisstj., en hins vegar hefur hún látið mér í té upplýsingar þær, sem farið var fram á í fyrirspurninni, eftir öðrum leiðum, og hef ég tekið það sem gilt svar við fyrirspurninni, en hún gekk út á það að fá málið betur upplýst.

Eftir þeim upplýsingum, sem þá liggja fyrir og ég hef í höndunum frá hæstv. ríkisstj. um þetta mál, hefur stjórn Útvegsbankans upplýst, að þær innistæður í sparisjóði og á innláns-skirteinum, sem hér er um að ræða, sem með öðrum orðum eru orðnar til fyrir framlög þeirra mörg hundruð sparifjáreignenda á sínum tíma, muni nema rúmlega 1 millj. og 344 þús. kr. í þáttill., sem hér er til umr., er farið fram á, að Alþingi heimili ríkisstj. að hlutast til um það, að eigendum hlutabréfa þeirra í Útvegsbanka Íslands h/f, sem keypt voru á þann veg, sem ég hef lýst, verði gefinn kostur á að selja ríkissjóði þessi hlutabréf með hæfilegu verði. Þegar hér er talað um hæfilegt verð, þá er vitanlega átt við það, sem teljast má sanngjarnt verð á þessum hlutabréfum, eins og nú er komið. Mér er sagt, og okkur flm., af þeim, sem best þekkja hér til, að Útvegsbankinn hafi rétt hag sinn svo, að hlutabréfin séu nú raunverulega í meira verði heldur en þegar þessu máli hefur verið hreyft hér áður á Alþingi.

Ég hef rætt þetta mál hæði við hæstv. félmrh., sem er formaður bankaráðs Útvegsbankans, og hv. þm. V.-Ísf., sem er einn af bankastjórum bankans, og mér er óhætt að segja það, að í þessum viðræðum við þessa tvo aðila hafi komið fram fullur velvilji til málsins og skilningur á því, að eitthvað þurfi að gera fyrir þessa hlutabréfaeigendur. Og með tilliti til þessa virðist, að hv. Alþingi væri óhætt að leggja líka nokkuð gott til málsins.

Ég vil enn fremur benda á það, að þessi till. er flutt af mönnum úr 3 flokkum þingsins, þeim sem standa að hæstv. ríkisstj., og miðar það enn fremur að því, að samkomulag geti orðið á Alþingi í þessu efni.

Það er engum vafa undirorpið, að það er réttlætismál að hjálpa til að gera einhverja eign úr þessum hlutaþréfum, eins og nú er komið. Það er enn fremur engum vafa bundið, að það fólk, sem bréfin á, þarf einkum og sér í lagi nú á þessari hjálp að halda. Nú er sérstök þörf fyrir það að geta gert þessi bréf að einhverjum peningum.

Ég skal taka það fram, að það er ekki tilætlun okkar flm., að einhverjir aðilar, sem kynnu að hafa eignast þessi bréf fyrir lítið eða ekki neitt úr höndum hinna upprunalegu eigenda, njóti neins góðs af þessari till. okkar, þó að hún gangi fram. Okkur gengur það eitt til, að hinir upprunalegu eigendur, þeir menn, sem á sínum tíma lögðu fram hluta af innistæðum sínum, njóti góðs af málinu. Þeir, sem keypt hafa þessi bréf upp á „spekulation“, eru í okkar huga ekki teknir með. En hins vil ég vænta, að Alþingi muni nú vilja sýna þessu fólki, sem hér um ræðir og er dreift um allt landið, þá sanngirni að láta þessar eigur þeirra ekki verða alveg verðlausar með öllu.

Ég skal svo ekki hafa fleiri orð um þetta mál. Ég geri ráð fyrir, að það þyki viðeigandi, að þessari till. sé vísað til fjv., og vil gera það að minni till. nú. Ég vil vænta þess, að sú n. afgreiði málið til þingsins, meðan tími er til að fá endanlega afgreiðslu við síðari umr., sem ákveðin er um þetta mál.

*Gísli Guðmundsson: Það er nú auðvitað rétt, eins og flm. till. gerði að till. sinni, að fjv. hafi þetta mál til meðferðar.

Það er nú svo, að síðan þeir atburðir gerðust, sem eru ástæðan til þess, að þessi till. er flutt, eru liðin 11 ár, þ. e. a. s. síðan innistæðueigendur í Íslandsbanka, sem áður var, gengu inn á að láta innistæður sínar eða nokkuð af þeim verða hlutafé í Útvegsbanka Íslands h/f. Ég vil þannig vekja athygli á því, sem hv. flm. raunar gerði, að það er talsvert erfiðara við þetta mál að fást nú heldur en ef það hefði verið ætlunin að afgreiða það fyrir nokkrum árum síðan.

Hlutaþréfin, sem út voru gefin 1930, hafa vitanlega í mjög mörgum tilfellum skipt um eigendur. Mér er ekki kunnugt, að hve miklu leyti, en það hlýtur að vera að allverulegu leyti. Sérstaklega hef ég ástæðu til að ætla, að á síðustu 2 árum hafi nokkur bröð verið að því, að þessi bréf skiptu um eigendur, og það kæmi vitanlega ekki rétt niður, ef aðstoð sú, sem ríkisstj. er ætlað að veita þeim, sem urðu fyrir rýrnun á sparifé sínu, kæmi til góða þeim, sem nú eiga þessi bréf og nú fengju aðstöðu til að selja þau með hagnaði.

Ég vænti þess, að hv. fjv. athugi það gaumgæfilega, hvort þetta er yfirleitt framkvæmanlegt, svo að viðunandi megi teljast, og geri sér grein fyrir því, hvað þetta muni kosta ríkissjóð í framkvæmd. Hv. frsm. upplýsti, að þetta hluta-

fé muni nema um 1 millj. og 300 þús. kr., og mundi þá vera eðlilegt, að n. gerði einhverja grein fyrir því, á hvaða gengi hugsanlegt væri, að ríkissjóður keypti þessi bréf.

Ég stóð upp til þess að leggja áherzlu á þetta, sem hv. flm. minntist á, að mér virðist þetta mál vera nokkuð erfitt í framkvæmd eftir svona langan tíma, og það á tímum eins og nú, þegar ýmis verðmæti hafa breytzt og þar á meðal verðmæti hlutaþréfanna í Útvegsbankanum.

*Flm. (Jóhann Jósefsson): Það er náttúrulega alveg satt, sem hv. þm. N.-Þ. sagði, og ég held, að ég hafi tekið það skýrt fram, að það er ekki skoðun flm., að þeir, sem kynnu að hafa komizt yfir þessi bréf þriðju aðilar, ættu að njóta góðs af kaupum, þó að úr yrði, heldur þeir, sem hafa bréfin enn þá í sínum vörzlum, sem ég vil ætla, að sé allur yfirgnæfandi hluti þess fólks, sem hér um ræðir. Að þetta mál sé erfiðara í framkvæmd nú en það hefur verið áður, það fæ ég ekki vel skilið, því sé samþ. Alþingi bundin við það, að það séu hinir upprunalegu eigendur, sem átt er við, þá eru fleiri en ein heimild til að sýna og sanna, hverjir þeir eru. Ég geri líka ráð fyrir, að í bókum og skjölum bankans sé skrá yfir þá hlutafjäreigendur, sem hér er um að ræða.

Fólk það, sem hér um ræðir, hefur aldrei haft nein áhrif á stjórn bankans. Það eru svo litlir hlutir, sem það á í bréfum, að þess atkv. gildir ekki neitt að ráði. Þetta fólk hefur í viðbót við það að vera svipt þessari eign sinni líka verið svipt öllum áhrifum, vegna þess að ríkisstj. er svo stór eigandi að hlutaþréfum bankans.

Þess skal að síðustu getið, að Alþingi hefur fyrir löngu haft á sínu valdi að gera hreint borð í þessu máli. Það eru mörg ár síðan þessari kröfu var fyrst hreyft, og þau eru náttúrulega of mörg, þegar lítið er til þess, að hún hefur ekki náð fram að ganga, og ég geri ráð fyrir, að hún fái alltaf formælendur hér á þingi, þangað til þessari réttlætiskröfu hefur verið gerð fullnusta.

Ég get mér þess til, að hv. þm. muni vera í yfirstjórn bankans, eða a. m. k. hafi verið það, og vil ég vona, að hann á sínum tíma leggi þessu máli lið í þeim anda, sem það er fram borið, sem sé, að ríkisstj. sé heimilað að hlutast til um það, að eigendum hlutaþréfa þeirra í Útvegsbanka Íslands, sem keypt voru með sparisjóðs- og innlánsskirtainnastæðum þeim, sem inni stóðu í Íslandsbanka, þegar hann var lagður niður, verði gefinn kostur á að selja ríkissjóði þessi hlutaþréf með hæfilegu verði. Það er ekki farið fram á annað en að þetta sé bætt með nokkurri sanngirni, og það er svo högvær krafa, sem hér er fram sett um þetta hlutafé, að mér þykir næsta líklegt, að Alþingi geti á hana falli.

*Sigurður E. Hlíðar: Ég sé ekki ástæðu til að halda hér langa ræðu um þetta mál, þó að ég sé einn af flm. þess, þar eð fyrsti flm. þess hefur skýrt málið að fullu. Ég vildi þó geta þess, að auk þess, sem hann hefur átt sinn ríka þátt í, að þessu máli hefur verið hreyft hér á

undanfórnum þingum með þál. og fyrirspurnum til hæstv. ríkisstj., þá er núna farin að vakna meiri hreyfing úti um landið en nokkurn tíma hefur borið á opinberlega áður.

Ég vil geta þess, að ég hef hér í höndunum áskoranir í þessu máli frá allmörgum mönnum á Akureyri, sem þótt hafa borið skarðan hlut frá borði í þessum viðskiptum sínum við bankann og ríkissjóð. Nú geri ég líka ráð fyrir, að það komi fram raddir annars staðar að með slíkar kröfur, og það er sennilega í sambandi við það, að hagur ríkissjóðs og bankans er miklu betri en verið hefur að undanfögnu. Það er þess vegna álitíð, að nú gæti frekar fengist leiðrétting þeirra mála, sem ekki hefur fengist áður.

Hv. þm. N.-Þ. gat þess í sinni ræðu, að bréfin hefðu sennilega skipt um eigendur á þessum tíma. Það má vel vera. Ég geri þó ráð fyrir, þar eð bréfin hafa verið lítils virði, að þau hafi verið lítil verzlunarvara. Ég held, að flestir þeirra manna, sem upprunalega gengu inn á þessi skipti, sitji með þau að mestu leyti enn þann dag í dag. Enn fremur gat hv. þm. þess, að erfiðleikarnir á því að kippa þessu í lag væru meiri núna, eftir svona langan tíma. Ég sé ekki, að það þurfi að vera því til fyrirstöðu núna, að það hafi ekki fengist samþ. fyrr. Hafi það verið rétt að kippa þessu í lag fyrr, þá er það enn meiri réttlætiskrafa nú.

Það var gengið þannig að verki til að bjarga þessari stofnun, að óskað var eftir, að sparisfjáreigendur létu sparifé sitt af hendi til þess að reyna að rétta við hag þessa banka, sem sjávarútvegurinn studdist að miklu leyti við. Við þessum tilmælum urðu fjölda margir, af því að þeir héldu, að þeir væru að bjarga öðrum aðalatvinnuvegi landsmanna. Eins og skýrt hefur verið tekið fram af fyrsta flm. till., þá er réttlætiskrafan enn ríkari fyrir þessa menn, þegar borið er saman við þá innistæðueigendur, sem urðu ekki við þessum tilmælum. Þeir hafa notið fullra réttinda sem innistæðueigendur og fengið rentur af sínum innistæðum eða fengið þær borgaðar út. En hinir, sem létu fé sitt af hendi, hafa ekki séð eyris virði, hvorki í rentum af hlutafénu né hlutabréfum, sem gefin voru út sem kvittun fyrir hlutafjáreign.

Ég vil enn fremur benda á, að það mundi ef til vill vera réttara að skjóta einu orði inn í þessa þáttill., sem af vangá hefur fallið niður. Ég veit ekki, hvort það nægir að koma inn á það í umr. eða koma þarf með brtt., en það er, að á eftir orðunum „af sparisjóðs- og innláns-skirteinainnistæðum“ komi: og hlaupareikningsinnistæðum. — Það má vel vera, að það nægi að benda á þetta í ræðu hér í sameinuðu Alþingi og þurfi þess vegna ekki að koma með brtt., enda hefur einn hv. þm. og bankastjóri umræddrar stofnunar haft það á orði, að þetta hafi fallið burt af vangá, en þurfi að koma fram í einhverri mynd.

*Gísli Guðmundsson: Ég vil benda á, að það er hæpið, sem hv. þm. Ak. sagði, að innistæðueigendur, sem keyptu hlutabréf, eigi kröfu til ríkisstj. í þessu máli. — Það, sem gerðist árið 1930, var, að einkabanki varð gjaldprotta, og ef

ekki hefðu verið gerðar ráðstafanir af hálfu hins opinbera, þá hefðu menn misst innistæður sínar þar, að minnsta kosti að allverulegu leyti, því að hið opinbera ber enga ábyrgð á einkafyrirtækjum. — Hins vegar býst ég við, að það, sem fyrir hv. flm. vakir, sé það, að þessum mönnum sé hjálpað, en að tala um, að þeir eigi hér kröfurétt, það nær engri átt.

Ég vil benda á, að orðalag till. heimilar ríkisstj. að kaupa hlutabréf, sbr. það, sem þar stendur: „...að heimila ríkisstj. að hlutast til um, að eigendum hlutabréfa þeirra í Útvegsbanka Íslands, sem keypt voru með hluta af sparisjóðs- og innláns-skirteinainnistæðum þeim, sem inni stóðu í Íslandsbanka, þegar hann var lagður niður, verði gefinn kostur á að selja ríkissjóði þessi hlutabréf með hæfilegu verði.“

Ef sá skilningur er réttur, sem hv. þm. Vestm. lagði í þetta, þá þyrfti að breyta orðalagi till.

*Sigurður Kristjánsson: Aðeins nokkur orð út af því, sem hv. þm. N.-Þ. sagði um, að innistæðueigendur í Útvegsbanka Íslands eigi enga kröfu til ríkisstj. út af þessu fé sínu. — Til er tvenns konar réttur, hinn siðferðilegi og hinn lagalegi réttur, og ég held, að það sé þá af ókunnugleika hv. þm., ef þessir menn eiga ekki rétt á fénu. Mér er kunnugt um, hvernig þetta fé varð til. Ég ætla ekki að fara út í gjaldprot Íslandsbanka, því það er umdeilt mál og því hezt að láta það liggja á milli hluta, en mér er kunnugt um, að innistæðueigendur þar fóru ekki jafnt út úr því. — Sumir virtust hafa haft hugboð um, hvað á seyði væri, hvernig sem því var nú farið, og björguðust þar af leiðandi. Svo voru aðrir, sem álitu, að þessi stofnun, sem var stöð undir sjávarútveginum, yrði að bjargast. — Sérstaklega voru þetta menn við sjávarsíðuna, sem áttu bæði beint og óbeint framtíð sína í, að sjávarútvegurinn biði engan hnekki, og létu fé af hendi af lítilli getu. — En allir, sem ég þekki og létu fé þannig, létu það með því skilyrði, að Íslandsbanki yrði endurreistur. — Nú fór svo, að bankinn var lagður niður og nýr stofnaður. Þessir menn höfðu því rétt á, að þeir fengju féð aftur, en það var tekið af þeim með valdi og notað sem hlutafé í aðra stofnun. — Með þessu hefur að minnsta kosti skapast ríkur siðferðilegur réttur til að bæta mönnum þetta, og að því er ég hygg, einnig lagalegur. — Hins vegar er óárennilegt að fara í málarekstur við stofnun, sem menn þurfa að hafa sér vinveitta í atvinnurekstri. Hér er farið fram á, að hinn siðferðilegi réttur sé viðurkenndur, og ég fullyrði, að sá réttur sé fyrir hendi, þrátt fyrir ummæli hv. þm. N.-Þ.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 20. fundi í Sp., 24. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 25 shlj. atkv. og til fjvn. með 25 shlj. atkv.

Á 26. fundi í Sp., 14. júní, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 28. fundi í Sp., 16. júní, var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 336, n. 694 og 702).

*Frsm. meiri hl. (Sigurður E. Hlíðar): Herra forseti! Þessari þáttill., sem hér er um að ræða, var vísað til fjvn. N. tók málið til meðferðar á næsta fundi sínum, og var samþ. að leita álits bankaráðs og bankastjórnar. Svar barst svo til n. og var tekið til athugunar. Vildi ég lesa það upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Stjórn Útvegsbanka Íslands h/f telur rétt, að athugað verði, á hvern hátt ríkið gæti leyst inn til sín öll hlutaþríf bankans, sem ekki eru ríkiseign, og mælir því með, að samþ. verði á Alþingi ályktun, er heimili þessar framkvæmdir.“

Þetta mál var svo enn tekið fyrir á tveim fundum fjvn., en n. gat ekki orðið á eitt sátt um afgreiðslu málsins. Minni hl. (BjB, PHERM, HelgJ og ÞÞ) lagði til að afgr. málið með dagskrá, sem ég geri ráð fyrir, að þeir geri grein fyrir. En meiri hl. n. (EmJ, JJ, PO, SEH og SK) leit hins vegar svo á, að það væri ástæða til, að Alþ. sinnti þessu máli, — og sérstaklega með tilliti til þess, að þeir menn, sem hafa orðið harðast úti í þessum viðskiptum, sýndu mestan þegnskap í að leggja fram sínar sparisjóðsinnistæður í þessu skyni. Þess vegna leggur meiri hl. áherzlu á, að Alþ. — að svo miklu leyti sem fært þykir — beini áskorun til ríkisstj. um að taka þetta mál til viðeigandi meðferðar. Meiri hl. ætlast að sjálfsgöðu til, að ríkisstj. gæti allrar varfærni í meðferð þessa máls og mati á verðgildi hlutaþréfa. Að öðru leyti leggur fjvn. til, að till. verði samþ. með breyt., sem þannig er orðuð, með leyfi hæstv. forseta:

„Tillgr. skal orða svo:

Alþingi ályktar að heimila ríkisstjórninni að kaupa fyrir hönd ríkissjóðs af hinum upprunalegu eigendum eða erfingjum þeirra, ef þess er óskað, hlutaþríf þau í Útvegsbanka Íslands, er keypt voru með hluta af sparisjóðs- og innláns-skirteinainnistæðum í Íslandsbanka, þegar hann hætti störfum, við því verði, er stjórnin telur hæfilegt, að athuguðum öllum málavöxtum um verðmæti bréfanna.“

Undir þetta eru svo rituð nöfn þessara þm., sem ég gat um áðan. Eins og hv. Alþ. heyrir á þessu, er orðalagið varfærnislegt, — því er beint til ríkisstj. að rannsaka þetta mál og sinna því að svo miklu leyti, sem hún telur fært.

Ég vil geta þess, að eftir þeim upplýsingum, sem ég hef fengið frá stj. Útvegsbankans, er það fé, sem hér er um að ræða á bókum og skirteinum, 1344450 kr. Auk þess eru á hlaupa-reikningi kr. 470950. Þetta er öll upphæðin í raun og veru. Hins vegar hefur því verið skotið fram, að menn mundu vilja blanda inn í öðrum upphæðum, sem ekki geta komið til mála, eins og eftirstöðvum af póstsjóðsskuldinni gömlu, sem upphaflega var á 5. milljón, en nú 2250000 kr. En þar er allt öðru máli að gegna, þar sem um samningsbundið lán er að ræða, sem er borgað árlega af eftir gildandi samningi. Enn

fremur er hlutafé Útvegsbankans, sérstaklega Hambro's banka, hálf milljón, og Handelsbankens í Kaupmannahöfn önnur milljón. Loks er það, sem ríkissj. sjálfur á, 4½ milljón. Hér er því ekki um aðra upphæð að ræða en þessa 1 millj. og 344 þús. kr. Hér er ekki farið fram á að rétta hlut útlends banka, þó að það sé álitamál, hvort ekki borgar sig að kaupa hlutaþríf fyrir eitthvað af þeim innifrosnu sterlingspundum, sem við eigum í Englandi nú. Ég álit, að þetta nægi til þess að lýsa afstöðu meiri hl. fjvn. og læt því staðar numið, nema tilefni gefist til frekari umræðna.

Frsm. minni hl. (Þorsteinn Þorsteinsson): Hv. frsm. meiri hl. hefur gert grein fyrir gangi þessa máls, og þarf ég því ekki að endurtaka það. Ég skal heldur ekki vera margorður um málið, og nægir að vísa til þess, sem sagt er í nál. minni hl. Ég verð þó að taka það fram, að málið, eins og það virðist liggja fyrir, er ekki undirbúið eins og skyldi, svo að mér finnst rétt að það verði betur athugað, áður en afstaða er tekin til þess. Ég vil aðeins, til þess að sýna fram á, hve málið er illa undirbúið, benda á það, að það er gert ráð fyrir því, að þeir menn, sem keyptu fyrir sparisjóðsinnistæður sínar í Íslandsbanka hlutaþríf í Útvegsbankanum, eiga að fá aðstöðu til þess að selja þau, en aftur þeir, sem ekki áttu inni, en keyptu bréfin af þegnskap, eiga eftir till. meiri hl. n. alls ekki að hafa aðgang að því að fá innleyst sín bréf, ef þeir óska. Ég vil benda á það, að það er einnig mikill vafi á því, hvers virði hlutaþréfin eru. Hv. frsm. meiri hl. gat þess að visu, að þeir, sem ættu bréf, vildu ekki selja þau nú, að mér skildist, þó að boðið væri í þau nafnverð þeirra í peningum. En flm. þessarar till. gat þess fyrir nokkrum dögum, að bréfin væru einskis virði. Sé svo sem þessi dæmi sýna, að mikill vafi leiki á um verðgildi bréfanna, þá sýnist mér, að réttast væri, að fram færi rannsókn á því, hvað mikið verðmæti væri í þessum bréfum. Við í minni hl. nefndarinnar töldum, að það væri ekki, nú á þessum tímum, heppileg aðstaða til þess að verðleggja þessi bréf, heldur væri réttara að gera það síðar, þegar meira jafnvægi væri komið á eignir manna. Þess er einnig að gæta, að menn hafa nú meiri peningaráð heldur en þeir hafa haft á undanförunum árum, og þess vegna er þessum sparifjäreigendum minna tilfinnanlegt, þótt bréfin séu ekki keypt af þeim nú þegar. Ef það skyldi vera rétt, sem hv. frsm. sagði, að bréfin væru í fullu nafnverði, og að þau séu helzt ekki látin af hendi, þá finnst mér ekki vera nein þörf á því fyrir eigendur að selja ríkissjóði þau. Ég vænti þess fastlega, að sá ráðh., sem hefur með bankamálin að gera, segi sitt álit um þetta mál, — ég býst við að hann sé mikið fróðari en ég um þetta mál. En bréf þau, sem nú standa til boða og ef til vill verður að kaupa, ef annars verður byrjað á hlutaþrífakaupunum, geri ég ráð fyrir, að mundu, ef fyrir þau væri borgað nafnverð, kosta allt að 5 millj. kr., eða viðlíka upphæð og gert er ráð fyrir að þurfi til að stöðva dýrtíðina í landinu. Mér finnst ástæða til þess að athuga

þetta mál vandlega, áður en þessi mikla upphæð er lögð fram til kaupa á bréfunum.

***Viðskmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég skal ekki vera langorður um þetta mál, því að mér hefur skilið á hæstv. forseta, að hann hafi mikinn áhuga fyrir því að ljúka störfum þessa fundar fyrir kaffihlé. Ég vil aðeins taka það fram, að fyrir mitt leyti er ég með því, að dagskrártill. minni hl. fjvn. verði samþ. og þetta mál athugað nánar. Verði þessi bréf keypt, þá er hætt við því, að fast verði gengið að öðrum aðilum, þeim, sem hafa lagt fram nokkurt fé til kaupa á verðbréfum í Útvegsbankanum. Ég vil einnig benda á það, að allir þeir, sem lögðu fram fé, þegar Útvegsbankinn var stofnaður, gerðu það af fúsum og frjálsum vilja. Enn fremur var sérstaklega samið um stórar skuldir, sem bankinn stóð í við erlenda aðila. Það var samið við þá um það, að það fé skyldi vera áhættufé bankans. Þess vegna er það frá minnu sjónarmiði varhuga-vert að raska þeim grundvelli, sem lagður var, þegar bankinn var stofnaður, — það getu orðið viðtækari afleiðingar af þessari röskun en menn í fljótu bragði gera sér grein fyrir.

Ég er þeirrar skoðunar, að þetta mál þurfi nánari athugunar áður en þingið tekur afstöðu til þess. Ég er því meðmæltur till. minni hl. fjvn. Hins vegar mun ég ekki taka þátt í almennum umr. um málið, — ég vildi aðeins, að þm. heyrðu þessa skoðun.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti! Ég kvaddi mér hljóðs aðallega vegna þess, að þetta mál barst inn í umr. um fjárl. Þegar ég fór að líta yfir ræðurnar, sá ég, að ritarar þingsins höfðu ekki náð nema nokkru af þeim umr., sem þá fóru fram. Ég tel því rétt að rifja þetta dálítið upp fyrir þm., og eins vil ég fá það skjalfest í þingtiðindunum, sem þá var sagt. Þessar umr. byrjuðu vegna þess, að hv. þm. Vestm., sem var flm. þessarar till., vitti ríkisstj. fyrir það, að hún gæti ekki staðið saman um afgr. fjárl. „Þessir herrar geta ekki staðið saman um neitt“, sagði hv. þm. Vestm. Þessu svaraði hæstv. forsrh. í sinni ræðu með því að segja, að hæsta till., sem fram hefði komið á Alp. um fjárl. gjöld fyrir ríkissj., hefði einmitt komið frá hv. þm. Vestm. sjálfum. Síðan svaraði hv. þm. Vestm. og sagði, að hann ætlaðist til, að fram færi á bréfunum mat, og svo endaði hann sína ræðu með því að segja, að sjálfsagt væri, að ríkissjóður keypti þessa pappíra, sem eigendunum væru einskis virði. Ég skaut þá inn í ræðu hans, hvort ríkið keypti pappíra, sem væru einskis virði. Því innskoti hefur þingritarinn ekki náð, en hins vegar kom svo svar hv. þm. til mín fram í ræðunni. En það er ljóst, að sjálfur hv. flm. þessarar till. hefur lýst yfir því í ræðu hér á hv. Alp., að þetta væru pappírar, sem væru einskis virði. Nú skal ég ekkert um það segja, hvort þessi dómur er réttur eða ekki, en ég hygg, að það séu allerfiðir tímar til þess að meta, hvers virði þessi hlutabréf í Útvegsbankanum eru. Það mætti að vísu ætla, að þessi bréf væru í allhau verði nú, — kannske í „pari“, eins og hv. þm. Ak. virtist gera ráð fyrir í sinni

Alpt. 1941. D. (56. löggjafarþing).

ræðu. Ég vil ekki standa að því, að till. meiri hl. n. verði samþ., því að ég er viss um það, að ef ríkisstj. verður heimilað að kaupa þessi bréf, þá er enginn vafi á því, að það verður til þess, að það verða til fleiri forvaxtabréf heldur en þessi. Ef við rennum huganum til þess tíma, þegar Lárus Jóhannesson og Eyjólfur Jóhannsson gengu um til þess að svindla út úr mönnum þeirra innistæður undir fölsku yfirsíni til þess að fá menn til þess að kaupa þessi bréf, þá finnst mér, að slíkt ætti að verða því nokkuð til varnaðar, að menn fari nú að kaupa þessi bréf, sem þessir menn nörðu út úr mönnum fé fyrir til að bjarga eigin innistæðum sínum og skjólstæðinga sína. Ég vildi því helst kjósa, að þessi till. verði felld, — mér finnst það ekki samboðið virðingu Alp. að samþ. slíkt. Ég vil hins vegar fastlega mæla með því, að till. minni hl. n. verði samþ. og vona, að ríkisstj. stingi hinni í pappírskörfuna, svo að það þurfi aldrei til neinna slíkra kaupa að koma.

***Frsm. meiri hl. (Sigurður E. Hlíðar):** Herra forseti! Ég ætlaði ekki að tala öðru sinni í þessu máli, en af því að hv. frsm. minni hl. rangfærði orð mín, verð ég að leiðrétta það. Hv. frsm. sagði, að ég hefði sagt, að þeir, sem eiga þessi hlutabréf, vildu ekki selja þau. Þetta hef ég aldrei sagt, — og að bréfin mundu vera í fullu verði, það hef ég heldur aldrei sagt. Enda kemur það í bága við orðalag breyt., að ríkisstj. kaupi þessi bréf, og einnig í bága við nál. meiri hl. Enn fremur vildi hv. frsm. halda því fram, að þessi bréf mundu kosta um 5 millj. kr., ef þau væru keypt nafnverði. Ég vil taka það skýrt fram, að þetta er ekki rétt hjá hv. þm. Hv. þm. N.-M. var hér með dylgjur, sem ekki er samsandi alpm. hér í þingsölnum.

***Pétur Ottesen:** Það eru aðeins nokkur orð í tilefni af því, að mér virðast hv. alpm. gera allt of mikinn mun á þessum 2 till. um afgr. þessa máls, sem hér liggur fyrir. Í báðum þessum till. er gerð sú breyt., að gert er ráð fyrir því, að þessi kaup séu gerð til þess að greiða fyrir hinum upprunalegu eigendum þessara bréfa, — auk þess er í báðum tillfellunum lögð rík áherzla á það, að fram fari nákvæm rannsókn á því, hvert sé hið raunverulega verðmæti þessara bréfa. Það, sem á milli ber, er aðeins það, hvort leggja eigi þessa rannsókn fyrir Alp. eða hvort leyfa eigi ríkisstj. að gera þessar ráðstafanir. Ég vildi aðeins láta það koma fram, að það er í rauninni lítið, sem þarna ber á milli um þessar till. Ég skal svo ekki blanda mér frekar inn í þetta mál.

***Jóhann Jósefsson:** Ég sem 1. flm. þessarar till. vil þakka n., sérstaklega meiri hl., fyrir það, að hún hefur sinnt málinu. Á undanförmum þingum hefur það vaxið mjög í augum hv. þm. að sinna þessu máli. Ég vil minna þá hv. þm., sem nú keppast við að mála fjandann á vegginn, og á ég þar við hv. 5. landsk. og hv. 1. þm. N.-M., á það, að í hinum upphaflegu till. var hvergi farið fram á annað en það, að þeir eigendur hlutabréfanna, sem eiga fé inni, fengju

nokkuð réttan sinn hlut. Það hefur hvergi verið farið fram á það af okkur flm., að gert yrði upp við Hambrosbanka eða önnur útland fyrirtæki. Hitt er svo annað mál, að ef svo færi, að ríkisstj. sæi sér hag í því að nota bundnar innistæður í útlandu fé til þess að gera bankann arðvænlegri, þá er það hennar að gera till. um það. Hv. 5. landsk. komst þannig að orði, að þetta fólk hefði nóg peninga nú samanborið við það, sem oft hefði verið áður. Ég veit satt að segja ekki, á hverju þessi hv. þm. byggir slíka fullyrðingu, því að ég vil leyfa mér að halda því fram, að hún sé algerlega út í bláinn. Ég þekki persónulega margt af því fólk, sem hér á hlut að máli, og það er allt eldri fólk, sem hefur látið fé sitt á banka, til þess að hafa af því nokkurn stuðning í ellinni. Þetta fólk hefur vitanlega ekki neina peninga handa á milli nú, frekar en endraner. Stríðsgróðinn hefur ekki náð inn fyrir þeirra bæjardyr. Það eru því engin rök í þessu máli að vera að halda því fram, að það sé ekki þörf á því að gera athugun á því, hvers virði þessar innieignir séu, vegna þess að timarnir séu hagstæðir fyrir fólk. — Það er hér ekki verið að stofna til neinnar bráðra fjáruhláta með þessari till., heldur á aðeins að athuga það, hvers virði þessi bréf kunna að vera. Hæstv. viðskmrh. talaði um hinar útlandu innistæður og taldi varhugavert að raska þeim grundvelli, sem lagður hefði verið með stofnun Útvegsbankans. Það, sem hann taldi röskun á þessum grundvelli, er þá það, að þessir íslensku sparifjäreigendur fengju rétt mat á sínum hluta og möguleika fyrir því að koma honum í peninga. Ég satt að segja skil nú ekki, að hæstv. ráðh. haldi þessu fram í fullri alvöru, að hér sé um svo mikla röskun að ræða, að ríkinu stafi nokkur hætt af því. Ég held, að ekki komi til þess, að Hambrosbanki geri neinar sérstakar kröfur á hendur landinu, þó að lítið sé af Alp. á ástæður nokkur hundruð sparifjäreigenda, sem hafa verið fengnir til þess að binda fé sitt á þennan hátt. Þvert á móti held ég, að þessi banki mundi leiða þetta hjá sér. Hitt er annað mál, hvort menn, sem hafa sæmlegt fjármálavitt, álíta annan tíma hentugri fyrir landið til þess að greiða erlendar skuldir, sem á því hvíla, með hinum bundnu sterlingspundum. Hér væri nokkurt ihugunarefni fyrir hæstv. viðskmrh. og ríkisstj. yfirleitt: Að taka það til athugunar á breiðari grundvelli en um er að ræða í þessu eina máli, hvort engar leiðir eru til að nota innifrosnu sterlingspundin til að losa um skuldahöft, sem á okkur hvíla frá Bretu hálfu frá fyrri árum, og gera þannig peningana arðbærari Íslendingum en nú.

Þetta var nú útdrúður, sem aths. hæstv. viðskmrh. gáfu mér tilefni til að fara, en við kemur ekki sérstaklega því máli, sem hér er til umr.

Um það, sem hv. 1. þm. N.-M. hélt fram, að ég hefði fullyrt það við umr. um fjárl., að þessi bréf væru einskis virði, vil ég segja, að það er misheyrn ein. Aftur á móti hef ég mörgum sinnum haldið því fram, að hlutaþréfin, í höndum þeirra, sem hafa þau nú, væru ekki veðhæf né arðbær eign, nema ríkið geri þær ráðstafanir, sem Alp. ber siðferðileg skylda til að láta það

gera, nefnilega með einhverju móti að gera þessa eign arðbæra.

Annars kom fram í ræðu hv. 1. þm. N.-M. þetta gamla hatur til bankastofnunarinnar, sem hér er um að ræða, en hét öðru nafni hér á árunum. — Þetta gamla hatur, sem náði jafnvel til viðskiptamannanna og enn í dag á að bitna á grá-hærðum gamalmönnum, sem hafa treyst á spari-fé sitt sér til framdráttar í ellinni. Ég held, að fyrir þessu sé lítill hljómgrunnur á meðal heiðarlegra þm. Ég held, að það hafi komið fram hjá allri fjvn., að hún vill láta ríkisstj. athuga, hvað er hægt að gera. Og það var rétti-lega fram tekið hjá hv. þm. Borgf., að í sjálfu sér er meiningarmunurinn á milli aðaltill. meiri hl. fjvn. og till. minni hl. ekki mikill. Þar er ekkert djúp staðfest á milli. Báðir aðilar vilja heimila ríkisstj. aðgerðir í þessu efni. Meiri hl. vill að visu ganga lengra en minni hl., en engin rök hafa komið fram í nál. þessara nefndar-hluta, sem fara neitt í áttina til þess, sem hv. 1. þm. N.-M. kastaði fram.

Ég vil óska þess f. h. okkar flm., að samþ. verði till. meiri hl. fjvn. og benda á, að það er mikill misskilningur hjá hv. frsm. minni hl., að hér sé um 5 millj. kr. útgjöld að ræða. Sparisjóðsféð var 1.3 millj. og hlaupareikningur 400 þús., svo að þetta hvort tveggja nær ekki 2 millj. Er hér allmikill munur frá því, sem hv. frsm. minni hl. vildi vera láta.

Ég vona, að réttlátar aðgerðir fái st. og ég er viss um, að meðan ekki fæst heppileg lausn á kröfum sparifjäreigenda, mun þeirra málstaður enn lengi eiga sér talsmenn á Alp. Þm. munu finna, að það er nauðsynlegt, að eignir þessa fólks séu ekki frystar inni. Það er betra og réttlátara að gera þá leiðréttingu, sem farið er fram á, og sómasamlegra fyrir Alp.

Frsm. minni hl. (Þorsteinn Þorsteinsson): Ég skal eigi teygja lopann um þetta mál. Ég veit, að þingheimur mun þegar vera búinn að mynda sér skoðun á því.

Hv. frsm. meiri hl. sagði, að ég hefði ekki farið rétt með mál hans. Mér skildist, að hann teldi ekki ólíklegt, að hlutaþréfæigendur vildu ekki selja nú. Ég geri ráð fyrir, að það geti verið rétt, en ég verð að segja, að ég held, að minni nauðsyn sé nú en áður að ráðast í þessi kaup vegna hlutaþréfæigenda, því að það er betur ástatt í peningamálum nú en áður.

Ég vil leiða athygli að því, að ég gaf ekki til-efni til, að farið var að blanda saman ýmsum hlutaþréfæigendum. En ég verð að segja, að 1300 þús. kr. hlutaþréf, sem innlánseigendur hafa keypt, og 400 þús. kr. innieign á hlaupareikningi er allmikil fúlgá. Þá getur og farið svo, að leysa verði inn nokkrar millj. kr. í hlutaþréfum út-lendinga. Því hefur verið haldið fram, að svo mundi fara, að það yrðu allt að 5 millj., sem þyrfti að leysa inn af nafnverði bréfanna. Þetta þarf nákvæmrar athugunar við, og það er því ekki að þarflausu að vilja ekki ganga lengra en svo að fela ríkisstj. að undirbúa málið og leggja það fram á næsta þingi. Það þarf athugunar við utan lands og innan. Röskt. dagskráin er því varfærnasta leiðin, og ég vænti, að hún verði

samb. En ég vil benda hv. frsm. meiri hl. á, að „sparifjäreigendur“ er eiginlega skakkt orð í þessu sambandi. Það var kallað innlánseigendur í Íslandsbanka, og er réttara að orða það svo. En það þarf ekki að fella till. af þeirri ástæðu.

Ég vil mótmæla því, að ég hafi verið að mála fjandann á vegginn, eins og hv. þm. Vestm. sagði. Ég hef aðeins flutt mitt mál eins og ég taldi réttast og sannast.

Ég vil endurtaka, að mér finnst allt mæla með samb. rökst. dagskrárinna. Varfærnin er alltaf rétt og sjálfsögð.

*Ásgeir Ásgeirsson: Ég hafði ekki hugsað mér að taka til máls, en það féllu þau orð hér í þingsalnum, að þegar Íslandsbanka var lokað, hafi tveir nafngreindir menn gengið um og „snuðað“ út úr fólki innlánsfé þess. Þetta er svo ómaklega mælt í sambandi við endurreisn Íslandsbanka, að ég get ekki látið það sem vind um eyrun þjóta. Sannleikurinn er, að það fé, sem safnaðist sem hlutafé, voru ekki peningar, sem lágu lausir fyrir, heldur innistæður, sem voru sama sem tapaðar. Til þess að þetta fé sæist nokkurn tíma aftur, varð að endurreisa banka, en sú aðferð hefur alls staðar tíðkazt, að rannsaka, hvort innlánsseigendur vildu láta endurreisa þá stofnun, sem fé þeirra var í. Með því að safnað var hjá innistæðueigendum tæpum 3 millj. í hlutafé, varð bankinn endurreistur, og reynslan hefur sýnt, að þessir menn unnu gott verk fyrir alla. Ég efast um, að bankinn hefði verið endurreistur, ef innistæðueigendur hefðu ekki sýnt vilja sinn, og þá því aðeins, að ríkissjóður hefði lagt fram meira hlutafé. En ef nokkuð væri til í þessum ómaklegu ummælum, sem ég stóð upp til að leiðrétta, væri ríkissjóði enn skyldara en ella að sjá það við innistæðueigendur.

Hitt, hvort hlutabréf Útvegsbankans eru einskis virði eða í „parí“, vil ég ekki ræða. Í öllum till., sem fyrir liggja, er bara talað um að meta bréfin, en ég vil fullyrða, að síðan bankinn var endurreistur, hefur aldrei verið auðveldara að meta þau en nú. Ég skal ekki skýra það nánar, en allir, sem kunnugir eru hagbankans, skilja það. Sá eini vafi, sem nú leikur á um verðmæti bréfanna, er fólgin í þeim sterlingspundum, sem bankinn liggur með, en sá vafi nær til allrar bankastarfsemi í landinu og alls okkar þjóðarþúskaþar.

Það hefur verið leiðrétt, að hér sé um stórfé að ræða. Það kemur víst engum til hugar, að hlutabréfin standi í „parí“. Almennt er álitíð, að þau standi í milli 25—50%, og í till. er eingöngu rétt um kaup hlutabréfa af þeim, sem hafa lagt fram innistæðufé á sínum tíma, 1,3 millj. kr. Ef einhverjir þeirra álíta hlutaféð rúmlega ½ virði, væri um að ræða hér um bil

400 þús. kr. En þeim, sem eru nýbúnir að samb. að borga Landsbankanum 200 þús. kr. á ári fyrir að geyma sterlingspund, ætti ekki að ofbjóða þessi smáupphæð í eitt skipti fyrir öll. Þeir, sem aldrei vildu neitt fram leggja, fengu greiðslu á öllum sínum innistæðum, en hefðu ekki fengið það, ef allir hefðu hagað sér eins og þeir. Ef á að kaupa bréfin með sannvirði, er ekki verið að kasta peningum á glæ, heldur kemur verðmæti á móti. Þessi bréf hefðu aldrei á frjálsum markaði komizt í sannvirði, vegna óvissu um það, hvenær vextir yrðu greiddir.

Það væri æskilegt, að ríkisvaldið vildi sinna þessu máli, en þangað til það er komið á fastan grundvöll, verða alltaf einhver leiðindi í kringum það. Það fólk, sem átti bréfin upphaflega, er nú gamalt og efnalítið, og þeir, sem þá höfðu með höndum atvinnurekstur og ráku viðskipti við bankann, hafa margir orðið að gefast upp. Ríkið sleppur vel, ef ekki þarf annað en kaupa bréfin við sannvirði.

Ég skal taka undir það, að það er ekki svo mikill munur á þessum tveim till., en ég mun þó fylgja þáttill. breyttri, því að þar fær stj. heimild til fljótrar afgreiðslu, og ég hygg, að þar sé um enga áhættu að ræða.

*Viðskmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég hélt, að það ætti að ljúka þessu máli án mikilla hróka-ræðna, en nú er verið að draga inn í umr. alls konar almenn atriði.

Hv. þm. Vestm. minntist á, að það væri eðlilegt, að ríkið tæki nú við þessum hlutabréfum, þar sem eigendur þeirra hefðu á sinni tíð sýnt mikinn þegnskap. En ég verð að segja það, að eftir minni þekkingu á sögu málsins lagði ríkið fram fé, af því að hinir lögðu fram fé.

Ég vil þá líka benda mönnum á það, að það er ákaflega hæpið, þó að menn telji sig vilja láta framkvæma þetta mál þannig, að hægt sé með nokkrum ráðstöfunum að koma því til vegar, að hinir upphaflegu eigendur þessara peninga fái í öllum tilfellum að njóta þess, sem ríkið legði fram, ef bréfin yrðu keypt. Það sjá allir hv. þm. í hendi sér, hversu auðvelt er að fara í kringum slíkt ákvæði á alla vegu. Það gæti þess vegna orðið hending, hvort hinir upphaflegu eigendur nytu góðs af þessu eða ekki.

Ég þarf ekki að rökstyðja þetta nánar, því ég veit, að það sjá það allir, að það er mjög auðvelt að komast í kringum þetta atriði.

Þá er mér erfitt að skilja það, hvers vegna innistæðueigendur á sparisjóði eiga að njóta þess, ef bréfin yrðu keypt, en ekki þeir, sem áttu innistæður á hlaupareikningi.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 694, frá minni hl. fjvn., samb. með 27:13 atkv.

Pingsályktunartillaga, vísað til ríkisstjórnarinnar.

Verðuppbót á mjólk og mjólkurafurðir.

Á deildafundum 14. júní var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um verðuppbót á mjólk og mjólkurafurðir (A. 751).

Á 27. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 28. fundi í Sp., 16. júní, var till. tekin til cinnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen): Ég skal verða mjög fúslega við tilmælum hæstv. forseta um það að ræða ekki mikið um þetta mál.

Tilgangur þessa „Bretasjóðs“ svo nefnda var sá að jafna ósamræmi, sem fram kom í verði framleiðsluvara landsmanna, þannig, að sem mestum jöfnuði yrði komið á um verðlag innlendra framleiðsluvara. Það er þess vegna augljóst mál, að mjólk og mjólkurafurðir eiga að falla undir þessi verðjöfnunarákvæði og hluti af sjóðnum að ganga til verðuppbótar á þessar vörur.

Nú er mér tjáð, að nefnd sú, sem hefur þessi mál til meðferðar, þessi verðjöfnunarmál, sé nú farin að rannsaka þetta mál og leita að grundvelli undir verðjöfnunina. Hins vegar hefur mér verið tjáð, að enn sem komið er hafi ekki borið á góma, að þessar afurðir kæmu undir þessa verðjöfnun eða þau ákvæði, að nokkur uppbót úr þessum sjóði fáiast á þessar vörur.

Ástæðan til þess, að ég hef flutt þessa till. hér, er einmitt af þeim rótum runnin.

Það getur enginn vafi leikið á því, að samkvæmt tilgangi þessa sjóðs, frá almennu sjónarmiði séð, eiga mjólk og mjólkurafurðir að heyra undir þessa verðjöfnun, því það er vitað, að verðbreytingar þær, sem orðið hafa á þessum vörum á s. l. ári, standast engan samanburð við verðhækkun þá, sem varð á þessu tímabili á ýmsum öðrum framleiðsluvörum. Þess vegna hljóta þeir, sem hér eiga hlut að máli, að elga sanngirniskröfu á því, að þessar vörur komi einnig til greina.

Nú er mér sagt, að orsakirnar til þess, að enn hefur ekki verið rætt um þessar vörur í nefndinni, muni vera þær, að í samningnum væri

komizt þannig að orði, að hann tæki eingöngu til þeirra vara, sem væru framleiddar til útflutnings. Þetta er engan veginn nægileg skýring. Það er alkunnugt, að allmikið hefur verið flutt út af ostum á undanförunum árum til Þýskalands, og útflutningur þessi hefur farið vaxandi síðustu árin. Ef gera mætti ráð fyrir, sem ekki er ólíklegt, að svipuð verðhækkun hefði orðið á ostinum í Þýskalandi, eftir að stríðið skall á, eins og reynslan sýndi, að orðin var á gærunum til dæmis að taka, sem tókst að selja þangað haustið 1939, þá er augljóst, hve gífurlegt tjón mjólkurframleiðendur hafa beðið við það, að þessi markaður skyldi lokast.

Samkvæmt orðalagi samningsins á að sjálf-sögðu að koma verðuppbót á ostana úr sjóðnum, — á því getur enginn vafi leikið.

Hvað mjólkina og aðrar mjólkurafurðir snertir, sem í venjulegum skilningi teljast ekki til útflutningsvara, hef ég orðað till. þannig, að ríkisstj. hlýtur að vera það mjög innan handar að fá samþykki fulltrúa brezku stjórnarvaldanna, sem að samningunum stóðu, til að viðurkenna réttmæti þess, að þessar framleiðsluvörur geti einnig komið til greina við uppbótargreiðslur úr sjóðnum.

Ég sé ekki ástæðu til að reifa þetta mál frekar, þar sem tíminn er svo naumur, eins og hæstv. forseti hefur lýst, en ég vænti þess, að Alþingi líti þannig á þetta mál, að eðlilegt sé að samþ. slíka till. sem þessa. Ég vænti þess einnig, að hæstv. ríkisstjórn fylgi því fast eftir, að þessu megi verða til leiðar komið.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Ég vil, í sambandi við þessa till., upplýsa það, sem raunar kom fram í ræðu hv. flm., að það er gert ráð fyrir því, að þær uppbætur, sem Bretar hafa greitt á vörur, verði á íslenzkar útflutningsvörur og þær vörur, sem undir venjulegum kringumstæðum eru ætlaðar til útflutnings, en ekki er unnt að flytja út og selja með samilegu verði eins og á stendur. Uppbætur þessar eru hugsaðar sem greiðslur fyrir þau markaðstöp, sem íslenzkir framleiðendur og útflytjendur hafa orðið fyrir sökum styrjaldarinnar og þeirra ráðstafana, sem Bretar hafa gert til að koma í veg fyrir, að við flyttum okkar vörur til annarra landa. Ég veit hins vegar ekki, hvornig því yrði tekið af þeirra hendi, ef þeir yrðu látnir greiða hér fjárhæðir, sem greiddar yrðu sem uppbætur á þær vörur, sem við sjálfir verðleggjum á

innlendum markaði. Það er úr leið, þegar hugsað er út frá þeirri reglu, sem uppbæturnar eru byggðar á. Ég veit ekki heldur á þessu stigi málsins, hve miklu þær upphæðir, sem greiddar verða, hafa og hvernig hlutfallið á milli þeirra afurða, sem fluttar eru út, og mjólkurafurða verður.

Ég vil upplýsa það við þessa umr., að það er eðlilegt, að uppbæturnar hafi verið hugsaðar frá því sjónarmiði, sem ég hef nefnt. Þær eru greiddar vegna þeirrar stöðvunar, sem orðið hefur á sölu íslenskra afurða til annarra landa, vegna hernaðarráðstafana Bretar. En vitanlega kemur þarna undir verulegur hluti af mjólkurafurðum. Við höfum t. d. selt talsvert af ostum til Þýskalands, og sjálfsagt kemur uppbót á þær afurðir, að svo miklu leyti sem þær kunna að seljast fyrir lægra verð en eðlilegt er, að framleiðendur sætti sig við. Þar er fylgt þeirri reglu, sem uppbæturnar eru miðaðar við. Það er ekki hægt að selja þá til Þýskalands, og þess vegna verður greidd uppbót á þá samkvæmt þeirri grundvallarreglu, sem uppbæturnar eru miðaðar við.

Ég vildi upplýsa þetta við umr., að það er þess vegna eðlilegt, að þetta sé í samningunum við Stóra-Bretland.

*Einar Árnason: Ég skal ekki lengja umr. um þetta mál. Mér virðist, að þessi till. sé þannig vaxin, að ekki sé nein ástæða til þess.

Nú er það vitað, að Alþingi er að verða lokið, og er þá þýðingarlaust að vísa málinu í n. til nánari athugunar. Það er langt frá því, að ég vilji leggja stein í götu þeirrar hugmyndar, sem liggur á bak við það. En ég álit ákaflega hæpið, að Alþingi taki þessari till., að órannsókuðu máli, á þann hátt, að hún verði annaðhvort samþ. eða felld. Ég vil því heldur, að till. verði vísað til hæstv. ríkisstj., og legg það hér með til.

*Sveinbjörn Högnason: Flm. þessarar till. hafði aðeins drepist á það við mig, að hann mundi flytja hér till., er gengi út á það, að ríkisstj. hlutaðist til um, að greiddar verði uppbætur úr Bretasjóðnum á mjólk og mjólkurafurðir.

Nú hefur hann borið fram þessa till., sem er hér á þskj. 751 og ég vitanlega vildi helst kjósa að hægt væri að samþ. og mun fylgja. En hefði ég verið í samráði við hv. flm. um að flytja till., mundi ég hafa óskað að orða hana á annan veg. Ég tel, að till. hefði átt að orða á þá leið, að uppbætur úr Bretasjóðnum yrðu ekki greiddar á aðrar afurðir en þær, sem fluttar hafa verið út áður.

Í fyrra var þannig ástatt í þessu efni, að við áttum allmikið af mjólkurafurðum, sem ætlaðar voru til útflutnings, en ekki var hægt að flytja út á því ári. Hér á ég aðallega við osta. Í Þýskalandi var hægt að fá samilegt verð fyrir þessa vöru, en í Englandi var verðið miklu lægra. En vegna þess að Þýskalandsmarkaðurinn lokaðist og ekki fékkst viðunandi verð fyrir ostana í Englandi, var ekkert flutt út af ostum á árinu 1940. Miklu af mjólk, sem fór til þeirrar framleiðslu áður, var breytt í skyr, sem sent var heim til bændanna til neyzlu.

Mér skilst, eftir þeim skilningi, sem Bretar hafa lagt í þessar uppbætur, að hægt muni vera að fá verðuppbætur á þessar afurðir. Það hefur verið í undirbúningi að semja um þetta skýrslu og leggja hana fyrir nefnd þá, sem úthluta á úr Bretasjóðnum.

Í bréfi frá Mjólkurbúi Flóamanna til mjólkursölunefndar, dags. 27. maí s. l., segir á þessa leið: „Árið 1939 fluttum vér út 123869 kg af osti. Vegna hins lága verðs á osti í Englandi framan af árinu 1940 töldum vér ekki fært að framleiða þá vöru fyrir enskan markað, en tókum það ráð, í samráði við mjólkursölunefnd, að senda bændum heim undanrennu og skyr í stórum stíl úr þeirri mjólk, sem að öðrum kosti hefði farið til framleiðslu á útflutningsosti. Ef vér hefðum ekki notað undanrennuna á þennan hátt, hefðum vér orðið að flytja út ost, sem mundi hafa orðið a. m. k. eins mikill og á árinu 1939.“

Ég tel ekki þörf á að lengja mál mitt bréfinu til skýringar. En við sjáum, að æðmikið magn var flutt út af ostum 1939, og hefði sömuleiðis verið flutt út 1940, ef markaðirnir hefðu ekki lokast af styrjaldarástæðum, og mér finnst eðlilegt, að þessir hlutir eigi að koma til með að verðuppbætast. Ég vildi helst, að fært þætti að nota það út í yztu ásar, en vildi mjög gjarnan fá yfirlýsingu Alþingis um, að það, sem var óseljanlegt 1940, vegna þess að Þýskalandsmarkaðurinn lokaðist, yrði bætt upp úr þessum sjóði.

Ég bjóst við, að fleiri töluðu á undan mér í þessu máli, og ætlaði að nota tímann til að semja brtt. um það, að þessi skilningur yrði staðfestur á Alþingi, og vildi mælast til þess, að mér yrði gefið tómt til að semja þessa till. En till. mun verða eitthvað á þá leið, að þó að ríkisstj. telji sér ekki fært að sjá um, að verðuppbætur komi á allar mjólkurafurðir, þá komi þær a. m. k. á þennan útflutning. Og býst ég við, að það verði talsverð upphæð, sem þarna hlyti að koma til greina. Þó vildi ég gjarnan óska, ef ríkisstj. sæi sér það fært, að verðuppbætur komi á allar framleiðsluvörur landbúnaðarins. En ég vildi ekki sleppa því, að þessi skýring fengist, og mun í samræmi við hana flytja skriflega brtt.

Flm. (Pétur Ottesen): Það er alveg rétt, sem hv. 1. þm. Rang. sagði, að ég hefði á orði við hann að flytja hér till. um þetta efni, en það bar svo fljótt að, að ég náði ekki til hans og lét þess vegna till. í prent. Enda vissi ég, að þetta mál átti alltaf góðan stuðning, þar sem hann var. En ég vil skjóta því til hv. 1. þm. Rang., að hann fari nú ekki að bera fram brtt. um að einskorða þetta við ostaútflutninginn, því það leiðir vitanlega af sjálfu sér, eins og hæstv. forsrh. talaði um, að sú útflutningsvara hlýtur að koma undir þessi ákvæði.

Hv. 1. þm. Rang. hefur lýst því hér, að við hefðum haft góðan markað í Þýskalandi, en nú hefði gersamlega lokast fyrir þann markað. Ef við gerum ráð fyrir, að svipuð hækkun hefði orðið á ostum, sem við gátum selt til Þýskalands, og öðrum vörum, t. d. gærum, sem okkur tókst að selja þangað haustið 1939, þá sjáum

við, hve mikils við höfum misst við lokun þessa markaðar. Ég held, að slík till. sem hv. 1. þm. Rang. ætla að koma með yrði til þess að útiloka möguleikana fyrir því, að uppbót verði greidd á aðrar mjólkurafurðir.

Ef það er vilji Alþingis og stjórnarvaldanna, að þessum sjóði sé ráðstafað til þess að verðbæta þessar afurðir, þá skil ég ekki í því, að Englendingar mundu setja sig upp á móti því.

Ég hef talað við hæstv. atvmrh. um þetta, og hann var á þeirri skoðun, að miklar líkur væru til þess, að samþykki Englendinga fengist fyrir því, að uppbætur úr sjóðnum fengjust á þessar afurðir.

Ég vildi skjóta því til hæstv. landbrh., að hann beiti sér eindregið fyrir því, að þetta fáiast samþykkt.

Ég legg á móti því, að till. verði vísað til ríkisstj., en óska þess, að þáttill., eins og hún liggur fyrir, verði samþykkt.

***Eiríkur Einarsson:** Ég mun hafa þetta örstutt, aðeins láta mína skoðun í ljós í sem allra fæstum orðum. — Ég sé ekki annað en að till. sé í fyllsta máta sanngjörn og eðlileg, og öll mótmæli gegn henni eru óþörf. Það, sem liggur til grundvallar þessari till. til þál. frá þessum hv. þm., eru aðeins sanngjarnar bætur til handa framleiðslu landsins með tilliti til þeirrar röskunar, sem nú hefur orðið á siglingum og þar af leiðandi á útflutningi innlendrar vara.

Ég vænti þess, að hæstv. stjórnarvöld sýni þessu máli sóma, svo allir megi við una, jafnt framleiðendur sem hinir, og enginn þurfi að öfunda annan.

Ég treysti því, að sanngirninn fái hér sigrað og þessi till. verði samþ.

Skúli Guðmundsson: Ég efast um, að það sé hægt að samþykkja þessa till. til þál., sem hér er til umr. — Hæstv. forsrh. hefur skýrt hér, hvernig þessu fé skuli varið eða hvernig ætlaðt sé til, að með það sé farið, og hv. þm. er um það kunnugt.

Mér finnst eðlilegt, að þessu fé verði varið til bóta þeim, sem orðið hafa harðast úti vegna óhagstæðra siglinga og þar af leiðandi mikillar röskunar á útflutningi innlendrar framleiðslu.

Verð á vörum hér innanlands er algerlega óháð stríðinu, þ. e. a. s. að við erum ekki á neinn hátt bundnir við aðrar þjóðir með verðlag á þeim vörum. Hitt er annað mál, að ég tel sjálfsagt, að mjólkurframleiðendur eigi að fá bót á því tjóni, sem þeir hafa orðið fyrir vegna þess afturkippis, sem komið hefur í útflutninginn, en ég hygg, að þeir fái þær bætur jafnt, hvort sem þessi till. verður samþ. eða ekki. — Ef aftur á móti þessi till. yrði samþ., þá óttast ég, að ýmislegt annað mundi sigla þar í kjölfarið, til dæmis að kjötframleiðendur færu fram á bætur o. fl. Ég geri ráð fyrir, að sú n., sem á að ráðstafa þessum sjóði, sé langt komin í störfum sínum, og yrði það því allvandasamt fyrir hana að fást við þetta, ef till. yrði samþ. En hitt er annað mál, að ég mundi hiklaust greiða atkv. með, að málinu verði vísað til ríkisstj., eins og till. hv. 2. þm. Eyf. fer fram á.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Við fyrirspurn, sem komið hefur fram frá hv. 1. þm. Rang. um, hvort uppbót verði greidd á ostavörur, sem ekki hafa nú verið fluttar út vegna stöðvunar siglinga, þá get ég svarað því, að þessar vörur hljóta að falla undir þær vörur, sem undirbúnar hafa verið til útflutnings og áður hafa verið fluttar út. — Ég vil beina athygli hv. þm. að því, að n. sú, sem skiptir þessari uppbót, gerir það samkvæmt samningum við Breta. — Þess vegna getur farið svo, ef krafa kemur ekki til n. um uppbót á osti, að þeir menn, sem þar eiga hlut að máli, tapi sínum rétti, og til að fyrirbyggja það, þá ættu þeir að gera kröfu til bóta í tæka tíð.

ATKVGR.

Till. frá 2. þm. Eyf. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 17:13 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SkG, StSt, StgrSt, BJ, BSt, BjB, EÁrna, ErlP, EystJ, GSv, HermJ, IngP, JÍv, PZ, PHann, SÁÓ, HG.

nei: SvBH, ÞBr, BÅ, BSñ, EE, HelgJ, ÍslH, JakM, JJós, JGM, JörB, PO, SEH.

19 þm. (TT, VJ, ÞP, ÁJ, ÁÁ, BrB, EmJ, FJ, GP, GG, HV, JóhJón, JPálm, JJ, MG, MJ, ÓTh, PHerM, SK) fjarstaddir.

Pingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Tjón af innflutningstálmunum 1940.

Á 10. fundi í Nd., 28. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun nefndar samkvæmt 34. gr. stjórnarskrárinnar til að rannsaka tjón landsins af innflutningstálmunum á síðasta ári (A. 39).

Á 12. fundi í Nd., 5. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 13. og 14. fundi í Nd., 7. og 10. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

2. Hafnbannsyfirlýsing Þjóðverja.

Á 35. fundi í Nd., 15. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um mótmæli gegn hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja frá 25. marz 1941 (A. 176).

Á 36. fundi í Nd., 16. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 37. fundi í Nd., 17. apríl, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Bergur Jónsson): Í fyrra vor, ég held rétt eftir að Danmörk og Noregur voru hertekin af Þjóðverjum, barst íslenzku ríkisstj. tilkynning frá aðalræðismanni Breta hér á Íslandi um það, að Bretar mundu telja sér nauðsynlegt að gera ýmsar hernaðarráðstafanir hér á Íslandi, sérstaklega með tilliti til innrásar, ef við Íslendingar gæfum samþykki okkar til þess sem hernaðaraðilar og bandamenn Breta. Íslenzka ríkisstj. synjaði tilmælum þessum og mótmælti tilkynningunni, og var það tilkynnt í útvarpinu og blöðum hér á landi.

Þegar Bretar hertóku Ísland síðar, hinn 10. maí 1940, voru borin fram kröftugleg mótmæli gegn hernáminu af hálfu íslenzku ríkisstj., og Íslendingar áskildu sér fullar bætur fyrir hvers konar spjöll, sem af hernáminu kynni að leiða.

Þessara mótmæla var getið bæði í blöðum og útvarpinu, enda þótt þau hafi aldrei verið birt orðrétt. Bretar lýstu yfir því, að þeir mundu ekki raska réttarstöðu Íslands og ekki skipta sér af innanlandsmálum. Íslenzku ríkisstj. hefur eigi verið álassað fyrir framkomu sína í þessu máli, heldur hafa allir, er hreyft hafa þessu máli opinberlega, talið mótmælayfirlýsinguna réttmæta.

Mér þykir rétt að rifja upp þessar staðreyndir, um leið og ég ber fram þá till. til þál., sem hér liggur fyrir til umr. Ég tel það tvímælalaust rangt að mótmæla tilmælum annars hernaðaraðilans um leyfi til hernaðaraðgerða hér á landi, enda þótt þungbærar séu, en láta ómótmælt yfirlýsingu hins hernaðaraðilans, þegar landið er lýst í hafnbann og Íslendingar eru svo réttindalausir, að það má skjóta niður öll skip, hvar sem er, við strendur landsins og reyna að svelta þjóðina inni og láta saklausa íslenzka sjómenn, er reyna að halda uppi siglingum að og frá landinu, falla fyrir hervopnum. Það er enn fremur ákaflega niðurlægjandi orðalag í yfirlýsingu Þjóðverja, þegar Ísland, sem er fullvalda ríki, er kölluð dönsk eyja. Slíkt orð er vitanlega smánaryrði, og er það ekki sízt móðgandi fyrir þá sök, að það er notað af ríkisstj. þess lands, sem hertekið hefur sambandsland vort, Danmörku, og hefði því átt að geta vítað rétt um þjóðréttarstöðu Íslands. Ég tel mér skylt, einkum þar sem hæstv. utanríkismrh. er hér staddur, að mæla nokkur orð með þessari till. Mér hefur verið tjáð, að hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja frá 25. marz síðastl. hafi verið mótmælt af hæstv. ríkisstj. og mótmælin send þýzku stjórninni, og rengi ég það vitaskuld á engan hátt. En með því að þau mótmæli hafa ekki komið fram opinberlega, tel ég vel viðeigandi, að Alp. lýsi yfir vilja sínum í þessu efni, bæði um það, að ákveðin, kröftug mótmæli gegn þessu séu látin í ljós og jafnframt um það, hvaða atriði skipta máli.

Ég hef í 2. tölul. bent á þrjú meginatriði, sem ég tel rétt að mótmæla, en vitaskuld er hægt að breyta þessu, bæði af þeirri n., sem fær málið til meðferðar, og líka af Ed. og Nd., því að það er ætlað til þess, að það gangi gegnum báðar d., áður en það verður samþ. sem ályktun Alp.

Fyrirspurn viðvíkjandi þessu var borin fram af mér á Alp. hinn 26. marz, en sem sagt, — engin mótmæli hafa enn komið fram opinberlega, og ég tel miklu máli skipta, að mótmælin

verði birt a. m. k. í meginatriðum í blöðum og útvarpi hér á landi og blöðum þeirra þjóða, er kynnu að vilja birta þau. Á ég þar einkum við Bretland, Bandaríkin og Svíþjóð. Ég hygg, að þessar óskir mínar séu í fullu samræmi við aðferðir allra hlutlausra þjóða, er þær hafa talið sér nauðsynlegt að mótmæla aðgerðum eða yfirlýsingum einstakra ófriðarríkja, sem þær hafa álitnið ranglátar eða hættulegar í sinn garð, en það hljótum við Íslendingar að álíta, að þessi yfirlýsing þýzku stj. sé.

Ég vil að endingu taka það fram, að ég tel okkur Íslendingum skylt að gera allt, sem í okkar valdi stendur, til að gera sem flestum þjóðum þetta kunnugt. Það er ekki rétt að þegja yfir því, að smánaryrði séu viðhöfð um þjóðrættarstöðu landsins.

Ég tel enga þörf á að hafa lengri framsögu í þessu máli, enda er það tekið fram í grg., hvaða ástæður liggja til grundvallar því, að þessi þál. er borin fram. Ég vil að lokum mælast til, að að þessari umr. lokinni verði málinu vísað til allshn.

***Félmrh. (Stefán Jóh. Stefánsson):** Ég skal geta þess í sambandi við ræðu hv. flm. þessarar þáttill. og einnig með tilvísun til þess, sem ég lýsti yfir á sínum tíma hér í Nd. að gefnu til efni frá flm. þessarar till. að eins og sakir standa er ekki unnt fyrir ríkisstj. að skýra frá, hvað hún hefur gert í tilefni af hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja hinn 25. marz, sem getið er um á þskj. 176. En ríkisstj. býst við, að hún geti innan skamms tíma gefið yfirlýsingu hér á Alp. um það, hvaða ráðstafanir hún hefur gert í þessu efni og e. t. v., hvort þær kynnu að hafa borið einhvern árangur. En á þessu stigi málsins getur ríkisstj. alls ekki gefið neinar sérstakar upplýsingar, en mun gera það strax, þegar þess er kostur hér á Alp.

***Einar Olgeirsson:** Herra forseti! Ég álit, að þessi till. sé að vísu sjálfsgöð eins og hún er, en þó gæti vel komið til mála, hvort ekki væri rétt að hafa hana viðtækari, þannig að hún kæmi frá Alp. sjálfu frekar en áskorun til ríkisstj., og væri gott, að n., sem fær málið til meðferðar, athugaði það, en verði það ekki gert, vil ég leyfa mér að bera fram brtt.

En í sambandi við þessi mótmæli gegn hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja vil ég leyfa mér að bera fram nokkrar fyrirspurnir til hæstv. ríkisstj. Ég tók sérstaklega eftir þeim orðum hæstv. félmrh., að stj. gæti engar upplýsingar gefið að svo stöddu. Það gæti verið óheppilegt, að ríkisstj. gerði mjög afdrifaríkar ráðstafanir, án þess að ráðfæra sig við Alp.

Hér ber í fyrsta lagi að athuga till. um að vopna íslensk skip, og er það till., sem hv. form. utanríkismálan. (JJ) hefur mælt með, og virðist gera ráð fyrir, að það verði gert, án þess að Alp. ræði það neitt. Ég vil beina þeirri fyrirspurn til hæstv. ráðh., hvort þm. mættu ekki vera vissir um, að hæstv. ríkisstj. mundi ekki leyfa, að slíkar ráðstafanir yrðu gerðar, án þess að ráðfæra sig við Alp. Ég ætla ekki að fara að ræða það mál sérstaklega, — ég býst við að

flestum þm. sé ljóst, hvaða afleiðingar slíkt mundi hafa.

Í öðru lagi vildi ég beina þeirri fyrirspurn til hæstv. ríkisstj., sem ég get vel skilið, að henni yrði erfitt að svara á opinberum fundi, sem sé, hvort ríkisstj. gæti hugsað sér að fá því framgengt með samningum við fulltrúa þýzku ríkisstj. hér á landi að fá undanþágu fyrir ákveðin íslensk skip á hafnbannssvæðinu. Þetta gæti e. t. v. komið til mála, því að við höfum áður fengið leyfi frá Þjóðverjum til að flytja vörur frá löndum, sem hafnbann hefur verið lagt á, — við fengum t. d. leyfi til að flytja hitaveituvörur frá Kaupmannahöfn síðastl. vor og leyfi til ferðar Esju til Petsamo síðastl. haust. Enda hafa slíkar undanþágur tíðkazt hjá fleiri þjóðum Evrópu í þessari styrjöld. Af hálfu frönsku ríkisstj. hefur verið farið fram á slíkar undanþágur gagnvart ensku stj.

Þá vildi ég enn fremur spyrja hæstv. ríkisstj., því að það er svo sjaldan sem tækifæri gefst til að ræða slíkt, hvort gangskör hafi verið gerð að því af hennar hálfu að athuga möguleika á siglingaleið til Murmansk, þar eð hin nýja hafnbannsyfirlýsing skerðir mjög siglingamöguleika okkar, og er þetta þá hættuminnsta leiðin, því að með því að sigla þangað, þarf ekki að fara yfir nema tiltölulega lítið af hafnbannssvæðinu. Þetta væri vel þess vert að athuga það, ef unnt væri að ná viðskiptum við Sovétríkin eða önnur ríki, sem þá höfn gætu notað. Ég tel rétt, að það mál yrði rætt hér á Alp. á lokuðum fundi, ef ekki á opnum fundi. En ég tel algerlega ófært, að um mál, sem framtíð íslenzku þjóðarinnar getur að miklu leyti oltið á, séu gerðar ákvarðanir af ríkisstj., án þess að ráðfæra sig við Alp.

Ég vil taka fram út af yfirlýsingu hv. flm., að þó að ríkisstj. kunni að ráðfæra sig við einstaka stuðningsmenn sína um þær ákvarðanir, sem hún tekur, þá eru þær ekki gerðar í samráði við Alp. og geta ekki verið gildandi sem slíkar, ef þær eru teknar eingöngu á ábyrgð ríkisstj. sjálfar. En slíkt er með öllu ófært á slíkum tímum, sem nú ganga yfir veröldina, að ganga fram hjá vilja Alp.

Ég vil, hvað snertir þá yfirlýsingu, sem fram kom hjá hv. flm., taka það fram, til að það valdi ekki misskilningi, að ríkisstj. var ekki í samráði við Alp., þegar hún fékk bréfið frá ensku stj. 10. apríl í fyrra. Það er ekki fyrir þá sök, að ég telji ekki víst, að allir þm. mundu hafa orðið sammála um að neita þeirri málaleitun algerlega. En það er býsna mikill ábyrgðarhluti fyrir ríkisstj. að taka á sig ákvarðanir um slíkt, án þess að ráðfæra sig við Alp. Þegar slík vandamál ber að höndum, er það fyrsta hlutverk ríkisstj. að láta Alp. vita það, ef Alp. hefði talið nauðsynlegt að gera þjóðinni aðvart um þá hættu, sem ríkisstj. vissi að stóð fyrir dyrum. Samkv. minni skoðun hefur ríkisstj. með þessari launung verið í vitorði með hinum brezka innrásarher. Hún vissi um hættuna, sem yfir vofði, en vanrækti að ráðfæra sig við lögjafarvaldið, eins og henni bar skylda til sem þingræðisstj.

Þá vildi ég enn fremur spyrja um það í sam-

bandi við þær upplýsingar, sem hv. flm. gaf um það, að íslenska ríkisstj. mundi hafa sent mótmæli út af hafnbannsyfirlýsingu þýzku ríkisstj., hvort ekki megi segja frá því opinberlega. Ég tel nauðsynlegt, að upplýsingar um það efni komi fram. En ef ekkert sérstakt kemur fram, væri óheppilegt fyrir menn að mynda sér þá skoðun, að þýzka stj. hefði fengið mótmælin, og ef ekkert liggur opinberlega fyrir um slíkt, þá tel ég enn ríkari ástæðu til að breyta till. í það horf, að hún sé mótmæli frá Alp. Þá ætti ekki einungis að mótmæla hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja, heldur einnig hertöku Breta á Íslandi, en henni hefur Alp. sem stofnun enn ekki mótmælt.

Ég ætla ekki að orðlengja meira um þetta, en ég tel mjög æskilegt, ef hæstv. ríkisstj. vildi svara þeim fyrirspurnum, sem ég hef borið fram. En við framhaldsumr., þegar málið kemur frá n., verður væntanlega tækifæri til að ræða það ýtarlegar. En það, sem ég vildi sérstaklega taka fram út af orðum hæstv. félmrh., er, að ríkisstj. á ekki að taka ákvarðanir, sem ekki er unnt að sjá fyrir, hvaða afleiðingar kunni að hafa, án þess að ráðfæra sig við Alp. fyrst, annaðhvort á opnum eða lokuðum fundi.

*Félmrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég sé enga ástæðu til að svara fyrirspurnum, sem fara út fyrir það mál, sem hér er á dagskrá, og snúast að mestu leyti um allt önnur mál. Í annan stað vil ég geta þess, að ríkisstj. sér enga ástæðu til þess að ráðfæra sig við hv. 5. þm. Reykv. og sálufélaga hans um viðkvæm utanríkismál. Þeir standa fyrir utan það, að þeim sé treystandi til að fara á sömasamlegan hátt með þau mál, er varða heill lands og lýðs. Ríkisstj. hefur enga yfirlýsingu gefið um það, hvað hún hefur gert í tilefni af hafnbannsyfirlýsingu Þjóðverja, og eins og nú standa sakir, getur ríkisstj. ekki gefið neinar upplýsingar í því máli.

*Einar Olgeirsson: Ég bjóst satt að segja við því, að hæstv. félmrh. mundi svara fyrirspurnum mínum á þá leið, sem hann gerði. En ég vil gefa þá yfirlýsingu, að ef hæstv. ríkisstj. telur sér ekki skylt að ráðfæra sig við Alp. um slík mál sem þessi, en tekur ákvarðanir um þau án þess að þau hafi legið fyrir Alp., þá sýnir hún það á mjög átakanlegan hátt, að hún lítilsvirðir þingræðið í landinu og þá fulltrúa, sem þjóðin hefur kosið til að fara með umboð sitt á Alp. Með því móti fer ríkisstj. út yfir það valdsvið, sem henni var ætlað. Hún er ábyrg fyrir Alp., en ekki einstökum mönnum eða klíkum, sem hún kann að ráðfæra sig við. En hæstv. ríkisstj. virðist telja sig meira ábyrga fyrir stj. þess erlenda hers, sem hefur hernumið landið, heldur en Alp. sjálfu. Það hefur hvað eftir annað komið fyrir, að ríkisstj. hefur gefið út fyrirskipanir eða bráðabirgðal., sem hafa beinlínis verið sniðin eftir kröfum hinna erlendu valdhafa. Hún skoðar sig minna ábyrga frammi fyrir Alp. Íslendinga heldur en hinum brezka innrásarher, sem hefur hertekið landið, og hans stj.

Þessi atriði vil ég láta koma alvarlega fram, Alp. 1941. D. (56. löggjafarþing).

þegar fyrirspurnum er svarað á þann hátt, sem hæstv. félmrh. gerði. Slík framkoma ber ekki vott um, að stj. hafi staðið vel á verði fyrir hagsmunum Íslands. Það hjálpar enginn derringur í slíkum efnum. Slíkt sannar aðeins eitt, og það er, að stj. þorir ekki að leggja fyrir Alp. þau mál til úrlausnar, sem mikilvægust eru. Hún virðist ætla að fresta framkvæmdum þeirra, meðan hún er að ráðfæra sig við stj. hins brezka innrásarhers, hvað gera skuli. Mestöll verzlun vor Íslendinga er nú komin undir leyfum erlends manns, og stj. þess erlenda hers, sem hér situr, virðist ráða mestu um, hvernig það fer. Íslenska ríkisstj. er nú búin að afsala meiri réttindum og sjálfsforræði heldur en þjóðin hefur trúð ríkisstj. fyrir í hendur erlends valds. Það situr því illa á þeim manni, sem þjóðin hefur trúð fyrir utanríkismálunum, að neita að standa ábyrgð á gerðum sínum fyrir Alp.

Þau ráð og framkvæmdir, sem íslenska ríkisstj. hefur gert á síðastl. ári, hafa hvorki verið svo skynsamlegar né svo vel undirbúnar, að það hefði veitt af því að ræða þær á Alp.

Ég vil um leið taka það fram, að hvað sálufélag snertir, þá býst ég við, að núverandi ríkisstj. telji sig eiga skyldara sálufélag við stj. þess erlenda hers, sem hefur hernumið Ísland og virðist traðka sjálfstæði þess undir fótum, heldur en þá menn, sem íslenska þjóðin hefur kosið á Alp. Íslendinga. Þetta virðist einkum koma í ljós eftir þá yfirlýsingu, sem nokkrir menn hafa gefið, um að ákveðna Íslendinga ætti að setja utan garðs í þjóðfélaginu og svipta þá þeim réttindum, sem stj. þess veitir og kjósendurnir sjálfir hafa gefið þeim. Ef hæstv. ríkisstj. skoðar sig eingöngu sem stj. þeirra stétta, sem hún styðst aðallega við, sem sé mestu auðmanna landsins, útgerðarmanna og braskara og nokkurra hæstlaunuðu embættismannanna, en ekki annarra stétta þjóðfélagsins líka, og lítur því næst á hinn brezka innrásarher sem nokkurs konar bandamenn sína, þá hún um það. Það er líka auðséð, hvert stefnir með því háttalagi, sem ríkisstj. hefur tekið upp, með því er hún sjálf að drepa þingræðið í þessu landi. Öll stærstu málin hafa verið rædd og teknar ákvarðanir um þau, án þess að það hafi verið borið undir Alp. Það er hlýðnisafstaða til erlendra valdhafa, sem mestu ræður nú um það, hvað gert er af hálfu íslenskra stjórnarvalda. Ég mun, þrátt fyrir það, að hæstv. félmrh. neitaði að svara þessari fyrirspurn, bera fram brtt. viðvíkjandi þessari þáttill., sem hér liggur fyrir, ef n., sem hún fer til, sér ekki ástæðu til þess að gera neina breytingu. Þar sem hæstv. félmrh. hefur ekki tekið afstöðu gegn því, sem hv. þm. Barð. lýsti yfir, að mótmæli hefðu verið send til þýzku ríkisstj., þá skoða ég það sem staðfest af honum, — enn fremur vil ég leggja áherzlu á það, að þáttill. verði frá Alp. sjálfu, en ekki frá ríkisstj.

*Félmrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég vil undirstrika það, að ræða síðasta ræðumanns var mjög átakanleg sönnun um það, að það er ekki hægt að trúa slíkum mönnum sem honum fyrir viðkvæmum málum, er varða afstöðuna út á

við, — ræða hans var öll ein sannanakeðja um það atriði. Auk þess var ég geta þess, að þeir menn, sem ekki lúta fyrst og fremst islenskri stjórn, heldur stjórn erlends einræðisríkis, eiga engan rétt til þess að ræða um málefni Íslands og meðferð þeirra gagnvart öðrum þjóðum.

*Flm. (Bergur Jónsson): Ég tel ekki ástæðu til þess að fara út í neitt af því, sem hv. 4. þm. Reykv. sagði. En út af því, sem hæstv. utanmrh. sagði, tel ég rétt að skýra frá því, að ekki muni á þessu stigi málsins hafa mikla þýðingu að heimta ákveðnar yfirlýsingar frá hálfu stj. En ég verð að gera þá aths. við ræðu hæstv. ráðh., að ég gerði það í fullu samráði við hæstv. forsrh. og hæstv. utanmrh. að geta um það, að mótmæli hefðu gengið rétta boðleið til Þjóðverja. Mér skildist líka á hæstv. ráðh., að um mótmæli hefði verið að ræða frá hálfu stj.

Ég vil svo að lokum leggja áherzlu á það atriði, að ég tel enga þýðingu hafa að vera með mótmæli eða aths. við þessa yfirlýsingu Þjóðverja frá 25. marz, öðruvísi en að jafnframt sé séð fyrir því, að mótmælanna sé getið opinberlega og þau látin koma fram út á við til fulls samræmis við það, sem annars staðar á sér stað á stríðstímum. Ég vil svo að lokum taka það fram, að ég held fast við það, að þáltill. verði vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

3. Garðyrkjufélög.

Á 68. fundi Nd., 27. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um styrk til garðyrkjufélaga með samvinnusniði (A. 655).

Á 69. fundi i Nd., 28. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 70. fundi i Nd., 4. júní, var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Gísli Guðmundsson): Ég þarf ekki að mæla mörg orð fyrir þessari till. Efni hennar er það, að skora á ríkisstj. að veita stuðning félögum, sem stofnuð kunna að verða með samvinnusniði til jarðræktar, og það verði gert með þeim hætti, að þeim verði hjálpað til að útvega land og einnig með styrk af því fé, sem er ætlað á fjárl. til framleiðslubóta og atvinnuaukningar.

Það er enginn vafi, að aukning jarðræktar er eitt af því allra nauðsynlegasta í þjóðfélaginu, ekki sízt nú á þessum alvarlegu tímum, og

ef einhverjir menn vildu hefjast handa í því efni, þá er vissulega vert að styrkja þá viðleitni. Mér er kunnugt, að fyrir Alþingi liggur a. m. k. eitt erindi frá mönnum, sem hafa áhuga fyrir þessu, og má það telja tilefni þess, að slík till. er flutt.

Ég tel rétt, að landbn. fái þetta mál til meðferðar. Ég legg því til, að umr. verði frestað og málinu vísað til landbn.

ATKVGR.

Till. vísað til landbn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

4. Húsnæði handa hæstarétti.

Á 41. fundi i Ed., 21. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um húsnæði handa hæstarétti (A. 217).

Á 42. fundi i Ed., 22. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 55., 56., 58., 68., 69., 70., 71., 72., 73. og 76. fundi i Ed., 8., 9., 12., 26., 27., 28. maí, 4., 5., 7. og 12. júní, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 77. fundi i Ed., 12. júní, var till. enn tekin til einnar umr.

*Flm. (Jónas Jónsson): Þetta mál hefur verið hér nokkuð lengi á ferð, en hefur að því leyti ekki sakað, að það mundi hvort sem er ekki hafa verið ráðizt í neinar aðgerðir fyrr en með haustinu. Till. gengur í þá átt að skora á ríkisstj. að leita fyrir sér um það að koma hæstarétti fyrir í betra húsnæði en hefur verið. Er sérstaklega bent á háskólann.

Það er sennilega öllum kunnugt, að húsnæðið, sem hæstiréttur hefur, er með öllu óviðunandi. Ég man eftir, að dómárar sögðu við mig fyrir fáum missirum, þegar stóð til, að þingað kæmu margir norrænir lögfræðingar, að þeir kviðu fyrir að sýna stéttarbræðrum sínum það húsnæði, sem rétturinn ætti við að búa. Og það er skemmst af að segja, að það er með öllu óviðunandi, bæði fyrir dómara og aðra, sem þar vinna. T. d. segja mér málafærslumenn, sem starfa þar, að þeir hafi ekki einu sinni húsa-skjól, þegar þeir eru að bíða eftir því að koma að sínum málum. Þetta hús er að öllu leyti óánægjulegt mjög og engan veginn samboðið þessari stofnun.

Þegar nú háskólinn hefur til skamms tíma, eða um 30 ára skeið, verið í þessu húsi og komizt af, þótt þröngt væri, þá nær ekki nokkurri átt, að hann hafi ekki mikið húsrými afgangi í sínu stóra húsi, enda er það svo. Það er þess vegna aðeins viljatriði fyrir Alþ., hvort það vill

Húsnæði handa hæstarétti.

þrýsta á það, að hæstiréttur fái betra húsnæði, og hvort hæstv. ríkisstj. vill vinna að því. Enn fremur, hvort háskólakennarar vilja sýna eðlilega tilhlýðrunarsemi í þessu efni. Ég er ekki svo kunnugur stórfum háskólans og húsakynnum, að ég áltíð rétt að nefna í till. nokkurn sérstakan stað. Sumir kynnu að líta svo á, að óviðunandi væri fyrir háskólann að hafa nokkra óviðkomandi stofnun innan sinna vébanda. En ég hef tekið fram í aths. við ályktun þessa, að Bandaríkin, svo rik sem þau eru, höfðu hæstarétt í sínu þinghúsi — í heldur þröngum húsakynnum — eitthvað um 80 ár, — og það eru ekki nema 10 til 12 ár síðan sú ríka þjóð byggði yfir sinn hæstarétt. Ég sá þar hinn opinbera sal, og ég verð að segja, að hann var ekki ákaflega miklu stærri en einn sérstakur salur í háskólanum, sem væri ákaflega vel fallinn til að kveða þar upp dóma og láta fara fram mála-færslu. Það er fyrirlestrasalurinn á neðstu hæð. Þar er sérstakur inngangur og sérstök fatageymsla, og salurinn er aldrei notaður nema á kvöldin. Ég hygg þar séu hundrað sæti, og salurinn er hinn snotrasti. Ég vil aðeins nefna þetta eina herbergi, af því að það stendur autt allan daginn alla daga ársins, — fyrirlestrar aðeins á kvöldin —, hins vegar er vitað, að hæstiréttur kveður aldrei upp dóma sína á kvöldin. Að öðru leyti ætla ég ekki að minnast sérstaklega á húsakynnin, en aðeins minna á, að læknaðeildin, sem ég hygg að hafi ekki haft nema eina stofu hér niðri, hefur nú í raun og veru meiri part af húsinu öðrum megin við innganginn, að frátalinni efstu hæð, sem er ekki full hæð. Og þar sem það hefur verið látið í ljós hér, að læknaðeildin væri svo stór, að það mætti að miklu leyti hætta að taka nemendur í nokkur ár, leiðir af sjálfu sér, að í þessum parti hlyti að vera hægt að láta eitt-hvert rúm fyrir hæstarétt og fyrir bókasafn. Það getur verið, að menn finni annan útveg, en ég hef ekki séð aðra eðlilegri lausn á þessu máli. Og ég álit alveg óhætt fyrir hv. d. að samþ. till. Það fer eftir því, hvað hv. ríkisstj. álitur við nánari athugun, hvort úr framkvæmdum verður. En þessi till. er byggð á þeirri staðreynd, sem alvarlega hefur verið rétt um, að hæstiréttur getur ekki verið í þeim húsakynnum, sem hann er nú.

*Magnús Jónsson: Það er slæmt, að enginn úr ríkisstj. skuli vera viðstaddur þessa umr., vegna þess, að till. er beint til hennar. Ég hef ekkert um þetta mál að segja annað en það, að ég er mjög kunnugur í þessu húsi, af því að ég vinn þar mitt starf. Ég verð að segja fyrir mitt leyti, að ég kem ekki auga á, hvar sé viðunandi húsnæði fyrir hæstarétt í háskólahúsinu. Þar eru að visu tveir stórir salir, hátíðasalurinn og fyrirlestrasalur, sem hv. flm. till. minntist á, en að öðru leyti kemur þetta ekki til greina, hversu mikið pláss sem er í húsinu í heild. Hv. flm. minntist á það mikla pláss, sem læknaðeildin hefur, og það eru tvær stórar kennslustofur, sem mundu reynast ófullnægjandi sem dómusalur. Þetta húsnæði er sundur bútað og innréttað með miklum kostnaði fyrir tilrauna-

störf, með borðum, vöskum og pipulagningum. Þarna starfar líka margt fleira en háskólinn. T. d. er komið þar fyrir matvælaeftirliti og fleiri visindastofnunum, sem eru beztt settar þar. Það er því ekkert pláss í skólahúsinu fyrir hæstarétt eins og nú er. Það er alls ekki innréttað allt sem skólastofur, heldur eru líka herbergi og alls staðar eru fastir bekkir, nema í hátíðasalnum, sem ekki kemur til greina. Kennslustofur eru líka alveg ófullnægjandi í þessu skyni, því að þær stærstu rúma aðeins 100 sæti með því að fylla þær alveg. Þar sem hæstiréttur þýrfti talsvert pláss, yrði að taka sætaröð framan af, og um leið mundi gildi þeirra rýrna fyrir venjulega kennslu. Það húsnæði, sem kemur til greina, er á efstu hæð hússins, en þar er norðurendinn einn geimur. Ég veit ekki betur en að hæstarétti hafi einmitt gefizt kostur á þessu húsnæði. Það var skoðað og síðan afþakkað af réttinum, þar sem þetta væri eins og í venjulegum íbúðarhúsum, að mjög lágt væri undir loft, og allir þekkja, hvernig andrúmsloftið verður, þar sem fjölmenni er saman komið. Hæstiréttur óskaði ekki eftir því að vera í þessum stofum, og þær eru líka í sjálfu sér ófullnægjandi. Byggingarnefnd háskólans ætlaði þetta húsnæði fyrir söfn, enda er þar mikið af skápum, og ætlunin er í framtíðinni, að háskólinn komi þar fyrir sínum umfangsmiklu söfnum. Ég efast um, að þótt þessi till. verði samþ., þá fáiist nokkur árangur, þar sem hið mikla pláss í þessu húsi er allt notað, þó að það sé ekki lengi á dag. Einn af fjölmennustu skólum landsins hefur nú sitt húsnæði í háskólahúsinu. Við vitum ekki, hversu lengi það verður, en búast má við, að hann verði þar, meðan stríðið stendur. Um það, að háskólanum beri skylda til að vera liprum í samningum við Alþ., þar sem það hefur lánað honum húsnæði í þinghúsinu, þá er ég viss um, að engri stofnun vildi háskólinn frekar lána húsnæði en hæstarétti. En vitanlega er ekki hægt að gera samanburð á því húsnæði, sem háskólinn hefur haft í alþingishúsinu, og því, sem hæstiréttur fengi í háskólahúsinu, ef þess væri nokkur kostur. Háskólinn var hér í mjög þröngum húsakynnum, og þegar geyma varð ryksugur inni í kennslustofunum, skolpfötur í anddyrinu og nemendur urðu að sitja í gluggum í tímum, þá er hægt að hugsa sér, að slíkt húsnæði var gersamlega ófullnægjandi. En úr þessu hefur nú verið bætt og það tekizt þrýðilega. Ég er mjög hræddur um, að þessi till. verði gagnslítill, þó að hún nái samþ., enda finnst mér óviðkunnalegt að vera að ráðstafa jafnvirðulegri stofnun og hæstarétti, án þess að hann hafi óskað eftir því. Mér finnst varla samandi að fara út um borg og bý og útvega húsnæði handa hæstarétti, nema óskað hafi verið eftir því, og þá yrði sjálfsagt, að ríkisstj. sæi um það. Nú vantar húsnæði fyrir ýmsar stofnanir ríkisins, aðrar en hæstarétt, og má því segja, að hann geti alveg eins beðið eftir, að úr því rætist.

*Flm. (Jónas Jónsson): Ég álit, að það, sem hv. 1. þm. Reykvv. sagði í sambandi við hin þröngu húsakynni háskólans, meðan hann

dvaldi hér í húsinu, sýni gleggst, hversu mikil fórn það var af hálfu Alp. að taka stofnunina í sína byggingu. Það, að Alp., háskólinn og hæstiréttur voru sett eins og þau hafa verið undanfarin ár, þ. e. a. s. hæstiréttur í tughúsinu og Alp. og háskólinn drepanði hvort annað, sýndi ekkert annað en það, hversu mikil vöntun var á húsnæði og hversu það mál er erfitt. Þegar svo háskólinn hafði fengið fyrir frumkvæði Alp. svona geysilega stóra byggingu, þá virðist það liggja í augum uppi, að einmitt það hljóti að koma til athugunar, hvort ekki væri hægt að leysa úr þessum vandræðum í sambandi við þessa miklu húsaðgerð. Hv. þm. gat ekki neitað því, að það er mikill munur á því húsnæði, sem háskólinn hefur nú, og því, sem hann hafði áður, og í þessu liggur aðalsönnunin fyrir því, að það hlýtur að vera hægt að taka hæstarétt í háskólahúsið, ef vilji er á báðar hliðar. Það er rétt, að hæstarétti var boðið efsta loftið í byggingunni, en eins og kunnugt er, fannst dómurinum þeir ekki geta notað það, sem eðlilegt var, einkum ef þeim hefur verið boðið upp á bakdyrainnganginn. Það var óhugsandi, að dómarrárnir gætu sætt sig við þá aðstöðu, og þar að auki er þarna mjög lágt undir loft. Hvað fyrirlestrasalinn snertir, sem hv. 1. þm. Reykv. gat ekki mótmælt, að stæði auður allan daginn, þá er hann líka svo lítið notaður á kvöldin, að auðveldlega mætti nota hann jafnframt sem kennslustofu.

Ég hygg, að hv. þm. hafi ef til vill komið í dómsalinn í Winnipeg. Í þeirri veglegu byggingu er tiltölulega lítið rúm, þar sem hæstiréttur kveður upp sína dóma og ætlað er dómurinum, en áhorfendasalurinn stór. Ég hef talað um þetta mál við ýmsa menn, sem hafa nokkuð við hæstarétt að gera, og þeir finna sárt til þess, að hæstiréttur skuli þurfa að búa í þessum óheillnæmu húsakynnum, sem eru til mikillar hneisu fyrir Alp. Þess vegna er fullkomin ástæða til að taka málið til meðferðar. Ég get ekki séð, að sú röksæð hv. 1. þm. Reykv., að þm. eigi ekki að skipta sér af þessu, hafi við neitt að styðjast. Hæstiréttur fær sína peninga samkv. löggjöf frá Alp., og það verður aldrei séð um betra húsnæði handa þeirri stofnun, nema um það gangi atkvgr. á Alp. Það er einmitt starf Alp. að skipta sér af slíkum hlutum, þegar finna skal húsnæði handa einni af veglegustu stofnunum ríkisins, án þess að auka útgjöldin svo að nokkru nemi, en slíkt mætti takast, ef hægt yrði að nota húsrúm í háskólanum, sem annars mundi standa autt. Ég vildi að lokum óska eftir því, að hæstv. forseti frestaði atkvgr., þegar umr. er lokið, af því að svo marga hv. þm. vantar í d. Málið er hvort sem er útrætt, þegar umr. er lokið, og hvort sem það verður samþ. eða ekki samþ., þá er það samt tilraun til að koma hæstarétti úr því óþolandi húsnæði, sem hann á nú við að búa.

*Sigurjón Á. Ólafsson: Ég hlustaði ekki á ræðu hv. 1. þm. Reykv., en út af því, sem ég hef heyrt af hv. flm. till. og eins og till. liggur fyrir, þá er ég á báðum áttum, hvort ég á að greiða þessu atkvæði eða ekki. Till. fer fram á

það að skora á ríkisstj. að reyna að útvega hæstarétti húsnæði í háskólanum. Mér er ekki kunnugt um, hvort þetta húsnæði er þegar til í háskólanum. Hins vegar vitum við, að ástæður hæstaréttar eru ekki lakari nú heldur en þær hafa verið. Ég skal játa, að það væri óneitanlega skemmtilegt, ef hægt væri að koma í húsakynni, sem væru aðgengilegri og glæsilegri en þau, sem hann hefur nú. En meaning mín með því að standa upp er sú, að ég tel fulla ástæðu til þess að málið verði athugað í nefnd, og hvort þessi möguleiki er fyrir hendi, sem ræðumaður fór fram á. Þó að þetta sé ekki nema áskorun, þá verður sú áskorun skoðuð sem hein skipun, ef till. nær samþykki. Ég vil því gera það að minni till., að málinu verði vísað til menntmn., þar sem það heyrir undir hana. Hv. flm. er líka í þeirri n., og hann hefur þá góða aðstöðu til að fylgjast með athugunum hennar.

*Magnús Jónsson: Ég sé ekki ástæðu til að endurtaka neitt af því, sem ég hef áður sagt. Það er tvennt ólíkt, hvort rúmmál innan veggja í einhverju húsi sé riflegt fyrir þá stofnun, sem þar er, þó að ekkert húsnæði sé þar handa annarri stórrí stofnun, og það, sem hæstiréttur þarf, er stór salur. Ég hef ekki komið inn í dómsalinn í Winnipeg, en ég hef skoðað tvö eða þrjú dómhús í Ameríku, og þar voru mjög rúmgóðir salir á borð við hátíðasal háskólans. Auk þess var þarna mikið rúm, sem ætlað var vitnum og kvíðdómendum. Einnig þyrfti skrifstofur í kringum þetta og til þess þyrfti að rífa talsvert af skilrúmmum í háskólanum og breyta miklu. Hefði verið hugsað út í þetta, þegar húsið var byggt, var öðru máli að gegna. En ég get upplýst hv. 2. landsk. þm. um, að nú sem stendur er ekkert pláss í húsinu. Allar stofurnar eru notaðar, og þessi eini salur, sem um er að ræða, er langt of lítill fyrir dómsal. Ég skal ekki segja neitt um, hversu mikið hann er notaður á kvöldin, en ýmsir sendikennarar halda þar fyrirlestra sína. Í kennslustofunum eru yfirleitt ekki mörg sæti, — í þeim stærstu aðeins 40, og þær eru allar mikið notaðar. Salurinn yrði líka ónothæfur fyrir þessa fyrirlestra, ef mikið pláss yrði tekið fyrir dómara og málflm., enda er hann ekki stærri en svo, að þar rúmast aðeins 100 sæti. Ég er hræddur um, að hin kunna hugkvæmni hv. flm. till. hafi í þetta skipti verið helzt til mikil, því að ekkert húsnæði er til í háskólanum handa hæstarétti. Annars dettur mér ekki í hug að vera að leggja móti þessu máli. Háskólinn yrði verulega ánægður, ef hann gæti lánað svo veglegri stofnun húsnæði sem hæstarétti.

Það er langt frá því, að mér finnst, að þm. hafi ekki fullan rétt til þess að skipta sér af slíkum málum. Það kemur hvort sem er til þingsins kasta að sjá um húsnæði fyrir hæstarétt, en mér finnst, að hæstiréttur hefði fyrst átt að æskja þess. Eins og hv. flm. gat um, þá vantar tilfinnanlega húsnæði fyrir ýmsar stofnanir ríkisins, og ég verð að segja, að það er önnur stofnun, sem er enn þá verr sett en hæstiréttur, og það er stjórnarráðið. Það er ekki hægt fyrir einstakar stofnanir ríkisins að kvarta

mikið, meðan sjálft stjórnarráðið er í einu af hinum elztu húsum bæjarins, sem er svo ófullkomið og þægindalaust, að þar er ekki einu sinni miðstöðvarhiti. Þegar hægt verður að halda áfram að byggja og ríkið hefur ráð á að bæta úr þessu húsnæðisleysi, verður hæstiréttur sennilega látinn njóta góðs af.

*Flm. (Jónas Jónsson): Út af þeirri till. hv. 2. landsk. þm. að vísa þessu máli til n., þá má gera ráð fyrir því, að nú verði hver dagurinn síðastur, sem þingið starfar. Ég býst heldur ekki við, að n. sinni málinu á þessu stigi. Þetta er till. til ríkisstj. um að leita fyrir, hvort þessi möguleiki sé fyrir hendi, og þó að n. færi að rannsaka málið og kæmist að endanlegri niðurstöðu, gæti staðið á ríkisstj. hvað framkvæmdina snerti. Mér er sama, hvort hv. þm. sýna skilningsleysi sitt á þessu máli með því að vísa því frá. Úr því að Bandaríkin gátu staðið við að koma sínum hæstarétti fyrir í þröngum húsa- kynnum, býst ég við, að hv. 2. landsk. þm. áliti okkar sæmd ekki misboðið, þó að hæstarétti verði komið fyrir í einni af stærstu byggingum bæjarins. Mínun tilgangi er að fullu náð með því að hreyfa þessu máli, og það snertir mig ekki, þó að menn hafi ekki meiri metnað fyrir sinni þjóð en það, að þeir láti eina af æðstu stofnunum ríkisins hafa aðsetur sitt í tugthúsinu.

*Sigurjón Á. Ólafsson: Ég er undrandi yfir því, hve hv. flm. tekur það óstínt upp, þó að ég legði til, að málið yrði athugað í n., jafnvel þó að nú líði að þinglokum. Ég benti á það í minni ræðu, að það færi til þeirrar n., sem hv. flm. er formaður fyrir, svo að afgreiðsla málsins þar yrði nokkuð á hans valdi. Ég kom með þessa uppástungu beinlínis af því að í grg. till. eru engin rök færð fyrir því, hvort nokkurt húsnæði sé til í háskólanum fyrir hæstarétt. Ég hef fyrir mitt leyti ekki lýst neinni óvild til málsins, þó að ég vildi láta athuga það í n. Ég lít þannig á þetta mál, að verði till. samþ., þá sé tæplega hægt fyrir ríkisstj. annað en fara eftir þessari áskorun, sem hefur verið samþ. af Alþ. Þess vegna lít ég svo á, að deildin eigi ekki að samþ. aðrar áskoranir en þær, sem hún veit, að ríkisstj. getur framkvæmt.

Nú hefur hv. 1. þm. Reykv. bent á, að nú muni ekki vera um annað húsnæði að ræða í háskólanum en hátíðasalinn, en mér dettur ekki í hug, að hann verði lagður niður í þágu háskólans sjálfs til þess að sjá hæstarétti fyrir húsnæði. Það má kalla þetta skilningsleysi og óvild, en ég vil benda á, að það eru fleiri stofnanir en hæstiréttur, sem eiga við slæm húsnæðisskilyrði að búa, m. a. sjálft stjórnarráðið. — Nei, hér er hvorki um óvild né skilningsleysi að ræða, þótt ég vilji ekki troða hæstarétti inn í þessa byggingu án þess að vitað sé, að þar sé húsnæði fyrir hendi og þá helzt til frambúðar.

Þetta vildi ég láta taka til athugunar, og þar sem hv. flm. hefur kallað háskólaráð til ráða í öðru máli, vildi ég gjarnan heyra álit þess um þessa till.

En ég vil taka undir með hv. flm. um það, að

hæstiréttur hefur óviðunandi húsnæði, og það væri æskilegt, að unnt væri að búa honum þann stað, sem æðsta dómstóli þjóðarinnar sæmir. Hinu er ég mótfallinn, að skipa stjórninni með flauturslegri ályktun að koma honum fyrir í ákveðinni byggingu, og ef till. á ekki að fara til n., mun ég ekki greiða atkvæði um hana.

Forseti (EÁrna): Fram er komin till. um að vísa málinu til nefndar.

Flm. (Jónas Jónsson): Þá kys ég heldur, að umr. sé frestað.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

5. Framfærslustyrkur.

Á deildafundum 26. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um hækkun framfærslustyrks (A. 34).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7., 14. og 19. fundi í Sp., 22. apríl, 9. og 23. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

6. Einkasímalög.

Á deildafundum 27. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um endurskoðun einkasímalaga (A. 38).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7., 14. og 19. fundi í Sp., 22. apríl, 9. og 23. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

7. Loftvarnabyrgi o. fl.

Á 3. fundi í Sp., 6. marz, var útbýtt: Till. til þál. um, að gerð séu sprengjuheld loftvarnabyrgi og aðrar loftvarnaráðstafanir (A. 54).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 7., 14. og 19. fundi í Sp., 22. apríl, 9. og 23. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

8. Sogsvirkjunin.

Á deildafundum 18. marz var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um aukning Sogsvirkjunarinnar (A. 76).

Á 6. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 76, 144).

*Flm. (Eiríkur Einarsson): Ég get látið nægja tiltölulega fá orð um þessa till. Í rauninni flyt ég hana ekki í öðrum tilgangi en þeim, að hún mætti, með væntanlegri samþykkt á hinu háa Alp., verða til hvatningar, fremur en hitt, um framkvæmd þessara mála, með tilliti til þess, að Reykjavíkurbær er nú að gera tilraunir um það að auka einni vélasamstæðu við rafmagnsstöðina að Ljósafossi, bænum til gagns og öryggis. Ég veit, að þetta er ekki gagnert atriði út af fyrir sig í því sambandi, hvort hægt er að leiða raforkuna út um héraðin, því ef raforka væri leidd niður að Eyrarbakka og Stokkseyri, þá er það, sem þessir staðir þarfnast, svo hverfandi lítill hluti af allri orkunni, að þess gæti lítið. Vélasamstæðan framleiðir t. d. 9000 hestöfl, en þessir staðir þarfnast 600–800 hestafla, og er það ekki mikið atriði.

Ég sé, að hér er brtt. á þskj. 144 við till. mína, og er hún frá hv. þm. Rang. Er þar lagt til, að tillgr. verði orðuð um í þá áttina, að því er mér virðist, að rafveitunni sé fyrst komið á við þann endann, sem liggur fjær orkuverinu, en mér finnst þar vera byrjað á öfugum enda. Þetta er þó hugsað svo, að raforkan sé leidd út um hinar dreifðu byggðir, en það liggur þó nær, að þar sé byrjað, sem næst liggur meginstöðvunum, og haldið 'sé með eðlilegri framþróun áfram' til meiri dreifingar, eins og gert var, þegar verið var að leggja slmann um landið. Við, sem viljum byrja á réttum enda, teljum, að fyrst beri að leiða orkuna til þéttbýlisins. Hv. flm. brtt. fella inn í hana, að það sé látið ganga fyrir að dreifa orkunni um Suðurlandsundirlendið, áður en aukið er við raforkuna til Reykjavíkur og þeirra staða, sem þegar hafa fengið orku til sín. Ég get skilið þetta. En það var nú samt einmitt Reykjavíkurkaupstaður, sem hafði manndáð í sér til að fá orkuna og virkja Sogið og ætla sér nú að auka virkjunina. Móti þeim broddum tel ég ekki viturlegt né sanngjarnt að spyрна.

Ég get að svo mæltu máli látið staðar numið í trausti þess, að hv. Alp. taki till. vel svo sem hún er hér skráð og í þeim anda, sem ég mælti með henni.

Sveinbjörn Högnason: Við þm. Rang. höfum flutt brtt. á þskj. 144, og er tilgangur hennar, að sem bezt verði séð fyrir hag sveitanna. En ég get gjarnan fallist á að taka till. aftur og vísa málinu til n.

*Jörundur Brynjólfsson: Því fer fjarri, að ég ætli að hafa nokkuð á móti óskum Reykvíkinga um að stækka sína rafmagnsstöð, en þessi þáltill. snertir ekki það, hvort rafmagn verði leitt til Eyrarbakka og Stokkseyrar eða ekki, þar sem allur útbúnaður hefur verið til taks síðan stöðin varð fullgerð, og hefur ekki staðið á öðru en því, að ekki hefur fengið efni í leiðslurnar. Sú orka, sem hér er um að ræða, er svo lítill hluti af orku Sogsstöðvarinnar, að Reykjavík munar ekkert um það, og geri ég ráð fyrir, að ekki mundi standa á Reykjavík að semja um verð á rafmagninu, ef þetta efni væri fengið.

Þó að svona sé ástatt um efni till., fer því fjarri, að ég hafi á móti því, að hún verði samþ. og gangi til n. En ég vænti þess, að lánast megi að fá efni í tiltölulega stutta línu niður í þessi kaupún, og að því lýtur till. þeirra hv. þm. Rang., sem er þó viðtækari að því leyti, að hún á við allt Suðurlandsundirlendið. Tel ég það kost á henni. En ég vil styðja það, að þáltill. fari til n. og fái þar þá búningsbót, sem hún þarfnast.

*Flm. (Eiríkur Einarsson): Ég get fallist á það, að þáltill. verði vísað til n., sem yrði þá líklega allshn., í trausti þess að visu, að hv. n. ljúki störfum, svo að till. gæti orðið framgangs auðið. Ég hef ekki heldur neitt á móti því, að till. verði breytt, þó að ég sé andvígur því, að byrjað sé á þessu máli á öfugum enda, eins og ég gat um áðan.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 25 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framár.

9. Siglufjarðarvegur.

Á deildafundum 4. apríl var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um byggingu Siglufjarðarvegar (A. 138).

Á 7., 14. og 19. fundi í Sp., 22. apríl, 9. og 23. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

Brúargerð á Geirlandsá. — Landbúnaðarafurðir. — Bygging íbúðarhúsa. — Frávikning starfsmanns.

10. Brúargerð á Geirlandsá.

Á deildafundum 8. apríl var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um brúargerð á Geirlandsá á Síðu
(A. 157).

Á 7. fundi í Sp., 22. apríl, var till. tekin til
fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 9. maí, var till. aftur tekin
til fyrri umr.

Flm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Ég get
látið mér nægja að vísa til grg. fyrir þessari
till. Þarf ég þar engu við að bæta, en fer fram
á, að till. verði samþ. nú við þessa umr. og vísað
til hv. fjvn. að henni lokinni.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj atkv.
og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-
skrá tekin framar.

11. Landbúnaðarafurðir handa landsmönnum.

Á deildafundum 24. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um ráðstafanir til að tryggja
framleiðslu landbúnaðarafurða handa lands-
mönnum (A. 607).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

12. Bygging íbúðarhúsa.

Á deildafundum 4. júní var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um byggingu íbúðarhúsa (A. 675).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

13. Frávikning starfsmanns í þjónustu ríkisins.

Á deildafundum 13. júní var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um rannsókn á frávikningu starfs-
manns í þjónustu ríkisins (A. 745).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

Fyrirspurn.

Hlutfjáreignir í Útvegsbankanum.

Á 24. fundi í Ed., 27. marz, var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um hlutfjáreignir í
Útvegsbanka Íslands h/f (A. 102).

Á 27. fundi í Ed., 31. marz, var fyrirspurnin
tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 9 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 31. marz, sendi forseti Ed.
viðskmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt
vitneskju um, hvenær hann teldi sig við því bú-
inn að svara.

Á 41. fundi í Ed., 21. apríl, utan dagskrár,
mælti

Jóhann Jósefsson: Ég vildi aðeins beina því
til hæstv. forseta, hvað liði fyrirspurn, sem ég
bar fram snemma á þinginu, um innieignir
varðandi Útvegsbankann.

Forseti (EÁrna): Fyrirspurn hv. þm. hefur
verið send ráðh., en það hefur ekki borizt svar
frá honum enn þá.

Við bréfi forseta barst aldrei svar, og var
fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.

VIÐBÆTIR

Alþingisreikningur

frá 1. janúar til 31. desember 1940.

(Yfirlit.)

Tekjur:

I. Fyrir seld Alþingistiðindi o. fl.	kr. 265.00
II. Vextir af innstæðu í hlaupareikningi við Landsbankann	81.48
III. Ávísað úr rikissjóði samkv. ávísana- og gjaldabókum þingsins:	
a. Alþingiskostnaði	kr. 246148.24
b. Fyrir yfirskoðun rikisreikninga o. fl.	5250.00
	— 251398.24
Samtals	kr. 251744.72

Gjöld:

A. Samkv. 9. gr. 1. í fjárlögum (alþingiskostnaður):	
I. Þingfararkaup alþingismanna (sjá fylgiskjal)	kr. 64115.50
II. Goldið starfsmönnum:	
a. Föst laun o. fl. [laun skrifstofustjóra kr. 5693.62 + húsaleigu- styrkur kr. 2400.00; laun fulltrúa kr. 7465.41; laun aðstoðar- manns kr. 6786.75; laun húsvarðar kr. 3631.89]	kr. 25977.67
b. Lausum starfsmönnum [skrifst. og prófarkalestur kr. 4203.00; skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1358.00; lestrarsalsgæzla kr. 1260.00; innanþingsskriftir kr. 12297.00; þingfréttamaður í útvarpi kr. 1100.00; dyra- og pallavarzla kr. 4025.00; þingsveinsstörf kr. 2394.00; símavarzla kr. 1358.00; fatagæzla kr. 1215.00]	— 29210.00
III. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda og önnur prentun:	— 55187.67
A. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda:	
1. Umræðupartur 1939:.	
a. B-deild, 84 ¹ / ₂ örk, þar af 20 arkir á kr. 206.65 og 64 ¹ / ₂ á kr. 221.10, + 4 ¹ / ₂ örk (aðalefnisyfirlit) á kr. 293.50; hefting kr. 1405.80; 4 kápur, þar af 1 á kr. 22.70 og 3 á kr. 24.30; aukalíming á 4 hefti, þar af 1 á kr. 27.00 og 3 á kr. 29.25	kr. 21330.85
b. C-deild, 24 ³ / ₄ arkar á kr. 221.10; hefting kr. 429.00; kápa kr. 24.30; aukalíming kr. 29.25	— 5954.80
c. D-deild, 10 ³ / ₄ arkar kr. 211.50; hefting kr. 220.00; kápa kr. 23.25; aukalíming kr. 28.15	— 2545.05
d. Pappír í umræðupart með kápum	— 3201.35
	kr. 33032.05
2. Skjalapartur og þingskjöl 1940:	
a. Prentun á 9 ⁶ / ₈ arkar A-deildar (stjfrv.), án sérprentana, á kr. 182.75; hefting kr. 139.75	kr. 1898.70
b. Prentun og hefting á 81 ⁶ / ₈ arkar, með sérprentunum, á kr. 257.65; 5 kápur á kr. 22.70; aukalíming á 5 hefti á kr. 27.00; uppbót fyrir setningu á þingmannaskrá kr. 53.00	— 21332.15
c. Pappír í skjalapart, í sérprentanir og kápur	— 2294.30
	— 25525.15
Umræðupartur 1940:	
a. B-deild, 50 ¹ / ₂ örk, þar af 40 arkir á kr. 230.70 og 10 ¹ / ₂ örk á kr. 259.55, + 3 ¹ / ₂ örk (aðalefnisyfirlit) á kr. 344.50; hefting kr. 983.40;	

Flyt

kr. 58557.20

kr. 119303.17

Alþingisreikningur 1940.

	Fluttar	kr. 58557.20	kr. 119303.17
3 kápur, þar af 2 á kr. 25.35 og 1 á kr. 28.50; aukalíming á 3 hefti, þar af 2 á kr. 30.40 og 1 á kr. 33.75	kr. 14316.20		
b. C-deild, 15 arkir á kr. 259.55; hefting kr. 363.00; kápa kr. 28.50; aukalíming kr. 33.75	— 4318.50		
c. D-deild, 10 $\frac{3}{4}$ arkir á kr. 259.55; hefting kr. 297.00; kápa kr. 28.50; aukalíming kr. 33.75	— 3149.40		
d. Pappír í umræðupart með kápum	— 3175.25		
	— 24959.35		
4. Útsending [burðareyri kr. 1428.80; afgreiðsla o. fl. kr. 1085.04; umbúðagarn kr. 102,90	— 2616.74		
		kr. 86133.29	
B. Önnur prentun [prentun dagskráa kr. 714.25; lagaprentun o. fl. kr. 2283.45; prentun Árbókar þingmannasambands Norðurlanda kr. 3718.25; prentun á þingmannaskráum o. m. fl. kr. 630.80; fjölrítun kr. 122.20]	— 7468.95		
			93602.24
IV. Bókband (kr. 776.75), bækur (kr. 277.10), ritföng (kr. 2913.93)	— 3967.78		
V. Ljós, hiti, ræsting og kostnaður af húsi og munum:			
1. Ljós og önnur raforka (kr. 764.47), ljósfæri (kr. 178.72)	kr. 943.19		
2. Hitu	— 7366.38		
3. Ræsting [ræstingarvinna kr. 2533.18; ræstingarvörur kr. 394.67]	— 2927.85		
4. Kostnaður af húsi [kostn. af breytingu innan húss kr. 1525.12; umbætur á loftrás kr. 884.50; dúkar og aðg. á dúkum kr. 1681.78; eftirlitskostn. húsameistara ríkisins kr. 350.00; ýmsar aðgerðir o. fl. kr. 177.92]	— 4619.32		
5. Kostnaður af munum	— 432.91		
			16289.65
VI. Önnur gjöld:			
1. Aðstoð og aukavinna [þóknun til Lárusar H. Blöndals fyrir umsjón með bókasafni þingsins kr. 678.67; aðstoð Lárusar Péturssonar við leiðréttingu fjárlagafrv. kr. 60.00; til söngflokks við þingsétningu kr. 100.00]	kr. 838.67		
2. Kostnaður af einstökum nefndum [þóknun til ritara fjárveitinganefndar, Haralds Matthíassonar, kr. 490.00; þóknun til ritara utanríkismálanefndar, Stefáns Þorvarðssonar, kr. 2636.01; ferðakostnaður fjárveitinganefndar kr. 90.00]	— 3216.01		
3. Símagjöld Alþingis [afnotagjöld af sínum o. fl. kr. 2301.52; símtöl og símskeyti frá forsetum og skrifstofu kr. 81.29]	— 2382.81		
4. Símanot þingmanna	— 3985.29		
5. Þinghúsgarðurinn	— 485.00		
6. Opinber gjöld o. fl. [vatnsskattur kr. 755.25; brunabótaiðgjald kr. 303.75; iðgjald af jarðskjálftatryggingu kr. 473.27; slysatryggingariðgjöld fyrir ræstingarkonur og þingsveina kr. 50.00]	— 1582.27		
7. Ýmis gjöld [blómsveigur við fráfall látins þingmanns kr. 65.00; greitt fyrir samningu yfirlits um ísl. löggjöf í Árbók þingmannasambands Norðurlanda kr. 288.50; risnukostn. forseta kr. 477.57; akstur á timbri í þingtiðindageymslu í háskólahúsinu kr. 4.50; leiga fyrir pósthólf kr. 6.00]	— 841.83		
			13331.88
			kr. 246494.72
B. Samkv. 9. gr. 2. í fjárlögum (yfirskoðun ríkisreikninga):			
VII. Laun yfirskoðunarmanna ríkisreikninganna [yfirskoðunarlaun kr. 3750.00 + 1500 kr. uppbót]	— 5250.00		
			Samtals kr. 251744.72

Skrifstofu Alþingis, 1. marz 1941.

Jón Sigurðsson.

Fylgiskjal**Þingfararkaup alþingismanna 1940.**

Nöfn	Dagpeningar og dyrtíðaruppbót			Ferða- kostnaður o. fl. 1)	Þing- fararkaup alls
	Dagpen- ingar	Uppbót 25%	Dagpen. og uppbót alls		
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
1. Árni Jónsson, 9. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
2. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
3. Bergur Jónsson, þm. Barð.	840.00	210.00	1050.00	300.00	1350.00
4. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.	1044.00	261.00	1305.00	520.00	1825.00
5. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.	840.00	210.00	1050.00	300.00	1350.00
6. Bjarni Bjarnason, 2. þm. Árn.	852.00	213.00	1065.00	433.00	1498.00
7. Bjarni Snæbjörnsson, þm. Hafnf.	840.00	210.00	1050.00	300.00	1350.00
8. Brynjólfur Bjarnason, 1. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
9. Einar Árnason, 2. þm. Eyf.	972.00	243.00	1215.00	495.00	1710.00
10. Einar Olgeirsson, 5. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
11. Eiríkur Einarsson, 8. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
12. Emil Jónsson, 6. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	300.00	1350.00
13. Erlendur Þorsteinsson, 10. landsk. þm.	1032.00	258.00	1290.00	570.00	1860.00
14. Eysteinn Jónsson, 1. þm. S.-M.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
15. Finnur Jónsson, þm. Ísaf.	528.00	132.00	660.00	300.00	960.00
16. Garðar Þorsteinsson, 7. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
17. Gísli Guðmundsson, þm. N.-P.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
18. Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk.	984.00	246.00	1230.00	550.00	1780.00
19. Haraldur Guðmundsson, þm. Seyðf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
20. Helgi Jónasson, 2. þm. Rang.	852.00	213.00	1065.00	420.00	1485.00
21. Hermann Jónasson, þm. Str.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
22. Héðinn Valdimarsson, 3. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
23. Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M.	984.00	246.00	1230.00	493.50	1723.50
24. Ísleifur Högnason, 4. landsk. þm.	864.00	216.00	1080.00	350.00	1430.00
25. Jakob Möller, 2. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
26. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
27. Jón Ívarsson, þm. A.-Sk.	840.00	210.00	1050.00	500.00	1550.00
28. Jón Pálmason, þm. A.-Húnv.	900.00	225.00	1125.00	395.00	1520.00
29. Jónas Jónsson, þm. S.-P.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
30. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.	960.00	240.00	1200.00	450.00	1650.00
31. Magnús Gíslason, 11. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
32. Magnús Jónsson, 1. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
33. Ólafur Thors, þm. G.-K.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
34. Páll Hermannsson, 2. þm. N.-M.	1044.00	261.00	1305.00	1045.00	2350.00
35. Páll Zóphóníasson, 1. þm. N.-M.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
36. Pálmi Hannesson, 1. þm. Skagf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
37. Pétur Halldórsson, 4. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
38. Pétur Ottesen, þm. Borgf.	864.00	216.00	1080.00	330.00	1410.00
39. Sigurður E. Hlíðar, þm. Ak.	960.00	240.00	1200.00	484.00	1684.00
40. Sigurður Kristjánsson, 6. þm. Reykv.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
41. Sigurjón Á. Ólafsson, 2. landsk. þm.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
42. Skúli Guðmundsson, þm. V.-Húnv.	864.00	216.00	1080.00	370.00	1450.00
43. Stefán Stefánsson, 3. landsk. þm.	1080.00	270.00	1350.00	570.00	1920.00
44. Steingrímur Steinþórsson, 2. þm. Skagf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
45. Sveinhjörn Högnason, 1. þm. Rang.	888.00	222.00	1110.00	420.00	1530.00
46. Thor Thors, þm. Snæf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
47. Vilmundur Jónsson, þm. N.-Ísf.	840.00	210.00	1050.00	»	1050.00
48. Þorsteinn Briem, þm. Dal.	852.00	213.00	1065.00	330.00	1395.00
49. Þorsteinn Þorsteinsson, 5. landsk. þm.	972.00	243.00	1215.00	520.00	1735.00
Samtals	42696.00	10674.00	53370.00	10745.50	64115.50

1) Í ferðakostnaðinum er fölginn húsnæðiskostnaður í Reykjavík um þingtímann, 100 kr. á mánuði fyrir hvern utanþéjarþingmann, skv. úrskurði þingfararkauptsnefndar.

Reikningur Alþingissjóðs 1940.

[Skipulagsskrá sjóðsins er prentuð í Alþt. 1936, B. 1452--1453.]

Tekjur:

1. Eign við árslok 1939:	
Innstæða í Söfnunarsjóði	kr. 3071.15
2. Vextir 1940 af innstæðu í Söfnunarsjóði	— 159.69
3. Verðlaun úr Vaxtabæti Söfnunarsjóðs	— 6.14
Samtals	kr. 3236.98

Gjöld:

Eign við árslok 1940:	
Innstæða í Söfnunarsjóði	kr. 3236.98
Samtals	kr. 3236.98

Skrifstofu Alþingis, 2. jan. 1941.

Jón Sigurðsson.

